

**ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH
I ROLNICTWA
WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
DO 2030 R.**

Część diagnostyczna

SPIS TREŚCI

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH	5
1.1. Ogólne informacje na temat województwa.....	5
1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa	9
1.2.1. Informacje ogólne dotyczące OW w województwie	9
1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie.....	21
1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich	28
1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców OW	37
1.2.5. Infrastruktura na OW	49
1.2.6. Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne	55
1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na OW.....	58
1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie.....	62
1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	62
1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolniczej	76
1.3.3. Struktura gospodarstw	88
1.3.4. Wartość produkcji rolniczej.....	98
1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	112
1.3.6. Przetwórstwo rolno spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem	118
II. ANALIZY SWOT	130
2.1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa.....	130
2.2. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa w województwie.....	132
III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	134
3.1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	134
3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych	134
3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji	136
3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	138
3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	138
3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	144
3.2.3. Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	150

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

1.1. Ogólne informacje na temat województwa

Województwo podlaskie jest najbardziej wysuniętym na północny-wschód województwem Polski. Graniczy z dwoma państwami: Białorusią na wschodzie (260 km) i z Litwą na północy (104 km). Od północnego zachodu sąsiaduje z województwem warmińsko-mazurskim, zaś od zachodu i południowego zachodu – z województwem mazowieckim. Na krótkim odcinku rzeki Bug na południu istnieje granica z województwem lubelskim. Zajmuje obszar 20 180 km², co stanowi 6,5% powierzchni Polski. Podlaskie zostało podzielone na 17 powiatów, w tym 3 powiaty grodzkie – Białystok, Suwałki, Łomża oraz 118 gmin. Stolicą jest miasto Białystok, liczący ponad 295 tysięcy mieszkańców. Pozostałe większe miasta regionu to Suwałki (ok. 69 tys. mieszkańców) i Łomża (ok. 62 tys. mieszkańców). Podział jednostek geograficznych nie pokrywa się z granicami administracyjnymi. Większość obszaru województwa leży na terenie Niziny Północnopodlaskiej, zaś część północna stanowi fragment Pojezierza Litewskiego. Wśród wyodrębnionych mezoregionów w granicach województwa podlaskiego znajdują się: Pojezierze Zachodniosuwalskie, Pojezierze Wschodniosuwalskie, Równina Augustowska (jako jednostki Poj. Litewskiego) oraz Wysoczyzna Kolneńska, Kotlina Biebrzańska, Wysoczyzna Białostocka, Wzgórza Sokólskie, Wysoczyzna Wysokomazowiecka, Dolina Górnej Narwi, Równina Bielska i Wysoczyzna Drohiczyńska (jako jednostki Niż. Północnopodlaskiej). Południową granicę województwa stanowi rzeka Bug.

Województwo podlaskie jest regionem wielokulturowym i wielonarodowościowym, gdyż obok Polaków mieszkają tu: Białorusini, Litwini, Romowie, Rosjanie, Tatarzy, Ukraińcy, przed II wojną światową także Żydzi. W regionie istnieją liczne obiekty zabytkowe związane z kulturą tych narodów. Ponadto walory krajobrazowe i przyrodnicze oraz dziedzictwo kulturowe województwa podlaskiego stwarzają szerokie możliwości rozwoju turystyki. Turystyka w regionie podlaskim pełni ważną funkcję gospodarczą, a w przyszłości powinna być siłą sprawczą rozwoju przedsiębiorczości.

Środowisko przyrodnicze województwa podlaskiego charakteryzuje się wysokim stopniem naturalności. Świadczą o tym tutejsze puszcze oraz największy w Europie kompleks bagien. Szczególną wartość przyrodniczą, historyczną i turystyczną mają cztery parki narodowe: Białowiecki, Biebrzański, Narwiański i Wigierski, o łącznej powierzchni 92,2 tys. ha. Białowiecki Park Narodowy jest jednym z czterech w Polsce rezerwatów biosfery oraz jedynym polskim obiektem przyrodniczym wpisanym na Listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Ponadto w województwie występują trzy parki krajobrazowe: Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej oraz Suwalski Park Krajobrazowy, o łącznej powierzchni 86,6 tys. ha. Ważnym obszarem przyrodniczym jest również kompleks Puszczy Augustowskiej. W województwie podlaskim ochroną rezerwatową objęto 23,7 tys. ha powierzchni (93 rezerwatów), wyznaczono 13 obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 456,8 tys. ha i ustanowiono 1990 pomników przyrody. Cały obszar województwa leży w strefie Zielonych Płuc Polski. Ochroną prawną objęte jest 31,6% powierzchni regionu. Istnieją tu sprzyjające warunki do rozwoju turystyki przyrodniczej.

Województwo podlaskie charakteryzuje się dość wysoką lesistością (31,4%), zróżnicowaną rzeźbą terenu i stosunkowo ubogą siecią hydrograficzną (wody zajmują 1,4% powierzchni). Głównymi ciekami są: Narew, Pisa, Biebrza, Rospuda i Bug, który jest rzeką graniczną. Obszarem o licznych jeziorach jest północna część województwa.

Na terenie województwa pozyskiwane są surowce mineralne należące do:

- kopaliny pospolitych – kruszywa naturalne (największe rozpoznane złoża znajdują się w północnej i centralnej części województwa w rejonie Suwałk, Sokółki i gminy Wąsosz);
- żwiry, surowce ilaste do produkcji ceramiki budowlanej (z największymi złożami w rejonie Białegostoku, Hajnówki, Bielska Podlaskiego oraz w Mątwicy i Szepietowie);
- piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych;
- piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej;

- torfy (aktualnie eksploatację torfu na skalę przemysłową prowadzi się w gminie Michałowo, a borowiny w rejonie Augustowa i Supraśla);
- kreda piszcząca (Mielnik) i kreda jeziorna (w północnej i północno-wschodniej części województwa – Sejny, Giby, Rajgród).

Województwo Podlaskie jest regionem o charakterze rolniczo-przemysłowym, które funkcjonuje w trudnych warunkach przyrodniczo-klimatycznych i glebowych. Składają się na nie najkrótszy okres wegetacji w Polsce, rekordowe spadki temperatur, niska klasa bonitacyjna gleb i ich zakamienienie, oraz okresowe deficyty wody. Pomimo to rolnictwo jest dominującym działem gospodarki województwa. W województwie podlaskim funkcjonuje ponad 77 tys. gospodarstw rolnych o użytkowanej średniej powierzchni 12,55 ha. Struktura użytków rolnych stwarza dobre warunki do dalszego rozwoju produkcji mleka i mięsa wołowego. Bogactwo użytków zielonych województwa podlaskiego, z powodzeniem wykorzystywane przez rolników do intensyfikacji produkcji mleka, może stać się również szansą dla rozwoju hodowli bydła mięsnego. Na terenie Podlaskiego uprawia się głównie zboża, kukurydzę, rzepak i rośliny paszowe.

W ostatnich latach coraz więcej właścicieli gospodarstw rolnych zajmuje się – z powodzeniem – prowadzeniem działalności agroturystycznej i dostrzega także szansę na znalezienia sobie dodatkowego źródła dochodów w drobnym przetwórstwie spożywczym, w oparciu o tradycyjne metody. Produkty tradycyjne stanowią ważny element zrównoważonego rozwoju wielofunkcyjnych obszarów wiejskich, dzięki którym małe, rodzinne gospodarstwa rolne mają szansę utrzymania się na rynku nie tylko regionalnym, ale również krajowym i europejskim. Produkty te cieszą się uznaniem nie tylko w regionie, lecz również poza nim za sprawą wysokiej jakości, którą zawdzięczają bogatej i różnorodnej tradycji wykonania oraz wyjątkowym surowcom. Problemem, który blokuje jednak rozwój drobnego przetwórstwa na obszarach wiejskich są trudne do spełnienia dla małych producentów normy sanitarno-weterynaryjne. Istotnym elementem związanym z rozwojem rolnictwa może być również produkcja jagnięciny i koniny, które także dają szansę na podniesienie dochodów gospodarstw rolnych województwa podlaskiego. Ponadto hodowla koni jest ważnym elementem rozwoju turystycznego regionu.

Ważną barierą w rozwoju wsi jest słaba dostępność komunikacyjna. W regionie istnieje wiele obszarów zagrożonych marginalizacją lub wymagających aktywizacji. Jednym z głównych celów na najbliższe lata jest ciągły rozwój niedostatecznej wciąż struktury sieci komunikacyjnej będącej podstawowym czynnikiem spowalniającym wydajność wszelkiej działalności.

Osiągnięcie pożądanego atrakcyjności inwestycyjnej wymaga podwyższenia stopnia nasycenia w podstawową infrastrukturę techniczną, jaką są sieci drogowe, wodociągowe, kanalizacyjne itp. obszarów wiejskich. Uzasadniona jest również rozbudowa infrastruktury sektora rolno-spożywczego, w szczególności mięsnego i mleczarskiego, będącego od lat główną gałęzią przemysłu w regionie, poprzez ukierunkowanie i tworzenie nowych form organizacji produkcji rolnej. Wspierane są lokalne inicjatywy rozwoju gospodarczego poprzez wprowadzanie nowych technologii i nowoczesnych narzędzi pracy.

Zapewnienie na obszarach wiejskich równie dogodnych warunków dostępu do infrastruktury technicznej, co na obszarach miejskich, przyniesie efekt w postaci zatrzymania migracji, zwiększenia atrakcyjności tych obszarów, produkcyjnych i rekreacyjnych.

Produkcja rolnicza jest mocno zróżnicowana, z jednej strony występują gospodarstwa wysokotowarowe, z drugiej zaś tradycyjne gospodarstwa rodzinne. W ostatnich latach spadła liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi. Województwo podlaskie wraz z mazowieckim produkują ponad 40% mleka w Polsce. W strukturze towarowej produkcji rolniczej dominuje produkcja zwierzęca (ponad 90%). Widoczny jest coraz większy wzrost produkcji drobiu i spadek produkcji trzody chlewnej spowodowanych wystąpieniem choroby ASF.

Pomimo słabych gleb i trudniejszych warunków gospodarowania (zainteresowanie ziemią jest dość duże) chociaż lokalnie obserwuje wyludnianie się i starzenie ludności miejscowej oraz brak następców do prowadzenia produkcji rolniczej (tzw. ściana wschodnia).

W ostatnich latach postępuje powolny rozwój przedsiębiorczości zwłaszcza na obszarach wiejskich. Dobrze rozwija się turystyka ze względu na niski stopień zanieczyszczenia środowiska

naturalnego, duże bogactwo przyrodnicze i występowanie atrakcyjnych terenów wypoczynkowych, stwarza szansę na rozwój turystyki, agroturystyki, sportu i rekreacji. Są to dziedziny dynamicznie rozwijające się. Wspieranie ich rozwoju, poprzez opracowanie odpowiednich projektów wydłużających sezon turystyczny, w szczególności zimowy, ułatwień inwestycyjnych, kompleksowego zagospodarowania turystycznego, innowacyjności, a także poprzez tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze turystycznym i okołoturystycznym, doprowadzi do powstania nowych produktów turystycznych oraz wydłużenia okresu pobytu turystów w naszym województwie, generując dodatkowe zyski w tej branży zapewniając mieszkańcom dodatkowe dochody.

Kluczem do konkurencyjności podlaskich firm jest innowacja. Szybkie tempo rozwoju nowych technik i nowoczesnych technologii sprawia, że tego rodzaju przedsiębiorstwa mogą zaistnieć i utrzymać się na rynku lokalnym i krajowym. Na skuteczność przedsiębiorców w tym zakresie składają się ich kompetencje, umiejętności zarządzania oraz przyjęte strategie. Dużą rolę w tej kwestii odgrywa środowisko, w jakim one funkcjonują. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do inicjatyw tworzących korzystne warunki dla powstawania innowacyjności w przedsiębiorczości.

Ważnym czynnikiem rozwoju naszego województwa może być współpraca regionów przygranicznych z Białorusią i Litwą. Istotne mogą się również stać kontakty gospodarcze z Ukrainą, Rosją i krajami nadbałtyckimi. Wymaga to jednak zakończenia trwającej wojny spowodowanej napaścią Rosji na Ukrainę i zwycięstwa Ukrainy oraz demokratycznych zmian w Rosji i Białorusi. Po wznowieniu dobrych stosunków społecznoekonomicznych, nasze województwo powinno stać się łącznikiem pomiędzy krajami wschodniej i zachodniej Europy.

Zainteresowanie kapitału zagranicznego jest niewielkie z uwagi na bardzo małą atrakcyjność regionu spowodowaną między innymi: niskim poziomem PKB, niewielką chłonnością rynku, małym stopniem urbanizacji i rozwoju infrastruktury, słabo rozwiniętą produkcją przemysłową, małą konkurencyjną kadrą pracowniczą itp.

Na pierwszy plan wysuwa się słabość ekonomiczna i niski potencjał inwestycyjny regionu. Ma to swoje podłoże w zapóźnieniach rozwoju infrastruktury technicznej, szczególnie zaś w dostępności komunikacyjnej i nowoczesnych mediów, niskim poziomie promocji inwestycyjnej w latach ubiegłych, a także słabym powiązaniu sektora małych i średnich przedsiębiorstw z placówkami naukowymi w celu podniesienia ich konkurencyjności poprzez wdrażanie rozwiązań innowacyjnych. Słabą stroną województwa jest również niska zdolność przystosowawcza osób pozostających bez pracy do nowych warunków, a także niewystarczające instrumenty i instytucje otoczenia biznesu nakierowane na kształcenie ustawiczne, dzięki któremu bezrobotni mogliby zdobyć nowe umiejętności, a przez to podnieść swoje szanse na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy. Ten aspekt nabiera szczególnego znaczenia na terenach wiejskich i w małych miastach. Zjawisko ukrytego bezrobocia, wolne tempo przeobrażeń związanych z restrukturyzacją i modernizacją rolnictwa, a przez to niewystarczające tempo powstawania małych i średnich przedsiębiorstw na tych obszarach oraz brak wykwalifikowanego zaplecza kadrowego dla powstawania tego typu przedsięwzięć, to następny pakiet zidentyfikowanych problemów, które powinny stanowić podstawowe kierunki w dalszym wspieraniu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. Zidentyfikowanie słabych stron tkwiących w naszym regionie stanowi podstawę do określenia dalszych celów i priorytetów a w dalszej kolejności działań operacyjnych, które byłyby w stanie odmienić ten stan rzeczy, przysparzając regionowi więcej mocnych stron, a przez to podnieść jego konkurencyjność w kraju i za granicą.

Województwo nasze dysponuje wieloma atutami, od których racjonalnego wykorzystania zależy powodzenie podejmowanych działań w ramach określonych celów strategicznych i priorytetów. Jako mocną stronę, do czasu wybuchu wojny w Ukrainie, na pierwszym miejscu wymieniano przygraniczne położenie naszego regionu. Wiązało się to z możliwością kontaktów handlowych i kooperacyjnych z naszymi wschodnimi sąsiadami Litwą, Rosją i Białorusią. Obecnie jednak współpraca z Rosją i Białorusią na dotychczasowych zasadach nie jest możliwa. W dłuższej perspektywie przygraniczne położenie w dalszym ciągu stanowi szansę na wzmocnienie rozwoju województwa. Wymaga to jednak zakończenie wojny i pozytywnych prodemokratycznych i wolnorynkowych zmian w Rosji i Białorusi.

Zróżnicowanie narodowościowe i wyznaniowe społeczności zamieszkującej województwo podlaskie jest niezwykle ważnym elementem kultury regionu, jej atutem i mocną stroną, którą należy chronić i wspierać. Realizowane działania w tym zakresie, jak np.: konkursy, festiwale, przeglądy, wydawnictwa, konferencje, itd. przyczyniają się do wzajemnego poznania i zrozumienia, uczą postaw tolerancji i przyjaznego współistnienia narodów. Tworzą również dobre warunki do rozwoju współpracy i wymiany kulturalnej z zagranicą, szczególnie Białorusią, Litwą i Ukrainą.

Wiele z mocnych stron wskazuje w jednoznaczny sposób na możliwość turystycznego wykorzystania regionu. Zaliczają się do nich w szczególności wybitne walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe, a także mało zmienione działalnością człowieka środowisko naturalne. Stały wzrost instytucji okołobiznesowych stwarza korzystne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości. Sprzyja temu stałe polepszanie się poziomu usług telekomunikacyjnych, a także dobry poziom kadr kształconych w naszym regionie. W chwili obecnej rząd, a także Unia Europejska wiele uwagi poświęca wsparciu sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Wiąże się to z powstawaniem nowych miejsc pracy oraz stworzeniem mechanizmu większej elastyczności i mobilności takich przedsiębiorstw na dynamicznie zmieniającym się rynku konsumenta.

W Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2030 roku zostały zapisane cele strategiczne dotyczące:

- dynamicznej gospodarki;
- zasobności mieszkańców;
- partnerstwa regionu.

W związku z tym można postawić tezę, że rozwój regionu to rozwój gospodarczy, gdyż tylko on jest źródłem dobrobytu mieszkańców, wpływa na jakość życia i czyni region atrakcyjniejszym.

Rozwój przedsiębiorczości w regionie powinien przyczynić się do wzmocnienia jego potencjału gospodarczego. Po pierwsze efektem ma być zwiększenie ilości przedsiębiorstw, a więc zwiększenie ilości podmiotów i osób zaangażowanych w kreowanie wzrostu gospodarczego regionu. Po drugie rozwój przedsiębiorczości ma skłonić przedsiębiorców do podejmowania nowych wyzwań gospodarczych oraz podnieść ich kompetencje związane z prowadzeniem biznesu.

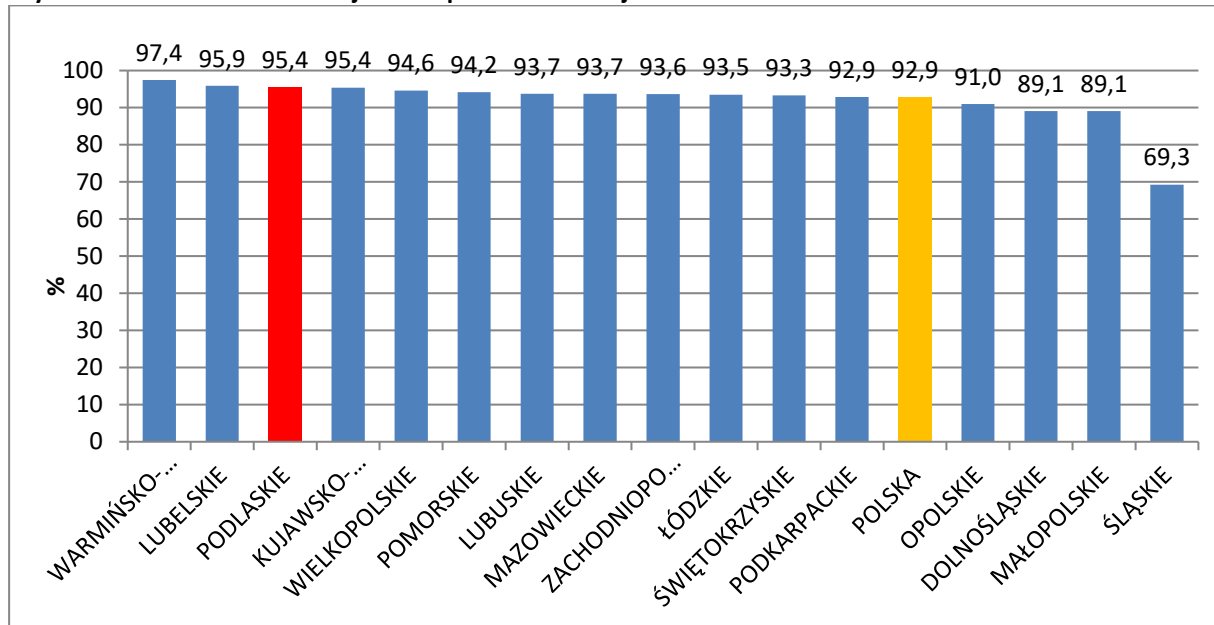
Promocja i kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinna dotyczyć ogółu społeczeństwa a zwiększenie udziału innowacyjności w działalności podlaskich przedsiębiorstw powinno przyczynić się do wzrostu ich konkurencyjności, a tym samym i do zwiększenia udziału w rynku i wzrostu sprzedaży.

1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa

1.2.1. Informacje ogólne dotyczące OW w województwie

Według danych GUGiK udział powierzchni obszarów wiejskich w ogólnej powierzchni województwa podlaskiego wynosi 95,4%. Województwo podlaskie pod względem udziału powierzchni obszarów wiejskich w ogólnej powierzchni województwa zajmuje trzecie miejsce w kraju, za województwem warmińsko-mazurskim i lubelskim. Udział powierzchni obszarów wiejskich w powierzchni województwa jest o 2 pkt % niższy od województwa o najwyższym ich udziale oraz o 26,1 pkt % wyższy od udziału obszarów wiejskich w województwie w którym ten udział jest najniższy. Jest również wyższy o 2,5 pkt % od udziału powierzchni obszarów wiejskich w Polsce.

Wykres 1. Udział obszarów wiejskich w powierzchni województw w 2021 r.

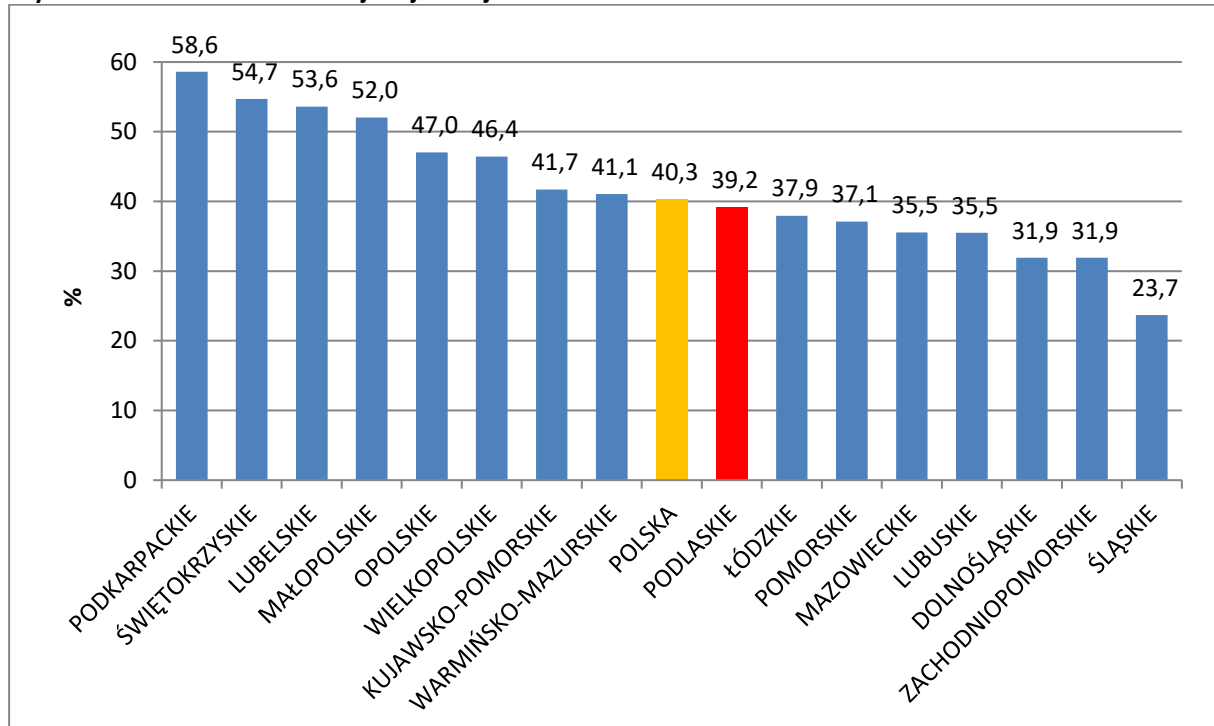
Opracowano na podstawie BDL

W 2021 r. w województwie podlaskim zamieszkiwało 1 165 262 osób, w tym 456 426 osób na obszarach wiejskich. Odsetek ludności zamieszkujących obszary wiejskie w województwie podlaskim wynosi 39,2% i pod tym względem województwo zajmuje dziewiąte miejsce w kraju. Odsetek ludności zamieszkującej obszary wiejskie w województwie podlaskim jest o 19,4 pkt % niższy od województwa o najwyższym odsetku ludności wiejskiej oraz o 15,5 pkt % wyższy od województwa o najniższym odsetku ludności wiejskiej. Odsetek ludności zamieszkującej obszary wiejskie w województwie podlaskim jest nieznacznie niższy (o 1,1 pkt %) od odsetka ludności wiejskiej w kraju.

Ogół ludności w wieku przedprodukcyjnym zamieszkujących województwo podlaskie wynosi 204 496 osób z tego 79 411 osób zamieszkuje obszary wiejskie, co stanowi 38,8%. Pod względem odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym zamieszkującej obszary wiejskie, województwo podlaskie zajmuje jedenaste miejsce w kraju. Odsetek ludności wiejskiej w wieku przedprodukcyjnym w województwie podlaskim jest o 21,1 pkt % niższy od województwa o najwyższym odsetku tej ludności oraz o 12,9 pkt % wyższy od województwa o najniższym odsetku tej ludności. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym w województwie podlaskim zamieszkującej obszary wiejskie, jest o 4,4 pkt % niższy od odsetka tej ludności w Polsce.

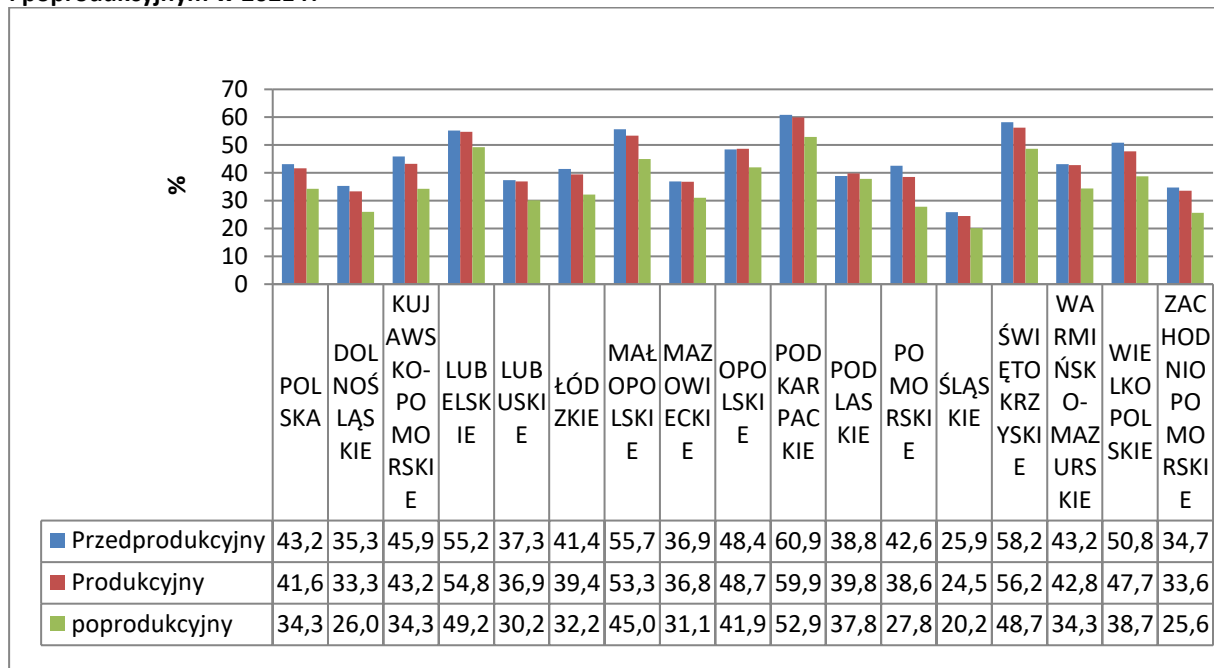
Ogół ludności w wieku produkcyjnym w województwie podlaskim wynosi 701 295 osób z tego 278 939 osób zamieszkuje obszary wiejskie, co stanowi 39,8%. Pod względem odsetka ludności w wieku produkcyjnym zamieszkującej obszary wiejskie, województwo podlaskie zajmuje dziewiąte miejsce w kraju. Odsetek ludności wiejskiej w wieku produkcyjnym w województwie podlaskim jest o 20,1 pkt % niższy od województwa o najwyższym odsetku tej ludności oraz o 15,3 pkt % wyższy od województwa o najniższym odsetku tej ludności. Odsetek ludności w wieku produkcyjnym w województwie podlaskim zamieszkującej obszary wiejskie, jest o 1,8 pkt % niższy od odsetka tej ludności w kraju.

Wykres 2. Odsetek ludności wiejskiej w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

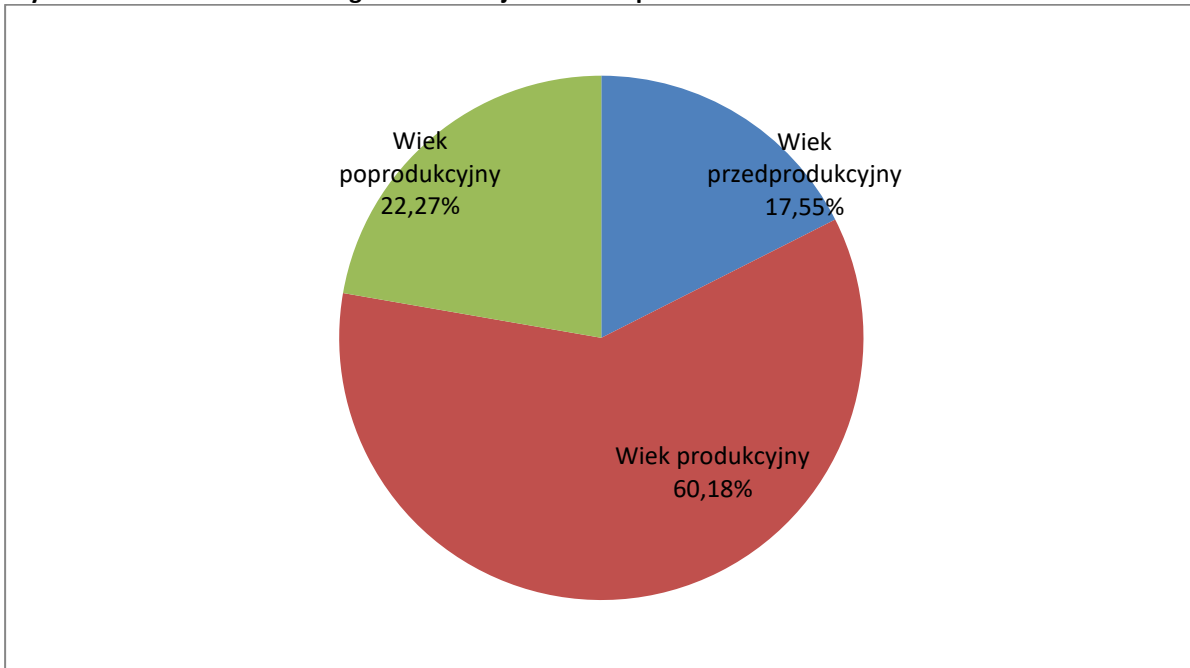
Wykres 3. Odsetek ludności wiejskiej w ogólnej liczbie ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Ogół ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie podlaskim wynosi 259 471 osób z tego 98 076 osób zamieszkują obszary wiejskie, co stanowi 37,8%. Pod względem odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym zamieszkującej obszary wiejskie, województwo podlaskie zajmuje siódme miejsce w kraju. Odsetek ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym w województwie podlaskim jest o 15,1 pkt % niższy od województwa o najwyższym odsetku tej ludności oraz o 17,6 pkt % wyższy od województwa o najniższym odsetku tej ludności. Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie podlaskim zamieszkującej obszary wiejskie, jest o 3,5 pkt % wyższy od odsetka tej ludności w kraju.

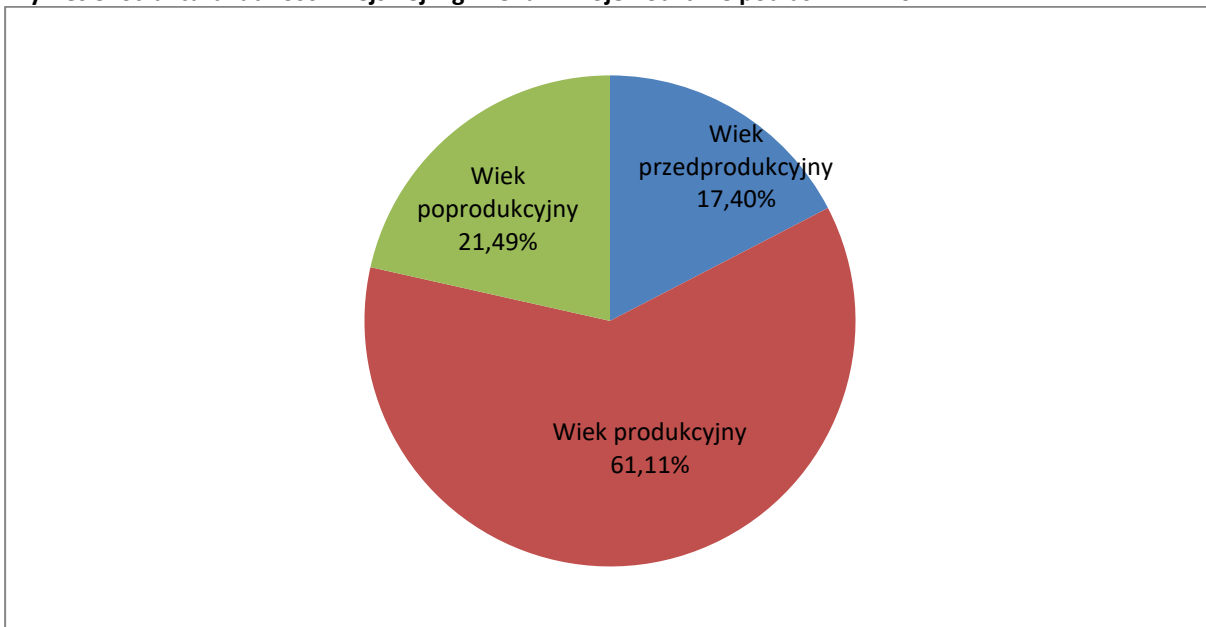
Wykres 4. Struktura ludności wg wieku w województwie podlaskim w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Ludność województwa podlaskiego w wieku przedprodukcyjnym stanowi 17,55% ogółu ludności, w wieku produkcyjnym 60,18% ogółu ludności, a w wieku poprodukcyjnym 22,27% ogółu ludności województwa. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym jest o 0,67 pkt % niższy od odsetka tej ludności w kraju, odsetek ludności w wieku produkcyjnym jest o 1,02 pkt % wyższy od odsetka tej ludności w kraju, odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym jest o 0,35 pkt % niższy od odsetka tej ludności w kraju.

Wykres 5. Struktura ludności wiejskiej wg wieku w województwie podlaskim w 2021 r.

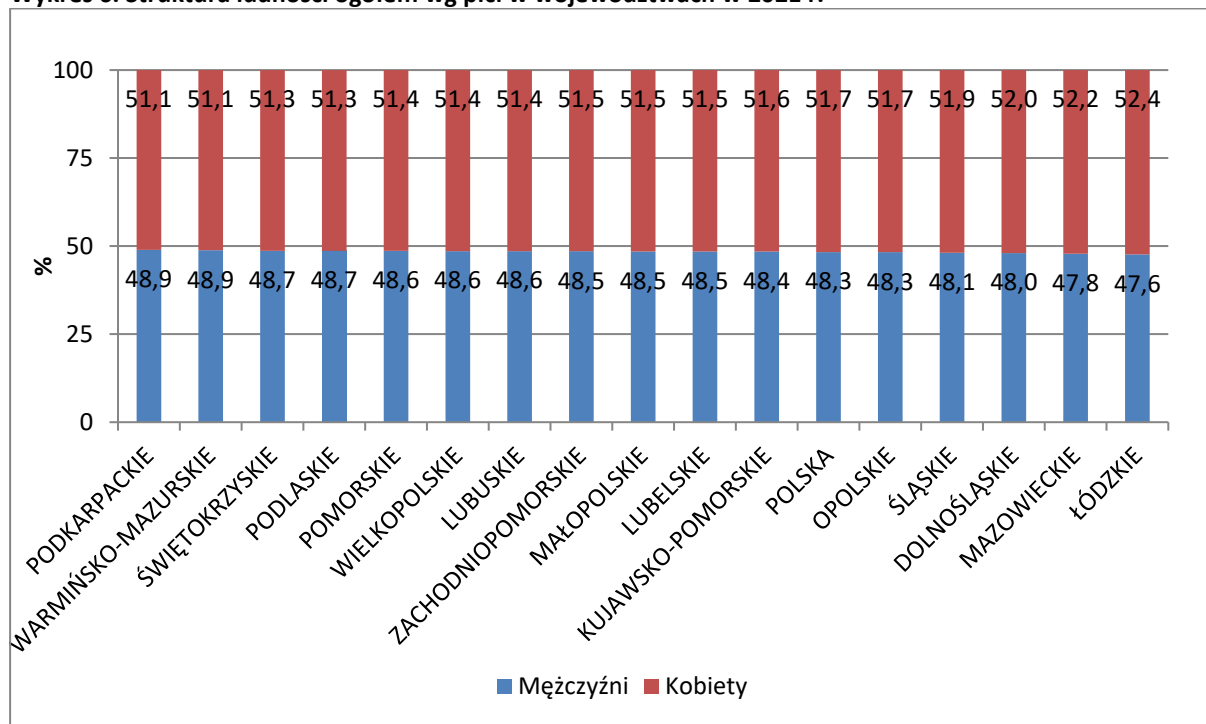
Opracowano na podstawie BDL

Ludność województwa podlaskiego zamieszkująca obszary wiejskie w wieku przedprodukcyjnym stanowi 17,40% ogółu ludności, w wieku produkcyjnym 61,11% ogółu ludności, a w wieku poprodukcyjnym 21,49% ogółu ludności województwa. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym zamieszkującej obszary wiejskie jest o 2,15 pkt % niższy od odsetka tej ludności w kraju, odsetek ludności w wieku produkcyjnym jest o 0,09 pkt % niższy od odsetka tej ludności

w kraju, odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym jest o 2,23 pkt % wyższy od odsetka tej ludności w kraju.

Odsetek ludności wiejskiej województwa podlaskiego w wieku przedprodukcyjnym jest o 0,15 pkt % niższy od odsetka ogółu ludności w tym wieku w województwie. Odsetek ludności wiejskiej w wieku produkcyjnym jest o 0,93 pkt % wyższy od odsetka ogółu ludności w tym wieku w województwie. Odsetek ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym jest o 0,78 pkt % niższy od odsetka ogółu ludności w tym wieku w województwie.

Wykres 6. Struktura ludności ogółem wg płci w województwach w 2021 r.

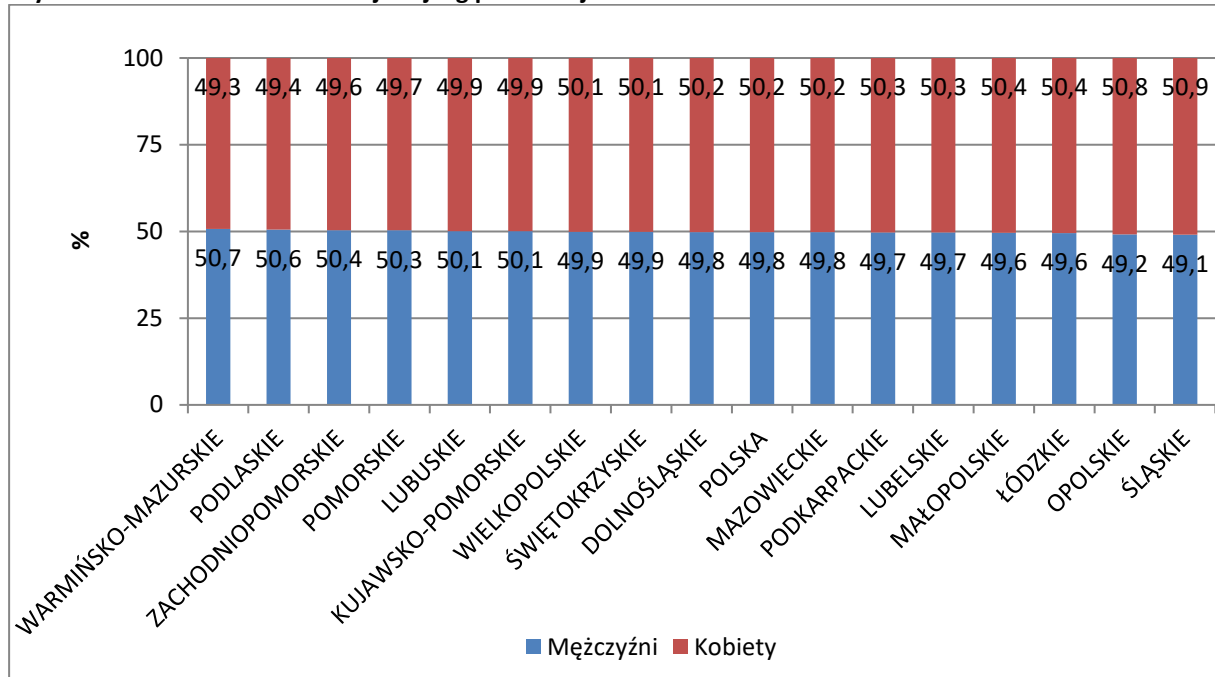

Opracowano na podstawie BDL

W ogóle ludności województwa podlaskiego mężczyźni stanowią 48,7%, a kobiety 51,3%. Pod względem odsetka mężczyzn w ogóle ludności, województwo podlaskie zajmuje czwarte miejsce w kraju. Odsetek mężczyzn w ogóle ludności województwa podlaskiego jest o 0,2 pkt % niższy od województwa o najwyższym odsetku mężczyzn oraz o 1,1 pkt % wyższy od województwa o najniższym odsetku mężczyzn w ogóle ludności. Odsetek mężczyzn w ogóle populacji jest również o 0,4 pkt % wyższy od odsetka mężczyzn w ogóle populacji w Polsce.

W ludności wiejskiej województwa podlaskiego mężczyźni stanowią 50,6%, a kobiety 49,4%. Pod względem odsetka mężczyzn w ludności wiejskiej, województwo podlaskie zajmuje 2 miejsce w kraju, za województwem warmińsko-mazurskim. Odsetek mężczyzn w ludności wiejskiej województwa podlaskiego jest o 0,1 pkt % niższy od województwa o najwyższym odsetku mężczyzn oraz o 1,5 pkt % wyższy od województwa o najniższym odsetku mężczyzn w ludności wiejskiej. Odsetek mężczyzn w ludności wiejskiej w województwie podlaskim jest o 0,8 pkt % wyższy od odsetka mężczyzn w ludności wiejskiej w Polsce.

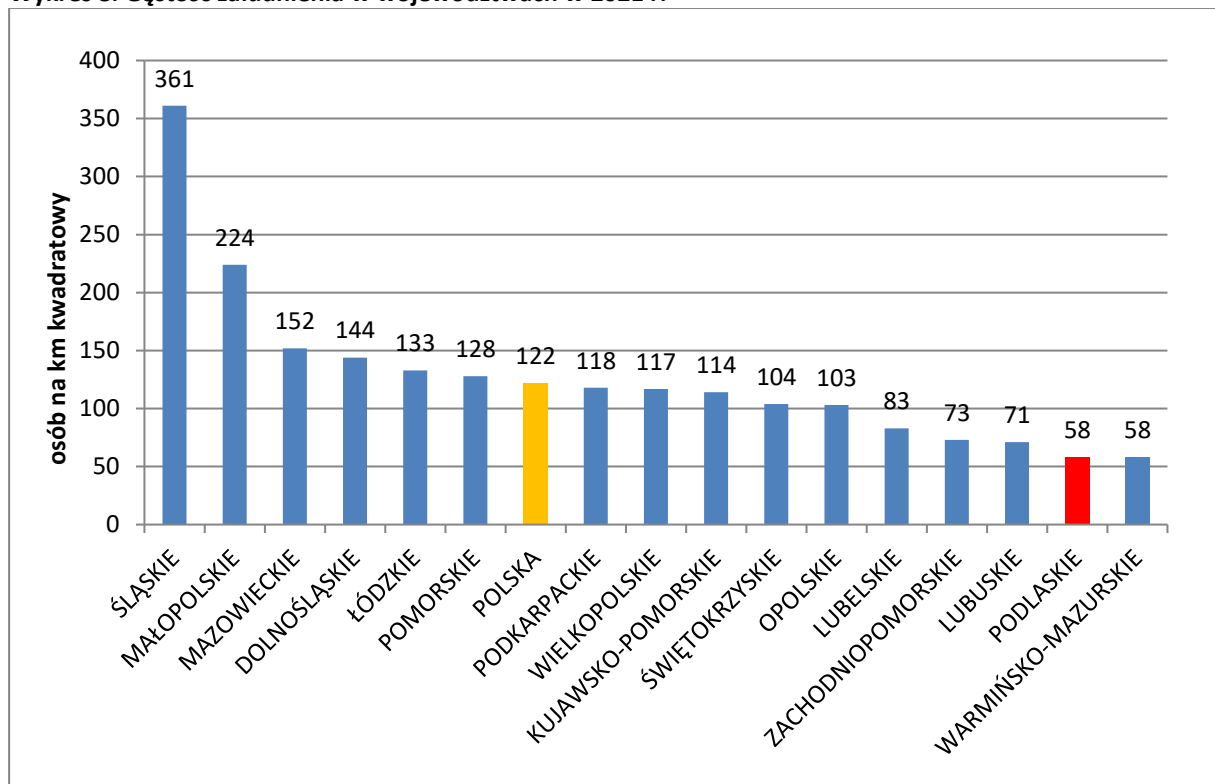
Wykres 7. Struktura ludności wiejskiej wg płci w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Odsetek mężczyzn w ludności wiejskiej województwa podlaskiego jest o 1,9 pkt % wyższy od odsetka mężczyzn w ogólnej ludności województwa.

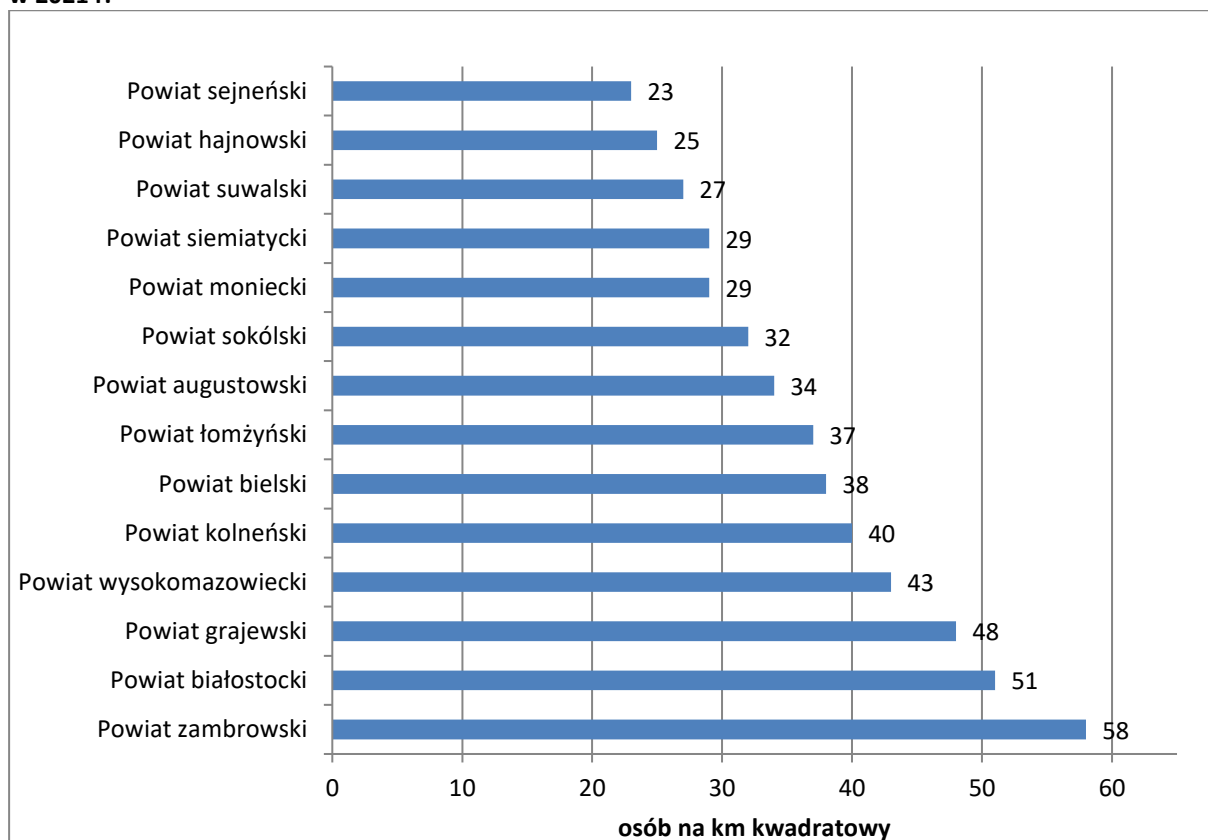
Wykres 8. Gęstość zaludnienia w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Gęstość zaludnienia w województwie podlaskim wynosi 58 osób/km² i jest najniższe w kraju. Jest mniejsze o 303 osoby/km² od województwa o największej gęstości zaludnienia oraz o 64 osoby/km² mniejsze od gęstości zaludnienia w Polsce.

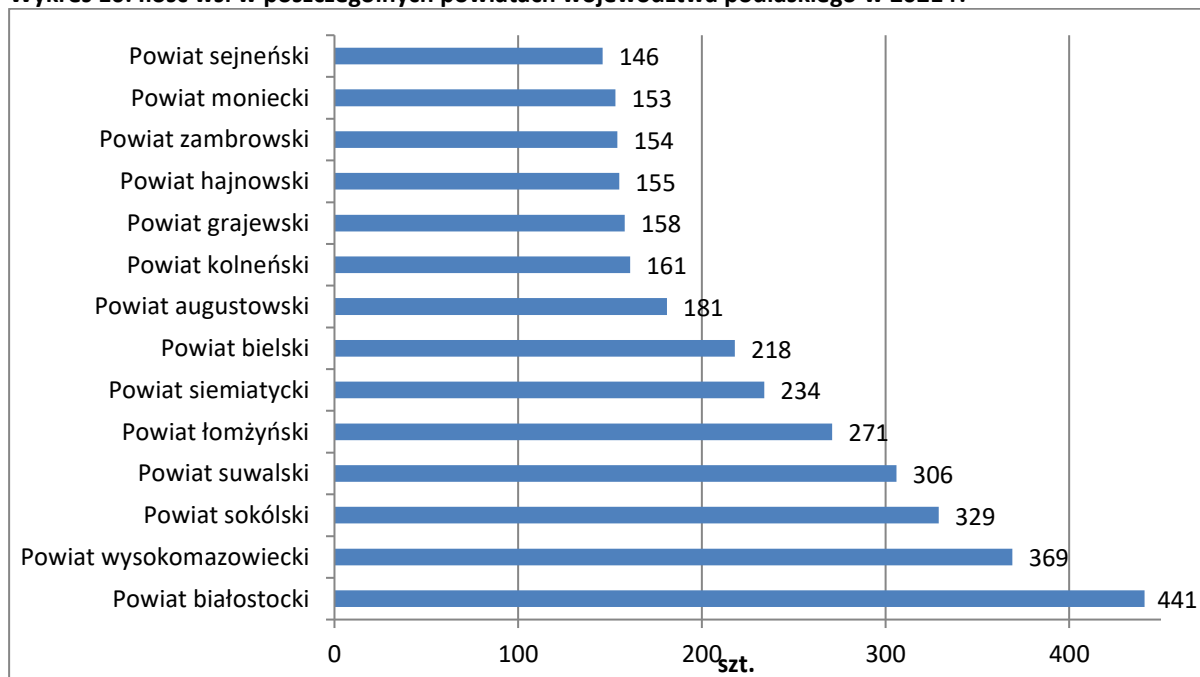
Wykres 9. Gęstość zaludnienia w powiatach województwa podlaskiego (bez miast na prawach powiatu) w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Wśród powiatów ziemskich województwa podlaskiego, największa gęstość zaludnienia występuje w powiecie zambrowskim, gdzie wynosi 58 osób/km², natomiast najniższa w powiecie sejneńskim 23 osoby/km².

Wykres 10. Ilość wsi w poszczególnych powiatach województwa podlaskiego w 2021 r.

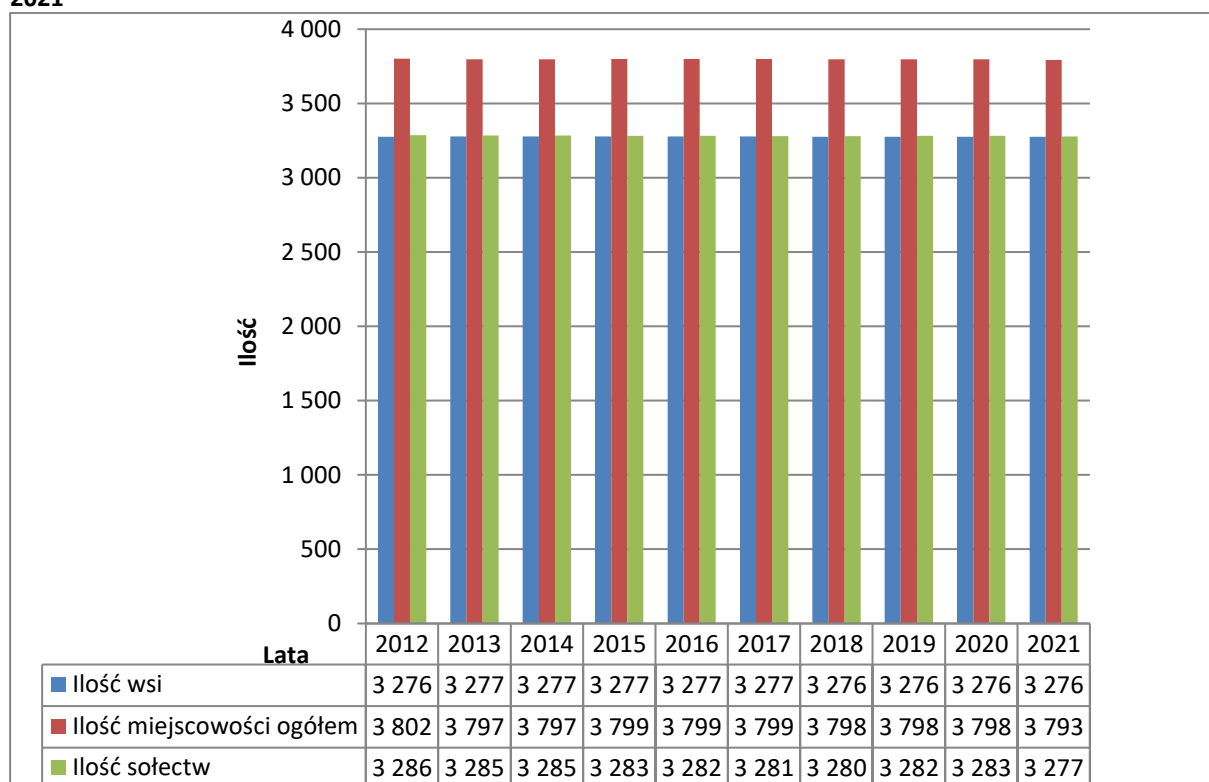

Opracowano na podstawie BDL

W województwie podlaskim jest 3 276 wsi. Najwięcej wsi zlokalizowanych jest w powiatach: białostockim, wysokomazowieckim i sokólskim odpowiednio 441, 369 i 329 wsi. Najmniej zaś wsi

znajduje się w powiatach sejneńskim i monieckim odpowiednio 146 i 153 oraz zambrowskim i hajnowski odpowiednio 154 i 155 wsi.

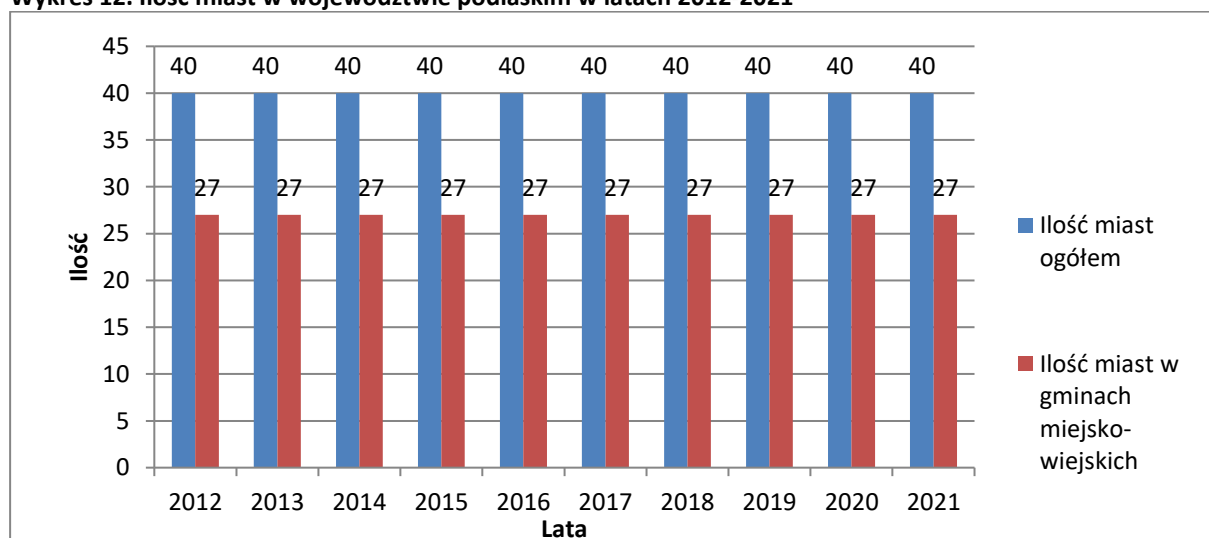
Wykres 11. Ilość miejscowości ogółem oraz ilość wsi i sołectw w województwie podlaskim w latach 2012-2021

Opracowano na podstawie BDL

W latach 2012-2021 w województwie podlaskim spadła o 9 liczba miejscowości ogółem z 3 802 w 2012 r. do 3 793 w 2021 r. W tym samym okresie liczba wsi utrzymała się na poziomie 3 276, a sołectw spadła o 9 z 3 286 w 2012 r. do 3 277 w 2021 r.

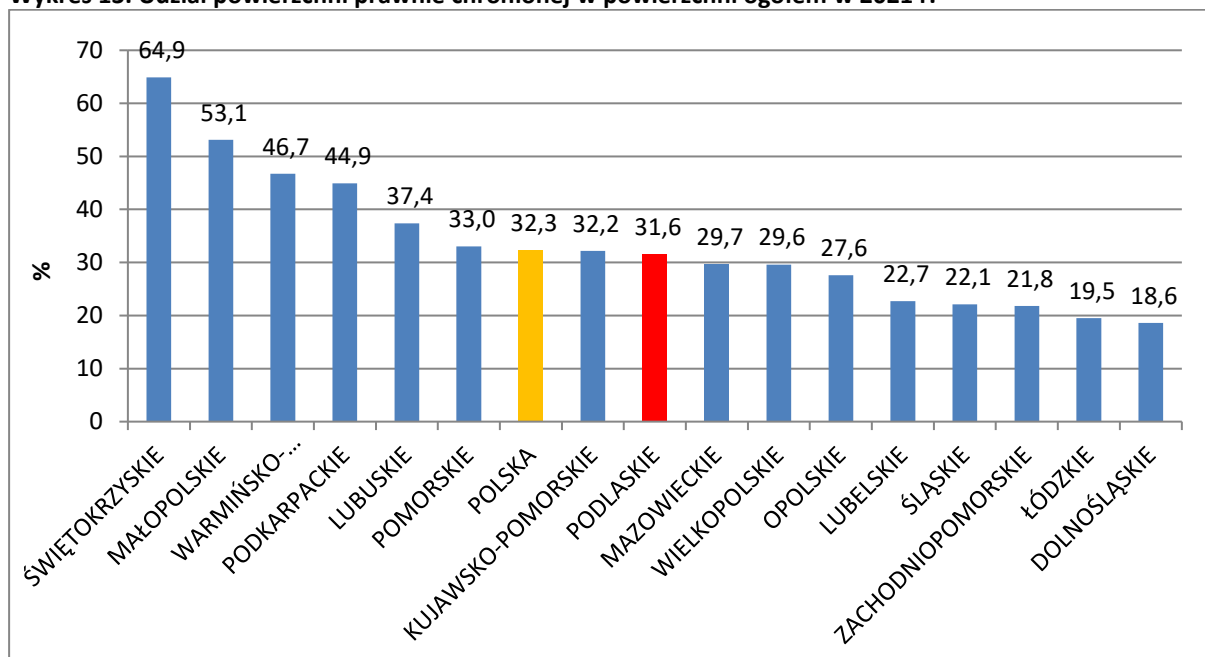
Wykres 12. Ilość miast w województwie podlaskim w latach 2012-2021

Opracowano na podstawie BDL

W latach 2012-2021 w województwie podlaskim liczba miast ogółem oraz miast w gminach miejsko-wiejskich utrzymała się na tym samym poziomie odpowiednio 40 i 27.

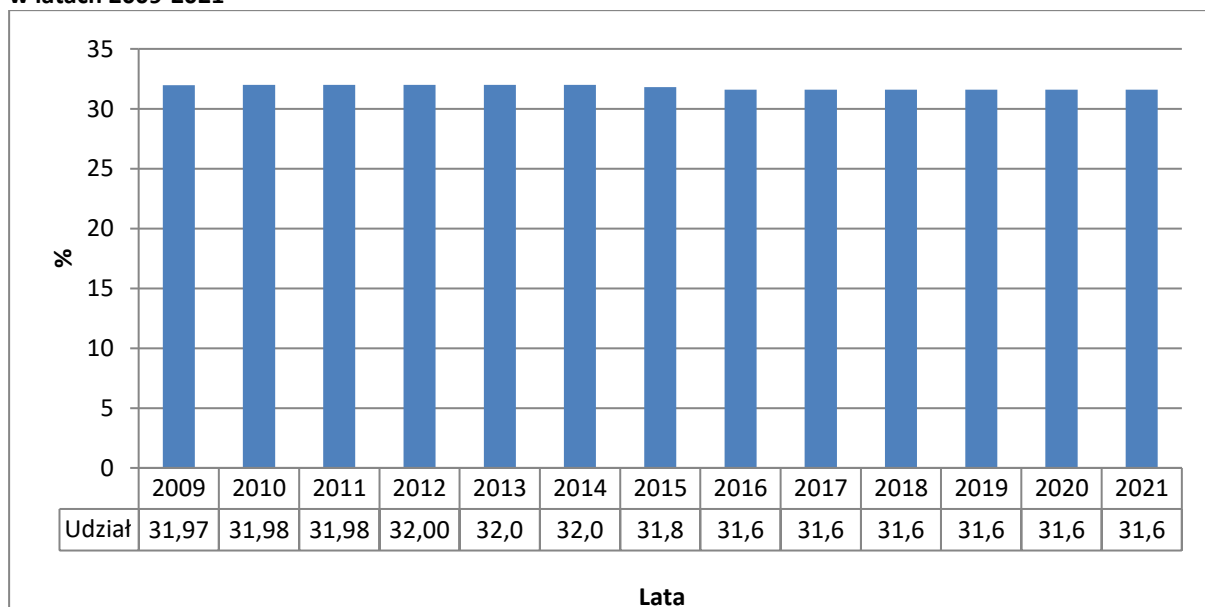
Wykres 13. Udział powierzchni prawnie chronionej w powierzchni ogółem w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Udział powierzchni prawnie chronionej w województwie podlaskim wynosi 31,6%. Pod względem udziału powierzchni prawnie chronionej w ogólnej powierzchni województwa, województwo podlaskie zajmuje ósme miejsce w kraju. Udział powierzchni prawnie chronionej w województwie podlaskim jest o 33,3 pkt % niższy od województwa w którym udział tej powierzchni jest najwyższy oraz o 13 pkt % wyższy od województwa w którym udział tej powierzchni jest najniższy. Udział powierzchni prawnie chronionej w województwie podlaskim jest o 0,7 pkt % niższy od udziału tej powierzchni w kraju.

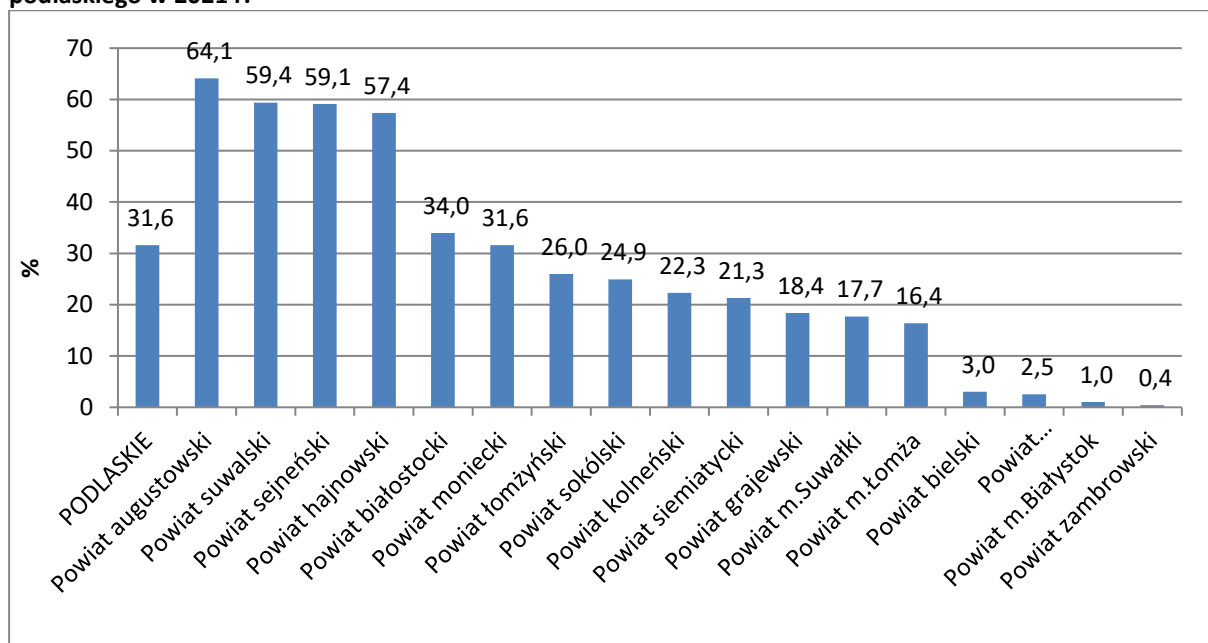
Wykres 14. Udział powierzchni prawnie chronionej w powierzchni ogółem w województwie podlaskim w latach 2009-2021

Opracowano na podstawie BDL

W latach 2009-2021 udział powierzchni prawnie chronionej w województwie podlaskim ulegał nieznacznym wahaniom i w tym okresie zmniejszył się o 0,37 pkt % z 31,97% w 2009 r. do 31,6% w 2021 r.

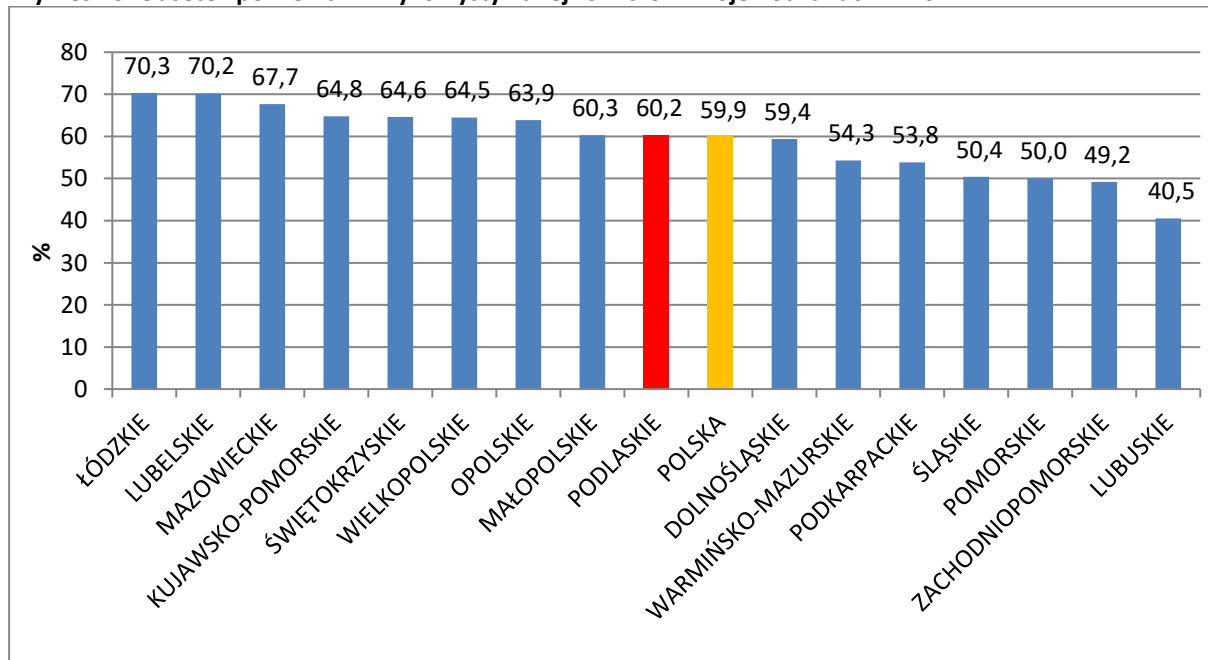
Wykres 15. Udział powierzchni prawnie chronionej w powierzchni ogółem w powiatach województwa podlaskiego w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Największy udział powierzchni prawnie chronionej w województwie podlaskim występuje w powiatach augustowskim, suwalskim, sejneńskim i hajnowskim, gdzie wynosi odpowiednio 64,1%, 59,4%, 59,1% i 57,4%. Najmniejszy zaś udział powierzchni prawnie chronionej występuje w powiatach zambrowskim, m. Białystok, wysokomazowieckim oraz bielskim, gdzie wynosi odpowiednio 0,4%, 1,0%, 2,5% oraz 3%.

Wykres 16. Odsetek powierzchni wykorzystywanej rolniczo w województwach w 2021 r.

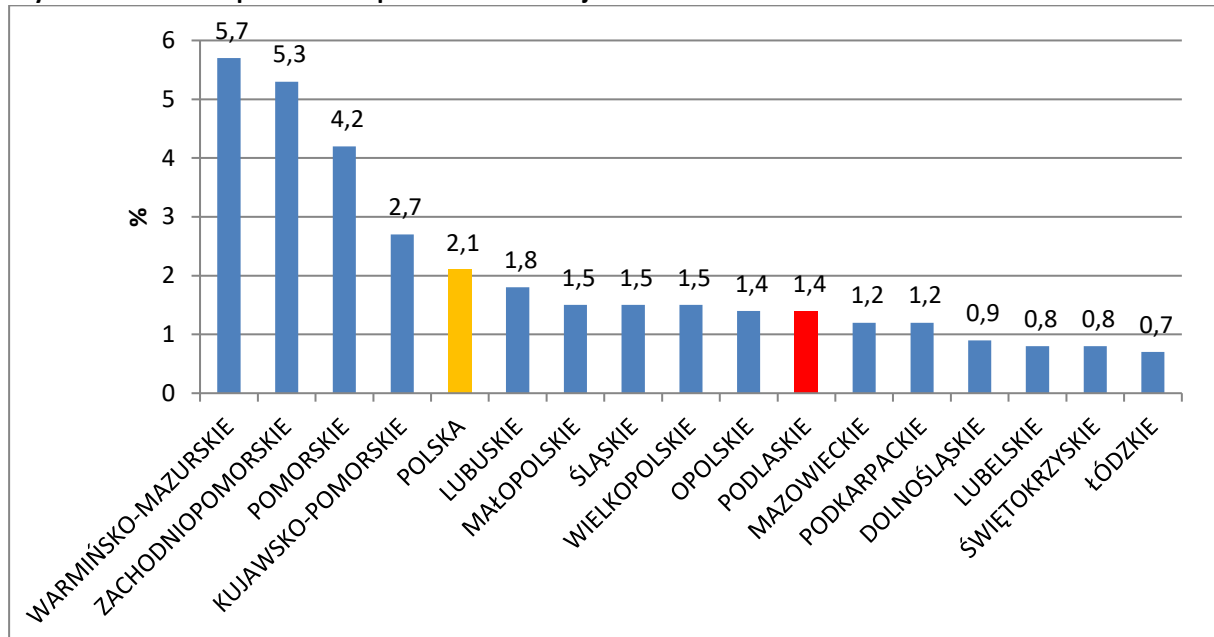

Opracowano na podstawie BDL

Udział powierzchni wykorzystywanej rolniczo w ogólnej powierzchni w województwie podlaskim wynosi 60,2%. Pod tym względem województwo podlaskie zajmuje dziewiąte miejsce w kraju. Udział powierzchni wykorzystywanej rolniczo w województwie podlaskim, jest o 10,1 pkt % niższy od województwa w którym odsetek tej powierzchni jest najwyższy oraz o 19,7 pkt % wyższy od

województwa w którym udział tej powierzchni jest najniższy. Udział powierzchni wykorzystywanej rolniczo w województwie podlaskim jest o 0,3 pkt % wyższy od udziału tej powierzchni w Polsce.

Wykres 17. Odsetek powierzchni pod wodami w województwach w 2021 r.

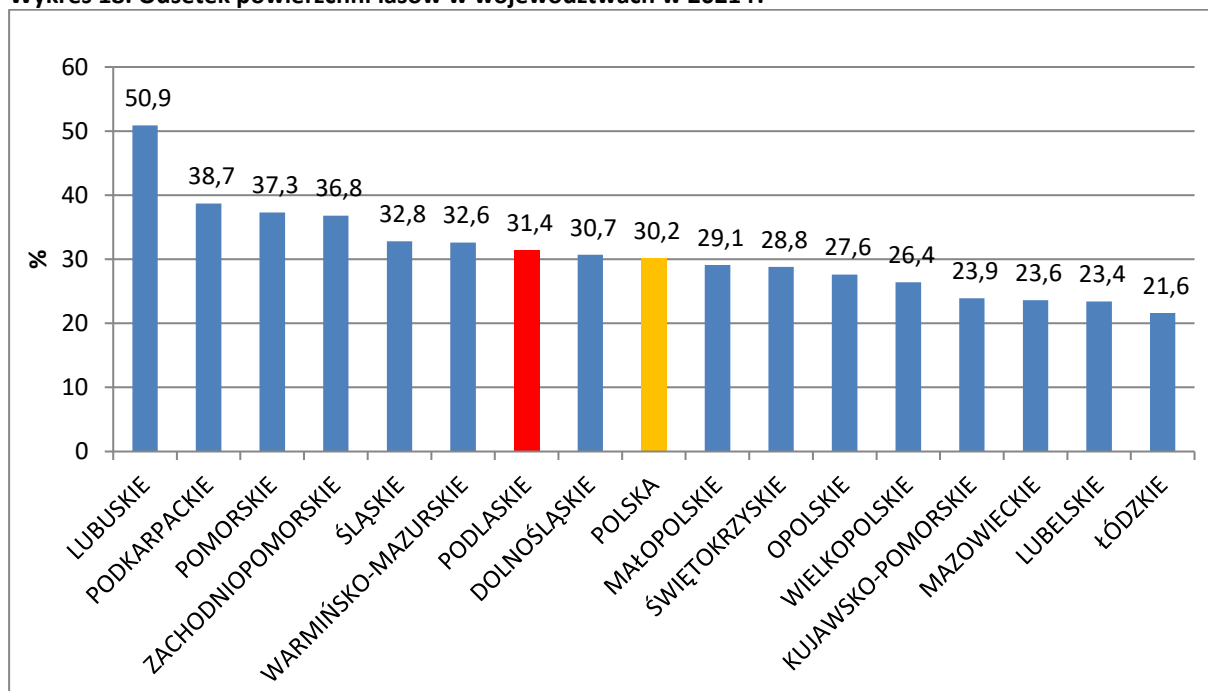
Opracowano na podstawie BDL

Udział powierzchni pod wodami w ogólnej powierzchni w województwie podlaskim wynosi 1,4%. Pod tym względem województwo podlaskie zajmuje dziesiąte miejsce w kraju. Udział powierzchni pod wodami w województwie podlaskim, jest o 4,3 pkt % niższy od województwa w którym odsetek tej powierzchni jest najwyższy oraz o 0,7 pkt % wyższy od województwa w którym udział tej powierzchni jest najniższy. Udział powierzchni pod wodami w województwie podlaskim jest o 0,7 pkt % niższy od udziału tej powierzchni w kraju.

Udział powierzchni lasów w ogólnej powierzchni w województwie podlaskim wynosi 31,4%. Pod tym względem województwo podlaskie zajmuje siódme miejsce w kraju. Udział powierzchni lasów w województwie podlaskim, jest o 19,5 pkt % niższy od województwa w którym odsetek tej powierzchni jest najwyższy oraz o 9,8 pkt % wyższy od województwa w którym udział tej powierzchni jest najniższy. Udział powierzchni lasów w województwie podlaskim jest o 1,2 pkt % wyższy od udziału tej powierzchni w Polsce.

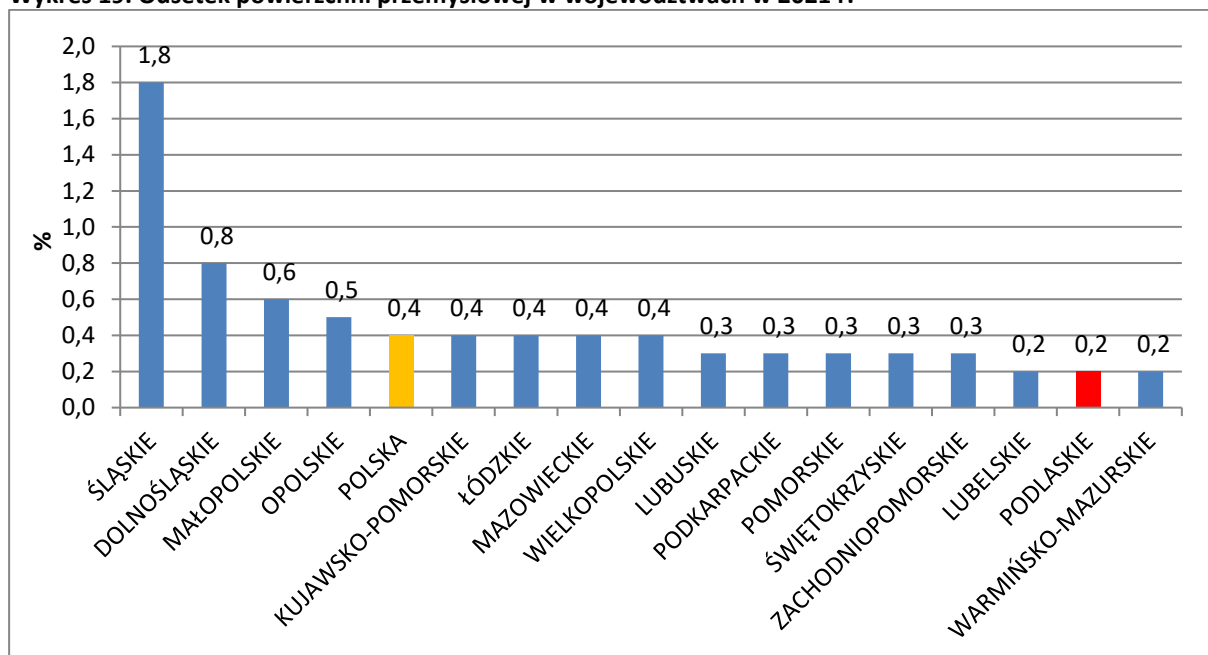
Udział powierzchni przemysłowej w ogólnej powierzchni w województwie podlaskim wynosi 0,2%. Pod tym względem województwo podlaskie razem z województwem warmińsko-mazurskim zajmuje ostatnie miejsce w kraju. Udział powierzchni przemysłowej w województwie podlaskim, jest o 1,6 pkt % niższy od województwa w którym odsetek tej powierzchni jest najwyższy oraz o 0,2 pkt % niższy od udziału tej powierzchni w Polsce.

Wykres 18. Odsetek powierzchni lasów w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

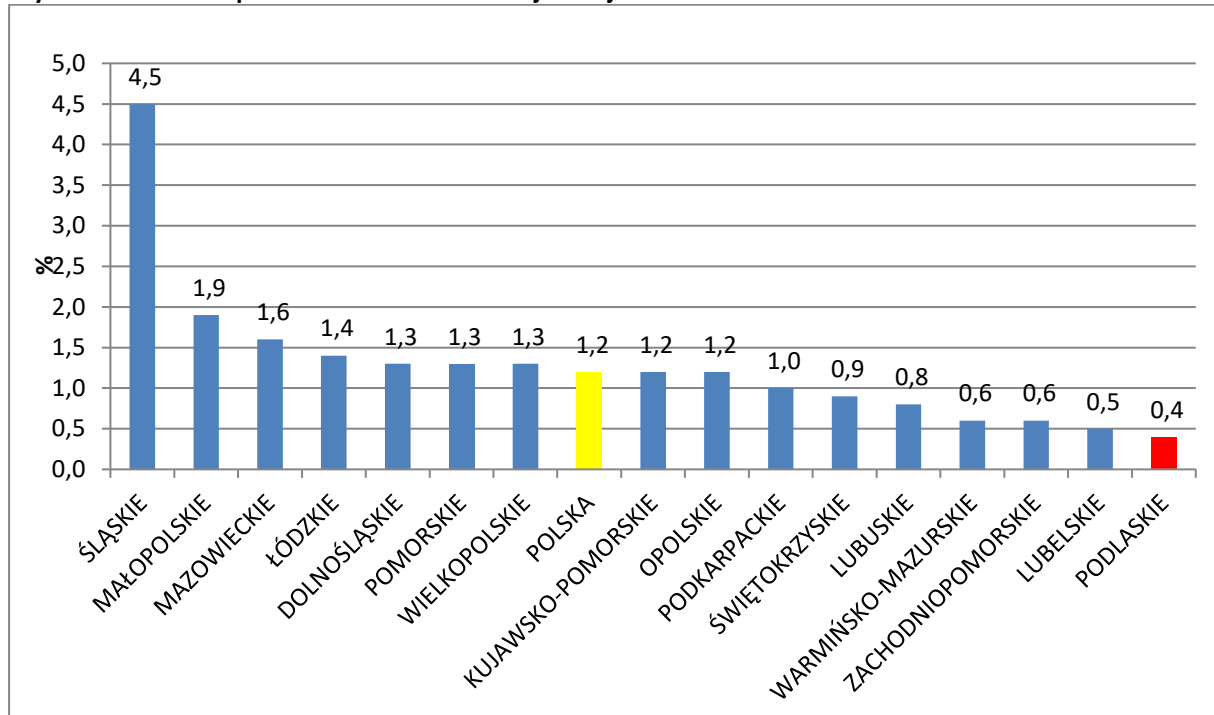
Wykres 19. Odsetek powierzchni przemysłowej w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

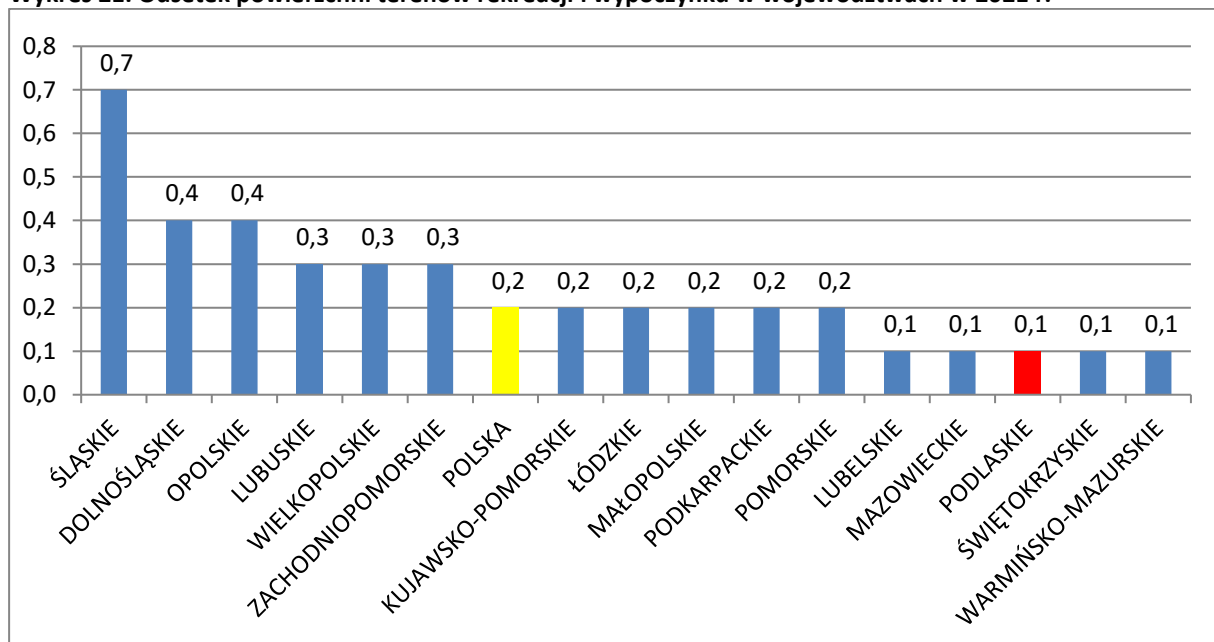
Udział powierzchni mieszkaniowej w ogólnej powierzchni w województwie podlaskim wynosi 0,4%. Pod tym względem województwo podlaskie zajmuje ostatnie miejsce w kraju. Udział powierzchni mieszkaniowej w województwie podlaskim, jest o 4,1 pkt % niższy od województwa w którym odsetek tej powierzchni jest najwyższy oraz o 0,8 pkt % niższy od udziału tej powierzchni w Polsce.

Wykres 20. Odsetek powierzchni mieszkaniowej w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

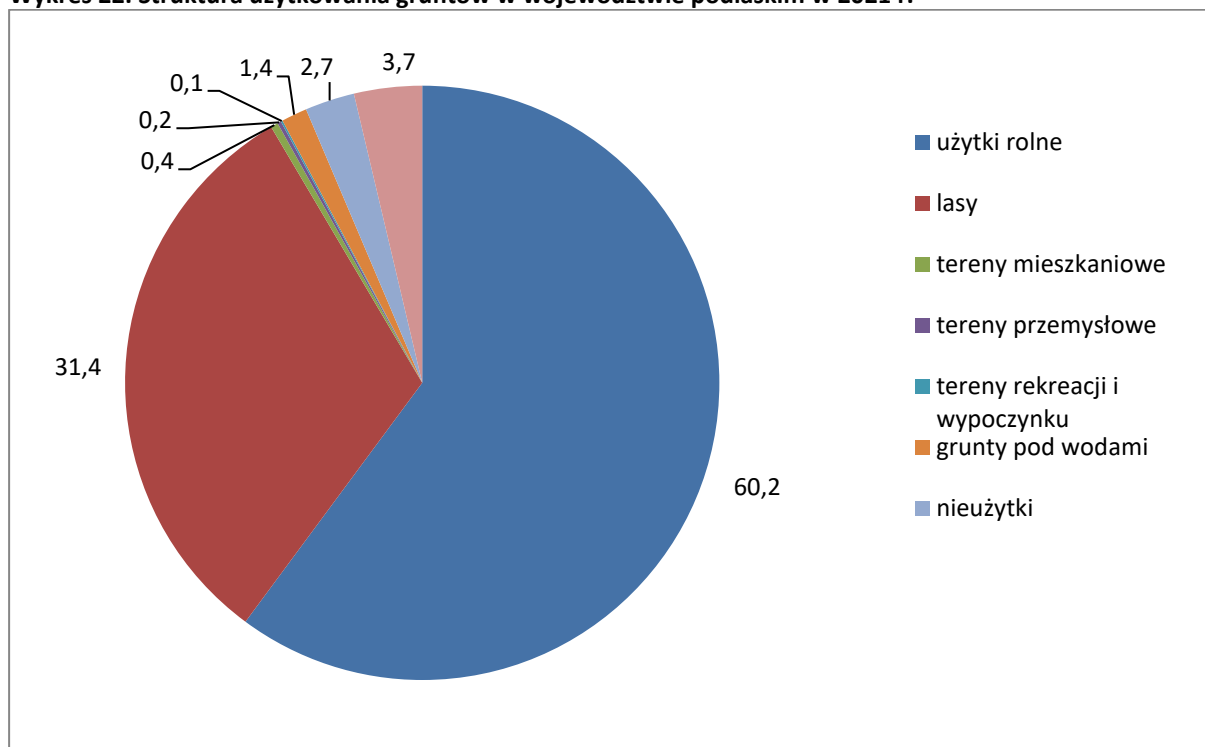
Wykres 21. Odsetek powierzchni terenów rekreacji i wypoczynku w województwach w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Udział powierzchni terenów rekreacji i wypoczynku w ogólnej powierzchni w województwie podlaskim wynosi 0,1%. Pod tym względem województwo podlaskie razem z województwami: warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim, mazowieckim i lubelskim zajmuje ostatnie miejsce w kraju. Udział powierzchni terenów rekreacji i wypoczynku w województwie podlaskim, jest o 0,6 pkt % niższy od województwa w którym odsetek tej powierzchni jest najwyższy oraz o 0,1 pkt % niższy od udziału tej powierzchni w Polsce.

Wykres 22. Struktura użytkowania gruntów w województwie podlaskim w 2021 r.

Opracowano na podstawie BDL

Największy udział w powierzchni województwa podlaskiego wynoszący 60,2% mają użytki rolne. Znaczący udział w powierzchni województwa podlaskiego stanowią lasy – 31,4%. Pozostałą powierzchnię województwa zajmują nieużytki – 2,7%, grunty pod wodami – 1,4%, tereny przemysłowe 0,2%, rekreacji i wypoczynku 0,1%, tereny mieszkaniowe 0,4% oraz 3,7% to pozostała powierzchnia województwa podlaskiego.

1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie

Demografia

Według stanu w dniu 31 grudnia 2021 r., tereny wiejskie województwa podlaskiego zamieszkiwało 456426 osób. W regionie obserwowany jest systematyczny spadek liczby ludności. W okresie ostatnich jedenastu lat liczba mieszkańców obszarów wiejskich w województwie zmniejszyła się o 22196 osób (o 4,6%).

Tabela 1. Ludność na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2021
Ludność	478622	468910	456426
mężczyźni	241820	236833	230748
kobiety	236802	232077	225678
W % ogółu ludności	39,8	39,4	39,2
Kobiety na 100 mężczyzn	98	98	98
Na 1 km ² powierzchni ogólnej	25	24	24

Odsetek ludności wiejskiej (wskaźnik ruralizacji) w liczbie ludności województwa podlaskiego osiągnął poziom 39,2% i był niższy o 0,6 p. proc. w stosunku do stanu w końcu 2010 r.

Średnia gęstość zaludnienia (liczba osób przypadająca na 1 km²) na terenach wiejskich w końcu grudnia 2021 r. wynosiła 24 i była niższa niż w końcu 2010 r. (25). W województwie podlaskim omawiany wskaźnik kształtował się na poziomie 58.

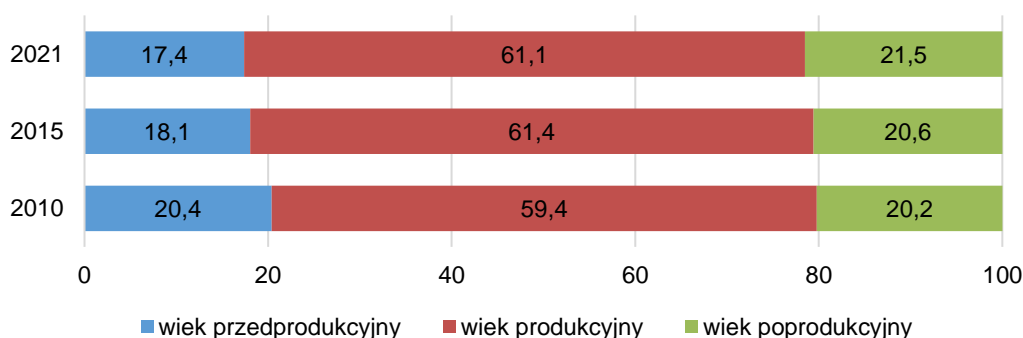
Struktura ludności według płci na obszarach wiejskich od kilku lat nie ulega większym zmianom. W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważają mężczyźni, których odsetek w końcu grudnia

2021 r. wynosił 50,6%. Jest to sytuacja odmienna niż w całym województwie podlaskim, gdzie w ogólnej liczbie mieszkańców przeważają kobiety, które w końcu grudnia 2021 r. stanowiły 51,3% ogółu ludności.

Współczynnik feminizacji (liczba kobiet na 100 mężczyzn) ukształtował się na poziomie notowanym w latach poprzednich, osiągając wartość 98, co oznacza że na obszarach wiejskich na 100 mężczyzn przypadało 98 kobiet, w całym województwie podlaskim – 105.

Analizując strukturę ludności według ekonomicznych grup wieku, można zauważyć, iż zwiększa się udział ludności w wieku produkcyjnym oraz w wieku poprodukcyjnym w ogólnej populacji mieszkańców obszarów wiejskich województwa podlaskiego, a zmniejsza się odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym. Udział dzieci i młodzieży w wieku 0–17 lat w ogólnej liczbie ludności terenów wiejskich w końcu 2021 r. ukształtował się na poziomie 17,4% i spadł o 3,0 p. proc. w odniesieniu do stanu w końcu 2010 r. Odsetek ludności w wieku produkcyjnym (kobiety w wieku 18–59 lat, mężczyźni w wieku 18–64 lata) wynosił 61,1% i zwiększył się o 1,7 p. proc. w stosunku do stanu w końcu grudnia 2010 r. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety – 60 lat i więcej, mężczyźni – 65 lat i więcej) w ogólnej populacji mieszkańców wsi ukształtował się na poziomie 21,5% i zwiększył się o 1,3 p. w porównaniu ze stanem w dniu 31 grudnia 2010 r. W województwie podlaskim w końcu 2021 r. ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 17,5%, w wieku produkcyjnym – 60,2%, zaś w wieku poprodukcyjnym – 22,3% ogółu ludności.

Wykres 23. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Relacje między poszczególnymi ekonomicznymi grupami wieku ludności obrazuje współczynnik obciążenia demograficznego, czyli liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym. Na obszarach wiejskich województwa podlaskiego w końcu 2021 r. ukształtował się on na poziomie 64, tj. 28 dla wieku przedprodukcyjnego i 35 dla wieku poprodukcyjnego. W końcu 2010 r. omawiany wskaźnik osiągnął wartość 68, tj. 34 zarówno dla wieku przedprodukcyjnego, jak i poprodukcyjnego. W końcu 2021 r. w województwie podlaskim współczynnik obciążenia demograficznego ukształtował się na poziomie 66, przy czym w przypadku osób w wieku poniżej 18 roku życia wynosił 29, podczas gdy dla osób w wieku poprodukcyjnym przyjął wartość 37.

Tabela 2. Współczynniki z zakresu ludności na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2021
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	68,3	62,9	63,6
Wskaźnik starości demograficznej w %	17,7	17,8	18,4
Indeks starości	109	121	127
Wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego	12	16	15

Na obszarach wiejskich, jak i w całym województwie podlaskim następuje proces starzenia się ludności. Od wielu lat niezmiennie rośnie liczebność grupy osób w wieku 65 lat i więcej. Udział tej populacji w ogólnej liczbie ludności nazywany jest wskaźnikiem starości demograficznej. W końcu

grudnia 2021 r. osiągnął on na obszarach wiejskich województwa poziom 18,4%, podczas gdy jedenaście lat wcześniej – 17,7%. W województwie podlaskim w omawianym roku wskaźnik ten ukształtował się na poziomie 18,6%.

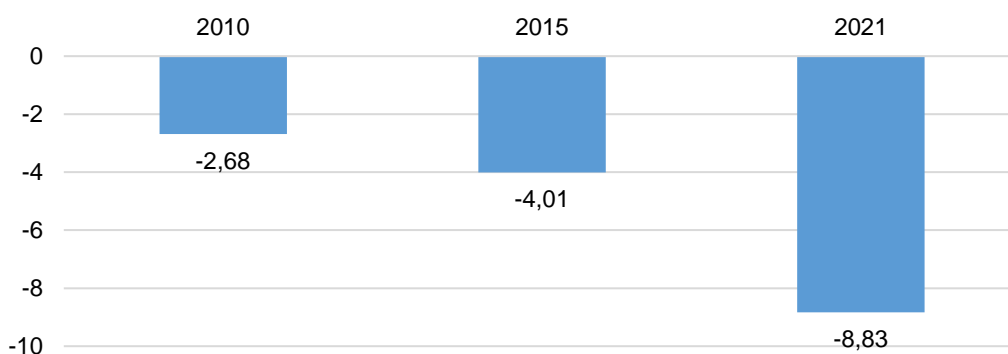
W końcu 2021 r. na obszarach wiejskich indeks starości (relacja pokoleniowa dziadków i wnuczków, tj. liczba osób w wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 0–14 lat) wynosił 127. Najkorzystniejsza sytuacja w ciągu ostatnich jedenastu lat wystąpiła w końcu 2010 r., gdy na 100 osób poniżej 15 roku życia przypadało 109 osób w wieku 65 lat i więcej. W kolejnych latach indeks starości wzrastał z roku na rok. W analizowanym roku w województwie podlaskim indeks starości ukształtował się na poziomie 126.

Na wsi, według stanu w końcu 2021 r., wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego wynosił 15, co oznacza, że na 100 osób w wieku 50–64 lata przypadało 15 osób w wieku 85 lat i więcej. W końcu 2010 r. relacja między liczebnościami wyżej wymienionych grup osób ukształtowała się na nieco niższym poziomie osiągając wartość 12, natomiast w latach 2015–2020 wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego wzrósł do 16. W omawianym roku w województwie podlaskim na 100 osób w wieku 50–64 lata przypadało 12 osób mających 85 lat i więcej, czyli o 3 osoby mniej niż na terenach wiejskich.

Mediana wieku (wiek środkowy) mieszkańców województwa podlaskiego z roku na rok jest wyższa. W końcu 2021 r. połowa ludności obszarów wiejskich nie przekroczyła 41,8 roku, podczas gdy jedenaście lat wcześniej statystyczny mieszkaniec wsi był w wieku 38,6 roku. Wiek środkowy kobiet zamieszkujących tereny wiejskie w końcu 2021 r. wynosił 43,2 roku (w 2010 r. – 40,0 lat), a mężczyzn – 40,5 roku (w 2010 r. – 37,3 roku). W końcu 2021 r. połowa populacji osób mieszkających w województwie podlaskim nie osiągnęła wieku 42,1 roku, przy czym w przypadku kobiet mediana wieku osiągnęła wartość 44,0 lata, a mężczyzn – 40,3 roku.

W 2021 r. na obszarach wiejskich województwa podlaskiego zanotowano ujemny przyrost naturalny, a różnica między liczbą urodzeń żywych i zgonów wyniosła minus 4044. W okresie ostatnich jedenastu lat był on również ujemny, a w 2010 r. przyjął wartość minus 1284. Przyrost naturalny na 1000 ludności terenów wiejskich w 2021 r. osiągnął poziom minus 8,83, podczas gdy w 2010 r. wyniósł minus 2,68. W analizowanym roku w województwie podlaskim zanotowano ujemny przyrost naturalny – minus 6613, a w przeliczeniu na 1000 mieszkańców ukształtował się on na poziomie minus 5,65.

Wykres 24. Przyrost naturalny na 1000 ludności na obszarach wiejskich w województwie podlaskim

W 2021 r. na terenach wiejskich w województwie podlaskim przeciętne trwanie życia wyniosło 70,4 roku w przypadku mężczyzn oraz 79,9 roku dla kobiet. W porównaniu z 2010 r. zaobserwowano skrócenie trwania życia mężczyzn o 0,9 roku, a kobiet o 1,5 roku. W analizowanym roku w województwie podlaskim wskaźniki te były wyższe i kształtowały się odpowiednio na poziomie 71,5 roku i 80,5 roku.

Zarówno w województwie podlaskim, jak i na terenach wiejskich występuje zjawisko wysokiej nadumieralności mężczyzn. W omawianym roku różnica między przeciętnym trwaniem życia kobiet i mężczyzn na wsi wyniosła 9,5 roku, a w województwie – 8,9 roku.

W 2021 r. w ramach migracji wewnętrznych na obszary wiejskie województwa podlaskiego zameldowało się 6248 osób, a wymeldowało się 5609 osób, tj. odpowiednio o 11,1% i 2,1% więcej niż w 2010 r. Wśród osób przemieszczających się dominowały kobiety, które stanowiły 52,4% ogólnej

liczby ludności napływającej i 56,1% ogólnego odpływu ludności. Biorąc pod uwagę wiek osób migrujących w ramach ruchu wewnętrznego, wśród przybywających na stałe na wieś były osoby w przedziale wieku 30–34 lat (ich udział w ogólnym napływie ludności wyniósł 14,0%), 35–39 (12,4%) oraz 0–4 (11,4%). Wśród wyjeżdżających na stałe z obszarów wiejskich przeważały osoby w przedziale wieku 25–29 (ich udział w ogólnym odpływie ludności wyniósł 21,2%), 30–34 (17,3%), 35–39 oraz 0–4 (po 10,1%). Analizując miejsce poprzedniego zamieszkania osób migrujących w ramach ruchu wewnętrznego dominowały osoby, których poprzednim miejscem zamieszkania było województwo podlaskie – 85,2% ogólnej liczby osób napływających i 76,7% ogólnej liczby osób odpływających. Z innych województw w kraju na obszary wiejskie województwa przybyły 923 osoby, przy czym najwięcej z województw: mazowieckiego (37,8% ogółu przybywających z innych regionów kraju) oraz warmińsko-mazurskiego (25,5%). Do innych regionów w Polsce z terenów wiejskich województwa przeprowadziło się 1309 osób. Najczęściej wybierały one województwa: mazowieckie (52,9%) oraz warmińsko-mazurskie (19,2%). Z miast na tereny wiejskie województwa napłynęło 4558 osób (73,0% ogólnej liczby ludności napływającej), a ze wsi do miast wyemigrowało 3812 osób (68,0% ogólnego odpływu ludności).

Tabela 3. Migracje wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały na obszarach wiejskich w województwie podlaskim

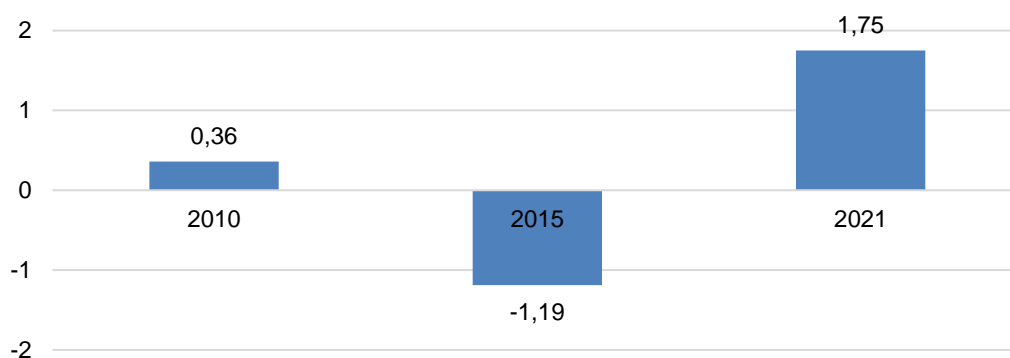
Wyszczególnienie	2010	2015	2021
Migracje wewnętrzne:			
napływ	5623	4713	6248
odpływ	5493	5246	5609
Migracje zagraniczne:			
imigracja	86	.	206
emigracja	43	.	44
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych	173	-560 ^a	801

a Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.

Migracje zagraniczne na pobyt stały na obszary wiejskie województwa w 2021 r. kształtowały się następująco: z zagranicy przybyło 206 osób, zaś za granicę wyjechały 44 osoby. Wśród zameldowanych z zagranicy przeważały kobiety, które stanowiły 52,4% ogólnej liczby imigrantów. Najwięcej imigrantów było w wieku 0–4 lata (38,8%) oraz 5–9 lat (22,8%). W analizowanym roku najwięcej osób przybyło z Wielkiej Brytanii – 23,3%, Belgii – 19,4% oraz Białorusi – 17,5%. Wśród emigrantów również przeważały kobiety (52,3% ogólnej liczby emigrantów). Najczęściej obszary wiejskie województwa na stałe opuszczały osoby w wieku 40–44 lat (15,9%), 25–29 oraz 35–39 lata (po 13,6%). Najpopularniejszym kierunkiem emigracji były Belgia (47,7%) oraz Stany Zjednoczone (13,6%).

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały na obszarach wiejskich zarówno w 2021 r., jak i w 2010 r. było dodatnie. Oznacza to, że liczba osób zameldowanych na pobyt stały przekraczała liczbę osób wymeldowanych z pobytu stałego (w 2021 r. – o 801, a w 2010 r. – o 173). Jednak w latach 2011–2019 na terenach wiejskich województwa podlaskiego zanotowano ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych. W przeliczeniu na 1000 ludności saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na wsi w 2021 r. wyniosło 1,75 a w 2010 r. – 0,36.

Wykres 25. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności na obszarach wiejskich w województwie podlaskim

a Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż na obszarach wiejskich w 2010 r., 2020 r. oraz 2021 r. wystąpiła odwrotna tendencja niż w województwie podlaskim, gdzie od wielu lat notowane jest ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych, które w 2021 r. wyniosło minus 1214, a w przeliczeniu na 1000 mieszkańców – minus 1,04.

Zdrowie

W końcu 2021 r. w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na obszarach wiejskich województwa działało 159 przychodni, tj. 20,2% wszystkich placówek tego typu funkcjonujących w województwie podlaskim. W okresie jedenastu lat ich liczba zwiększyła się o 8,2%.

Odwrotną tendencją zaobserwowano w przypadku praktyk lekarskich udzielających świadczeń ze środków publicznych. Według stanu w dniu 31 grudnia 2021 r. ich liczba wynosiła 34 i w odniesieniu do zanotowanej w 2010 r. zmniejszyła się o 52,1%.

W zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (w przychodniach i w ramach praktyk lekarskich) w ciągu 2021 r. na terenach wiejskich województwa podlaskiego udzielono łącznie 1,1 mln porad (w województwie podlaskim – 9,8 mln), z czego 0,9 mln lekarskich i 0,1 mln stomatologicznych. W porównaniu do 2010 r. na wsi zmniejszyła się zarówno liczba porad lekarskich, jak i stomatologicznych odpowiednio o 13,1% i 34,9%.

Tabela 4. Placówki opieki zdrowotnej na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2021
Przychodnie	147	169	159
Praktyki lekarskie ^a	71	47	34
Porady udzielone ^b (w ciągu roku) w tys.	1255,3	1213,6	1052,5
lekarskie	1081,1	1041,8	939,1
stomatologiczne	174,2	171,8	113,4

a Indywidualne, indywidualne specjalistyczne, grupowe; bez praktyk lekarskich finansowanych wyłącznie ze środków niepublicznych. b Uwzględniono porady udzielone przez praktyki lekarskie, które podpisały kontrakty z NFZ lub z przychodniami.

W województwie podlaskim na obszarach wiejskich w końcu 2021 r. sprzedażą leków i środków medycznych zajmowały się 92 apteki ogólnodostępne i punkty apteczne, które stanowiły 22,0% ogólnej liczby tych placówek w Podlaskiem. W porównaniu ze stanem w końcu 2010 r. ich liczba zmniejszyła się o 5,2%.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2021 r. na terenach wiejskich na 1 aptekę ogólnodostępną przypadało 10615 mieszkańców, tj. o 2748 osób mniej niż w końcu 2010 r. W analizowanym roku w województwie podlaskim wskaźnik ukształtował się na poziomie 3158. Uwzględniając działające na obszarach wiejskich punkty apteczne, liczba ludności wiejskiej przypadającej na aptekę ogólnodostępną i punkt apteczny w 2021 r. wyniosła 4961 osób, podobnie jak jednaście lat wcześniej (4960).

W województwie podlaskim na terenach wiejskich w końcu grudnia 2021 r. 86,0% aptek ogólnodostępnych posiadało jakiegokolwiek udogodnienia dla osób niepełnosprawnych (w województwie – 82,9%). W ciągu jedenastu lat odnotowano ich wzrost o 13,8 p. proc. Najczęściej były to pochylnie, podjazdy, platformy ułatwiające wejście do budynku, które wystąpiły w 76,7% ogółu aptek znajdujących się na wsi w Podlaskiem. Zaobserwowano również wzrost punktów aptecznych na wsi przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. W 2021 r. stanowiły one 81,6% ogółu punktów aptecznych na terenach wiejskich, tj. o 9,4 p. proc. więcej niż w 2010 r. Również w punktach aptecznych na wsi większość udogodnień stanowiły pochylnie, podjazdy, platformy ułatwiające wejście do budynku. Udogodnienia tego rodzaju posiadało 65,3% punktów aptecznych. Posadzki antypoślizgowe na wsi posiadało 41,9% aptek i 20,4% punktów aptecznych. Brak jakichkolwiek udogodnień dla osób niepełnosprawnych na obszarach wiejskich odnotowano w 14,0% aptek oraz w 18,4% punktów aptecznych, tj. mniej niż w 2010 r. odpowiednio o 13,8 p. proc. i 14,4 p. proc.

Edukacja

W województwie podlaskim na obszarach wiejskich w końcu września 2021 r. działało 312 placówek wychowania przedszkolnego, tj. o 15,7% mniej niż w analogicznym okresie 2010 r. Wśród omawianych placówek funkcjonowało 212 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, 49 punktów przedszkolnych, 39 przedszkoli oraz 12 zespołów wychowania przedszkolnego. Na terenach wiejskich w ciągu jedenastu lat przybyło 10 przedszkoli oraz 7 punktów przedszkolnych, natomiast przestało funkcjonować 70 oddziałów przy szkołach podstawowych i 5 zespołów wychowania przedszkolnego. Placówki wychowania przedszkolnego zlokalizowane na terenach wiejskich stanowiły 46,3% wszystkich tego typu placówek w województwie podlaskim.

Tablica 5. Wychowanie przedszkolne na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan na początek roku szkolnego)

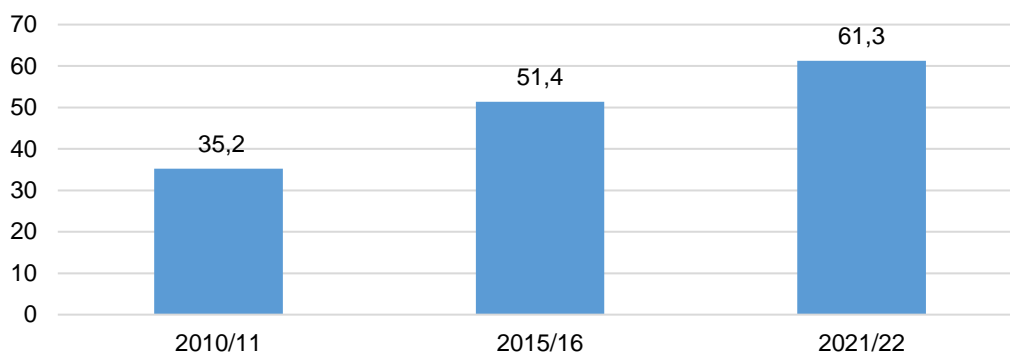
Wyszczególnienie	2010/11	2015/16	2021/22
Placówki	370	368	312
w tym:			
przedszkola	29	38	39
oddziały przy szkołach podstawowych	282	237	212
Dzieci ^a	6814	7682	10757
w tym w:			
przedszkolach	1729	1854	3322
oddziałach przy szkołach podstawowych	4211	4207	6254

a W latach szkolnych 2015/16–2021/22 łącznie z dziećmi przebywającymi przez cały rok szkolny w placówkach wykonujących działalność leczniczą.

Wychowaniem przedszkolnym na obszarach wiejskich w roku szkolnym 2021/22 objęto 10,8 tys. dzieci, tj. o 57,9% więcej niż w roku szkolnym 2010/11. Do placówek zlokalizowanych na terenach wiejskich uczęszczało 24,5% ogółu dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie podlaskim.

W roku szkolnym 2010/11 udział dzieci w wieku 3–6 lat uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego na terenach wiejskich województwa w ogólnej liczbie mieszkańców wsi w tej grupie wieku wyniósł 35,2%. W ciągu jedenastu lat systematycznie się zwiększał, a w roku szkolnym 2021/22 ukształtował się na poziomie 61,3%.

Wykres 26. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3–6 lat^a na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (w %) (stan na początek roku szkolnego)

a W roku szkolnym 2015/16 dzieci w wieku 3–5 lat.

We wrześniu 2021 r. na obszarach wiejskich województwa podlaskiego funkcjonowało 239 szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży. W stosunku do 2010 r. ich liczba zmniejszyła się o 79, tj. o 24,8%. Szkoły podstawowe na wsi stanowiły 57,2% wszystkich tego typu placówek w województwie podlaskim.

W roku szkolnym 2021/22 w szkołach podstawowych dla dzieci i młodzieży na terenach wiejskich uczyło się 25,8 tys. osób. W porównaniu z rokiem szkolnym 2010/11 liczba uczniów tych szkół wzrosła o 1,3 tys., tj. o 5,1%. Wzrost liczby uczniów w stosunku do roku szkolnego 2010/11 wynika głównie z wprowadzenia reformy edukacji, która całkowicie zlikwidowała gimnazja i wprowadziła 8-letnią szkołę podstawową. Uczniowie szkół podstawowych na wsi stanowili 28,7% wszystkich uczniów szkół podstawowych w województwie podlaskim.

W czerwcu 2021 r. naukę na poziomie podstawowym na obszarach wiejskich województwa ukończyło 3,3 tys. uczniów, czyli o 30,4% mniej niż jednaście lat wcześniej. Stanowili oni 31,9% wszystkich absolwentów tego typu szkół w województwie podlaskim.

Tabela 6. Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan na początek roku szkolnego)

Wyszczególnienie	2010/11	2015/16	2021/22
Szkoły	318	268	239
Uczniowie	24541	22866	25796
Absolwenci ^a	4754	3714	3307

a Absolwenci z poprzedniego roku szkolnego; stan na koniec roku szkolnego.

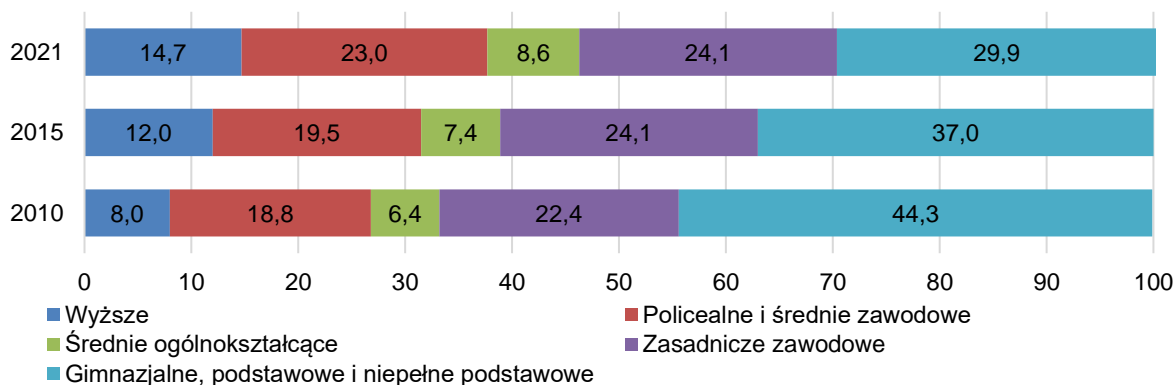
W omawianym roku szkolnym na jedną szkołę podstawową na terenach wiejskich przypadało 108 uczniów, zaś jednaście lat wcześniej wskaźnik ten ukształtował się na poziomie 77. W województwie podlaskim we wrześniu 2021 r. na jedną szkołę podstawową przypadało 215 uczniów.

Współczynnik skolaryzacji brutto (relacja liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania) dla szkół podstawowych na wsi w roku szkolnym 2021/22 wyniósł 67,99 i był znacznie niższy od współczynnika odnotowanego jednaście lat wcześniej, gdy osiągnął poziom 78,17. Wynika to głównie z faktu dowożenia dzieci z obszarów wiejskich do szkół położonych w miastach. W analizowanym roku w województwie podlaskim współczynnik skolaryzacji brutto kształtował się na poziomie 96,68.

Analiza wyników Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) wykazała, że w 2021 r. wśród mieszkańców obszarów wiejskich województwa podlaskiego w wieku 15–89 lat największą grupę tworzyły osoby, które zakończyły edukację na najniższym poziomie, tj. posiadały wykształcenie gimnazjalne, podstawowe lub niepełne podstawowe (29,9%), a kolejną – posiadający wykształcenie zasadnicze zawodowe (24,1%). Najmniejszym udziałem wśród mających od 15 do 89 lat charakteryzowały się osoby, które ukończyły co najwyżej szkołę średnią ogólnokształcącą (8,6%). W ciągu jedenastu lat nastąpiły istotne zmiany w wykształceniu osób zamieszkujących obszary

wiejskie. W porównaniu do 2010 r. najwięcej wzrósł udział osób, które posiadały wykształcenie wyższe o 6,7 p. proc., policealne i średnie zawodowe o 4,2 p. proc., a największy spadek dotyczył odsetka osób, które miały najniższy poziom wykształcenia, tj. posiadały wykształcenie gimnazjalne, podstawowe lub niepełne podstawowe o 14,4 p. proc.

Wykres 27. Struktura ludności obszarów wiejskich według poziomu wykształcenia^a (w %)

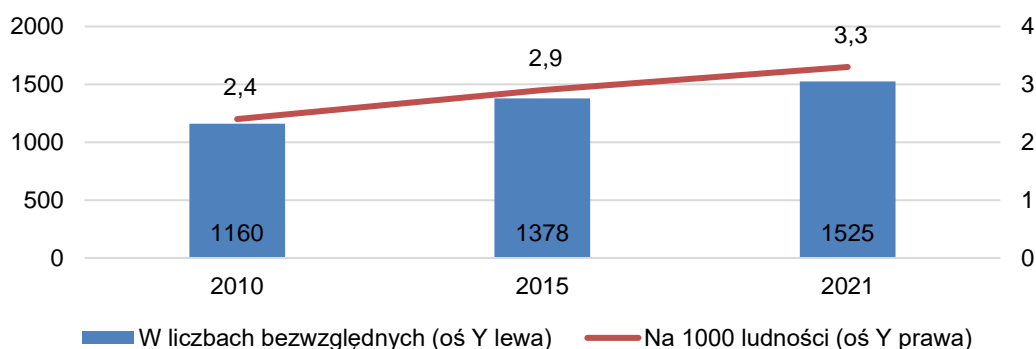
a Na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności.

W 2021 r. w województwie podlaskim największą grupę tworzyły osoby legitymujące się wykształceniem wyższym oraz policealnym i średnim zawodowym (po 24,9%), a najmniejszą – osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (10,2%).

Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne

Według danych rejestru REGON, w końcu 2021 r. na obszarach wiejskich województwa zarejestrowanych było 1525 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. W porównaniu ze stanem w końcu 2010 r. liczba tych podmiotów zwiększyła się o 31,5%. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne mające siedzibę na terenach wiejskich stanowiły 35,0% wszystkich tego typu podmiotów w województwie podlaskim.

Wykres 28. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na obszarach wiejskich wpisane do rejestru REGON w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

W końcu grudnia 2021 r. na wsi liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadająca na 1000 ludności ukształtowała się na poziomie 3,3, podczas gdy jedenaście lat wcześniej wynosiła 2,4. W analizowanym roku w województwie podlaskim wskaźnik ten osiągnął wartość 3,7.

1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich

Struktura zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich ogółem, wg wieku

W końcu 2020 r. wg danych Głównego Urzędu Statystycznego¹ w województwie podlaskim pracowało 445 632 osób (2,7%) ogółu pracujących w Polsce. W porównaniu z końcem 2015 r. liczba

¹ <https://bialystok.stat.gov.pl/dane-o-województwie/województwo/rynek-pracy/>

pracujących zwiększyła się o 32 555 osób (o 7,3 %). Największy wzrost zatrudnienia nastąpił w sektorze przemysłowym (8 560 osób) oraz w budownictwie (6 933 osób).

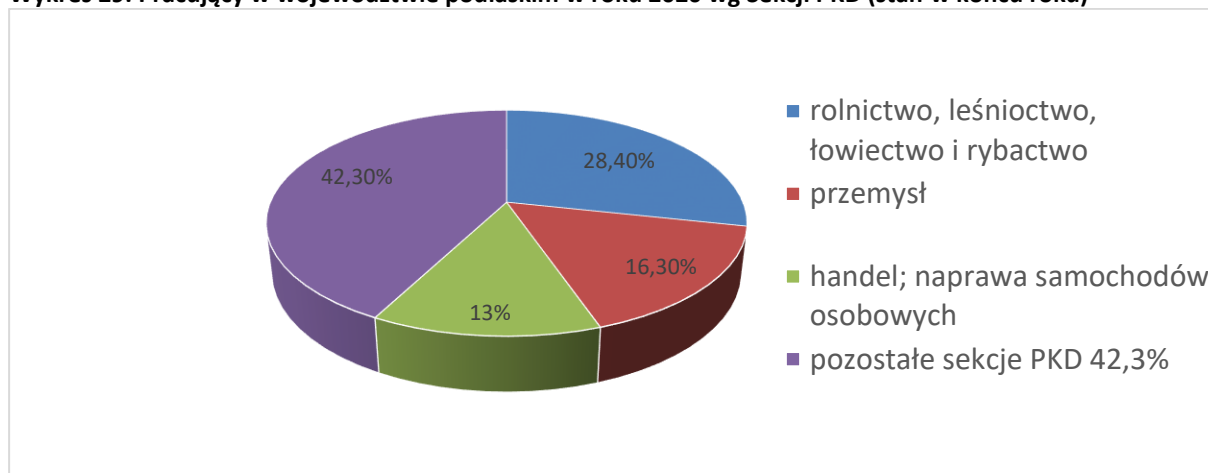
Tabela 7. Pracujący w województwie podlaskim w latach 2015-2020 wg Sekcji PKD.

Lp.	SEKCJA PKD 2007 (Polskiej Klasyfikacji Działalności)	2015	2020	Wzrost/spadek (w liczbach)
1	Ogółem	413 077	445 632	+ 32 555
2	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	126 955	126 654	- 301
3	Przemysł	63 920	72 480	+ 8 560
4	w tym przetwórstwo przemysłowe	56 828	64 445	+ 7 617
5	Budownictwo	19 974	26 907	+ 6 933
6	Handel; naprawa pojazdów samochodowych	55 903	57 850	+ 1947
7	Transport i gospodarka magazynowa	17 633	21 149	+ 3 516
8	Zakwaterowanie i gastronomia	5 417	6 083	+ 666
9	Informacja i komunikacja	4 057	5 817	+ 1 760
10	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	6 845	6 452	- 393
11	Obsługa rynku nieruchomości	3 756	4 159	+ 403
12	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	9 281	11 252	+ 1 971
13	Administrowanie i działalność wspierająca	8 242	9 081	+ 839
14	Administracja publiczna i obrona narodowa; obow. zabezpieczenia społeczne	21 148	21 810	+ 662
15	Edukacja	34 071	35 501	+ 1 430
16	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	24 714	27 364	+ 2 650
17	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	3 887	4 153	+ 266

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Województwo podlaskie jest regionem rolniczym, w związku z tym najwięcej osób pracuje w sektorze rolnym głównie indywidualnych gospodarstwach rolnych. W końcu 2020 r. w województwie podlaskim odnotowano 126,7 tys. osób pracujących w tej sekcji tj. 28,4% ogółu pracujących. W przemyśle pracowało 72,5 tys. osób, tj. 16,3% ogółu. Z kolei w handlu, naprawie pojazdów samochodowych pracowały 57,9 tys. osoby tj. 13,0% ogółu.

Wykres 29. Pracujący w województwie podlaskim w roku 2020 wg Sekcji PKD (stan w końcu roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 8. Pracujący w powiatach woj. podlaskim w 2020 r. wg rodzaju działalności oraz wg powiatów

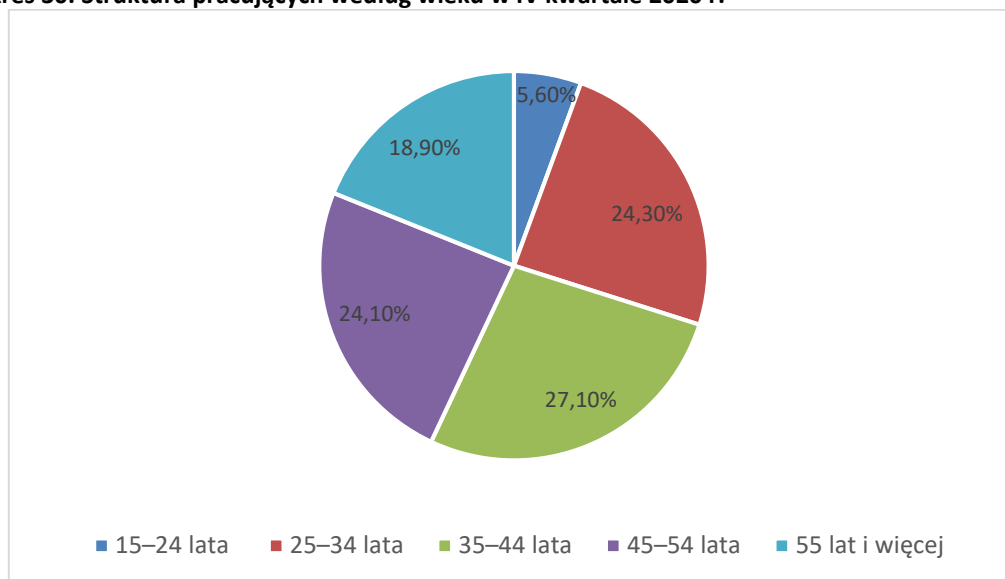
Powiaty	Pracujący ogółem	ogółem				
		rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarska magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja	działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości	pozostałe usługi
<i>Powiaty:</i>						
Augustowski	16423	6524	4603	1873	220	3203
Białostocki	37530	14487	10923	5180	310	6630
Bielski	19688	8796	5743	1709	253	3187
Grajewski	12661	5709	2843	1376	137	2596
Hajnowski	13393	4525	3982	1537	136	3213
Kolneński	12228	8473	1070	765	108	1812
Łomżyński	16789	11109	2956	969	137	1618
Moniecki	12488	8694	1054	579	116	2045
Sejneński	6753	4530	239	798	43	1143
Siemiatycki	13199	7498	2110	1226	112	2253
Sokólski	21200	12678	2635	1868	200	3819
Suwalski	11593	8042	1530	729	55	1237
Wysokomazowiecki	22955	13840	4011	1804	248	3052
Zambrowski	13678	5753	3227	1913	177	2608
<i>Miasta na prawach powiatu:</i>						
Białystok	92826	2932	19413	24992	3973	41516
Łomża	16592	1177	3805	3886	460	7264
Suwałki	21069	1079	7306	4451	664	7569

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największy odsetek pracujących w województwie odnotowano w mieście Białystok oraz powiatach: białostockim, wysokomazowieckim i sokólskim. Typowo agrarna struktura zatrudnienia charakteryzuje powiaty: kolneński, łomżyński, moniecki, sejneński i suwalski. Z kolei największy w skali województwa udział zatrudnionych w przemyśle występuje w powiatach: m. Suwałki, hajnowskim, bielskim i białostockim. Natomiast sektor handlu i usług najwyraźniej zaznaczył się w strukturze zatrudnienia w miastach: Białymstoku, Łomży i Suwałk.

W strukturze pracujących według wieku największe udziały należały do osób z grup: 35–44 lata (27,1%), 25–34 lata (24,3%) oraz 45–54 lata (24,1%). Najmniej liczne były skrajne grupy wieku, tj. 15–24 lata oraz 55 lat i więcej. Ich odsetek w ogólnej liczbie pracujących wyniósł odpowiednio 5,6% i 18,9%.

Wykres 30. Struktura pracujących według wieku w IV kwartale 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Główne dziedziny aktywności gospodarczej

W 2020 r. na terenie województwa podlaskiego zarejestrowano 8 467 nowych podmiotów gospodarczych (o 13,6% mniej niż w roku 2019), głównie były to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 7 092 podmiotów.

Największą aktywność w otwieraniu i likwidowaniu działalności wykazywały podmioty gospodarcze działające w budownictwie, handlu; naprawie pojazdów samochodowych, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, transporcie i gospodarce magazynowej oraz przetwórstwie przemysłowym (nowo powstające i likwidowane).

Wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja

W województwie podlaskim w końcu 2020 r. zdecydowaną większość 96,6% stanowiły podmioty, tzw. małe, w których liczba pracujących nie przekraczała 9 osób tj. 105 754 jednostek. W tej grupie podmiotów najliczniej była reprezentowana:

- sekcja handel, naprawa pojazdów samochodowych (21,7% ogółu jednostek należących do tej grupy;
- budownictwo (15,6%).

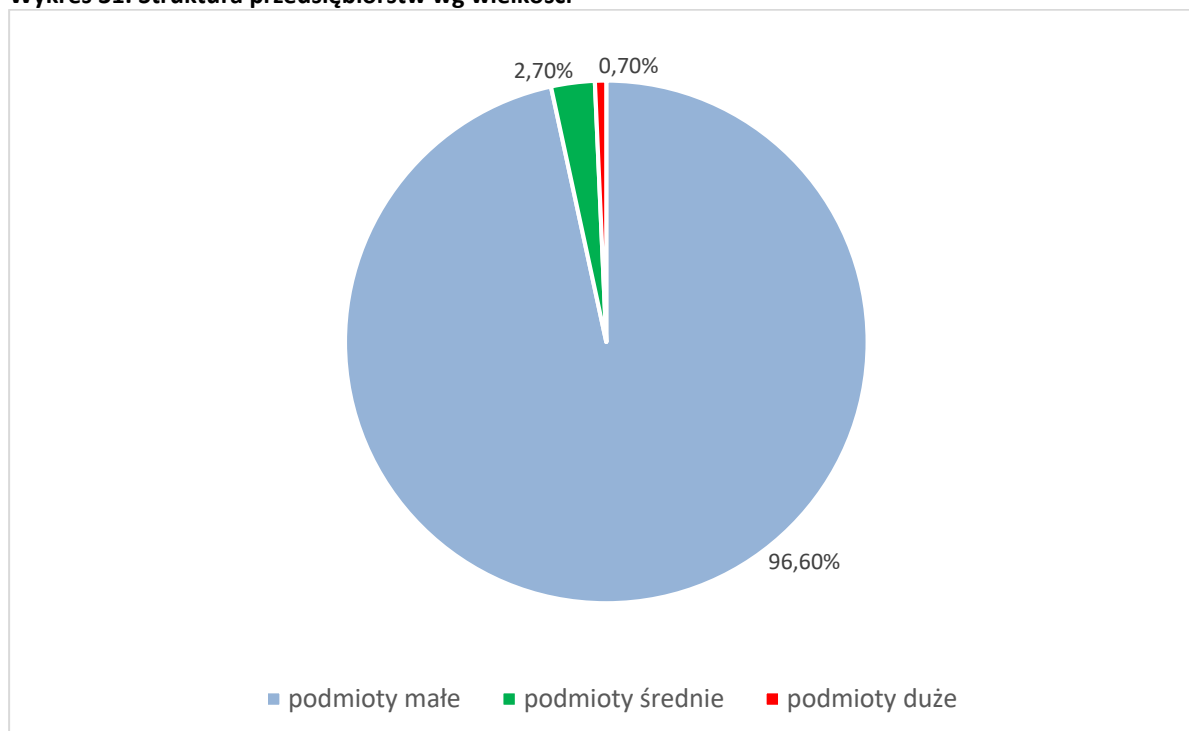
Podmioty średnie (liczące od 10 do 49 pracujących) skupiały 2,7% ogółu tj. 2 955 jednostki. Najwięcej z nich prowadziło działalność w zakresie:

- edukacji (19,8%);
- handlu, naprawy pojazdów samochodowych (18,8%).

Udział podmiotów dużych (o liczbie pracujących powyżej 49 osób) wyniósł zaledwie 0,7% tj. 783 jednostki. Podmioty duże najczęściej wykonywały działalność zaliczaną do sekcji:

- edukacja (28,2 %);
- przetwórstwo przemysłowe (19,8%).

Wykres 31. Struktura przedsiębiorstw wg wielkości

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rozmieszczenie terytorialne podmiotów gospodarczych, działających na terenie woj. podlaskiego jest nierównomierne. 46,9% wszystkich podmiotów prowadziło swoją działalność w 3 największych miastach województwa: w Białymstoku (337 453 podmiotów), Suwałkach (7 276 podmiotów) oraz Łomży (6 599 podmiotów).

Dominujące rodzaje działalności gospodarczej

Według danych rejestru REGON w końcu 2020 r. w województwie podlaskim zarejestrowanych było 109 492 jednostek gospodarczych. 61,5% podmiotów gospodarczych w woj. podlaskim zarejestrowana była w końcu 2020 r. w 5 sekcjach:

- handel; naprawa pojazdów samochodowych – 23614 (21,6% ogółu);
- budownictwo – 16835 (15,4%);
- działalność profesjonalna, naukowa i techniczna – 9814 (9,0%);
- pozostała działalność usługowa – 8567 (7,8%);
- przetwórstwo przemysłowe – 8449 (7,7%).

Barier w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich:

Przedsiębiorczość na wsi rozwija się dość wolno, gdyż przedsiębiorcy wiejscy pracują w znacznie trudniejszych warunkach niż w mieście. Wśród wielu barier rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich najistotniejszymi wydają się:

- niedostateczne wykorzystanie możliwości otoczenia instytucjonalnego przez przedsiębiorców. Podstawową przeszkodą utrudniającą skorzystanie z wiedzy i doświadczenia instytucji otoczenia biznesu jest niewystarczająca informacja o tych instytucjach i ich ofercie;
- skomplikowane, nieprecyzyjne, niejednoznaczne i niespójne przepisy podatkowe oraz zbyt wysokie obciążenia fiskalne. Ograniczają one przedsiębiorców i skłaniają ich do działania w tzw. szarej strefie. Przeszkodą jest również niewspółmierność obowiązujących przepisów do skali i zakresu działalności. Istniejące uregulowania w równym stopniu dotyczą zarówno dużych, jak i małych i średnich przedsiębiorstw oraz tych zlokalizowanych w dużych miastach, jak i na wsi;

- brak wkładu własnego na sfinansowanie inwestycji ze wsparcia zewnętrznego z środków unijnych, mikropożyczek, funduszy pożyczkowych. Duża liczba działań pomocowych oparta jest na zasadzie refinansowania inwestycji. Wymaga to posiadania wkładu finansowego;
- lokalizacja przedsiębiorstw na terenie wiejskim, rzadziej zaludnionym, o słabszym wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, zmniejsza ich konkurencyjność w związku z mniejszą dostępnością potencjalnych partnerów, instytucji otoczenia biznesu oraz rynku zbytu;
- niewielka współpraca pomiędzy przedsiębiorstwami. Współpraca występuje zazwyczaj pomiędzy firmami, które dzięki niej mogą uzyskać pewne preferencyjne traktowanie na rynku czy w dostępie do finansowania zewnętrznego. Większość przedsiębiorstw na obszarach wiejskich prowadzi działalność drobnoskalową w handlu i podstawowych usługach. Zdecydowana większość z tych przedsiębiorców skupia swoją uwagę na konkurencji, a współpracę ogranicza do kontaktów z firmami zaopatrującymi dane przedsiębiorstwo w środki produkcji oraz z odbiorcami produktów.

Bezrobocie, w tym bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego, obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy

W IV kwartale 2020 r. liczba bezrobotnych w województwie podlaskim wyniosła 14 tys. jest to 2,8% ogółu ludności aktywnej zawodowo w wieku 15 lat i więcej.

W 2020 roku, w związku z kryzysem gospodarczym wywołanym wybuchem ogólnoswiatowej pandemii COVID-19, pogorszyła się również sytuacja na rynku pracy. W końcu roku w 14 powiatowych urzędach pracy woj. podlaskiego zarejestrowanych było 37830 bezrobotnych, a stopa bezrobocia rejestrowanego wynosiła 7,8% liczby ludności czynnej zawodowo (w Polsce – 6,3%). W woj. podlaskim stopa bezrobocia była wyższa od średniej krajowej o 1,5 punktu procentowego.

Tabela 9. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia według województw i powiatów (stan na koniec grudnia 2020 r.)

Wyszczególnienie	Bezrobotni w tys.	Stopa bezrobocia w %
Polska	1046,4	6,3
Woj. PODLASKIE	37,8	7,8
augustowski	2,3	10,4
białostocki	5,0	9,3
bielski	1,2	5,0
grajewski	2,1	12,2
hajnowski	1,3	8,0
kolneński	2,3	14,0
łomżyński	1,2	5,8
moniecki	1,1	7,0
sejneński	1,1	12,7
siemiatycki	1,0	6,0
sokółski	2,9	10,8
suwalski	0,6	4,3
wysokomazowiecki	1,6	5,7
zambrowski	1,1	6,5
m. Białystok	9,1	6,9
m. Łomża	2,0	8,4
m. Suwałki	1,8	6,3

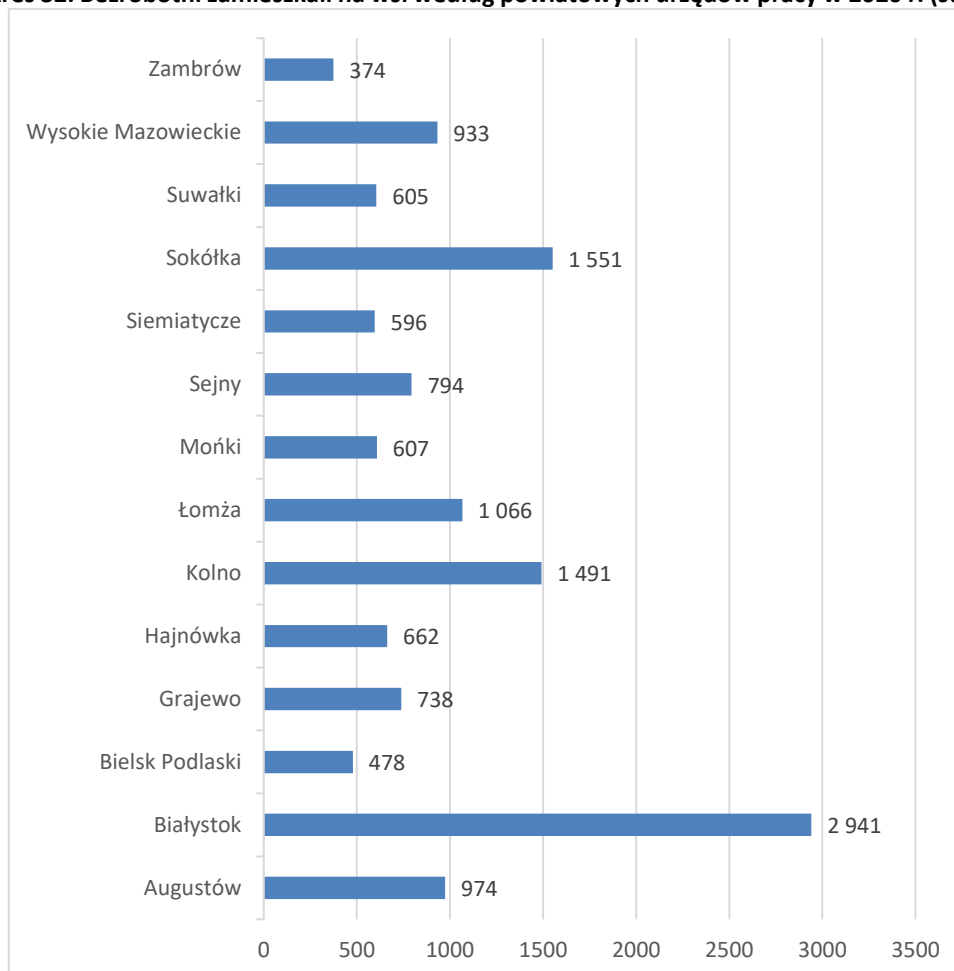
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W skali województwa najwyższą stopę bezrobocia na koniec 2020 r. odnotowano w powiatach: kolneńskim (14,0%), sejneńskim (12,7%) oraz grajewskim (12,2%), najniższą zaś na terenie powiatu suwalskiego (4,3%), bielskiego (5,0%) oraz wysokomazowieckiego (5,7%) i łomżyńskiego (5,8%).

Najkorzystniejsze warunki na rynku pracy GUS stwierdził z kolei w powiatach: suwalskim (4,3% bezrobocia), bielskim 5% i wysokomazowieckim 5,8%. Spośród miast w Białymstoku odnotowano 6,9% bezrobotnych, w Łomży 8,4 % i w Suwałkach 6,1%.

Według stanu na koniec 2015 r. najwięcej bezrobotnych zarejestrowanych było w PUP w Białymstoku (20 049 osób; 36,4% ogółu bezrobotnych w województwie), PUP w Łomży (5 448 osób; 9,9%) oraz w PUP w Sokółce (4 175 osób; 7,6%); najmniej zaś w PUP w Sejnach (1 449 osób; 2,6%), Siemiatyczach (1 655 osób; 3,0%) oraz Hajnówce (1 715 osób; 3,1%) i Bielsku Podlaskim (1 816 osób; 3,3%).

Wykres 32. Bezrobotni zamieszkali na wsi według powiatowych urzędów pracy w 2020 r. (stan na koniec roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP.

W woj. podlaskim bezrobocie koncentruje się w miastach, gdzie rejestruje się dwukrotnie więcej bezrobotnych niż na wsi. Nie oznacza to jednak, że bezrobotni zamieszkali na wsi znajdują się w korzystniejszej sytuacji, bowiem w miastach mamy do czynienia z większą płynnością rynku pracy, wynikającą z dużej liczby podmiotów gospodarczych, oferujących miejsca pracy i stwarzających tym samym mieszkańcom miast większe szanse na znalezienie pracy niż ma to miejsce na wsi, zwłaszcza poza sezonem wiosenno-letnim.

Na wsiach istniało i nadal istnieje najwyższe bezrobocie ukryte, będące efektem nadmiaru „rąk do pracy” w gospodarstwach indywidualnych. Dochód z gospodarstwa rolnego jest dzielony na wszystkich członków gospodarstwa, dlatego też osoby niepracujące nie figurują w żadnych statystykach bezrobocia (jest to tzw. przeludnienie agrarne). Bezrobocie ukryte dotyczy także osób, które zrezygnowały z poszukiwań pracy zniechęcone dotychczasowymi niepowodzeniami (jest to zjawisko charakterystyczne dla krajów rozwiniętych).

Walka z bezrobociem ukrytym nie jest łatwa, ponieważ utrudniony jest dostęp do osób bezrobotnych (nie są oni zarejestrowani w urzędach, więc państwo nie może skierować pomocy do konkretnych osób). Problemem jest także to, że niezarejestrowani bezrobotni po prostu mogą nie chcieć pomocy.

W rejestrach urzędów pracy zarejestrowanych było w końcu 2020 r. 13810 bezrobotnych mieszkańców wsi i stanowili oni 36,5% ogółu.

Tabela 10. Bezrobotni zamieszkali na wsi według powiatowych urzędów pracy w 2020 roku (stan na koniec roku)

Powiatowy Urząd Pracy	Liczba bezrobotnych ogółem	w tym bezrobotni zamieszkali na wsi	% udział mieszkańców wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych	wzrost/ spadek do poprzedni ego roku w liczbach	wzrost/ spadek do poprzedni ego roku w %
Augustów	2 318	974	42,0	+30	+3,2
Białystok	14 112	2 941	20,8	+635	+27,5
Bielsk Podlaski	1 202	478	39,8	-5	-1,0
Grajewo	2 081	738	35,5	+12	+1,7
Hajnówka	1 325	662	50,0	+67	+11,3
Kolno	2 277	1 491	65,5	+32	+2,2
Łomża	3 204	1 066	33,3	-24	-2,2
Mońki	1 077	607	56,4	+21	+3,6
Sejny	1 146	794	69,3	+50	+6,7
Siemiatycze	997	596	59,8	-40	-6,3
Sokółka	2 928	1 551	53,0	+127	+8,9
Suwałki	2 419	605	25,0	+57	+10,4
Wysokie Mazowieckie	1 595	933	58,5	+8	+0,9
Zambrów	1 149	374	32,6	-21	-5,3
Województwo podlaskie	37 830	13 810	36,5	+949	+7,4

Źródło: Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2020 roku, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2021.

W końcu 2020 r. największy procentowy udział osób zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych odnotowano na koniec 2020 r. w PUP w Sejnach (69,3%), Kolnie (65,5%) oraz w Siemiatyczach (59,8%).

Wzrost poziomu bezrobocia wśród mieszkańców wsi odnotowano w większości powiatowych urzędów pracy woj. podlaskiego, w tym procentowo największy w PUP w Białymstoku (+27,5%), Hajnówce (+11,3%) i Suwałkach (+10,4%). Spadek liczby bezrobotnych mieszkańców wsi wystąpił w PUP w: Siemiatyczach (-6,3%), Zambrowie (-5,3%), Łomży (-2,2%) i Bielsku Podlaskim (-1,0%).

Tabela 11. „Napływy” i „odpływy” bezrobotnych zamieszkałych na wsi w 2020 roku wg poszczególnych powiatowych urzędów pracy (w okresie sprawozdawczym)

Powiatowy Urząd Pracy	Bezrobotni mieszkańcy wsi nowo zarejestrowani	Bezrobotni mieszkańcy wsi wyrejestrowani	w tym z powodu podjęcia pracy	Wskaźnik płynności rynku pracy*)
Augustów	936	906	528	56,4
Białystok	2 665	2 030	1 421	53,3
Bielsk Podlaski	524	529	303	57,8
Grajewo	902	890	490	54,3
Hajnówka	690	623	342	49,6
Kolno	1 247	1 215	732	58,7
Łomża	1 488	1 512	951	63,9
Mońki	635	614	320	50,4
Sejny	1 044	994	557	53,4
Siemiatycze	615	655	314	51,1
Sokółka	1 127	1 000	607	53,9
Suwałki	1 069	1 012	572	53,5
Wysokie Mazowieckie	853	845	534	62,6
Zambrów	679	700	353	52,0
Województwo podlaskie	14 474	13 525	8 024	55,4

*wskaźnik płynności- stosunek liczby bezrobotnych wyrejestrowanych w okresie sprawozdawczym z tytułu podjęcia pracy do liczby zarejestrowanych w tym samym czasie.

Źródło: *Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2020 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2021.

W 2020 r. w urzędach pracy woj. podlaskiego zarejestrowało się 14474 bezrobotnych mieszkańców wsi (34,0% ogólnego napływu bezrobotnych) i było to o 2070 osób mniej (o 12,5%) niż w poprzednim roku. Wyrejestrowanych natomiast zostało 13525 bezrobotnych zamieszkałych na wsi (35,5% ogółu wyrejestrowanych bezrobotnych), czyli o 3984 osoby mniej (o 22,8%) niż w 2019 roku.

W 2020 r. wskaźnik płynności rynku pracy dla mieszkańców wsi wyniósł 55,4% i w odniesieniu do 2019 r. zwiększył się o 0,8 punktu proc. (dla ogółu bezrobotnych wskaźnik ten wyniósł 54,8% i na przestrzeni roku zmniejszył się o 1,2 punktu proc.).

Największą fluktuację bezrobotnych mieszkańców wsi, wyrażoną stosunkiem liczby podjąć pracy przez mieszkańców wsi do liczby nowo zarejestrowanych mieszkańców wsi w tym samym czasie, zanotowano w następujących Powiatowych Urzędach Pracy: w Łomży, gdzie wartość wskaźnika płynności rynku pracy wyniosła 63,9%, Wysokiem Mazowieckiem – 62,6%, Kolnie – 58,7% i Bielsku Podlaskim – 57,8%.

Oczekiwane kwalifikacje, a wykonywane zawody, rzemiosło, ginące zawody

Porównanie struktury zawodowej bezrobotnych z ofertami pracy zgłoszonymi do urzędów pracy pozwala w przybliżeniu na określenie możliwości znalezienia zatrudnienia przez bezrobotnych w danym zawodzie. Do zawodów deficytowych zaliczyć należy zawody, w których występuje wyższe zapotrzebowanie ze strony pracodawców na pracowników niż liczba osób poszukujących pracy. Zawody nadwyżkowe są to zawody, na które występuje mniejsze zapotrzebowanie niż liczba poszukujących pracy. Jak wynika z badania „Barometr zawodów”, w opinii ekspertów rynku pracy, zdecydowaną większość zawodów na rynku pracy woj. podlaskiego stanowią zawody charakteryzujące się równowagą popytu i podaży pracy (85% spośród 157 grup zawodów poddanych analizie). Mimo dużych liczebności zarejestrowanych bezrobotnych, jedynie część z nich posiada kwalifikacje wymagane przez pracodawców i faktycznie poszukuje pracy w zawodzie; sytuacja taka występuje na wszystkich poziomach wykształcenia.

W kategorii zawodów deficytowych, które będą poszukiwane w 2021 roku, ujęto 23 grupy zawodów: cukiernicy, elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy, fizjoterapeuci i masażyści, inżynierowie budownictwa, kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych, kucharze, lekarze, magazynierzy, mechanicy pojazdów samochodowych, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, nauczyciele przedmiotów zawodowych, nauczyciele szkół specjalnych i oddziałów integracyjnych, operatorzy i mechanicy sprzętu do robót ziemnych, opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej, piekarze, pielęgniarki położne, pracownicy ds. budownictwa drogowego, pracownicy robót wykończeniowych w budownictwie, pracownicy służb mundurowych, ratownicy medyczni, robotnicy budowlani, spawacze, ślusarze. Część z ww. zawodów od lat jest licznie reprezentowana w ewidencji PUP i cechuje się wysokim odsetkiem osób długotrwale bezrobotnych, m.in. cukiernicy, mechanicy pojazdów samochodowych, piekarze, ślusarze. Mimo dużej podaży potencjalnych pracowników, pracodawcy mają problem z obsadzeniem stanowisk, co częściowo związane jest z jakością zasobów pracy, a zwłaszcza:

- przechodzeniem w wiek dezaktywacji zawodowej i brak prostej zastępowalności pokoleniowej,
- dezaktualizacją umiejętności zawodowych i wymaganych uprawnień (np. w przypadku kierowców TIR, operatorów maszyn do robót ziemnych),
- wpływem wsparcia socjalnego na wycofanie się wolnych zasobów pracy z rynku pracy, w szczególności kobiet,
- niską mobilnością zawodową długotrwale bezrobotnych,
- pracą w „szarej strefie” i brakiem chęci do podjęcia pracy rejestrowanej, głównie w obrębie prac ogrodniczo-rolnych, usług remontowych, budowlanych i instalacyjnych oraz opieki nad dzieckiem lub starszą osobą.

Natomiast do grupy zawodów nadwyżkowych na podlaskim rynku pracy przypisano kilka grup zawodów. Ekonomiści jest to zawód powtarzający się w większości powiatów. W poszczególnych powiatowych rynkach pracy katalog zawodów nadwyżkowych jest szerszy i bardzo zróżnicowany. Na poziomie lokalnym, jako nadwyżkowe zawody ocenione zostały m. in.: elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy; filozofowie, historycy, politolodzy i kulturoznawcy; fryzjerzy; kelnerzy i barmani; krawcy i pracownicy produkcji odzieży; kucharze; mechanicy pojazdów samochodowych; masarze i przetwórcy ryb; nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących; obuwnicy; operatorzy maszyn rolniczych i ogrodniczych; operatorzy obrabiarek skrawających; pedagodzy; piekarze; pracownicy administracyjni i biurowi; pracownicy biur podróży i organizatorzy obsługi turystycznej; pracownicy ds. ochrony środowiska i bhp; recepcjoniści i rejestratorzy; robotnicy obróbki drewna i stolarze; rolnicy i hodowcy; specjaliści administracji publicznej; specjaliści ds. zarządzania zasobami ludzkimi i rekrutacji; specjaliści technologii żywności i żywienia; ślusarze; technicy budownictwa; technicy informatycy; technicy mechanicy.

Występowanie zawodów nadwyżkowych w województwie podlaskim związane jest z układem zróżnicowanych czynników, do których można zaliczyć:

- nadmiar absolwentów popularnych kierunków kształcenia ponadgimnazjalnego i wyższego w regionie i powiecie (ekonomiści, specjaliści administracji publicznej, pedagodzy),
- oczekiwanie na przejęcie gospodarstwa rolnego po rodzicach oraz pozostawanie w szarej strefie (rolnicy i hodowcy),
- długotrwałą bezczynność zawodową i wspomnianą wyżej dezaktualizację kompetencji (np. krawcy i pracownicy produkcji odzieży, operatorzy maszyn włókienniczych),
- brak doświadczenia i kompetencji, w szczególności zarzucany absolwentom najpopularniejszych kierunków kształcenia (mechanicy pojazdów samochodowych),
- napływ zasobów pracy do bezrobocia w wyniku redukcji zatrudnienia w branżach dotkniętych pandemią COVID-19 (np. pracownicy biur podróży i organizacji obsługi turystycznej).

1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców OW

Poziom ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2013-2014

Ubóstwo to jeden z największych problemów społecznych. Powszechnie wiadomo, iż są kraje, gdzie jest ono udziałem niewielkiej części społeczeństwa, ale są i takie, w których bieda dotyka znaczną a nawet przeważającą liczbę ludności. Ubóstwo powoduje wiele niekorzystnych zjawisk, takich jak degradacja biologiczna i społeczna ubogich oraz ich rodzin, jak również rodzi zachowania patologiczne, tj. alkoholizm, narkomanię czy przestępczość. Eliminowanie przyczyn ubóstwa oraz przeciwdziałanie jego skutkom, staje się wyzwaniem polityki społecznej w każdym państwie.

Ubóstwo i wykluczenie społeczne to groźne zjawiska, które stają się udziałem coraz większej liczby Polaków. Ubóstwo ma wiele znaczeń, jest pojęciem ekonomicznym, jak również socjologicznym. Określając je w sposób najprostszy: dotyczy sytuacji, w której brakuje środków materialnych na zaspokojenie podstawowych potrzeb jednostki (żywności, mieszkania, odzieży). Ubóstwa nie należy utożsamiać z wykluczeniem społecznym, bo to pierwsze może być przyczyną lub skutkiem tego drugiego. Osoby ubogie zazwyczaj są wykluczane z życia społecznego. Negatywne skutki tego zjawiska coraz częściej budzą refleksje i zmuszają do tworzenia planów pomocowych, programów walki itp.

W Polsce, podobnie jak ma to miejsce w innych krajach Unii Europejskiej, coraz silniejszym czynnikiem determinującym status ekonomiczny, w tym sytuację materialną jednostki i jej rodziny, jest zajmowane miejsce na rynku pracy. Ubóstwem są zagrożone przede wszystkim te osoby, które zostały wyparte z rynku pracy na skutek bezrobocia. Skala zagrożenia potęgowana jest w sytuacji rodzin niepełnych, w tym kobiet samotnie wychowujących dzieci, rodzin wielodzietnych, osób o niskich kwalifikacjach zawodowych, niepełnosprawnych i długotrwale chorych. W ujęciu przestrzennym w najtrudniejszej sytuacji znajdują się te grupy społeczne, które żyją w województwach o szczególnie trudnej sytuacji zatrudnieniowej, do których zalicza się również województwo podlaskie. Niezbędnym elementem przeciwdziałania zjawiskom ubóstwa i wykluczenia społecznego jest diagnoza ich rozmiarów i identyfikacja przyczyn, które są celem niniejszego opracowania.

Nie istnieje jedna obowiązująca linia ubóstwa, dlatego też stosowane są różne jego granice. Osoby i rodziny uznaje się za ubogie, jeżeli poziom ich wydatków lub dochodów jest niższy od wartości przyjętej za granicę ubóstwa. Najczęściej wyróżniamy następujące granice ubóstwa:

- minimum egzystencji (minimum biologiczne) – stanowi dolne kryterium ubóstwa. Wyznacza granicę, poniżej której istnieje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychicznego i fizycznego człowieka. Uwzględnia potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie – to granica zaspokojenia najbardziej podstawowych potrzeb człowieka, takich jak: żywność, ubranie, mieszkanie. Pozostałe potrzeby związane z wypoczynkiem, transportem, łącznością czy kulturą (istotne w minimum socjalnym) w minimum egzystencji nie istnieją.

- minimum socjalne – wyznacza strefę niedostatku. To model zaspokajania potrzeb na niskim poziomie, ale jeszcze wystarczającym dla reprodukcji sił witalnych człowieka na każdym etapie jego biologicznego rozwoju. Minimum to uwzględnia także wydatki na zaspokojenie innych potrzeb – edukacyjnych, zdrowotnych, kulturalnych, związanych z wypoczynkiem i transportem. Stanowi próg niezbędny do zaspokojenia potrzeb życiowych, z uwzględnieniem tych potrzeb, które zapewniają pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Poniżej tej granicy istnieje zagrożenie marginalizacją społeczną.

- ustawowa granica ubóstwa – kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej (miesięczny dochód netto osoby samotnie gospodarującej lub przypadający na jedną osobę w gospodarstwie domowym) uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej (do 1996 r. istniała tzw. rządowa linia ubóstwa obliczana na podstawie najniższej emerytury). W 2020 r. stopa ubóstwa skrajnego wyniosła 5,2%.² Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej kryteria dochodowe uprawniające do korzystania ze świadczeń pomocy społecznej podlegają weryfikacji co 3 lata. Zgodnie ze zmianami w 2021 r. prawo do świadczeń pieniężnych mają osoby i rodziny, o dochodzie do 719 zł na osobę samotnie gospodarującą i 600 zł na osobę w rodzinie.

- subiektywna granica ubóstwa – ustalana na podstawie opinii gospodarstw domowych, które wskazują, jaka wielkość dochodów jest wystarczająca do zaspokojenia ich podstawowych potrzeb. Określenie tej granicy ubóstwa odbywa się poprzez ocenę sytuacji materialnej członków rodzin. Subiektywna granica ubóstwa dla poszczególnych gospodarstw domowych odpowiada w przybliżeniu poziomowi dochodów deklarowanych przez respondentów jako ledwie wystarczające.

- relatywna granica ubóstwa – kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych. Wg szacunków GUS w 2020 r. stopa ubóstwa relatywnego wyniosła 11,8% .

Obecnie wszystkie wymienione granice ubóstwa – z wyjątkiem ustawowej granicy ubóstwa i minimum egzystencji – wykorzystywane są jedynie do celów poznawczych i badawczych. Zarówno minimum socjalne, granice ubóstwa: relatywna i subiektywna nie są podstawą naliczania świadczeń społecznych, choć stanowią ważny element badań nad sytuacją materialną rodzin w Polsce.

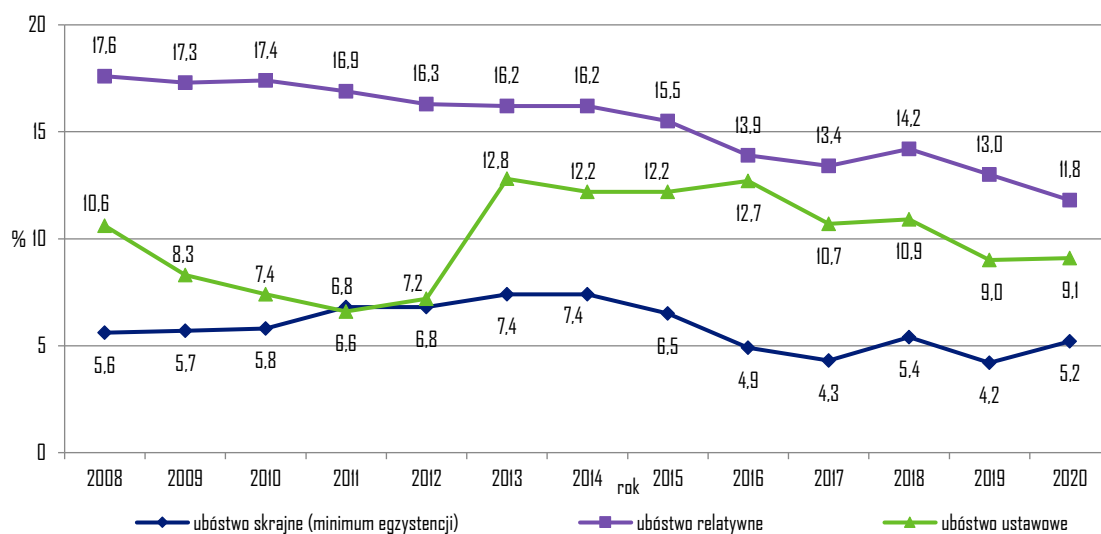
Z badania „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020r.”³ przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2020 roku odnotowano wzrost odsetka osób skrajnie ubogich z ok. 4% osób w 2019 roku do ok. 5% przy wyraźnym spadku poziomu wydatków gospodarstw domowych. Pogorszenie się sytuacji materialnej części gospodarstw domowych i wzrost ubóstwa skrajnego w Polsce wiąże się z wprowadzeniem od marca 2020 roku zamrożenia części gospodarki i ograniczeń w kontaktach społecznych, w odpowiedzi na pojawienie się w Polsce koronawirusa i rozwój pandemii COVID-19. Wyższy niż w 2019 roku poziom ubóstwa skrajnego dotyczył większości branż pod uwagę grup ludności, przy czym poziom i tempo zmian były zróżnicowane. Nie wpłynęło to jednak na zmianę obrazu społecznego zróżnicowania zasięgu ubóstwa skrajnego w Polsce.

²https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/14/8/1/zasieg_ubostwa_ekonomi_cznego_w_polsce_w_2020_roku.pdf, dostęp: 05.08.2022

³https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/14/8/1/zasieg_ubostwa_ekonomi_cznego_w_polsce_w_2020_roku.pdf

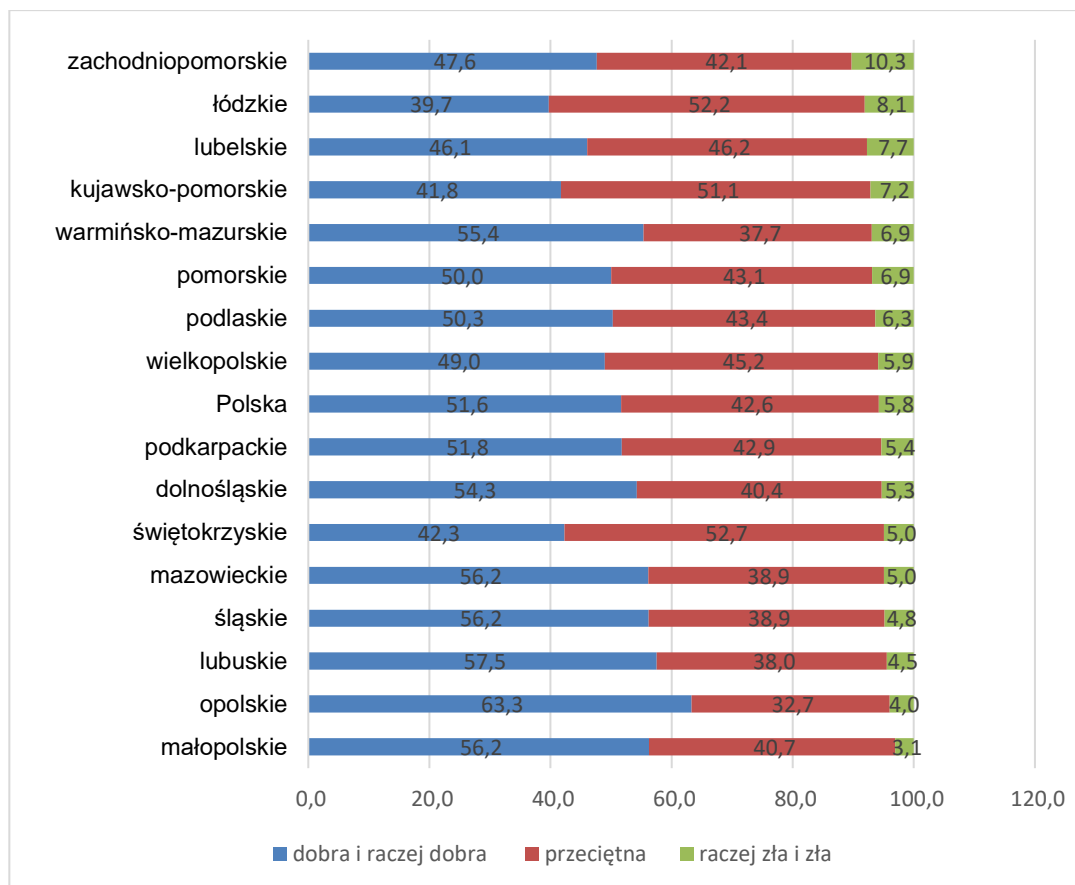
Wykres 33. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2008-2020 wg. przyjętych w danym roku granic ubóstwa (w % osób w gospodarstwach domowych)

Źródło: „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r.” Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2021

W ocenie sytuacji materialnej gospodarstw domowych są także wykorzystywane opinie, jakich w tym zakresie udzielają same gospodarstwa domowe. Biorąc pod uwagę subiektywną ocenę sytuacji materialnej gospodarstw domowych można stwierdzić, że najgorzej oceniali ją (połączone odpowiedzi: „raczej zła” i „zła”) mieszkańcy województw: zachodniopomorskiego (10,3), łódzkiego (8,1) oraz lubelskiego (7,7). Najwięcej ocen „dobra” i „raczej dobra” wskazywali przedstawiciele gospodarstw z województwa opolskiego (63,3) oraz lubuskiego (57,5).

Wykres 34. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych wg województw w 2020 roku

Źródło: Opracowanie ROPS w Białymstoku na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego⁴

W skali kraju województwo podlaskie w większości oceniało swoją sytuację jako dobrą i raczej dobrą (50,3). 6,3% gospodarstw domowych oceniało swoją sytuację materialną jako raczej złą i złą, co plasowało województwo podlaskie na 7 miejscu.

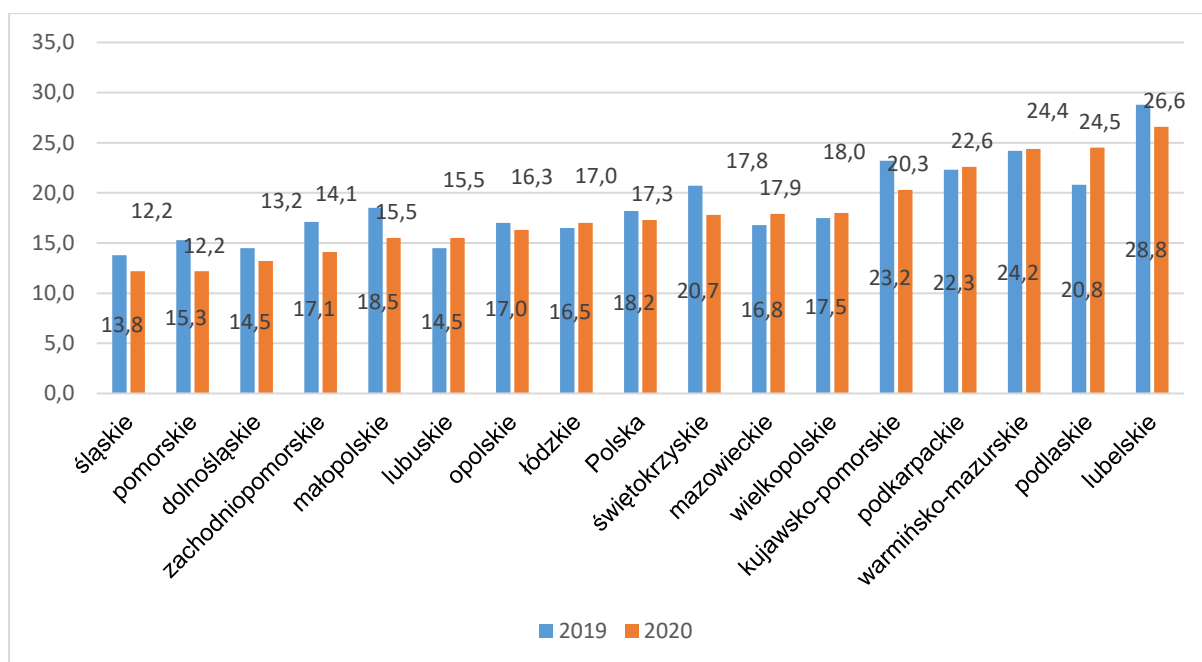
Zjawisko ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2019-2020

Na poziomie województwa podlaskiego głównym dokumentem wyznaczającym kierunki polityki społecznej jest Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030. Jako jeden z jej celów strategicznych przyjęto „włączenie społeczne oraz przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu osób i rodzin”. Nieodzownym elementem przeciwdziałania zjawiskom ubóstwa i wykluczenia społecznego jest diagnoza ich rozmiarów i identyfikacja przyczyn. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku opracował w 2020 r. kolejny raport dotyczący stopnia zagrożenia ubóstwem.⁵

Wykres 35. Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wg województw

⁴<http://www.rops-bialystok.pl/rops/wp-content/uploads/2022/01/Analiza-poziomu-ubostwa-w-województwie-podlaskim-w-latach-2019-2020.pdf>, dostęp 04.08.2022

⁵ <http://www.rops-bialystok.pl/rops/wp-content/uploads/2022/01/Analiza-poziomu-ubostwa-w-województwie-podlaskim-w-latach-2019-2020.pdf>, dostęp 04.08.2022

Źródło: Raport ROPS w Białymstoku na podstawie danych Europejskiego Urzędu Statystycznego

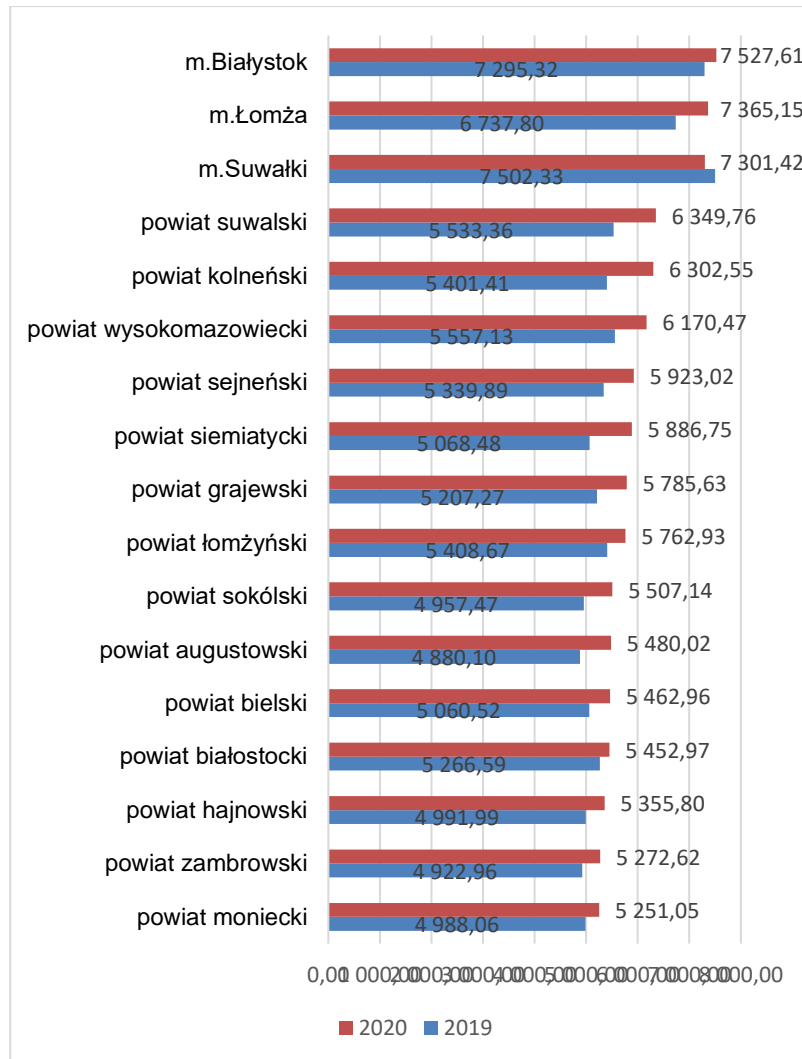
Z badań Eurostatu - Europejskiego Urzędu Statystycznego wynika, że w województwie podlaskim odsetek osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w 2020 roku wynosił 24,5%. W odniesieniu do roku 2019 nastąpił wzrost o 3,7 p.p. i był to najwyższy wzrost zanotowany wśród wszystkich województw. W roku 2020, w porównaniu do roku 2019 zanotowano wzrost o 42 358 osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. W skali kraju odsetek osób zagrożonych był zróżnicowany pomiędzy województwami i wynosił 18,2 w roku 2019 oraz 17,3 w 2020 roku. Województwo podlaskie znajdowało się na 2 miejscu pod względem wysokości osób narażonych na ubóstwo i wykluczenie społeczne, tuż za województwem lubelskim. W skali kraju zasięg narażenia na ubóstwo i wykluczenia społecznego można ocenić jako znaczny, prawie co piąta osoba znajduje się w grupie ryzyka, a w przypadku regionu podlaskiego co czwarta. Pomimo spadku narażenia na ubóstwo i wykluczenie społeczne w skali całej Polski, w województwie

Zróżnicowanie terytorialne ubóstwa (powiaty)

W raporcie opracowanym przez ROPS za lata 2019-2020 analizowano zróżnicowanie ubóstwa wewnątrz województwa. Analiza została podzielona na 4 części. Pierwsze 3 dotyczą analizy poszczególnych obszarów ubóstwa: ubóstwa dochodowego, deprivacji materialnej i sytuacji na rynku pracy. Ostatnia część to analiza miary syntetycznej ubóstwa według powiatów, stworzonej na podstawie omówionych wcześniej wskaźników.

Ubóstwo dochodowe

Wykres 36. Dochody budżetów gmin łącznie z miastami na prawach powiatu na 1 mieszkańca w złotych wg powiatów

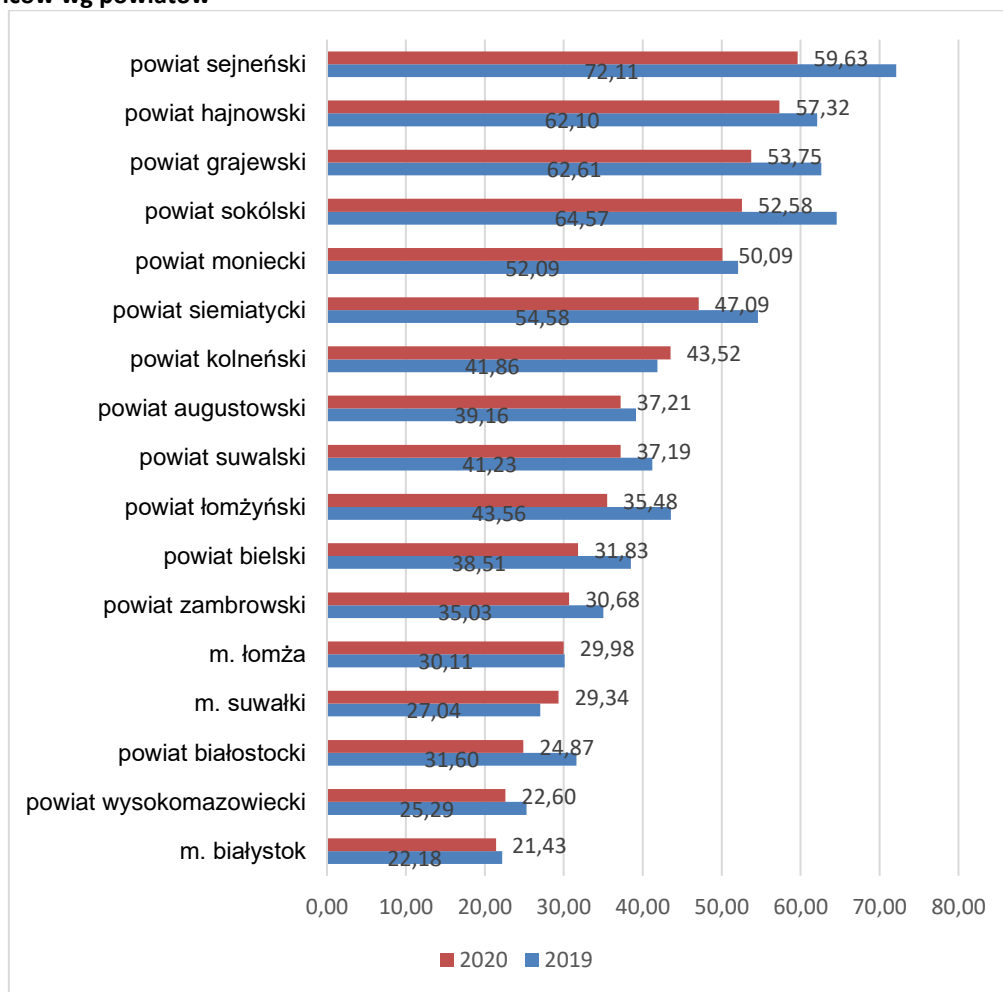

Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Analizowany wskaźnik dotyczy budżetów gmin łącznie z miastami na prawach powiatu w przeliczeniu na 1 mieszkańca, pogrupowanych według powiatów. Wskaźnik ten wskazuje na ogólny potencjał ekonomiczny analizowanych jednostek terytorialnych, a to z kolei kształtuje zagrożenie ubóstwem.

Podobnie jak w latach poprzednich najwyższe dochody na mieszkańca występują w miastach na prawach powiatu tj. w Białymstoku, Łomży i Suwałkach. Ostatnie miejsca pod tym względem zajmują powiaty: moniecki, zambrowski oraz hajnowski. Warto zauważyć, że w większości powiatów miał miejsce wzrost dochodów budżetów z wyjątkiem miasta Suwałki, w którym to dochód spadł o niemalże 3%. Najwyższy wzrost zanotowano w powiecie kolneńskim, siemiatyckim, a także suwalskim.

Wykres 37. Liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców wg powiatów

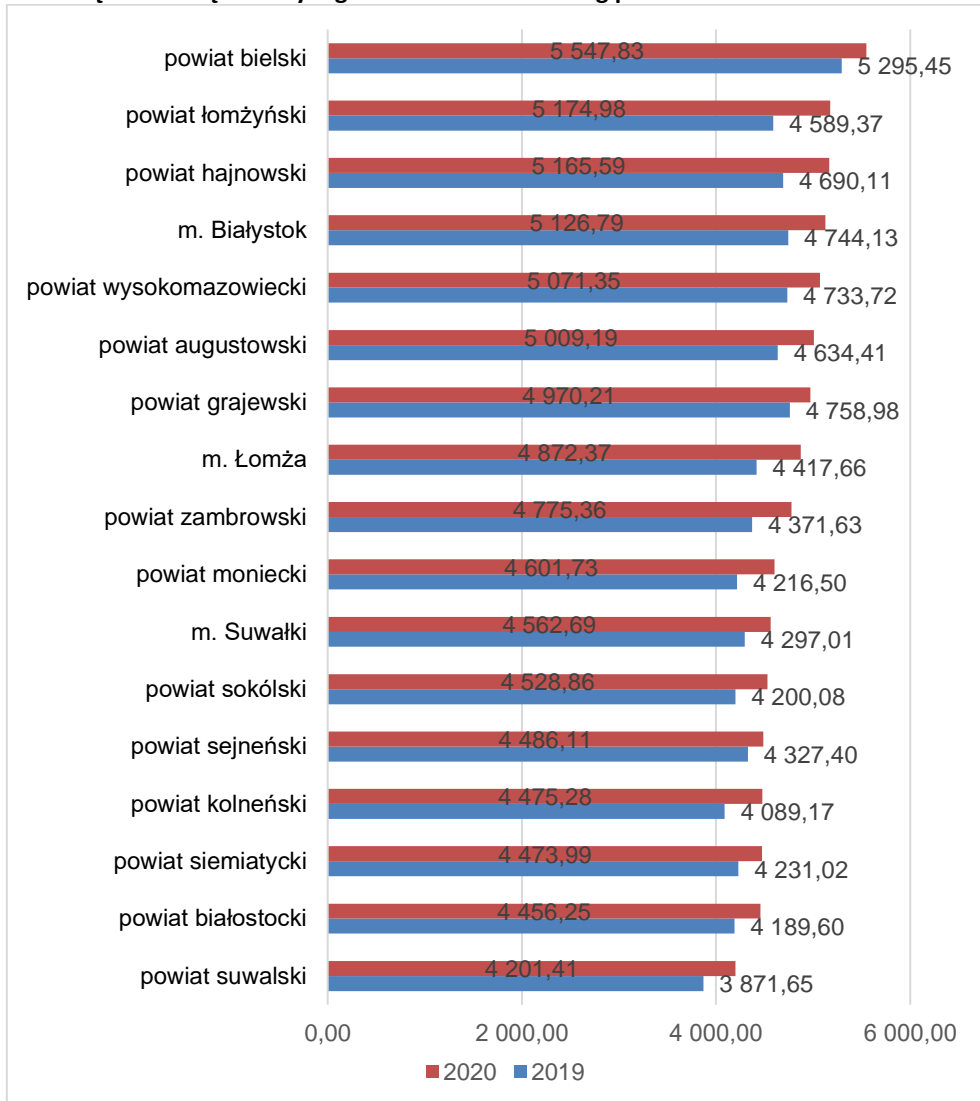

Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku na podstawie danych GUS i MPiPS-03

Kolejny wskaźnik dotyczy liczby osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej świadczonej mieszkańcom według powiatów.

Największa liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców występuje w powiatach: sejneńskim, hajnowskim i grajewskim. W najmniejszym zakresie pomoc ta dotyczy rodzin z miasta Białystok oraz z powiatu wysokomazowieckiego i białostockiego. W porównaniu do roku 2019, we wszystkich powiatach zanotowano spadek liczby osób, które korzystają z pomocy społecznej. Największy spadek zanotowano w powiecie sejneńskim oraz sokólskim. Wzrost pojawił się jedynie w m. Suwałki oraz w powiecie kolneńskim.

Wykres 38. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł wg powiatów

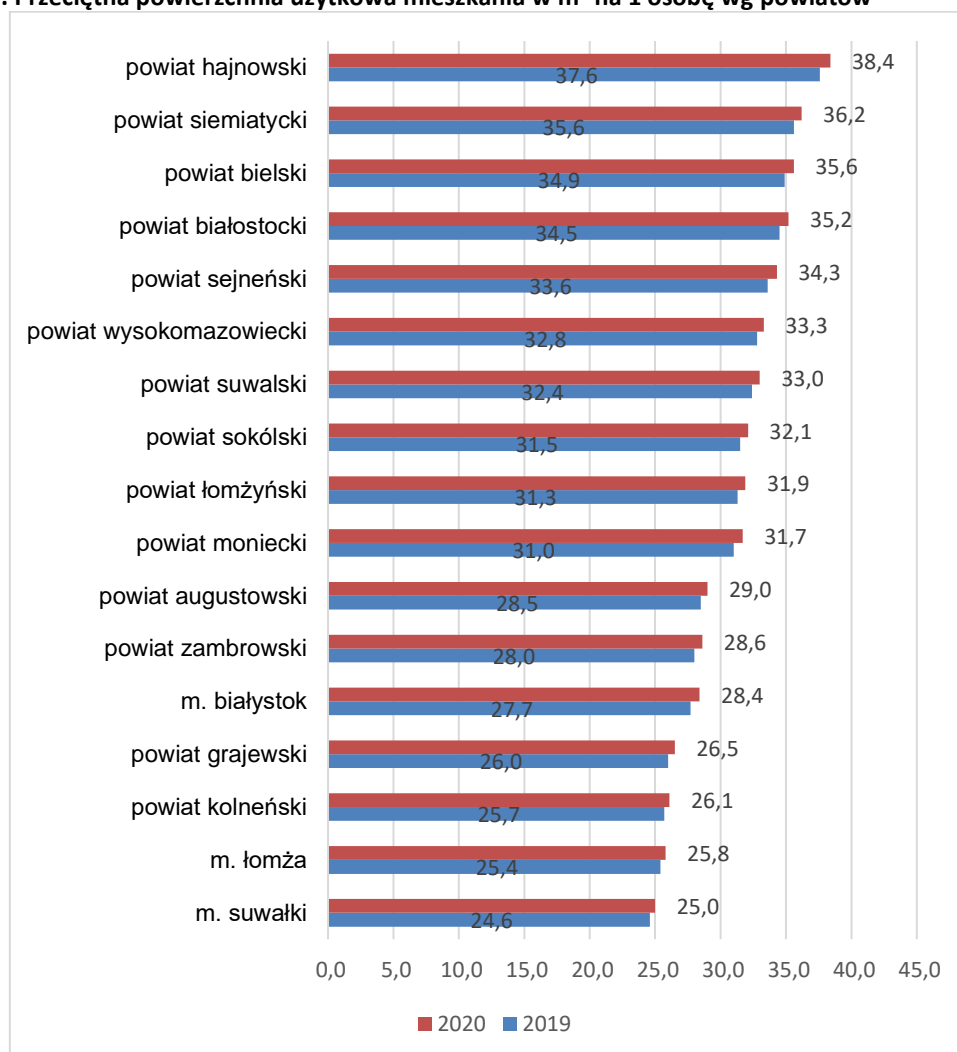
Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku na podstawie danych GUS

Jednym z czynników wpływających na poziom ubóstwa jest wynagrodzenie mieszkańców. Analiza danych liczbowych wskazuje, że najwyższe średnie zarobki miesięczne brutto występują w powiatach: bielskim, łomżyńskim a także hajnowskim. Najmniejsze wynagrodzenia występują z kolei w powiatach: suwalskim, białostockim i siemiatyckim. We wszystkich powiatach nastąpił wzrost średniego wynagrodzenia w roku 2021 w porównaniu do roku poprzedniego. Największy wzrost nastąpił w powiecie łomżyńskim (12%) i hajnowskim (10%).

Ubóstwo materialne (deprywacja materialna)

Sytuację mieszkaniową w powiatach charakteryzuje zmienna dotycząca przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania w m² na 1 mieszkańca.

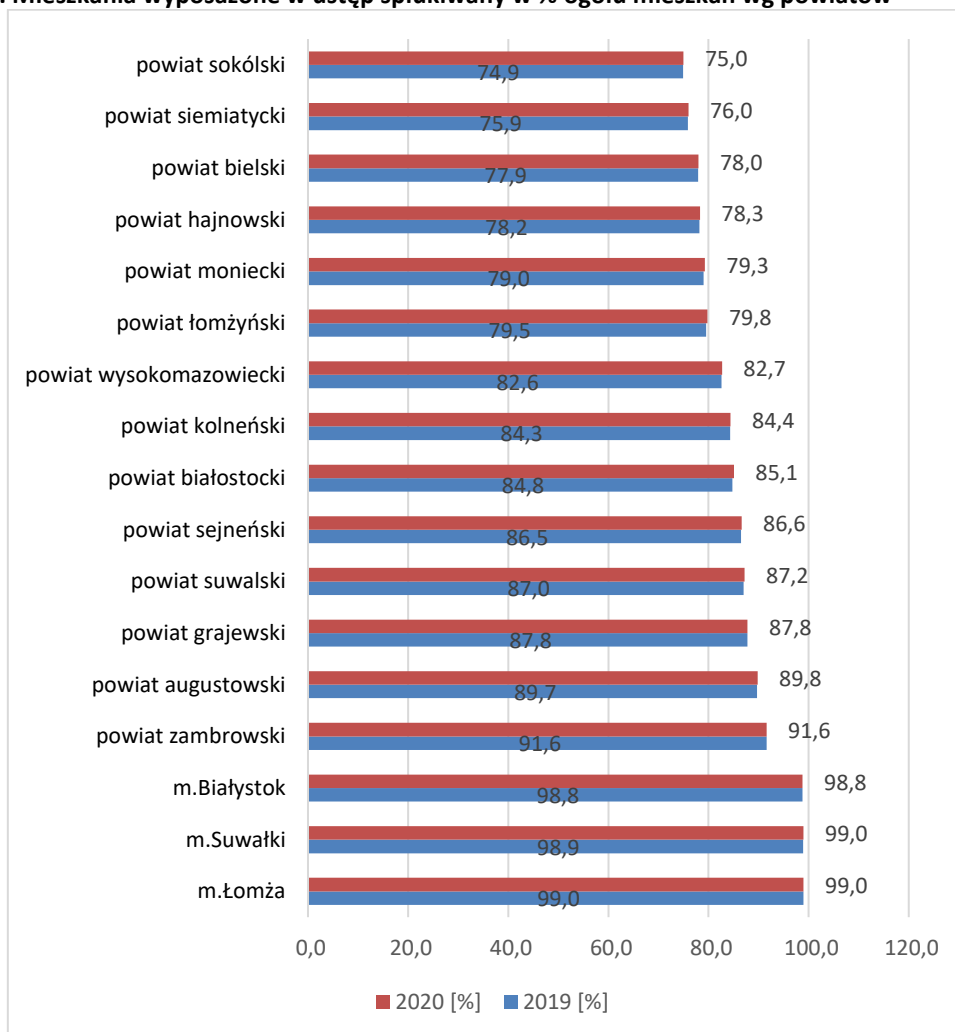
Wykres 39. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m² na 1 osobę wg powiatów

Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku na podstawie danych GUS

Największą przeciętną powierzchnią użytkową mieszkania na 1 osobę charakteryzują się powiaty: hajnowski, siemiatycki i bielski. Najmniejszą powierzchnię posiadały miasta: Suwałki, Łomża oraz powiat kolneński. Od kilku lat ranking powiatów w zakresie przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkań w powiatach nie uległ większym zmianom. Warto zauważyć, że we wszystkich powiatach sytuacja mieszkaniowa polepszyła się w roku 2020 w porównaniu do 2019.

Wykres 40. Mieszkania wyposażone w ustęp spłukiwany w % ogółu mieszkań wg powiatów

Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku na podstawie danych GUS

Największy odsetek mieszkań wyposażonych w ustęp spłukiwany występuje w miastach na prawach powiatu: w Łomży, Suwałkach oraz w Białymstoku, a więc na obszarach silnie zurbanizowanych, o rozwiniętej infrastrukturze. Powiaty z najmniejszą liczbą mieszkań wyposażonych w ustęp spłukiwany to powiat sokólski, siemiatycki i bielski.

Miara syntetyczna ubóstwa według powiatów. W oparciu o zmienne diagnostyczne zbudowano syntetyczny miernik stopnia zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa podlaskiego. Miara syntetyczna została porównana do roku 2018. Pozwoliło to na utworzenie rankingu powiatów ze względu na stopień zagrożenia ubóstwem w roku 2020.

Tabela 12. Ranking powiatów województwa podlaskiego ze względu na stopnie zagrożenia ubóstwem w roku 2018 oraz w roku 2020

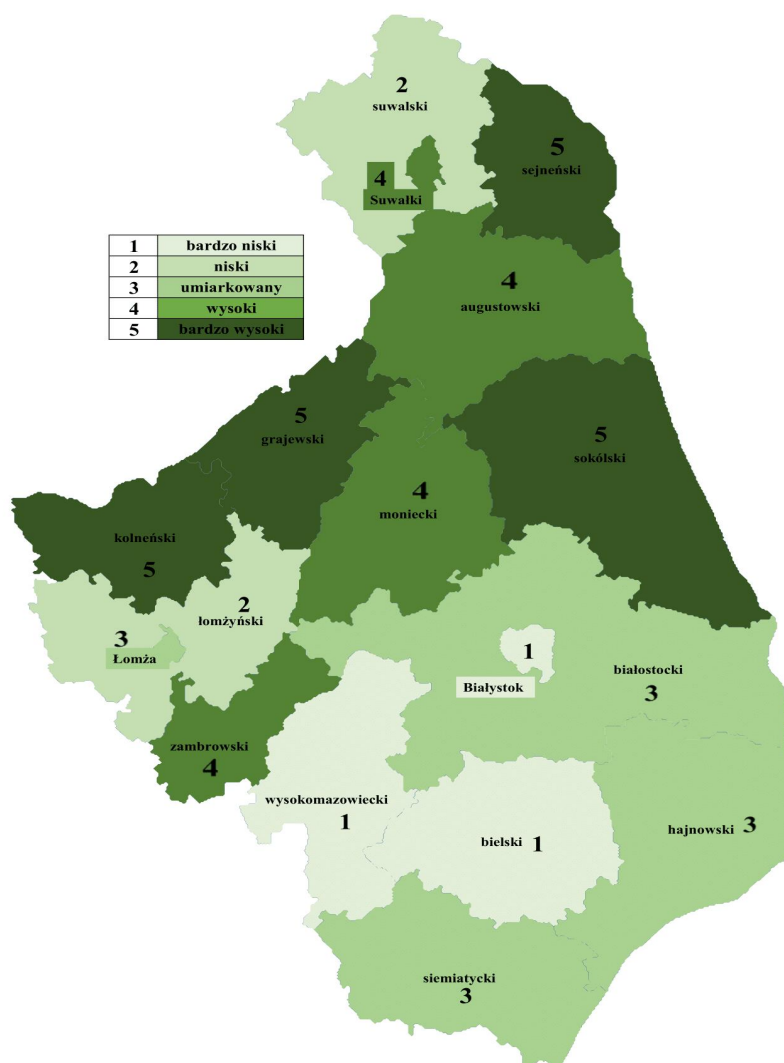
Powiat	Wartość zmiennej syntetycznej 2018	Wartość zmiennej syntetycznej 2020	Miejsce w rankingu 2018	Miejsce w rankingu 2020	Stopień zagrożenia a ubóstwem 2018	Stopień zagrożenia ubóstwem 2020
m. Białystok	0,94	0,86	1	1	bardzo niski	bardzo niski
powiat bielski	0,87	0,72	2	2	bardzo niski	bardzo niski

powiat wysokomazowiecki	0,58	0,65	3	3	bardzo niski	bardzo niski
powiat łomżyński	0,27	0,47	5	4	niski	niski
powiat suwalski	-0,06	0,19	10	5	niski	niski
m. Łomża	0,38	0,18	4	6	niski	umiarkowany
powiat hajnowski	0,23	0,15	6	7	umiarkowany	umiarkowany
powiat białostocki	0,14	0,14	7	8	umiarkowany	umiarkowany
powiat siemiatycki	-0,14	-0,04	11	9	umiarkowany	umiarkowany
powiat augustowski	0,10	-0,13	8	10	umiarkowany	wysoki
powiat zambrowski	-0,20	-0,20	13	11	wysoki	wysoki
powiat moniecki	-0,16	-0,26	12	12	wysoki	wysoki
m. Suwałki	0,03	-0,31	9	13	wysoki	wysoki
powiat kolneński	-0,70	-0,51	16	14	bardzo wysoki	bardzo wysoki
powiat sejneński	-0,55	-0,57	14	15	bardzo wysoki	bardzo wysoki
powiat sokólski	-0,69	-0,64	15	16	bardzo wysoki	bardzo wysoki
powiat grajewski	-0,81	-0,69	17	17	bardzo wysoki	bardzo wysoki

Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w porównaniu do roku 2018 pozycja większości powiatów w rankingu nie uległa zmianie. Zatem w skali regionu zagrożenie ubóstwem nie uległo zmianie, zmniejszyły się zaś nierówności pomiędzy powiatami o około 8%. Wyjątek stanowią dwa powiaty, w których stopień zagrożenia ubóstwem zwiększył się – miasto Łomża oraz powiat augustowski. 4 powiaty województwa podlaskiego zmagają się z bardzo wysokim stopniem zagrożenia ubóstwem do których należą powiaty: grajewski, sokólski, sejneński, kolneński.

Mapa 1. Stopień zagrożenia ubóstwem w 2020 roku na terenie powiatów województwa podlaskiego

Źródło: opracowanie ROPS w Białymstoku.

Wnioski

Województwo podlaskie, podobnie jak w latach poprzednich, charakteryzowało się wysokim stopniem zagrożenia ubóstwem. Znajdowało się w czołówce pod względem liczby i udziału osób narażonych na ubóstwo i wykluczenie społeczne. Pomimo wzrostu przeciętnych zarobków, województwo podlaskie plasuje się poniżej średniej krajowej w tym względzie. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (dochodowym) w województwie podlaskim był wyższy niż przeciętnie w kraju. Lepiej sytuacja wyglądała w zakresie deprivacji materialnej, jej wskaźnik w województwie podlaskim był niższy niż średnia krajowa. Województwo podlaskie charakteryzowało się jednym z największych przeciętnych powierzchni użytkowych mieszkań w kraju ale równocześnie udział mieszkań wyposażonych w ustęp spółkiwany był jednym z najmniejszych.

Stopień zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa podlaskiego jest zróżnicowany terytorialnie. Południowy rejon województwa podlaskiego charakteryzuje się powiatami o mniejszym

stopniu zagrożenia ubóstwem, zaś powiaty w północnej i środkowej części województwa są najbardziej zagrożone ubóstwem.

Ubóstwo jest problemem, którego rozwiązanie wymaga podjęcia szeroko zakrojonych działań zbiorowych. Istnieje potrzeba przeprowadzenia wielowymiarowych analiz, zarówno ilościowych jak i jakościowych, które pozwolą lepiej poznać mechanizmy stojące za procesem „dziedziczenia biedy”. Ważna jest ocena stanu i zrozumienie mechanizmów powstawania i transmisji międzypokoleniowej ubóstwa. Aby skutecznie zapobiegać oraz walczyć ze skutkami ubóstwa niezbędne jest identyfikowanie grup ludności najbardziej na nie narażonych oraz czynników sprzyjających jego powstawaniu i pogłębianiu.

Działania pomocowe powinny być bowiem dopasowane do konkretnych kategorii ubogich tj. bezrobotnych i długotrwale bezrobotnych, rodzin wielodzietnych, osób niepełnosprawnych, mieszkańców wsi lub też dużych miast. Muszą uwzględniać rzeczywiste i zróżnicowane potrzeby tych osób oraz powinny zmierzać do ich aktywizacji i pełnego usamodzielnienia. Warto zauważyć, że najbardziej kompleksowe programy nie przynoszą oczekiwanych rezultatów bez zaangażowania oraz czynnego udziału samych zainteresowanych. Przeciwdziałanie ubóstwu nie może ograniczać się wyłącznie do dążenia do wzrostu gospodarczego, ale należy kłaść przede wszystkim nacisk na systemowe przeciwdziałanie społeczno-kulturowym następstwom zjawiska. W pierwszej kolejności powinny być podejmowane działania o charakterze aktywizacji i edukacji społeczno-zawodowej, zaś w dalszej praca socjalna. W kwestii przeciwdziałania zjawisku ubóstwa istotne jest prowadzenie również działań zarówno prewencyjnych jak i profilaktycznych.

1.2.5. Infrastruktura na OW

Infrastruktura komunalna

Według stanu w dniu 31 grudnia 2020 r., na obszarach wiejskich województwa podlaskiego długość sieci wodociągowej wynosiła 11849,4 km, a liczba przyłączy wodociągowych – 126,5 tys. szt. W porównaniu z końcem 2010 r. długość sieci wodociągowej zwiększyła się o 1319,1 km (o 12,5%), przy jednoczesnym wzroście liczby przyłączy do budynków o 16,7 tys. szt. (o 15,3%). Długość sieci wodociągowej zlokalizowanej na wsi w końcu 2020 r. stanowiła 85,0% długości sieci wodociągowej na obszarze całego województwa podlaskiego, a liczba przyłączy – 62,0% ich ogólnej liczby w województwie.

Tabela 13. Wodociągi na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Sieć rozdzielcza wodociągowa:			
w km	10530,3	11475,6	11849,4
na 100 km ²	54,7	59,6	61,5
Przyłącza wodociągowe prowadzące do budynków mieszkalnych ^a w tys. szt.	109,7	119,1	126,5
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):			
w hm ³	15,4	18,9	20,2
na 1 mieszkańca wsi w m ³	32,0	40,1	43,8

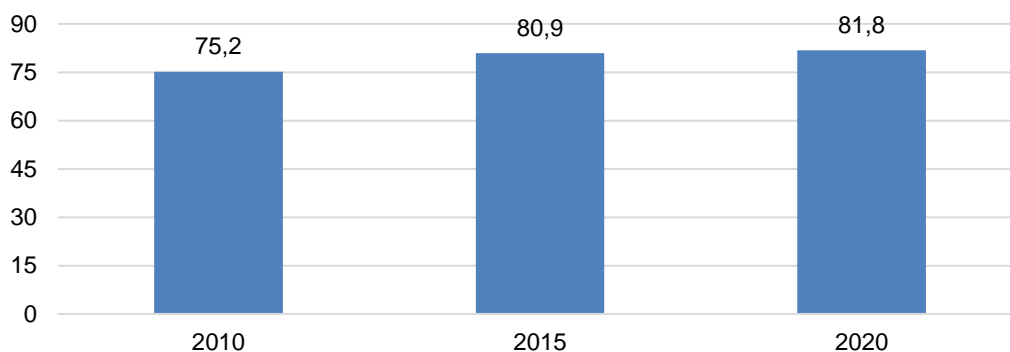
a łącznie z przyłączami prowadzącymi do budynków zbiorowego zamieszkania.

W końcu 2020 r. na terenach wiejskich gęstość sieci wodociągowej wynosiła 61,5 km/100 km². W relacji do stanu sprzed 10 lat nastąpił wzrost zagęszczenia sieci wodociągowej o 6,8 km/100 km². W końcu analizowanego roku w województwie podlaskim gęstość sieci wodociągowej ukształtowała się na poziomie 69,1 km/100km².

W 2020 r. na wsi zużycie wody z wodociągów na 1 osobę w gospodarstwach domowych wyniosło 43,8 m³ i zwiększyło się o 11,8 m³ w porównaniu z 2010 r. W województwie podlaskim zużycie wody w gospodarstwach domowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosło 35,6 m³.

W końcu 2020 r. na obszarach wiejskich województwa podlaskiego z sieci wodociągowej korzystało 376,0 tys. osób, tj. 81,8% ludności wsi. Wraz z rozwojem infrastruktury wodociągowej w analizowanym okresie wzrosła liczba ludności korzystającej z tej sieci o 4,0% w stosunku do stanu w końcu 2010 r. W końcu analizowanego roku w Podlaskiem dostęp do wodociągu miało 91,0% ludności.

Wykres 41. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (w %) (stan w dniu 31 grudnia)

Według stanu w dniu 31 grudnia 2020 r., długość sieci kanalizacyjnej na wsi wynosiła 1837,0 km, przy liczbie przyłączy do budynków wynoszącej 32,1 tys. szt. W porównaniu z końcem 2010 r. długość sieci kanalizacyjnej wzrosła o 731,2 km (o 66,1%), przy równoczesnym wzroście liczby przyłączy do budynków o 11,6 tys. szt. (o 56,9%). W końcu omawianego roku długość sieci kanalizacyjnej na terenach wiejskich stanowiła 48,8% ogólnej długości sieci kanalizacyjnej w województwie podlaskim, a liczba przyłączy – 32,1% ich ogólnej liczby.

Tabela 14. Kanalizacja na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Sieć rozdzielcza kanalizacyjna ^a :			
w km	1105,8	1666,0	1837,0
na 100 km ²	5,7	8,6	9,5
Przyłącza kanalizacyjne prowadzące do budynków mieszkalnych ^b w tys. szt.	20,5	26,6	32,1
Ścieki komunalne odprowadzone siecią kanalizacyjną (w ciągu roku) w hm ³	2,8	3,2	4,0

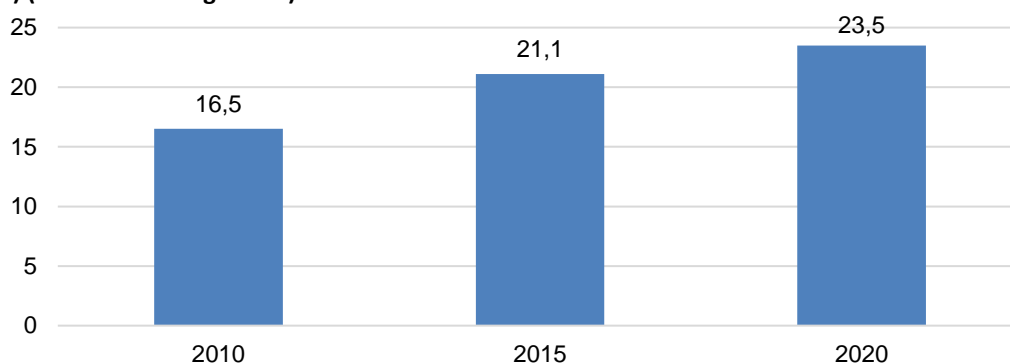
a łącznie z kolektorami. b łącznie z przyłączami prowadzącymi do budynków zbiorowego zamieszkania.

W końcu 2020 r. na wsi gęstość sieci kanalizacyjnej ukształtowała się na poziomie 9,5 km/100 km², tj. znacznie niższym niż w województwie podlaskim (18,7 km/100 km²). Uległa ona zwiększeniu w porównaniu ze stanem w końcu 2010 r. – o 3,8 km/100 km².

Ilość ścieków odprowadzonych siecią kanalizacyjną z gospodarstw domowych na obszarach wiejskich w 2020 r. wyniosła 4,0 hm³. Stanowiły one 11,9% ogółu ścieków w województwie podlaskim. Ich ilość wzrosła o 39,8% w porównaniu z 2010 r.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2020 r. na obszarach wiejskich województwa podlaskiego z sieci kanalizacyjnej korzystało 108,2 tys. osób, tj. 23,5% ludności wsi. Wraz z rozbudową sieci kanalizacyjnej na terenach wiejskich zwiększyła się liczba korzystającej z niej ludności o 36,6% w porównaniu ze stanem w końcu 2010 r. W końcu analizowanego roku w Podlaskiem dostęp do kanalizacji miało 65,1% ludności.

Wykres 42. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (w %) (stan w dniu 31 grudnia)

W przypadku obszarów niewystarczająco rozwiniętych pod względem infrastruktury kanalizacyjnej część mieszkańców korzysta z przydomowych systemów odprowadzania ścieków. Należą do nich zbiorniki bezodpływowe i przydomowe oczyszczalnie ścieków. Na terenach wiejskich, według stanu w dniu 31 grudnia 2020 r., funkcjonowało 85,2 tys. takich urządzeń (w województwie podlaskim – 93,9 tys.), z czego 79,9% stanowiły zbiorniki bezodpływowe. W końcu 2020 r., w porównaniu z sytuacją sprzed dziesięciu lat, liczba zbiorników bezodpływowych wzrosła o 7,0%. W przypadku przydomowych oczyszczalni ścieków obserwowany jest systematyczny wzrost ich liczby – z 5024 szt. w końcu 2010 r. do 17161 szt. w końcu 2020 r. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców niekorzystających z sieci kanalizacyjnej zwiększyła się ona ponad 4-krotnie (z 12,5 w 2010 r. do 48,9 w 2020 r.). Przydomowe oczyszczalnie ścieków znajdujące się na obszarach wiejskich stanowiły 97,7% ogólnej liczby przydomowych oczyszczalni ścieków w województwie podlaskim.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2020 r., długość sieci gazowej ogółem (rozdzielczej i przesyłowej) na obszarach wiejskich wynosiła 905,1 km i stanowiła 45,2% ogólnej długości sieci gazowej w województwie podlaskim, z czego 504,8 km przypadało na sieć rozdzielczą. Odnotowano wzrost długości sieci rozdzielczej o 231,3 km (o 84,6%) w stosunku do 2010 r. W końcu analizowanego roku liczba przyłączy do budynków na wsi wynosiła 8,5 tys. szt., stanowiąc 22,7% ich ogólnej liczby w województwie podlaskim. Podobnie jak długość sieci gazowej, liczba przyłączy wzrosła w relacji do zanotowanej 10 lat wcześniej o 4,7 tys. szt. (ponad 2-krotnie).

Tabela 15. Sieć gazowa na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Sieć gazowa w km	654,0	727,9	905,1
rozdzielcza	273,5	341,1	504,8
na 100 km ²	1,4	1,8	2,6
przesyłowa	380,4	386,8	400,3
Przyłącza gazowe prowadzące do budynków ^a w tys. szt.	3,8	5,1	8,5
Zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):			
w GWh	.	75,4	113,9
na 1 mieszkańca wsi w kWh	.	160,4	247,3

a łącznie z przyłączami prowadzącymi do budynków niemieszkalnych. b łącznie z odbiorcami korzystającymi z gazomierzy zbiorczych.

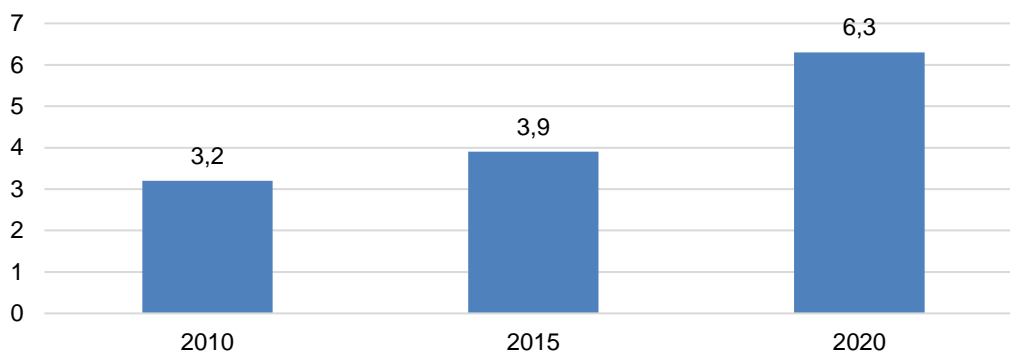
W końcu 2020 r. na terenach wiejskich gęstość sieci gazowej rozdzielczej wynosiła 2,6 km/100 km² i była znacznie niższa niż w Podlaskiem, gdzie wskaźnik ten ukształtował się na poziomie 7,8 km/100 km². W porównaniu ze stanem w końcu 2010 r. odnotowano wzrost zagęszczenia sieci gazowej rozdzielczej o 1,2 km/100 km².

W 2020 r. na obszarach wiejskich zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych wyniosło 113,9 GWh i stanowiło 15,5% jego ogólnego zużycia w województwie podlaskim. W porównaniu z 2014

r.⁶ było ono wyższe o 68,1%. W 2020 r. zużycie gazu na 1 mieszkańca wsi wyniosło 247,3 kWh i było wyższe o 103,8 kWh (o 72,3%) niż w 2014 r. W omawianym roku w województwie podlaskim zużycie gazu przypadające na 1 mieszkańca osiągnęło poziom 623,4 kWh.

W końcu grudnia 2020 r. na terenach wiejskich z gazu sieciowego korzystało 28,8 tys. osób, tj. 6,3% ludności wsi. Liczba ludności korzystającej z ww. sieci wzrosła w porównaniu z zanotowaną 10 lat wcześniej o 88,0%. W województwie podlaskim z gazu sieciowego korzystało natomiast 29,9% ludności.

Wykres 43. Ludność korzystająca z sieci gazowej na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (w %) (stan w dniu 31 grudnia)

Zasoby mieszkaniowe

Według stanu w końcu 2020 r., na obszarach wiejskich znajdowało się 169,4 tys. mieszkań, tj. o 8,4% więcej niż w 2010 r. Stanowiły one 36,3% ogółu mieszkań w zasobach mieszkaniowych województwa podlaskiego.

Tabela 16. Zasoby mieszkaniowe^a na obszarach wiejskich w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Mieszkania:			
w liczbach bezwzględnych	156303	161524	169366
na 1000 ludności	324,9	344,5	368,6
Przeciętna:			
liczba izb w mieszkaniu	4,27	4,32	4,39
powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²	90,8	93,0	95,5
przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	29,5	32,0	35,2
liczba osób na 1 mieszkanie	3,08	2,90	2,71

a Na podstawie bilansów zasobów mieszkaniowych.

W końcu omawianego roku łączna powierzchnia użytkowa mieszkań zlokalizowanych na terenach wiejskich wynosiła 16,2 mln m² (wzrost w stosunku do stanu w końcu 2010 r. o 13,9%), a przeciętna powierzchnia użytkowa przypadająca na 1 mieszkanie – 95,5 m² (wzrost w stosunku do stanu w końcu 2010 r. o 4,7m²). W analizowanym roku w województwie podlaskim przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wyniosła 77,3 m².

W latach 2010–2020 notowano z roku na rok nieznaczną poprawę warunków mieszkaniowych na obszarach wiejskich województwa podlaskiego – zwiększyła się średnia powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę, przy równoczesnym spadku przeciętnej liczby osób zamieszkujących w 1 mieszkaniu. W końcu 2020 r. na obszarach wiejskich przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w zasobach mieszkaniowych przypadająca na 1 osobę wynosiła 35,2 m² (w województwie podlaskim – 30,7 m²). Oznacza to wzrost wartości wskaźnika, który 10 lat wcześniej ukształtował się na poziomie 29,5 m². W końcu omawianego roku na wsi przeciętnie w 1 mieszkaniu

⁶ Dane o zużyciu gazu przez gospodarstwa domowe w podziale na miasto i wieś są dostępne od 2014 r.

zamieszkiwało 2,71 osoby (w województwie podlaskim – 2,52 osoby), podczas gdy w 2010 r. – 3,08 osoby.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2020 r. większość lokali mieszkalnych zlokalizowanych na terenach wiejskich województwa podlaskiego była wyposażona w instalacje techniczno-sanitarne, takie jak: wodociąg – 84,1% ogółu mieszkań zlokalizowanych na wsi, ustęp spłukiwany – 74,4%, łazienkę – 71,2%, centralne ogrzewanie – 56,7% oraz gaz z sieci – 5,7%. W analizowanym roku w województwie podlaskim w wodociąg wyposażonych było 93,4% ogólnej liczby mieszkań, ustęp – 89,2%, łazienkę – 87,2%, centralne ogrzewanie – 79,6%, a w gaz z sieci – 32,9%.

Tabela 17. Mieszkania wyposażone w instalacje w % ogółu mieszkań w zasobach mieszkaniowych^a na obszarach wiejskich w województwie podlaskim Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Z ogółem – wyposażone w:			
wodociąg	82,6	83,3	84,1
ustęp spłukiwany	72,1	73,1	74,4
łazienkę	68,6	69,7	71,2
centralne ogrzewanie	52,8	54,6	56,7
gaz z sieci	3,5	3,7	5,7

a Na podstawie bilansu zasobów mieszkaniowych.

W końcu 2020 r. w porównaniu ze stanem w końcu 2010 r. liczba mieszkań na wsi wyposażonych w wodociąg wzrosła o 10,4%, ustęp – o 11,9%, łazienkę – o 12,5%, centralne ogrzewanie 16,4%, a w gaz z sieci – o 76,7%.

Mieszkania oddane do użytkowania

W 2020 r. na obszarach wiejskich województwa podlaskiego oddano do użytkowania 2157 mieszkań, tj. o 854 (o 65,5%) więcej niż w 2010 r. Stanowiły one 33,6% ogółu mieszkań oddanych do użytkowania w województwie podlaskim w omawianym roku. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców na terenach wiejskich oddano do użytkowania 4,7 mieszkania, czyli mniej niż w Podlaskiem, gdzie wskaźnik ten ukształtował się na poziomie 5,5.

Tabela 18. Mieszkania oddane do użytkowania

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Ogółem	1303	1481	2157
w tym indywidualne ^a	1057	1379	1665
Powierzchnia użytkowa w tys. m ²	172,9	224,0	302,7
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²	132,7	151,2	140,3
w tym indywidualne ^a	150,4	154,7	151,3

a Przeznaczone na użytek własny inwestora.

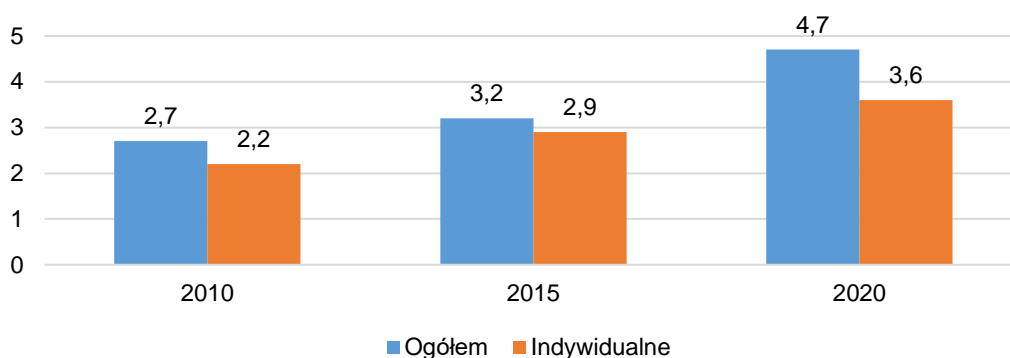
W 2020 r. łączna powierzchnia użytkowa nowo wybudowanych mieszkań na wsi wyniosła 302,7 tys. m², tj. o 75,1% więcej niż w 2010 r. Stanowiła ona 48,8% ogólnej powierzchni użytkowej mieszkań oddanych do użytkowania w województwie podlaskim.

Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania oddanego do użytkowania na obszarach wiejskich w 2020 r. wyniosła 140,3 m² i zwiększyła się o 7,7 m² w porównaniu z 2010 r. W analizowanym roku w województwie podlaskim przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania oddanego do użytkowania wyniosła 96,5 m².

W analizowanym roku na terenach wiejskich w Podlaskiem w budownictwie indywidualnym zrealizowano 1665 mieszkań, tj. o 608 (o 57,5%) więcej niż w 2010 r. Ich udział w ogólnej liczbie mieszkań przekazanych do eksploatacji na wsi ukształtował się na poziomie 77,2%.

W przeliczeniu na 1 000 ludności w 2020 r. na wsi przeciętnie przypadało 3,6 mieszkania oddanego do użytkowania w budownictwie indywidualnym (w województwie podlaskim – 2,0).

Wykres 44. Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności na obszarach wiejskich w województwie podlaskim

Na obszarach wiejskich województwa podlaskiego przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oddanego do użytkowania w budownictwie indywidualnym w 2020 r. wyniosła 151,3 m² i była większa o 0,9 m² w porównaniu z 2010 r. W analizowanym roku w Podlaskiem przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oddanego do użytkowania w budownictwie indywidualnym ukształtowała się na poziomie 155 m².

Drogi

Drogi ze względu na ich przebieg, dzieli się na drogi w granicach administracyjnych miast oraz drogi zamiejskie. Przez drogi zamiejskie należy rozumieć odcinki dróg przebiegające przez gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie dla dróg położonych na terenie wsi.

W końcu 2020 r. na obszarach wiejskich województwa podlaskiego drogi publiczne zamiejskie o nawierzchni twardej stanowiły 40,5% ogółu dróg publicznych w Podlaskiem, podczas gdy w końcu 2010 r. – 37,2%. W końcu analizowanego roku w województwie podlaskim odsetek długości dróg publicznych o nawierzchni twardej wyniósł 48,0%.

Ogólna długość dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej w województwie podlaskim na koniec 2020 r. wyniosła 12172,1 km i w odniesieniu do 2010 r. wzrosła o 1898,7 km (o 18,5%). Długość sieci dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej ulepszonej wynosiła 11 008,6 km i wzrosła w porównaniu z zanotowaną dziesięć lat wcześniej o 2013,1 km (o 22,4%). Odnotowanemu przyrostowi długości sieci dróg publicznych zamiejskich towarzyszyła poprawa jakości ich nawierzchni. W końcu 2010 r. 87,6% dróg zamiejskich o nawierzchni twardej w Podlaskiem stanowiły drogi o nawierzchni twardej ulepszonej, a w końcu 2020 r. udział ten wzrósł do 90,4%.

Tabela 19. Drogi publiczne zamiejskie o nawierzchni twardej w województwie podlaskim (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010	2015	2020
Ogółem w km	10273,4	11076,5	12172,1
w tym o nawierzchni ulepszonej	8995,5	10045,3	11008,6
w tym ekspresowe	–	37,6	89,3
Na 100 km ² powierzchni wsi	53,4	57,5	63,2

Źródło: dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

Gęstość sieci dróg publicznych o nawierzchni twardej jest jednym z podstawowych wyznaczników warunków życia i atrakcyjności gospodarczej regionu. W Podlaskiem w końcu analizowanego roku wskaźnik gęstości dróg publicznych zamiejskich o nawierzchni twardej na 100 km² powierzchni wsi województwa podlaskiego wyniósł 63,2 km, w tym o nawierzchni twardej ulepszonej – 57,2 km. Wzrósł on odpowiednio o 9,8 km i 10,4 km na 100 km² w stosunku do zanotowanego w końcu 2010 r. Wskaźnik gęstości wszystkich dróg publicznych (miejskich i zamiejskich) o nawierzchni twardej w województwie podlaskim w końcu 2020 r. wyniósł 70,5 km na 100 km², a dróg o nawierzchni twardej ulepszonej 64,5 km na 100 km².

W końcu 2020 r. drogi ekspresowe zamiejskie tworzyły sieć o długości 89,3 km, a ich udział w długości dróg ekspresowych w województwie stanowił 81,5%.

1.2.6. Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień

Obszary ochrony przyrody

Obszary chronione, na podstawie Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, zajmują w przybliżeniu powierzchnię 812 450 ha, co stanowi około 40% ogólnej powierzchni województwa (przy uwzględnieniu pokrywania się różnych form ochrony przyrody).

Parki narodowe

Na obszarze województwa podlaskiego są cztery parki narodowe, zajmujące łącznie powierzchnię 92 175,76 ha, w tym:

- **Białowiecki Park Narodowy** o powierzchni 10 517,27 ha obejmuje Park Pałacowy oraz Ośrodek Hodowli Żubrów z Rezerwatem Hodowlanym Żubrów i Rezerwatem Pokazowym Zwierząt oraz Obrębem Ochronnym Rezerwat – najbardziej cenną część BPN. Został on uznany przez UNESCO za Światowy Rezerwat Biosfery i wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości, od 23 czerwca 2014 r. cała Puszcza Białowiecka (po stronie polskiej i białoruskiej) stanowi Obiekt Światowego Dziedzictwa UNESCO o nazwie „Białowieża Forest”;
- **Wigierski Park Narodowy** o powierzchni 15 085,49 ha obejmuje swym zasięgiem fragment Pojezierza Wschodniosuwalskiego oraz fragment Równiny Augustowskiej. Jezioro Wigry, jako pierwsze w świecie, zostało objęte programem patronackim Międzynarodowego Towarzystwa Limnologicznego;
- **Biebrzański Park Narodowy** o powierzchni 59 223 ha jest największym obszarem parkiem narodowym w Polsce. Jest on wpisany na listę obiektów chronionych konwencją z Ramsar oraz ma rekomendację Komisji Parków Narodowych i Obszarów Chronionych IUCN, a także Federacji Parków Narodowych i Parków Natury Europy do uznania za Obiekt Dziedzictwa Światowego;
- **Narwiański Park Narodowy** o powierzchni 7 350 ha obejmuje bagienną dolinę Narwi z silnie rozbudowanym systemem koryt rzecznych – tzw. „Polską Amazonię”. Walory przyrodnicze Parku – to unikatowy ekosystem doliny oraz różnorodne zespoły roślin i zwierząt.

Rezerваты przyrody

W granicach województwa są 93 rezerваты przyrody o łącznej powierzchni 23 729,8 ha. Różnorodność tworów i składników przyrody ożywionej i nieożywionej sprawia, że jest wśród nich m.in.: rezerwatów leśnych – 41, faunistycznych – 5, torfowiskowych – 6, florystycznych – 5, krajobrazowych – 1, wodnych i geologicznych – 2 oraz jeden stepowy.

Parki krajobrazowe

W województwie podlaskim występują trzy parki krajobrazowe o łącznej powierzchni 86 566,05 ha, w tym:

- **Suwalski Park Krajobrazowy** o powierzchni 6 337,66 ha. Celem utworzenia Parku jest zachowanie unikalnego, młodoglacjalnego krajobrazu północno-wschodniej Polski, rozpościerającego się wokół jeziora Hańcza i zagłębienia Szeszupy. Na jego terenie obowiązuje Uchwała Nr XII/92/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie Suwalskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2120) oraz Uchwała Nr L/474/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Suwalskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2912);
- **Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej** o powierzchni 72 860,17 ha obejmuje swoimi granicami przeważającą część Puszczy Knyszyńskiej – jednego z najlepiej zachowanych kompleksów leśnych w Polsce. Na jego terenie obowiązuje Uchwała Nr XXIII/201/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej im. Profesora Witolda Sławińskiego (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2016 r. poz. 1502) oraz Uchwała Nr XIV/149/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 28 października 2019 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Parku

Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej im. Profesora Witolda Sławińskiego (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2019 r. poz. 5177);

- **Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi** o powierzchni 7 368,22 ha ma na celu ochronę wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych występujących na przelomowym odcinku doliny Narwi od Bronowa do Łomży. Na jego terenie obowiązuje Uchwała Nr XXIII/200/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi (Dz.Urz. Woj. Podl. z 2016 r. poz. 1501) oraz Uchwała Nr VI/43/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 18 lutego 2019 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2019 r. poz. 1223).

Zagrożenia dla funkcjonowania parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych stanowią w szczególności:

- fragmentacja powierzchni większych obszarów ciągami infrastruktury transportowej, z narastającymi potokami ruchu w parkach narodowych i parkach krajobrazowych;
- żywiołowy rozwój budownictwa rekreacyjnego, w tym bez pełnego wyposażenia w infrastrukturę kanalizacyjną, w parkach krajobrazowych;
- brak właściwej dla obszarów bagiennych gospodarki rolnej (wykaszenie) w parkach narodowych;
- niewłaściwe regulacje stosunków wodnych w niektórych parkach.

Obszary chronionego krajobrazu

W województwie podlaskim wyznaczono 13 obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 456 788,35 ha. Dla poszczególnych obszarów obowiązują:

1. Uchwała Nr XXIII/203/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Puszcza Białowieska” oraz Uchwała Nr L/473/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Puszcza Białowieska” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2911);
2. Uchwała Nr XXIII/204/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Wzgórza Sokólskie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2016 r. poz. 1505);
3. Uchwała Nr XVIII/215/2020 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 kwietnia 2020 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Bugu” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2020 r. poz. 2245);
4. Rozporządzenie Nr 9/05 Wojewody Podlaskiego z dnia 25 lutego 2005 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Narwi” (Dz. Urz. Woj. Podl. z dnia 8 marca 2005 r., Nr 54, poz. 722), a także Uchwała nr XLIV/502/2010 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 23 sierpnia 2010 r. w sprawie zmiany Rozporządzenia Nr 9/05 Wojewody Podlaskiego z dnia 25 lutego 2005 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Narwi” (Dz. Urz. Woj. Podl. z dnia 16 września 2010 r., Nr 236, poz. 2859) oraz Uchwała Nr III/21/11 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 10 stycznia 2011 r. w sprawie zmiany Rozporządzenia Wojewody Podlaskiego w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Narwi” (Dz. Urz. Woj. Podl. z dnia 26 stycznia 2011 r. Nr. 23, poz. 335);
5. Uchwała Nr VI/44/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 18 lutego 2019 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Równina Kurpiowska i Dolina Dolnej Narwi” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2019 r. poz. 1224);
6. Uchwała Nr XII/91/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie wyznaczenia Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Rajgrodzkie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2119) oraz Uchwała Nr L/470/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Rajgrodzkie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2908);
7. Uchwała Nr XXIII/202/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Bugu i Nurca” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2016 r. poz. 1503) oraz Uchwała Nr IV/23/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 20 grudnia 2018 r.

- zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Bugu i Nurca” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 5414);
8. Uchwała Nr XII/93/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie wyznaczenia Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Biebrzy” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2121) oraz Uchwała Nr IV/24/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 20 grudnia 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Biebrzy” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 5415);
 9. Uchwała Nr XII/90/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Rospudy” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2118) oraz Uchwała Nr L/471/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Rospudy” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2909);
 10. Uchwała Nr XII/88/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Północnej Suwalszczyzny” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2116), a także Uchwała Nr L/468/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Północnej Suwalszczyzny” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2906) oraz Uchwała Nr XVIII/216/2020 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 kwietnia 2020 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Północnej Suwalszczyzny” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2020 r. poz. 2246);
 11. Uchwała Nr XII/94/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Sejneńskie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2122), a także Uchwała Nr L/469/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Sejneńskie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2907) oraz Uchwała Nr XXXIII/44/2021 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 września 2021 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Sejneńskie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2021 r. poz. 3667);
 12. Uchwała Nr XII/89/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Puszcza i Jeziora Augustowskie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2117) oraz Uchwała Nr L/467/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Puszcza i Jeziora Augustowskie” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2905);
 13. Uchwała Nr XII/87/15 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Błędzianki” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2015 r. poz. 2115) oraz Uchwała Nr L/472/18 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Błędzianki” (Dz. Urz. Woj. Podl. z 2018 r. poz. 2910).

Obszary Natura 2000

W województwie podlaskim jest 12 obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) wyznaczonych na podstawie Dyrektywy Rady 2009/147/WE w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, o łącznej powierzchni 578 820,84 ha (tabela 20) oraz 26 specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO) o łącznej powierzchni 543 622,56 ha (tabela 21).

Tabela 20. Obszary specjalne ochrony ptaków

Bagienna Dolina Narwi PLB 200001	Dolina Górnej Narwi PLB 200007
Puszcza Augustowska PLB 200002	Przełomowa Dolina Narwi PLB 200008
Puszcza Knyszyńska PLB 200003	Puszcza Białowieska PLC 200004
Dolina Górnego Nurca PLB 200004	Dolina Dolnego Bugu PLB 140001
Bagno Wizna PLB 200005	Dolina Dolnej Narwi PLB 140014
Ostoja Biebrzańska PLB 200006	Puszcza Piska PLB 280008

Źródło: RDOŚ w Białymstoku

Tabela 21. Specjalne obszary ochrony siedlisk

Torfowiska Gór Sudawskich PLH 200017	Ostoja Narwiańska PLH 200024
Dolina Szeszupy PLH 200016	Ostoja Knyszyńska PLH 200006

Ostoja Suwalska PLH 200003	Czerwony Bór PLH 200018
Jeleniewo PLH 200001	Narwiańskie Bagna PLH 200002
Dolina Górnej Rospudy PLH 200022	Ostoja w Dolinie Górnej Narwi PLH 200010
Ostoja Wigierska PLH 200004	Puszcza Białowieska PLC 200004
Pojezierze Sejneńskie PLH 200007	Murawy w Haćkach PLH 200015
Ostoja Augustowska PLH 200005	Jelonka PLH 200019
Dolina Biebrzy PLH 200008	Ostoja w Dolinie Górnego Nurca PLH 200021
Mokradła Kolneńskie i Kurpiowskie PLH 200020	Ostoja Nadbużańska PLH 140011
Dolina Pisy PLH 200023	Schrony Brzeskiego Rejonu Umocnionego PLH 200014
Sasanki w Kolimacjach PLH 200025	Źródlika Wzgórz Sokólskich PLH 200026

Źródło: RDOŚ w Białymstoku

Duża część obszarów OSO i SOO pokrywa się wzajemnie oraz z innymi formami ochrony przyrody (parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu).

Pozostałe formy ochrony przyrody

1. Na pograniczu województwa podlaskiego i Republiki Białorusi funkcjonuje Transgraniczny Obiekt Dziedzictwa Światowego obejmujący Białowieski Park Narodowy oraz część Państwowego Parku Narodowego „Białowieska Puszcza”.
2. W granicach województwa występuje 1990 pomników przyrody, 255 użytków ekologicznych, 2 stanowiska dokumentacyjne oraz 3 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (w Czyżewie, w Szepietowie-Wawrzyńcach i Mielniku).

1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na OW

Kultura jest jednym z kluczowych obszarów życia społeczno-gospodarczego. Buduje tożsamość regionalną w oparciu o kulturowe dziedzictwo i współczesne wyzwania, stymuluje rozwój gospodarczy – zwiększa atrakcyjność regionu dla jego mieszkańców, inwestorów i turystów, tworzy nowe miejsca pracy. Jest ważnym potencjałem, służącym wzrostowi konkurencyjności regionów.

Powszechny dostęp do oferty kulturalnej województwa prowadzą wyspecjalizowane instytucje kultury: muzea, teatry, filharmonia, domy i ośrodki kultury, biblioteki, galerie i salony sztuki, udostępniając społeczeństwu bogatą i różnorodną ofertę programową.

Głównym czynnikiem warunkującym działania w tym zakresie, zarówno pod względem bazy lokalowej jak i merytorycznej oferty programowej, jest budżet. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w budżetach samorządów terytorialnych w 2021 roku wyniosły 288,8 mln zł, co stanowiło 3,14% ogólnych wydatków z budżetów samorządowych (w 2002 r. odpowiednio – 335,8 mln zł i 3,67%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca dało to kwotę 248,88 zł.

Dostępność do oferty kulturalnej dla mieszkańców województwa jest dość mocno zróżnicowana, szczególnie w odniesieniu do tzw. kultury wysokiej. Najbardziej aktywna działalność kulturalna prowadzona jest w trzech największych miastach województwa, tzn. w Białymstoku, Łomży i Suwałkach, gdzie funkcjonuje najwięcej instytucji kultury, działają szkoły wyższe, liczne stowarzyszenia, fundacje, prasa, radio i telewizja. Realizowane są duże, często o charakterze międzynarodowym, przedsięwzięcia kulturalne.

Nie zapewniają one jednak powszechnego i zrównoważonego dostępu do wartości kultury, szczególnie dla społeczeństwa zamieszkującego znacznie oddalone tereny regionu.

Bolączką województwa jest brak dużych wielofunkcyjnych sali widowiskowych, amfiteatrów z prawdziwego zdarzenia a przede wszystkim takich działań artystycznych, które byłyby rozpoznawalne na mapie kulturalnej kraju.

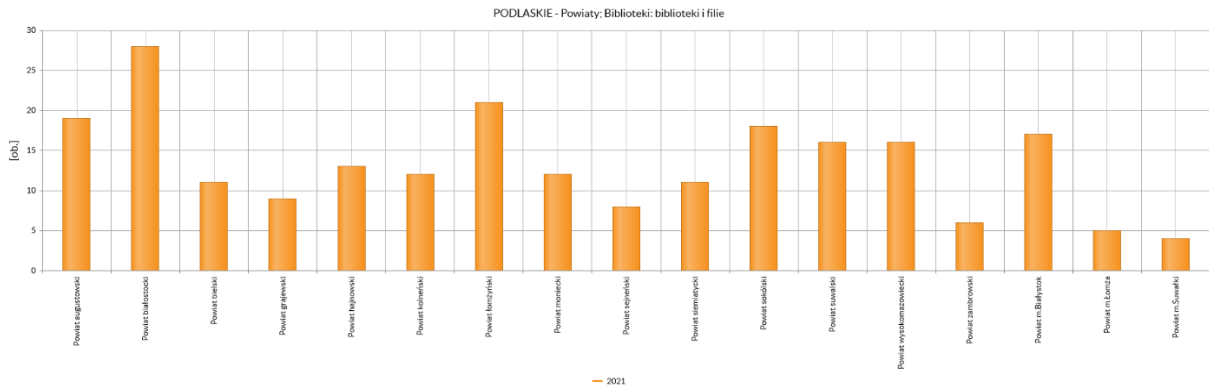
W Białymstoku, głównym centrum kulturalnym, działa 5 wojewódzkich samorządowych instytucji kultury (Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki, Opera i Filharmonia Podlaska – Europejskie Centrum Sztuki, Książnica Podlaska, Podlaski Instytut Kultury, Muzeum Podlaskie) oraz 7 instytucji gminnych (Białostocki Teatr Lalek, Białostocki Ośrodek Kultury, Muzeum Wojska, Muzeum Pamięci Sybiru, Galeria „Arsenal”, Galeria im. Sleńdzińskich, Dom Kultury „Śródmieście”). Ponadto działają tu między innymi: Centrum Kultury Prawosławnej, 1 kino i 3 multiplexy, szereg galerii, 6 szkół artystycznych państwowych i niepublicznych, 2 wyższe uczelnie artystyczne (wydziały szkół

warszawskich) Uniwersyteckie Centrum Kultury oraz kilkadziesiąt organizacji pozarządowych o profilu kulturalnym.

Biblioteki

Najliczniejszą grupę instytucji kultury stanowią biblioteki i domy kultury, w dalszej kolejności muzea i galerie. W 2021 roku w województwie funkcjonowało 269 bibliotek, w tym 226 publicznych. Na obszarach wiejskich działało 155 bibliotek publicznych (dane GUS - BDL).

Wykres 45. Liczba bibliotek w powiatach w roku 2021

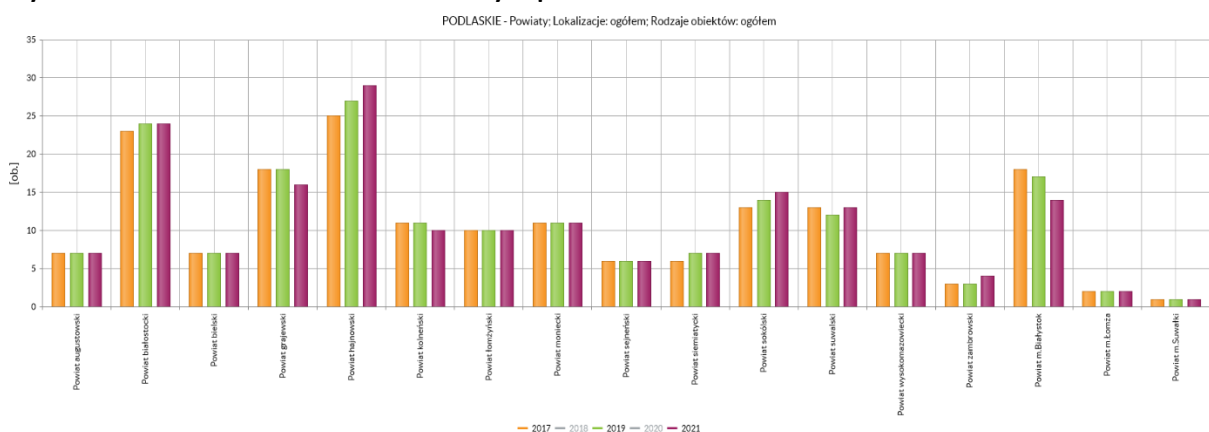
Źródło: GUS, na podstawie danych BDL

Najwięcej bibliotek publicznych zlokalizowanych jest w powiatach: białostockim, łomżyńskim i augustowskim odpowiednio 28, 21 i 19 bibliotek. Najmniej zaś znajduje się w powiatach zambrowskim sejneńskim i grajewskim odpowiednio 6, 8 i 9 bibliotek publicznych (bez uwzględnienia miast na prawach powiatu).

Domy i ośrodki kultury

Najbardziej powszechnymi instytucjami kultury po bibliotekach publicznych, są domy i ośrodki kultury, które funkcjonują prawie we wszystkich gminach. Prowadzą one szeroką działalność – od wielkich przedsięwzięć takich jak festiwale i przeglądy, po zajęcia kół plastycznych, czy szachowych. Dzięki ośrodkom i domom kultury, prężnie działa i rozwija się amatorski ruch artystyczny – szczególnie wśród dzieci i młodzieży.

Wykres 46. Liczba domów i ośrodków kultury w powiatach

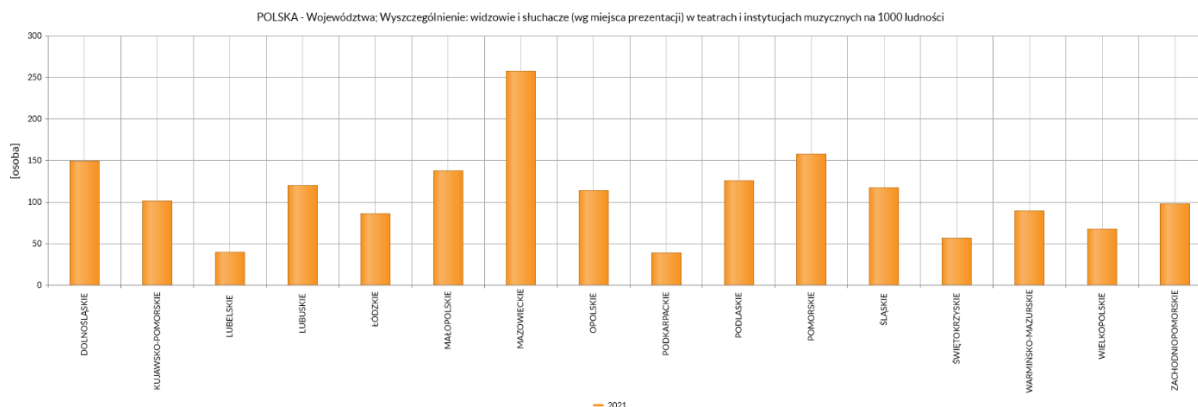

Źródło: GUS, na podstawie danych BDL

Dane liczbowe GUS z poszczególnych lat tj. 2017r., 2019r., 2021r., dotyczące domów i ośrodków kultury funkcjonujących na terenie województwa podlaskiego (181,184,183), zapewniających społeczeństwu dostępność do szerokiej oferty programowej z udziałem artystów zawodowych i działających w ramach amatorskiego ruchu artystycznego, potwierdzają utrzymującą się na podobnym poziomie ilość tego typu obiektów w poszczególnych powiatach.

Teatry

Wykres 47. Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności

Źródło: GUS, na podstawie danych BDL

W 2021 roku liczba widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 mieszkańców w województwie wynosiła 126 osób. Więcej widzów zanotowało tylko województwo pomorskie, mazowieckie, małopolskie i dolnośląskie.

Galerie i salony sztuki

Głównym celem działalności galerii sztuki jest promocja, prezentacja i propagowanie współczesnej twórczości artystycznej poprzez organizację wystaw, działań plastycznych oraz imprez towarzyszących.

W województwie podlaskim działało w 2021 roku 9 galerii i salonów sztuki organizujących wystawy. Województwo zajmowało 10 miejsce w kraju.

Pomimo działania w naszym regionie wielu znanych, wybitnych artystów plastyków, nie przekłada się to na działalność instytucjonalną galerii i salonów sztuki. Dokuczliwym jest brak w naszym regionie jakiegokolwiek stałej galerii fotograficznej; regionie, gdzie działa wielu wybitnych i znanych fotografików.

Kina

Kina zawsze cieszyły się dużą popularnością i zajmują czołowe miejsce pod względem frekwencji wśród opisywanych podmiotów działających w obszarze kultury Według stanu na koniec 2021 r. w województwie działało 12 kin. Jest to liczba (razem z województwami: opolskim i lubuskim, najniższa w kraju. Kina podlaskie dysponują 6,5 tys. miejsc. Wszystkie kina prowadzi swoją działalność w miastach, czyli na terenach najbardziej zurbanizowanych.

Muzea

Istotną rolę w zakresie gromadzenia i trwałej ochrony dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa o charakterze materialnym i niematerialnym, ale także upowszechnienia wiedzy o nim i kształtowania wrażliwości poznawczej i estetycznej, wypełniają podlaskie muzea.

Według stanu na 31 grudnia 2021 roku w województwie prowadziły działalność 22 muzea.

Opiekę nad dziedzictwem kulturowym minionych epok, sprawuje przede wszystkim muzea regionalne i miejskie, w tym: Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Muzeum Okręgowe w Suwałkach, Muzeum Północno-Mazowieckie w Łomży, Muzeum Rolnictwa im. K. Kluka w Ciechanowcu, Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej, Muzeum Regionalne w Lipsku, Muzeum Regionalne w Siemiatyczach, Muzeum Ziemi Augustowskiej w Augustowie, Muzeum Ziemi Sejneńskiej w Sejnach, Muzeum Ziemi Sokólskiej w Sokółce.

Dziedzictwo kulturowe

„Skomplikowane dzieje polityczne przyczyniły się do powstania na tych terenach mozaiki etnicznej i religijnej. W związku z tym funkcjonowały tu obok siebie różne struktury wyznaniowe: katolickie, prawosławne, greckokatolickie, staroobrzędowców, ale też społeczności niechrześcijańskie:

Żydzi czy Tatarzy. Na ich kanwie wykształcił się specyficzny krajobraz kulturowy. Krajobraz ten to historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne miasteczek, architektura sakralna, rezydencjonalna, obronna, użyteczności publicznej, mieszkalna. Dzięki różnym czynnikom społeczno-gospodarczym województwo podlaskie jest również swoistym „zagłębiem” drewnianego budownictwa wiejskiego, zarówno mieszkalnego, jak i gospodarczego. Wiele wsi, zwłaszcza położonych przy wschodniej granicy kraju, zachowało układ przestrzenny nadany im w XVI wieku. Szeregowa zabudowa ciągnąca się wzdłuż głównej drogi charakterystyczna jest m.in. dla Ryboł, Trześcianki, Wojszek, Soc, a także tzw. Długiej Wsi utworzonej przez kilka wiosek leżących na trasie Sokółka – Dąbrowa Białostocka. Bogate zdobnictwo domów, rozwinięte zwłaszcza na południowo-wschodnich obszarach województwa zamieszkałych przez ludność pochodzenia białoruskiego i ukraińskiego, podkreślane jest przez zróżnicowaną kolorystykę poszczególnych jego elementów. Przy pomocy wycinanych w deskach ornamentów dekorowano węży i okapy chałup, zróżnicowany układ szalunku, zwłaszcza w partii szczytów oraz okiennice, nad- i podokienniki zdobiły elewacje. Wśród motywów geometrycznych i roślinnych pojawiały się niekiedy sylwetki zwierząt i ludzi, a nawet symbole religijne lub patriotyczne.

Wśród większych i mniejszych zespołów miejskich województwa można odnaleźć wiele układów urbanistycznych o proveniencji jeszcze XVI-wiecznej. Miasteczka północnego Podlasia i dawnej Grodzieńszczyzny, takie jak Lipsk, Augustów, Wasilków posiadają regularne, renesansowe rozplanowanie, którego centrum stanowi kwadratowy rynek. Z każdego naroża rynku odchodzą dwie ulice, które wraz z poprzecznymi arteriami tworzą geometryczną sieć komunikacyjną. Dwieście lat później za sprawą Jana Klemensa Branickiego, hetmana wielkiego koronnego barokowe rozplanowanie otrzymały dwa jego prywatne miasta: Tykocin i Białystok. Trójkątny białostocki rynek z ratuszem w centrum sprzężony był w jeden organizm miejski z rozległą rezydencją hetmana zwaną Wersalem Północy. Idee Oświecenia uwidoczniły się w układzie przestrzennym niewielkich Krynek, które na przełomie XVIII i XIX wieku przeżyły rozkwit dzięki działalności Antoniego Tyzenhauza. Wówczas rozplanowano w centrum miasteczka sześcioboczny rynek, z którego promieniście wybiega dwanaście ulic.

II wojna światowa przyniosła duże zniszczenia miejskiej zabudowy Białegostoku i Łomży, ale oszczędziła Suwałki. Miasto to rozwinęło się na początku XIX wieku wzdłuż jednej głównej arterii – ulicy Kościuszki. Obie jej pierzeje utworzone są przez klasycystyczne i eklektyczne kamienice, które stanowią jedyny w regionie zwarty zespół architektury mieszczańskiej. W Białymstoku zaś możemy do dziś podziwiać kilka pałaców fabrykantów, którzy ze względu na utworzenie granicy celnej między Rosją i Prusami zaczęli w latach 30. XIX wieku przybywać w okolice Białegostoku. Przy ul. Warszawskiej znajduje się neorenesansowy pałac Tryllingów i secesyjna rezydencja Citronów, na obrzeżach miasta, w otoczeniu parków, wznosi się eklektyczna siedziba Buchholtzów i ziemiański pałacyk Lubomirskich. Efektem działalności przemysłowców była przemiana krajobrazu Białegostoku, który z miasta rezydencjonalnego przekształcił się w ośrodek przemysłowy, a jego pejzaż zdominowały ceglane gmachy fabryk włókienniczych. Razem z rozległymi kompleksami koszar (wznoszonymi również w innych miastach garnizonowych, takich jak Suwałki i Zambrów) odmieniły one diametralnie oblicze miasta i wpłynęły również na kształt architektury mieszkaniowej.

Obok jednak budownictwa rezydencjonalnego i kamienic mieszczańskich przestrzeń miejską tworzyła zabudowa drewniana, nawiązująca swą formą zarówno do wiejskiego budownictwa mieszkalnego, modernistycznych willi, jak i piętrowych domów czynszowych. Drewniane czynszówki o ścianach ozdobnie szalowanych fazowanymi deskami, z dekoracyjną nieraz stolarką drzwiową wciąż są charakterystycznym, choć już ginącym, elementem białostockiego pejzażu. Równie znamienne są dla Supraśla „domy tkaczy”, dla Tykocina parterowe domy o naczółkowych dachach stojące wzdłuż północnej pierzei rynku, dla Nowego Dworu wiejskie chałupy ustawione szczytowo do ulic i połączone wspólnym dachem z zabudowaniami gospodarczymi. Miejska zabudowa drewniana tworzy kresowy klimat miejscowości, które utraciły już swoje prawa miejskie: Narwi, Orli, Sidry.

Sztuka wysoka wyraziła się oczywiście głównie w architekturze sakralnej. Wśród licznie występujących w naszym województwie kościołów rzymskokatolickich wyróżnia się grupa późnogotyckich świątyń wschodniego Mazowsza (Łomża, Kleczkowo, Rosochate Kościelne, Szczepankowo, Niedźwiadna, Andrzejewo). To na ogół trójnawowe, przysadziste ceglane budowle, nad

którymi górują masywne dzwonnice. Ich wnętrza przykrywają sklepienia kryształowe, sieciowe i gwiazdźiste o skomplikowanym rysunku żeber. Katedra łomżyńska jest również jedyną w naszym regionie skarbnicą XVI-XVII wiecznych nagrobków przyściennych. W Supraślu wznosi się zaś zrekonstruowana po zniszczeniach II wojny światowej unikalna cerkiew obronna, wystawiona w 1511 roku dla osiadłych tam prawosławnych mnichów. Nieliczne kościoły XVII-wieczne (Białystok, Zalesie, Strabla) prezentują lokalną odmianę renesansu o północnych reminiscencjach, łącząc w sobie niekiedy elementy różnych epok stylowych, czego przykładem może być kościół w Krasnymborze. Wzniesiony jako cerkiew na przełomie XVI i XVII stulecia posiada trójlistny rzut nawiązujący do architektury bizantyńskiej, gotyckie sklepienia i bryłę, którą można określić jako późnorenansową. W XVII stuleciu wzniesiono również dwie najstarsze na Podlasiu murowane synagogi: w Tykocinie i Orli, szczęśliwie zachowane do dnia dzisiejszego. Wiek XVIII to okres fundacji i rozwoju licznych zespołów klasztornych. Chociaż siedziby zakonne w Wigrach, Sejnach, Choroszczycy czy Różanymstoku miały swe początki o jedno stulecie wcześniej, to właśnie w tym okresie nadano im imponujący kształt barokowych założeń, wyposażając kościoły w rozbudowane zespoły ołtarzowe o wyrafinowanej formie i skomplikowanej ikonografii. XVIII stulecie zaowocowało również wysmakowanymi architektonicznie zespołami klasztornymi w Tykocinie, Boćkach, Siemiatyczach oraz Drohiczyźnie, gdzie oprócz domów zakonnych franciszkanów, bazylianów, benedyktynek i jezuitów funkcjonowały prawosławne ośrodki zakonne. Zróznicowana stylistycznie architektura XIX wieku wyraziła się w realizacjach świątyń klasycystycznych, historyzujących i eklektycznych. Najliczniejszą chyba grupą były neogotyckie kościoły – „wiejskie katedry” o monumentalnych formach, wystawiane na przełomie XIX i XX stulecia nawet w niewielkich miejscowościach jako manifestacja katolicyzmu ich mieszkańców. Wyrastały one obok klasycyzujących cerkwi prawosławnych, których ściśle określony kształt i dyspozycja przestrzenna były wynikiem odgórnych, rządowych rozporządzeń. Na tym tle, niczym kontrpunkt, wyrasta modernistyczny i na wskroś nowoczesny kościół św. Rocha w Białymstoku, awangardowa realizacja Oskara Sosnowskiego i tryumf ówczesnej myśli technicznej.

Obok tych monumentalnych budowli sakralnych w mniejszych miastach i wsiach wyrastały przez stulecia drewniane świątynie różnych wyznań. Niektóre z nich, tak jak unickie cerkwie, przenosiły w swych bryłach i planach tradycje XVI- i XVII-wieczne, a nawet wcześniejsze. Inne – kościoły katolickie – były próbą odpowiedzi ludowych cieśli na skomplikowaną i finezyjną murowaną architekturę barokową. Naśladowały one bowiem bezwieżowe kościoły XVIII-wieczne, podzielone na nawy, wzbogacone o łoże kolatorskie i wysunięte ku nawie balkony chórów muzycznych. Wśród nich wyróżnia się dwuwieżowa bazylika w Narwi, której trójnawowe wnętrze nakryte jest imitującymi sklepienia drewnianymi stropami, a nawę główną i prezbiterium obiega wąska galeryjka. XIX stulecie wzbogaciło podlaski krajobraz o liczne cerkwie prawosławne, których monumentalne, trójczłonowe bryły i misterne, zaczerpnięte z rosyjskiego budownictwa ludowego zdobnictwo wniosły do tutejszej architektury drewnianej zupełnie nowe tradycje. Na bogactwo owej architektury wpływ miały również nieliczne, ale bardzo ciekawe molenny staroobrzędowców, osiadłych na Suwalszczyźnie oraz tatarskie meczety w Kruszynianach i Bohonikach. Niestety nie zachowały się do dnia dzisiejszego drewniane bóżnice, stojące jeszcze przed II wojną światową m.in. w Zabłudowie, Suchowoli, Janowie i Sidrze. Jedynie międzywojenne fotografie świadczą o imponującym poziomie, na który wzniosły się umiejętności żydowskich cieśli.

Dziedzictwo kulturowe województwa podlaskiego jest niezwykłym w swym bogactwie i oryginalności konglomeratem sztuki wysokiej i ludowej, architektury sakralnej i rezydencjonalnej, wpływów Wschodu i Zachodu, kultury chrześcijańskiej, żydowskiej i muzułmańskiej.” (Źródło: *Narodowy Instytut Dziedzictwa*).

1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie

1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Użytkowanie gruntów

W czerwcu 2020 r. ogólna powierzchnia gruntów w gospodarstwach rolnych w województwie podlaskim wyniosła 1 253 100 ha i była o 14,7 tys. ha (o 1,2%) mniejsza od zanotowanej rok wcześniej.

Użytki rolne w województwie zajmowały 1 069 800 ha, lasy i grunty leśne 133 300 ha, zaś pozostałe grunty – 50 100 ha.

Tabela 22. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych. Stan w czerwcu

Wyszczególnienie	2019	2020	
		ogółem	w tym: gospodarstwa indywidualne
w hektarach			
Powierzchnia ogólna gruntów w gospodarstwach rolnych.....	1267755	1253100	1235300
Użytki rolne.....	1094470	1069800	1053600
w dobrej kulturze rolnej.....	1087337	1057700	1041600
grunty orne.....	701230	650700	640200
w tym pod zasiewami.....	695904	644700	634400
uprawy trwałe.....	5664	4300	4300
w tym sady.....	4742	4300	4300
ogrody przydomowe.....	1210	900	900
łąki trwałe.....	341693	346900	342400
pastwiska trwałe.....	37540	54800	53900
pozostałe.....	7133	12100	12000
Lasy i grunty leśne.....	128263	133300	132500
Pozostałe grunty.....	45022	50100	49200
W % POWIERZCHNI OGÓLNEJ			
Powierzchnia ogólna.....	100,0	100,0	100,0
Użytki rolne.....	86,3	85,4	85,3
w dobrej kulturze rolnej.....	85,8	84,4	84,3
grunty orne.....	55,3	51,9	51,8
w tym pod zasiewami.....	54,9	51,4	51,4
uprawy trwałe.....	0,4	0,3	0,3
w tym sady.....	0,4	0,3	0,3
ogrody przydomowe.....	0,1	0,1	0,1
łąki trwałe.....	27,0	27,7	27,7
pastwiska trwałe.....	3,0	4,4	4,4
pozostałe.....	0,6	1,0	1,0
Lasy i grunty leśne.....	10,1	10,6	10,7
Pozostałe grunty.....	3,6	4,0	4,0
ROK POPRZEDNI=100			
Powierzchnia ogólna.....	102,6	98,8	98,5
Użytki rolne.....	102,0	97,7	97,4
w dobrej kulturze rolnej.....	101,6	97,3	96,9
grunty orne.....	102,3	92,8	92,4
w tym pod zasiewami.....	102,2	92,6	92,3
uprawy trwałe.....	149,8	75,9	76,0
w tym sady.....	128,8	90,7	90,7
ogrody przydomowe.....	153,6	74,4	74,4
łąki trwałe.....	105,3	101,5	101,0
pastwiska trwałe.....	67,4	146,0	145,8
pozostałe.....	329,2	169,6	191,1
Lasy i grunty leśne.....	108,6	103,9	103,7
Pozostałe grunty.....	99,9	111,3	110,1

Źródło: GUS

Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych wyniósł 85,4% i w porównaniu z rokiem poprzednim zmniejszył się o 0,9 p. proc. Lasy i grunty leśne stanowiły 10,6% ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych, a ich udział w strukturze użytkowania gruntów był o 0,5 p. proc. wyższy niż rok wcześniej. Pozostałe grunty, podobnie jak przed rokiem, zajmowały w granicach 4,0% ogólnej powierzchni. Najwyższy udział gruntów ornych w ogólnej powierzchni użytków rolnych mają powiaty: wysokomazowiecki, siemiatycki, sejneński i moniecki. Natomiast najwięcej użytków zielonych w ogólnej powierzchni (UR) odpowiednio: augustowski, bielski, grajewski, hajnowski, moniecki.

Dominujące w województwie podlaskim gospodarstwa indywidualne posiadały w użytkowaniu 1235,3 tys. ha, tj. 98,6% ogólnej powierzchni gruntów w gospodarstwach rolnych, w tym 1053,6 tys. ha użytków rolnych, co stanowiło 98,5% użytków rolnych znajdujących się w zasobach gospodarstw rolnych w regionie.

Grunty ugorowane w roku 2020 zajmują w województwie 6 117 ha, co stanowi 0,6% powierzchni użytków rolnych. Uwarunkowania przyrodnicze produkcji rolnej są w województwie podlaskim gorsze niż przeciętnie w kraju, zarówno pod względem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, jak i cech agroklimatu.

Strukturę użytkowania gruntów, na podstawie danych statystycznych przedstawiono w tabeli 22. W województwie podlaskim w roku 2020 w strukturze użytkowania gruntów zdecydowanie większy był udział łąk i pastwisk (37,5%) niż średnio w kraju (21,4%), a odpowiednio niższy gruntów ornych. Pozostałe elementy struktury użytkowania gruntów nie odbiegają znacząco od wartości przeciętnych dla Polski.

Główne przyczyny degradacji gleb w województwie to erozja wodna i erozja wietrzna. Największe zagrożenie erozją wodną występuje w najsilniej urzeźbionej jego części północnej oraz w strefach krawędziowych dolin rzecznych. Szacuje się, że zagrożeniom erozją wodną podlega 27,6% gleb użytków rolnych i leśnych. Około 42,6% gruntów ornych w województwie podlaskim wykazuje średnią i silną podatność na procesy erozji wietrznej.

Dużym zagrożeniem dla gleb jest zwiększona zawartość azotu mineralnego pochodzącego ze źródeł rolniczych, który jest wymywany do wód powierzchniowych i podziemnych.

Zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi (ołowiem, kadmem, cynkiem, niklem, miedzią) jest stosunkowo niewielkie i kształtuje się na poziomie zawartości naturalnej, znacznie niższej od średniej krajowej. Nieco podwyższone wartości zanieczyszczenia metalami ciężkimi posiada pokrywa glebowa w strefach oddziaływania głównych szlaków komunikacyjnych oraz w większych ośrodkach miejskich.

Tabela 23. Gospodarstwa rolne posiadające użytki rolne i powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach w 2019 r. Stan w czerwcu

Grupy obszarowe użytków rolnych ^a	Gospodarstwa rolne posiadające użytki rolne		Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach w ha	
	ogółem	w tym gospodarstwa indywidualne	ogółem	w tym w gospodarstwa indywidualne
W LICZBACH BEZWZGLĘDNYCH				
OGÓŁEM	77913	77821	1094470	1081789
Do 1 ha	339	339	210	210
Powyżej 1 ha	77573	77481	1094260	1081579
1-2 ha	5917	5914	8676	8672
2-3	5551	5551	13499	13499
3-5	9805	9800	38024	38005
5-10	19493	19479	140604	140504
10-15	14046	14041	171249	171187
15-20	8311	8302	142510	142364
20-30	7688	7683	182833	182710
30-50	4171	4161	159660	159258
50 ha i więcej	2589	2548	237203	225381
% 2018=100				
OGÓŁEM	102,2	102,2	102,0	102,1
Do 1 ha	113,0	113,0	71,4	71,4
Powyżej 1 ha	102,2	102,2	102,0	102,1
1-2	157,9	157,9	150,3	150,3
2-3	75,9	76,0	77,5	77,5
3-5	105,9	105,8	103,7	103,7
5-10	104,6	104,6	105,0	105,0
10-15	106,6	106,6	108,1	108,2
15-20	87,1	87,0	87,0	87,0
20-30	102,9	102,9	101,0	101,1
30-50	92,8	92,7	95,6	95,5

50 ha i więcej	113,3	113,8	113,8	114,8
----------------	-------	-------	-------	-------

a Przedziały grup obszarowych użytków rolnych są lewostronnie domknięte i prawostronnie otwarte, z wyjątkiem grup: do 1 ha, gdzie przedział jest obustronnie domknięty oraz 1–2 ha, gdzie przedział jest obustronnie otwarty.

Źródło: GUS

W województwie podlaskim w 2019 r. było 77 913 gospodarstw rolnych, w tym utrzymanych w dobrej kulturze rolnej 77 909 gospodarstw (stanowiło to prawie 100% ogółu gospodarstw). Największy obszar zajmowały gospodarstwa w grupie obszarowej 50 ha i więcej (21,7%), 20-30 ha (16,7%), 10-15 ha (15,6%), a najmniejszy w grupie obszarowej w przedziale 1-2 ha (0,8%). Natomiast jeżeli chodzi o liczbę gospodarstw ogółem w województwie podlaskim było 77 913 gospodarstw, w tym 77 821 gospodarstwa indywidualne (tabela 23). Największa ilość została odnotowana w grupie obszarowej 5-10 ha (25,0%) i grupie 10-15 ha (18,0%), najmniejszą liczbę stanowiła ilość gospodarstw w przedziale do 1 ha (0,4%) oraz w grupie 50 i więcej ha (3,3%).

Tabela 24. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach według grup obszarowych użytków rolnych w 2019 r. Stan w czerwcu

GRUPY OBSZAROWE UŻYTKÓW ROLNYCH	Ogółem	Użytki rolne w ha						pozostałe
		w dobrej kulturze rolnej					z razem	
		razem	z razem					
			pod zasiewami	grunty ugorowane	uprawy trwałe	łąki trwałe		
w hektarach								
O G Ó Ł E M - 2016 r.	1073898	1067084	674222	5627	4968	332837	48380	6814
Do 1 ha	1047	893	366	47	1	463	16	154
1–5	61029	59893	34573	1872	411	21645	1392	1136
5–10	158313	156715	97935	1052	434	51505	5789	1598
10–15	179433	178263	114034	703	1186	53445	8698	1169
15–20	147068	145833	90492	419	680	45779	8312	1235
20–30	178167	177849	108589	373	417	58971	9403	317
30–50	162644	162236	100999	494	342	52075	8263	408
50 ha i więcej	186197	184889	127235	668	1497	48955	6508	1308
O G Ó Ł E M - 2019 r.	1094470	1086127	695904	5326	5664	341693	37540	8343
Do 1 ha	210	208	5	53	3	137	10	2
1–5	60199	59366	36057	707	1125	20298	1179	833
5–10	140604	139020	87046	2964	1133	41918	5959	1584
10–15	171249	169415	106201	617	653	56000	5944	1834
15–20	142510	141935	85080	221	209	51226	5199	575
20–30	182833	180956	116680	157	250	54557	9312	1877
30–50	159660	159487	103482	170	212	48743	6880	173
50 ha i więcej	237203	235751	161352	437	2080	68814	3068	1452

a Przedziały grup obszarowych użytków rolnych są lewostronnie domknięte i prawostronnie otwarte, z wyjątkiem grup: do 1 ha, gdzie przedział jest obustronnie domknięty oraz 1–2 ha, gdzie przedział jest obustronnie otwarty.

Źródło: GUS

Gospodarstwa do 1 ha UR z podziałem na grupy obszarowe posiadają najwięcej łąk. W roku 2019 w gospodarstwach z przedziału 1-5 ha UR zmniejszeniu uległa powierzchnia gruntów ugorowanych i wynosiła 37% powierzchni z roku 2016. Z kolei areał upraw trwałych w 2019 r. uległ zwiększeniu prawie trzykrotnie. Gospodarstwa 5-10 ha w roku 2019 zwiększyły obszar gruntów ugorowanych blisko trzykrotnie, podobnie jak w przypadku upraw trwałych gdzie wzrost w odniesieniu do roku 2016 wyniósł 2,5 razy. Natomiast spadek nastąpił w obszarze łąk (o 19%) i powierzchni pod zasiewami (o 12%). W gospodarstwach z następnego przedziału 10-15 ha UR rok 2019 w odniesieniu do 2016 charakteryzował się zmniejszeniem areału w głównych grupach obszarowych, a największy spadek nastąpił w uprawach trwałych aż o 80%. Podobna sytuacja miała miejsce w gospodarstwach z obszaru 15-20 ha UR, gdzie wszędzie był spadek oprócz łąk, których powierzchnia uległa wzrostowi o

12%. Z kolei w gospodarstwach posiadających 20-30 oraz 30-50 ha UR w porównaniu roku 2019 do 2016 trend malejący został zachowany, poza arealem będącym pod zasiewami. Inaczej sytuacja wyglądała w dużych gospodarstwach 50 ha UR i więcej, gdyż wzrost obszaru nastąpił w łąkach (o 40%), uprawach trwałych (o 38%) i w gruntach obsianych (o 26%). Natomiast spadki wystąpiły w gruntach ugorowanych – 48% i pastwiskach – 112%.

Położenie i klasyfikacja gruntów

Obszar województwa podlaskiego pod względem hipsometrycznym i geomorfologicznym jest dość silnie zróżnicowany. Większość tego obszaru położona jest na wysokości 100 – 200 m n.p.m. Najwyżej wyniesione są pojezierza północno – suwalskiego (Góra Rowelska – 298 i Krzemieniucha - 289 m n.p.m.). Najniższe miejsce to dolina Narwi w pobliżu granicy z woj. Mazowieckim (93 m n.p.m.). Pod względem ukształtowania powierzchni województwo dzieli się na 2 zasadnicze części:

- Północną – o rzeźbie młodogłocjalnej, pagórkowatej z licznymi jeziorami,
- Środkową i południową - o rzeźbie starszej, bardziej płaskiej, mniej zróżnicowanej, z licznymi dolinami rzek.

Granice między tymi typami rzeźby wyznacza, w najogólniejszym zarysie, zasięg zlodowacenia bałtyckiego wzdłuż linii: Bętkowo (na północ od Szczuczyna) – Grajewo – jez. Tajno – jez. Kolno – Rudawka.

Na obszarze województwa podlaskiego podstawowym materiałem glebotwórczym są plejstoceny piaski, żwiry, gliny i pyły oraz holoceny torfy, namuły, utwory aluwialne, deluwialne i piaski eoliczne, które wytworzyły następujące rodzaje gleb:

- gleby piaskowe i żwirowe na Równinie Augustowskiej,
- gleby brunatne na Pojezierzu Suwalskim i Łęckim, Wysoczyznach Kolneńskiej i Białostockiej, części Wysokomazowieckiej i Drohiczyńskiej, części Równiny Bielskiej,
- gleby brunatne w strefie moren Czerwonego Boru,
- gleby bielcowe i pseudobielcowe na części Wysoczyzny Wysokomazowieckiej, wschodniej części Wysoczyzny Drohiczyńskiej, Równinie Bielskiej, środkowej i południowej części Pojezierza Zachodniosuwalskiego oraz północnej części Pojezierza Północnosuwalskiego, niektórych fragmentach Wysoczyzny Białostockiej, części Międzyrzecza Łomżyńskiego i pozostałej strefy Czerwonego Boru,
- gleby bagiennicze reprezentowane głównie przez gleby torfowe w dnach dolin rzecznych,
- gleby murszowo-torfowe w zmeliorowanych i odwodnionych dolinach: Biebrzy, Brzozówki, Narwi, Nurca, Orlanki, Sidry, Supraśli i wzdłuż Kanału Augustowskiego oraz w większych obniżeniach Michałowa, Gródka, Suraża i Sokółki,
- gleby mułowo-torfowe i torfowo-mułowe w dolinach Biebrzy i Narwi,
- gleby murszowo-mineralne i murszowate w obniżeniach Równiny Kurpiowskiej, obszarach bagiennych Kotliny Biebrzańskiej oraz w dolinach Nurca, Nurczyka, Narewki, Nereśli, Ploski,
- mady w niezabagnionych partiach doliny Bugu i Narwi oraz niewielkie płaty w mniejszych dolinach rzecznych.

Wartość gleb województwa podlaskiego została wyceniona w procesie gleboznawczej klasyfikacji gruntów przeprowadzonej głównie dla celów podatkowych w latach 1956-1965 i zaktualizowana według stanu na 31.12.2000 r.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami o klasyfikacji i ewidencji gruntów do gruntów ornych zaliczono: grunty będące w uprawie, sady, ogrody działkowe, tereny pod inspektami, plantacje wikliny, szkółki drzew i ugory. Do użytków zielonych zaliczono trwałe łąki i pastwiska oraz nieliczne sady założone na pastwiskach.

W regionie brak jest gleb najlepszych, gdyż gleb klasyfikujących się do klasy I nie stwierdzono, a do klasy II zaliczono zaledwie 7 ha. Gleby orne klasy III a i III b, najlepsze w województwie zajmują 8%. Dominują natomiast gleby klasy IV a i IV b i V, które stanowią łącznie 74,5% ogółu gleb ornych. Natomiast najstarsze gleby klasy VI zajmują 17,5% powierzchni gruntów ornych. Największe powierzchnie gleb ornych klasy III a i III b występują w gminach: Brańsk (miasto) – 42,8%, Szepietowo – 36,4%, Zambrów (miejska) – 31,4%, Klukowo – 30,1, Drohiczyń 26,6% i Czyżew – 24,0%. Natomiast w powiecie sejneńskim jest ich zaledwie 0,5%, a w suwalski 0,9%.

Gleby najstarsze klasy VI największy udział mają w gminach: Turośl – 85,8%, Zbójna – 84,8%, Płaska – 81,2%, Giby – 41,9%, Mielnik 36,5%, Nurze Stacja -31,7% i Milejczyce 31,3%.

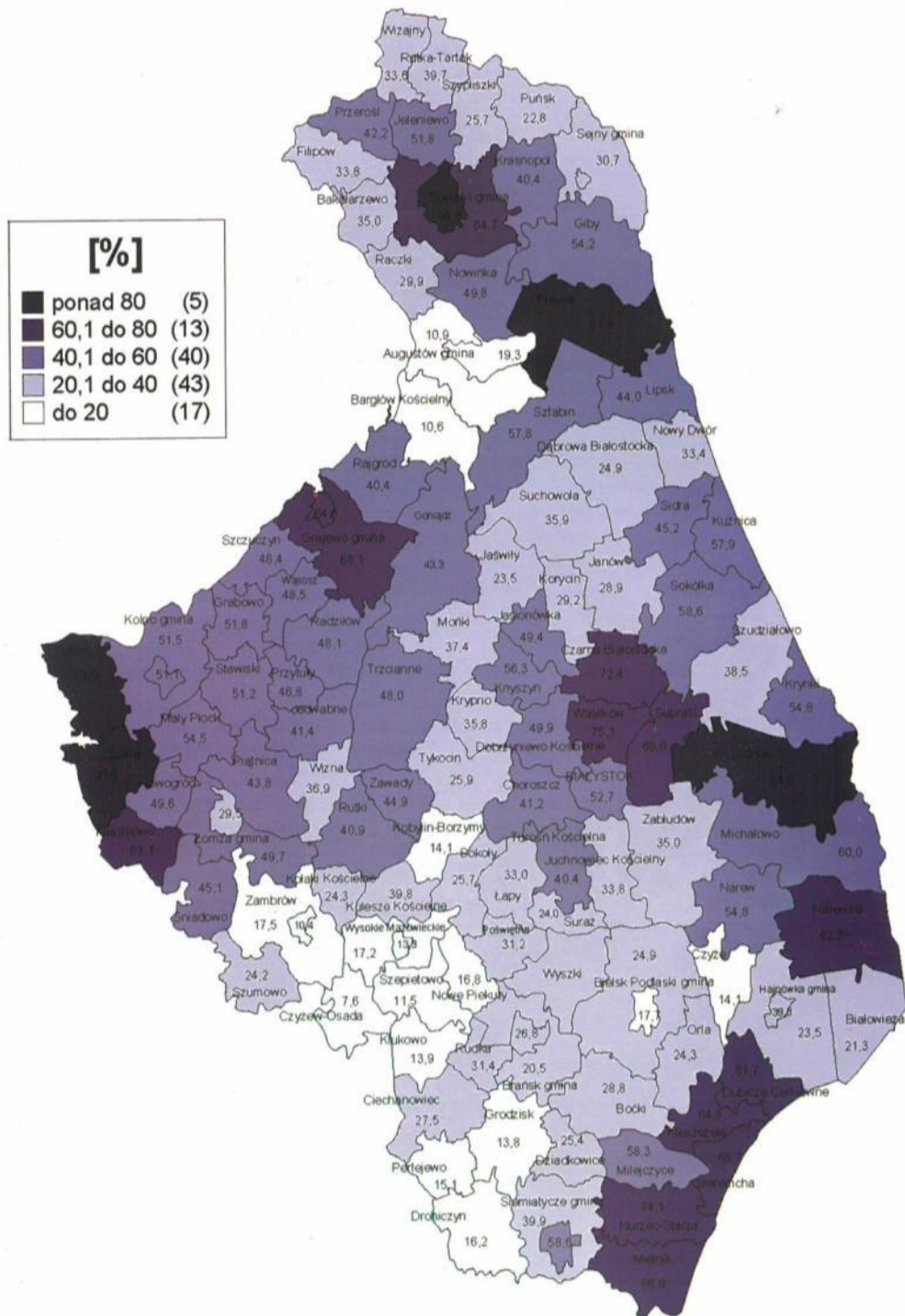
Wskaźnik bonitacji użytków zielonych województwa jest niski, podobnie jak gruntów ornych, gdyż gleby w kasie i nie występują, w klasie II jest ich zaledwie 46 ha, a w klasie III tylko 4,5%. Dominują natomiast łąki i pastwiska w klasie IV – 42,5% u V -35,4% ogółu trwałych użytków zielonych. Bardzo słabych użytków zielonych klas VI jest w województwie 17,6%.

W porównaniu do przeciętnych warunków w Polsce jakość użytków rolnych regionu jest znacznie gorsza, ponieważ gleby grupy I-IV stanowią w kraju 65,9% areału użytków rolnych, a w województwie podlaskim tylko 52,9%.

Największy udział w przydatności rolniczej posiadają następujące kompleksy: 6 żytni słaby – 22,7% ogólnej powierzchni gruntów ornych, 4 żytni bardzo dobry – 19,3%, 5 żytni dobry – 16,6%, 7 żytni bardzo słaby – 16,5%. Najmniejszy udział mają: 3 kompleks pszenno-wadliwy – 3,6% oraz 9 zbożowo-pastewny – 4,3%. Najlepsze w skali regionu gleby 2 kompleksu pszenno-żytniego występują na powierzchni stanowiącej 10,0% gruntów ornych w gminach: Brańsk, Czyże, Czyżew, Drohiczyn, Klukowo, Rajgród, Hajnówka, Orla, Szepietowo, Wysokie Mazowieckie i Zambrów.

Wśród użytków zielonych dominuje 3 kompleks słaby i bardzo słaby obejmując 53,7%, przed 2 kompleksem średnim – 46,3%. Znikomy udział ma 1 kompleks bardzo dobry i dobry obejmujący w skali województwa zaledwie 47 ha łąk i pastwisk. Najlepszymi użytkami zielonymi cechują się gminy: Choroszcz, Krypno, Łomża, Rutki i Rajgród.

Mapa 2. Udział gleb kompleksu 6 - żytniego słabego i 7 - żytniego b. słabego w ogólnej powierzchni GO

Uwarunkowania przyrodnicze produkcji rolniczej w województwie podlaskim są gorsze niż przeciętnie w kraju, zarówno pod względem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, jak i cech agroklimatu.

Gleby w województwie powstały z różnych skał macierzystych pod wpływem wielu czynników glebotwórczych. Do najważniejszych poza skałą macierzystą należą: rzeźba terenu, warunki wodne, klimat, szata roślinna i działalność człowieka. Współdziałanie tych czynników doprowadziło do powstania niżej podanych typów gleb. W województwie dominują gleby autogeniczne – 47,7%, gleby

brunatne – 24,6%, i bielicoziemne – 23,1% powierzchni użytków rolnych. Właściwości agrofizyczne gleb scharakteryzowano na podstawie składu granulometrycznego, kategorii uwilgotnienie, zagrożenia erozyjnego i zakamienienia.

Tabela 25. Gleby użytków rolnych województwa podlaskiego

Dział i rząd	Typ	Udział %
I gleby litogeniczne 1A gleby mineralne	1A5 gleby słabo wykształcone ze skał luźnych	0,2
II. gleby autogeniczne IIB gleby brunatno ziemne	IIB1 brunatne właściwe IIB2 brunatne kwaśne IIB3 płowe	7,6 11,5 5,5
IIC gleby zabagniane	IIC1 gleby rdzawe	23,1
III. gleby semihydrogenne IIIA gleby glejobelicoziem. IIIB czarne ziemie IIIC gleby zabagniane	IIIA1 gleby glejobelicoziemne IIIA2 glejobelicoziemne IIIB1 czarne ziemie IIIC1 gleby opadowo – glejowe IIIC2 gleby gruntowo-glejowe	2,7 0,6 12,0 13,0 0,6
IV gleby hydrogeniczne IVA gleby bagienne IVB gleby pobagienne	IVA1 gleby mułowe IVA2 gleby torfowe IVB1 gleby murszowe IVB2 gleby murszowate	1,4 5,7 6,4 6,5
V Gleby napływowe VA gleby aluwialne VB gleby deluwialne	VA1 mady rzeczne VB1 gleby deluwialne	2,4 0,8

Źródło: Opracowanie IUNG 2004 r. Ocena warunków przyrodniczych do produkcji rolnej w województwie podlaskim

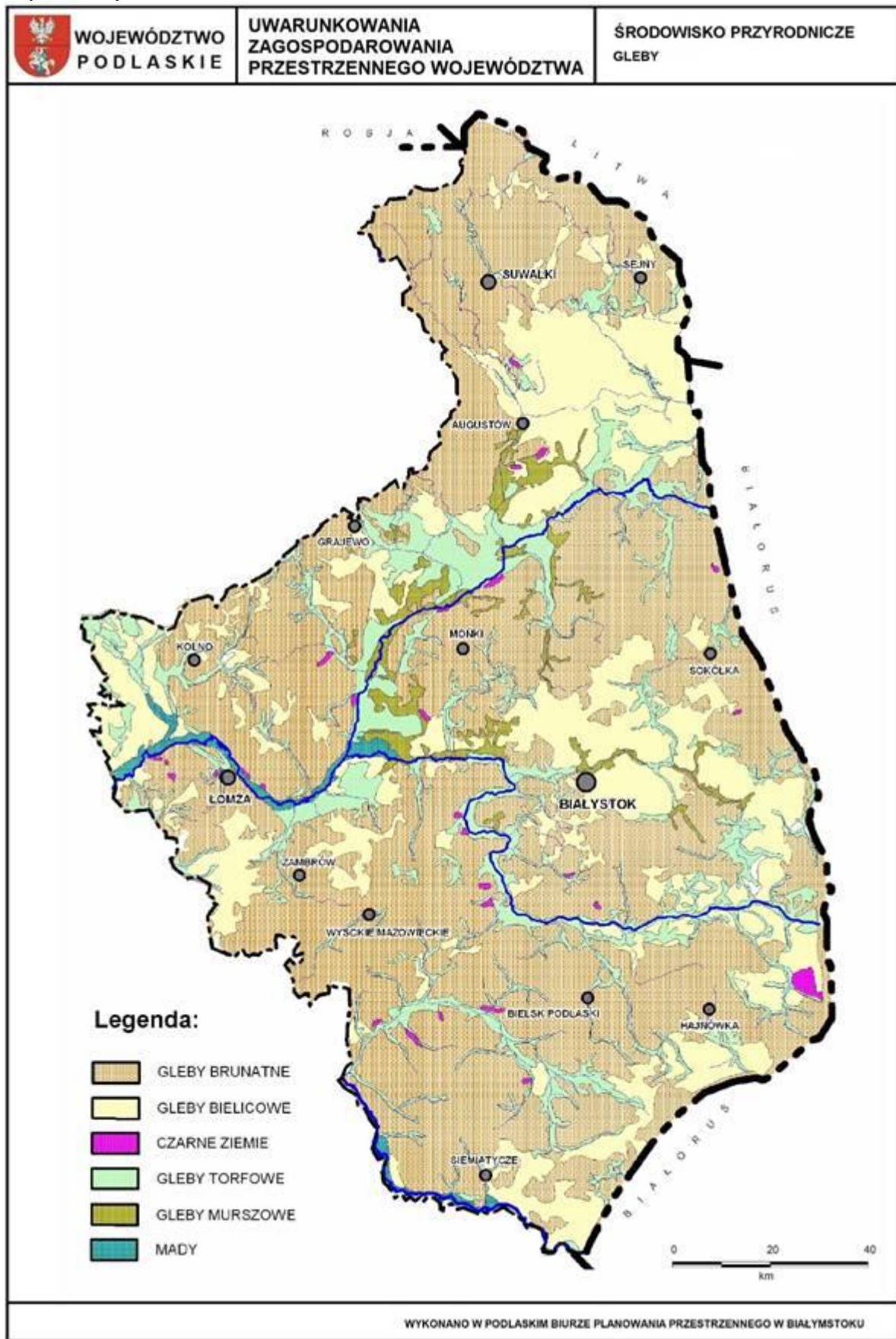
Warunki wodne stanowią jeden z podstawowych czynników decydujących o urodzajności i przydatności gleb i poziomie plonów. Zależą one przede wszystkim od tekstury gleby, morfologii profilu, rzeźby terenu i opadów. Wartości przedstawione w tabeli 7. wskazują, że warunki wodne są istotnym czynnikiem limitującym produktywność użytków rolnych województwa. Do optymalnie uwilgotnionych zaliczono tylko 23,1% gleb gruntów ornych i 42,8% łąk i pastwisk. Około połowy powierzchni gruntów ornych (50,7%) oraz ¼ użytków zielonych (25,8%) wykazuje okresowy lub stały niedobór wilgoci. Natomiast gleby okresowo lub stale podmokłe stanowią 13,5% gruntów ornych oraz 31,4% użytków zielonych.

Tabela 26. Udział gleb rolnych (%) zaliczonych do różnych kategorii uwilgotnienia

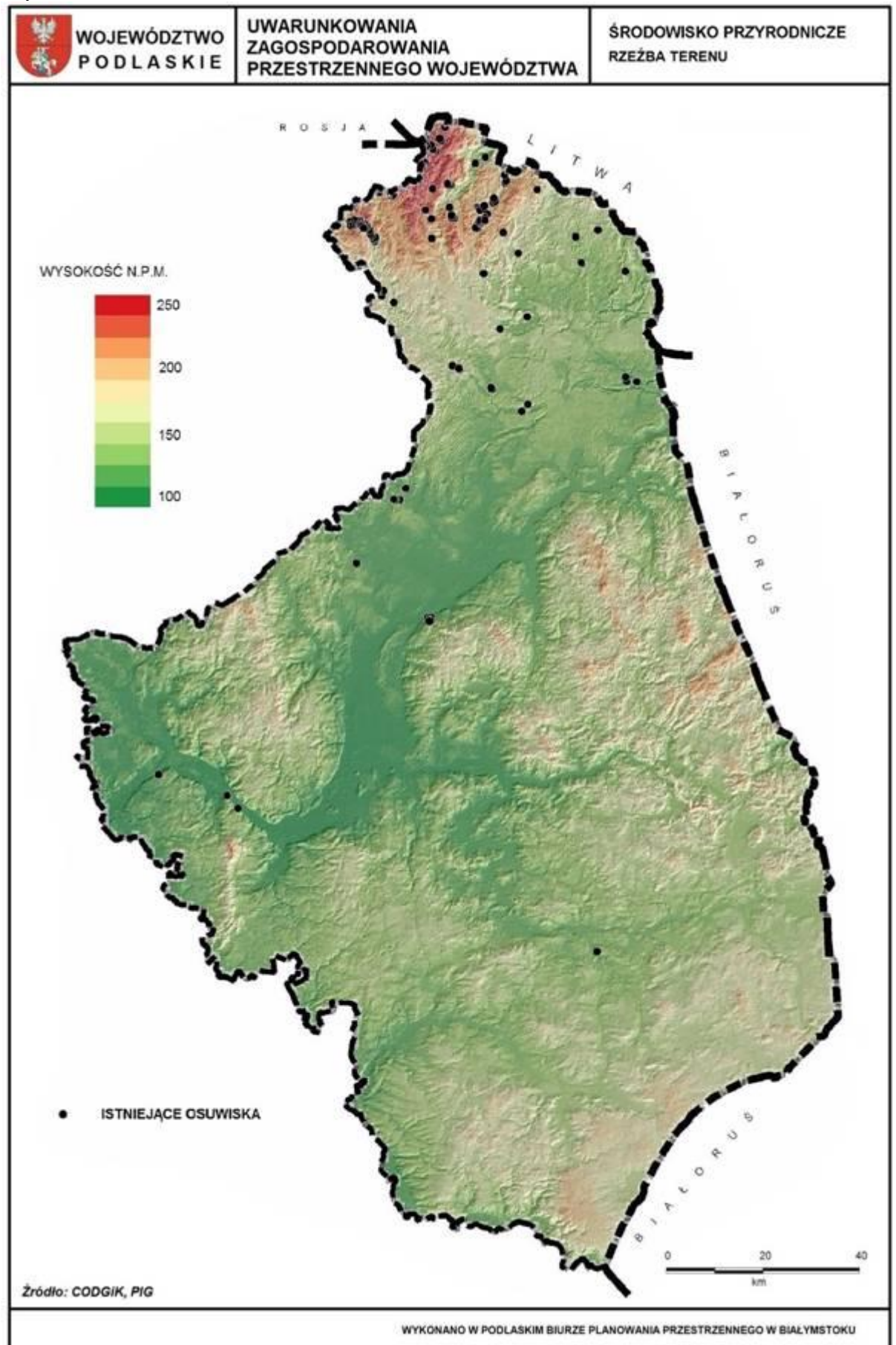
Kategoria uwilgotnienia gleb	Grunty orne (%)	Użytki zielone (%)
Gleby o właściwym uwilgotnieniu	23,1	42,8
Gleby okresowo odgórnie nadmiernie uwilgotnione	12,7	-
Gleby okresowo podmokłe	11,7	16,1
Gleby stale podmokłe	1,8	15,3
Gleby okresowo suche	34,5	19,8
Gleby stale suche	16,2	6,0
Razem	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie IUNG 2004 r. Ocena warunków przyrodniczych do produkcji rolnej w województwie podlaskim

Mapa 3. Gleby

Mapa 4. Rzeźba terenu

Na zapleczu wzniesień moreny czołowej występują pagórki kemowe (okolice Kulesz Kościelnych, Łap i Sokół na Równinie Bielskiej, a Turośni Kościelnej na Wysoczyźnie Białostockiej) oraz wały ozów koło Białegostoku, Kolna i Siemiatycz.

Dość powszechne na tym obszarze są także formy erozyjne – głównie rynny subglacjalne. Powszechnie występujące równiny sandrowe tworzące rozległe i płaskie powierzchnie na Równinie Kurpiowskiej i w dolinie dolnego Nurca na Równinie Bielskiej. Tarasy rzeczne akumulacyjne tworzą znaczne powierzchnie tylko w dolinach: Bugu, Nurca, Narwi i Biebrzy.

W województwie, poza terenami powierzchniowej eksploatacji kruszyw naturalnych, brak jest większych form rzeźby pochodzenia antropogenicznego.

Obszar województwa podlaskiego leży w obrębie prekambryjskiej platformy wschodnio-europejskiej, w której wyróżnia się dwie jednostki tektoniczne: wyniesienie mazursko-suwańskie i obniżenie podlaskie.

Utwory ery paleozoicznej występują głównie w południowej części województwa (obniżenie podlaskie), a ich miąższość sięga około 100 m. Część północna województwa (wyniesienie mazursko-suwańskie) jest właściwie pozbawiona pokrywy paleozoicznej.

Utwory mezozoiczne są reprezentowane przez skały wszystkich okresów tej ery (mułowce, wapień, dolomity, piaskowce, margle i kreda piasząca) o miąższości od 200 do 800 m.

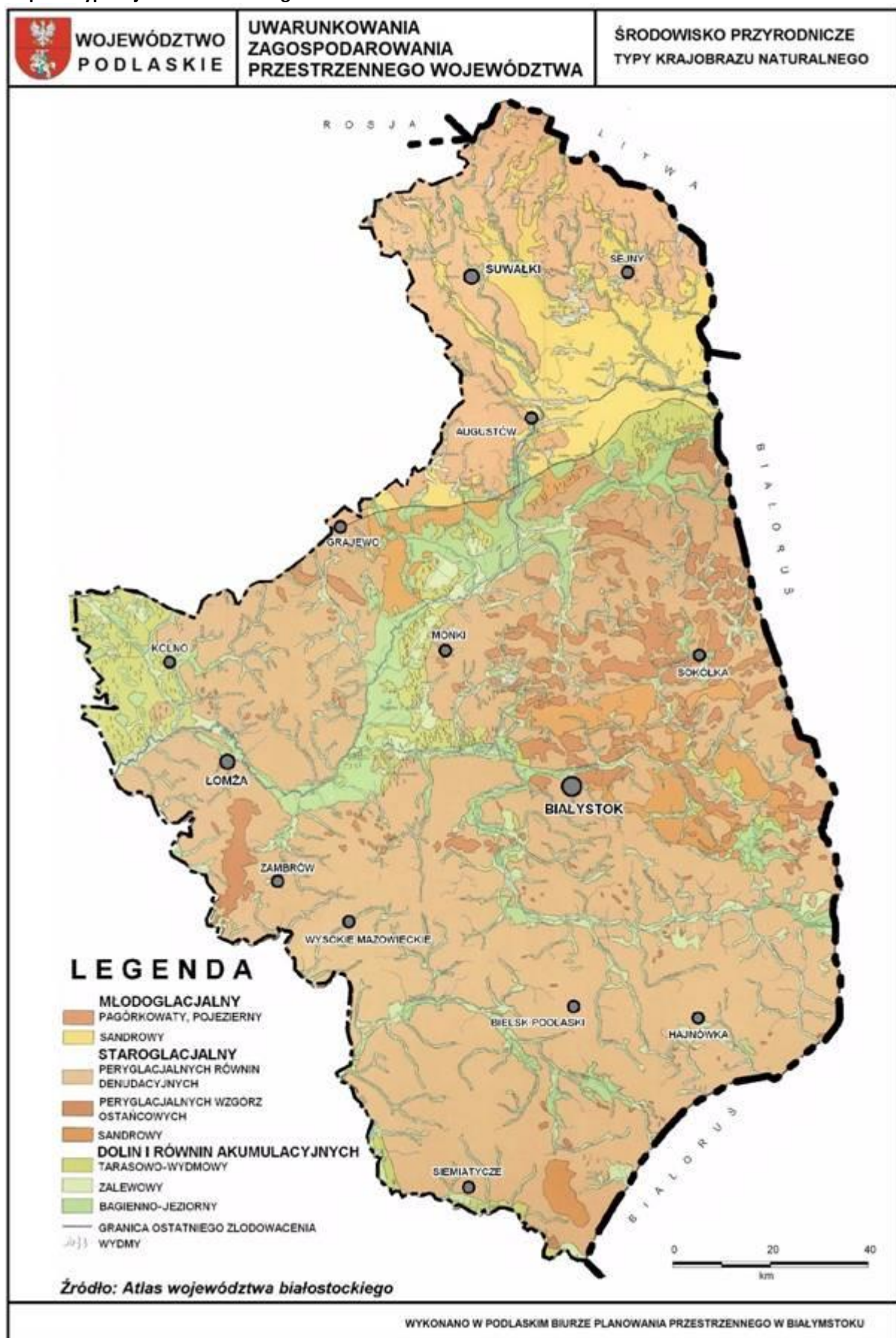
Brak jest ich w centralnej części Wysoczyzny Białostockiej oraz w okolicach Bielska Podlaskiego i wzdłuż doliny Bugu na wschód od Siemiatycz. Miąższość utworów trzeciorzędowych waha się od 100 m do 224 m.

Na obszarze województwa podlaskiego występują osady wszystkich zlodowaceń. Ostatnie zlodowacenie bałtyckie swoim zasięgiem objęło tylko tereny położone na północ od linii Grajewo – Rajgród – Augustów. Dominujące znaczenie w strukturze geologicznej obszaru mają osady zlodowacenia środkowopolskiego. Późniejsze przekształcenia rzeźby terenu wiązały się ze wzmożoną erozją i denudacją, wietrzeniem oraz procesami eolicznymi.

Budowa geologiczna północnej części województwa podlaskiego jest efektem procesów, jakie zachodziły na tym obszarze w trakcie trzech faz najmłodszego zlodowacenia bałtyckiego.

Mniejsze znaczenie posiadają osady rzeczne i rzeczno-jeziorne, a także eoliczne. Do form eolicznych zaliczyć należy wały i pola wydmowe oraz pola piasków. Miąższość utworów czwartorzędowych wykazuje dużą zmienność od 1069 m w okolicach Jeziora Okrągłego, 200 m w okolicach Sokółki, do około 90 m w okolicy Ciechanowca.

Mapa 5. Typ krajobrazu naturalnego

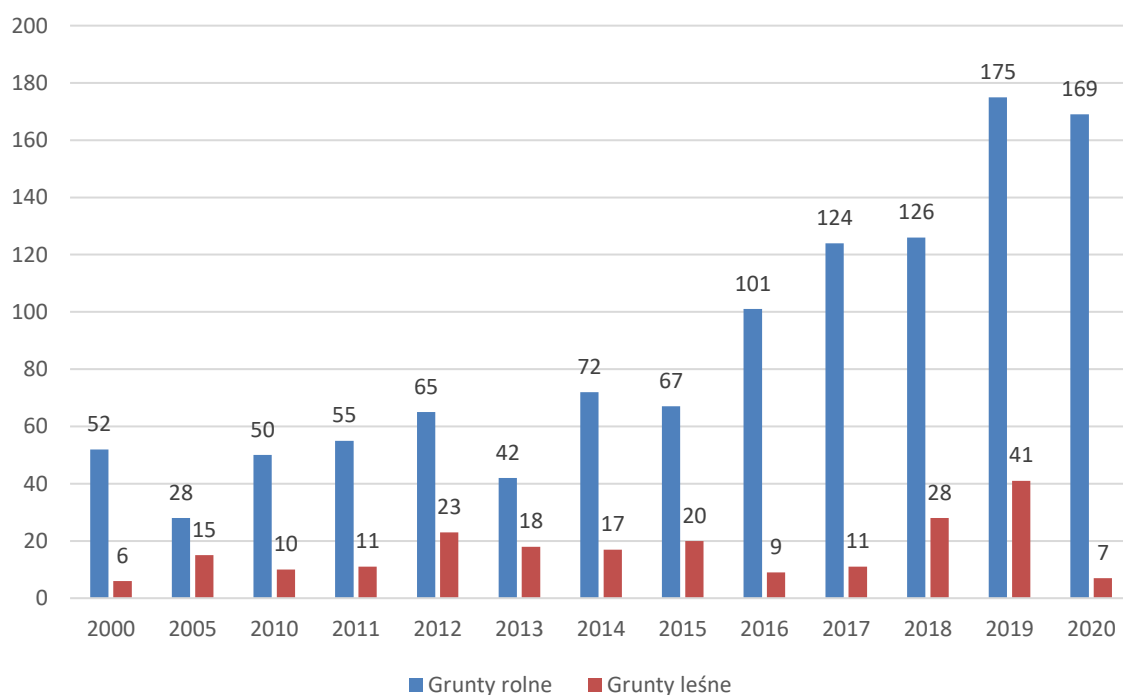
Scalanie gruntów

Scalanie i wymiana to procedura dotycząca gruntów rolnych oraz leśnych. Jej głównym celem jest doprowadzenie do zwiększenia poziomu funkcjonalności tych gruntów. Często zmiany mają również na celu zmiany w układzie własności tak, aby mogły zostać wprowadzone nowe drogi czy inne usprawnienia. Scalanie (a także podział) działek ma na celu przede wszystkim wydzielenie nowych granic działek, o zmienionym (polepszonym) ukształtowaniu terenu. Na podstawie scalania, podziału i wymiany gruntów dokonuje się nowy podział, dający możliwość dalszego rozwoju na objętych działaniem terenach, czyli na przykład budowy drogi, czy stworzenie miejsca na nowe urządzenia melioracyjne. W województwie podlaskim w ramach PROW 2007-2013 scalanie gruntów realizowane było na obszarze 3 powiatów tj: siemiatyckiego, bielskiego i hajnowskiego z działaniem środków finansowych i w tym okresie scaleń gruntów dokonano na obszarze 2 685 ha. W perspektywie finansowej 2014-2020 planowane jest przeprowadzenie procesu scalania gruntów na powierzchni 23 366 ha (według stanu na 30.06.2022 r. została scalona powierzchnia 13 987 ha). PROW 2014-2020 obejmie scalaniem następujące powiaty województwa podlaskiego (źródło: Wojewódzkie Biuro Geodezji w Białymstoku, sierpień 2022 r.):

- hajnowski (gm. Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne) – 6 565 ha,
- moniecki (gm. Mońki, Trzciannie, Jaświły); - 4 897 ha,
- siemiatycki (gm. Perlejewo, Dziadkowice, Drohiczyn, Milejczyce) – 11 590 ha,
- sokólski (gm. Suchowola) – 314 ha.

Zmiany użytkowania gruntów

Wykres 48. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze i leśne na cele nieleśne

W ostatnich latach występowało wzrastające tempo przeznaczania gruntów rolnych na cele nierolnicze, pomijając udział gruntów leśnych. Zatem należy przypuszczać, że w najbliższych latach ta tendencja się utrzyma ze względu na możliwość przekształcania gruntów rolnych na grunty nierolnicze na obszarach miejskich i podmiejskich.

Według stanu na dzień 1.01.2020 r. 91,9% powierzchni województwa podlaskiego (2 018 700 ha) stanowiły użytki rolne oraz grunty leśne, zadrzewione i zakrzewione. Użytki rolne zajmowały 60,2% ogólnej powierzchni (1215,6 tys. ha), a największą ich część stanowiły grunty orne – 62,4% (758,3 tys. ha). Grunty leśne łącznie z zadrzewionymi i zakrzewionymi zajmowały 31,7% powierzchni ogólnej województwa (639,4 tys. ha), grunty zabudowane i zurbanizowane – 3,9% (78,6 tys. ha), grunty pod wodami – 1,4% (28,0 tys. ha), użytki ekologiczne – 0,1% (2,0 tys. ha), nieużytki –

2,7% (53,7 tys. ha), a tereny różne – 0,1% (1,5 tys. ha). W 2020 r. na cele nierolnicze i nieleśne wyłączono ogółem 176 ha gruntów (169 ha gruntów rolnych i 7 ha gruntów leśnych), tj. o 40 ha (o 18,5%) mniej niż w roku poprzednim i więcej o 22 ha (o 14%) niż w roku 2018. Pod budowę osiedli mieszkaniowych przeznaczono 47,7% wyłączonych gruntów, na tereny przemysłowe – 37,5%, pod użytki kopalne – 5,1%, a pod drogi i szlaki komunikacyjne – 4,5%.

Tabela 27. Powierzchnia gruntów ugorowanych na użytkach rolnych według województw

Województwa	2000 r. w tys. ha	2020 r. w tys. ha
Dolnośląskie	90,2	8,4
Kujawsko-pomorskie	34,2	4,7
Lubelskie	67,9	15,2
Lubuskie	100,0	8,9
Łódzkie	48,1	13,4
Małopolskie	56,4	7,7
Mazowieckie	131,0	29,6
Opolskie	18,5	1,9
Podkarpackie	119,3	17,2
Podlaskie	52,6	6,1
Pomorskie	76,2	8,0
Śląskie	82,8	12,6
Świętokrzyskie	62,1	12,3
Warmińsko – mazurskie	141,7	14,8
Wielkopolskie	46,9	11,2
Zachodniopomorskie	161,1	15,5

Źródło: GUS

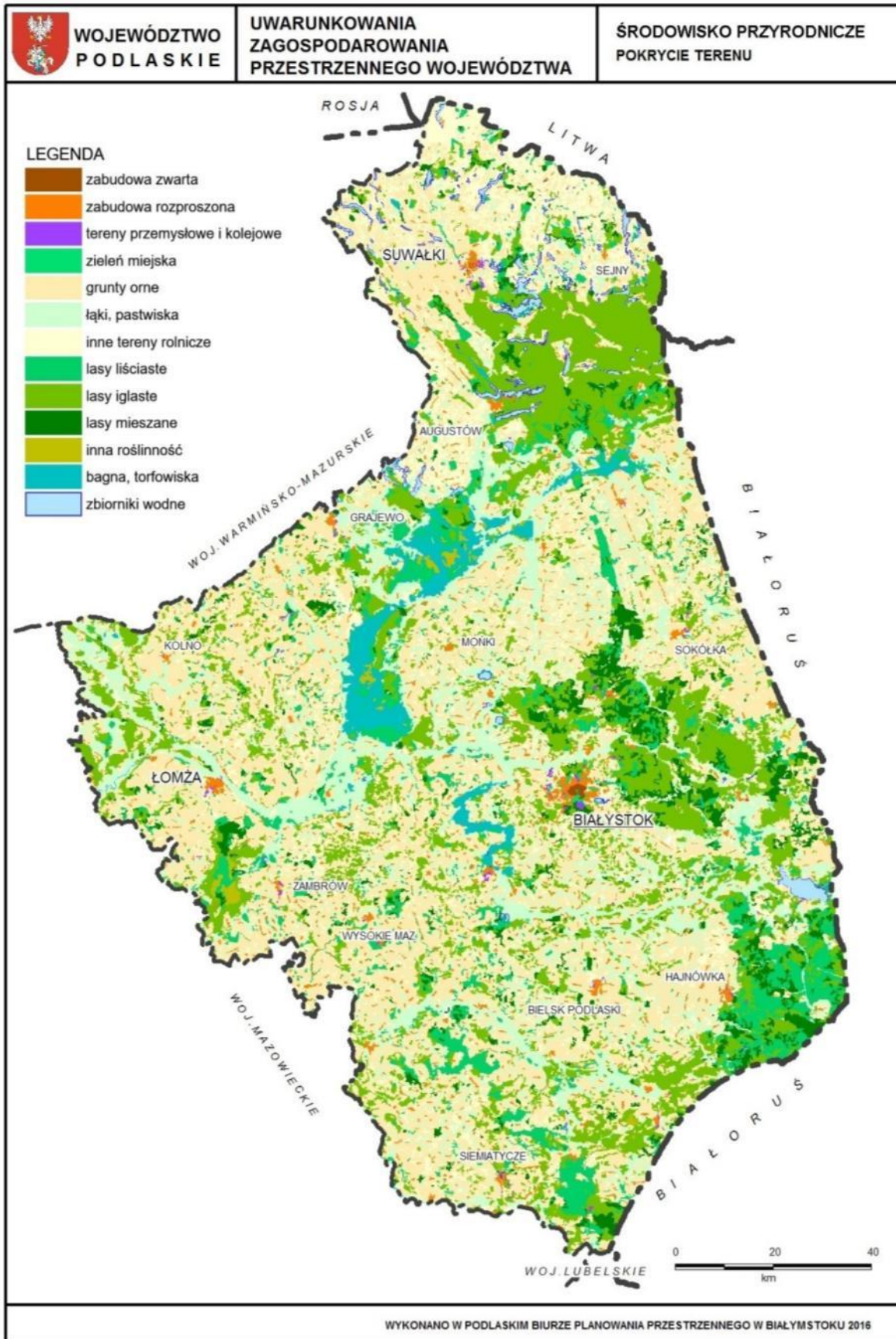
Tabela 28. Grunty Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa ogółem w dzierżawie wg stanu na 28.02.2022 r. (w ha)

Województwa	Grunty Zasobu ogółem w dzierżawie
Dolnośląskie	153 613
Kujawsko-pomorskie	67 186
Lubelskie	24 894
Lubuskie	73 996
Łódzkie	12 796
Małopolskie	7 913
Mazowieckie	17 379
Opolskie	57 916
Podkarpackie	16 217
Podlaskie	23 210
Pomorskie	73 323
Śląskie	22 514
Świętokrzyskie	5 179
Warmińsko-mazurskie	129 341
Wielkopolskie	161 600
Zachodniopomorskie	216 350

Źródło: KOWR

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolniczej

Mapa 6. Pokrycie terenu.

Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Do oceny warunków przyrodniczych rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach zastosowano metodę IUNG. Końcowy syntetyczny wskaźnik wyrażający w punktach jakość środowiska przyrodniczego w aspekcie gospodarki rolnej, jest sumą punktowej oceny: gleby, agroklimatu, rzeźby terenu i warunków wodnych.

Wskaźniki jakości gleb dla poszczególnych gmin i powiatów województwa podlaskiego obliczono na podstawie rejestrów powierzchniowych klas bonitacyjnych oraz aktualnych rejestrów kompleksów przydatności rolniczej gleb. Szczegółowe informacje o waloryzacji poszczególnych elementów oraz ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla gmin i powiatów przedstawiono w części tabelarycznej (tab. 40 i 41).

Najgorsze gleby (o najniższej wartości wskaźnika) występują w powiatach grajewskim (35,5) i kolneńskim (35,7), natomiast najlepsze w wysokomazowieckim (51,9) i zambrowskim (49,8). Jeszcze większe zróżnicowanie gleb występuje w gminach. Najniższe wartości wskaźnika odnotowano w gminach: Turośl (23,3), Płaska (23,4), Zbójna (23,7) i m. Suwałki (22,6), zaś najwyższe w gminach: Czyżew (59,6), Szepietowo (59,4), m. Zambrów (57,1), Klukowo (55,8), Wysokie Mazowieckie (55,1) i Nowe Piekuty (53,1). Należy zaznaczyć, że średnia dla województwa wynosi 41,0, a dla Polski 49,5 punktu.

Województwo ma bardzo niski średni wskaźnik bonitacji agroklimatu - 7,5 punktu (w skali 15 punktowej) i jest on o 2,4 niższy od średniej dla Polski (9,9). Niekorzystne warunki klimatyczne województwa spowodowane krótkim okresem wegetacji, niższymi temperaturami, późniejszymi terminami występowania przymrozków powodują, że sam czynnik klimatyczny obniża plony zbóż średnio od 0,2 do 0,4 t/ha, w porównaniu do województw klimatycznie uprzywilejowanych (opolskie, dolnośląskie).

Najwyższe wskaźniki bonitacji agroklimatu mają gminy położone w południowej części województwa: Siemiatycze i Drohiczyn po 8,6 pkt, Mielnik 8,8, Dziadkowice, Nurzec Stacja i Perlejewo po 8,6 i skrajnie zachodniej: Miastkowo i Śniadowo po 8,6. Natomiast najgorsze warunki klimatyczne dla rolnictwa występują w gminach skrajnie północnej części województwa: Puńsk i Przerośl po 3,2 pkt, Rutka Tartak i Wiżajny po 3,4, Jeleniewo i Filipów po 3,8 pkt. Natomiast z powiatów najwyższy wskaźnik mają Siemiatycze – 8,8 pkt., a najniższy Suwałki – 4,8.

Bonitacja rzeźby terenu dla potrzeb rolnictwa została opracowana w skali 5 punktowej przez IUNG w Puławach. Średni wskaźnik bonitacji rzeźby terenu dla województwa wynosi 3,7 pkt. i jest zbliżony do wartości przeciętnej dla kraju – 3,9. Najkorzystniejszą (płaską) rzeźbą terenu charakteryzują się gminy: Turośl i Zbójna po 4,4 pkt., Czyżew i Zawady po 4,3 pkt., oraz Klukowo i Boćki po 4,2. Rzeźbę najmniej sprzyjającą rolnictwu mają gminy położone w pojeziernej, pagórkowatej części województwa: Wiżajny i Rutka Tartak 1,9 pkt., Jeleniewo 2,2, Giby 2,4, Bakalarzewo 2,6 oraz Przerośl, Puńsk, Szypliszki po 2,7 pkt.

Również bonitację warunków wodnych opracowano według metody IUNG w Puławach przyjmując skalę 5 punktową. Województwo podlaskie cechują średnio korzystne warunki wodne dla potrzeb produkcji rolnej. Średni wskaźnik bonitacji tego czynnika wynosi 2,8 punktu (dla Polski – 3,3). Najwyższy wskaźnik bonitacji warunków wodnych mają gminy: Wysokie Mazowieckie (miasto), Zambrów (gm. miejska i wiejska) po 4,0, Szepietowo 4,1 i Czyżew 4,2. Natomiast najniższy wskaźnik mają gminy: m. Suwałki 0,8, Suwałki gm. 1,6, Giby i Mielnik 1,7, Jeleniewo 1,8 i Nurzec Stacja 1,9.

Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej stanowi sumę punktów z wyceny: gleby, agroklimatu, rzeźby terenu i warunków wodnych. Szczegółowe wartości liczbowe dla powiatów i gmin zestawiono w tabelach 40 i 41 oraz dodatkowo dla gmin – mapa 19. Wskaźnik ten dla województwa wynosi 55,0 i jest aż o 11,6 pkt. Najniższy od wartości średniej dla Polski – 66,6. Najwyższy wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a więc najkorzystniejsze warunki dla rolnictwa, występują w gminach: Czyżew -71,6, Szepietowo – 74,4, Zambrów (miejska) – 73,0, Klukowo – 71,6, Bielsk Podlaski (miejska) – 70,9 i Wysokie mazowieckie (wiejska) – 70,5 punktu. Natomiast najgorszymi warunkami do produkcji rolnej charakteryzują się gminy: m. Suwałki – 33,1, Płaska – 36,2, Turośl i Zbójna po 38,5 punktu. Najwyższą wartością wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni

produkcyjnej wyróżniają się powiaty: wysokomazowiecki – 67,0, zambrowski – 65,5 i bielski 61,7 pkt., natomiast najniższą: sejneński – 48,5, suwalski – 48,7 oraz grajewski i kolneński – 49,6 pkt.

Tabela 29. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach

Gmina/Powiat	Wskaźnik bonitacji				Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej
	jakości i przydatności rolniczej gleb	agroklimatu	rzeźby terenu	warunków wodnych	
Augustów	47,2	7	3,3	3,8	61,3
Augustów m.	47,2	7	4	3,8	62
Bargłów Kościelny	49,8	7,2	3	3,7	63,7
Lipsk	39,1	6,6	3,7	2,8	52,2
Nowinka	37,7	6,6	2,8	3,7	50,8
Płaska	23,4	6,6	3,4	2,8	36,2
Sztabin	31,6	7,2	4	2,9	45,7
augustowski	40,4	7	3,5	3,3	54,2
Choroszcz m.- w.	40,7	7,2	3,9	2,8	54,2
Czarna Białostocka m.-w.	31,3	7,6	4	2,1	45
Dobrzyniewo Kościelne	38,2	7,2	3,9	3	52,3
Gródek	30,8	7,4	3,9	2,2	44,3
Juchnowiec Kościelny	44,2	7,2	4,1	3,3	58,8
Łapy m.- w.	44,3	6,8	3,8	3,2	58,1
Michałowo	36,2	7,4	4	2,7	50,3
Poświętne k. Bielska Podl.	49,1	7	4	3,4	63,5
Supraśl m.-w.	33,3	7,4	4	2,3	47
Suraż m.-w.	43,7	7	4	3,2	59,9
Turośń Kościelne	39,9	6,8	4,1	3	53,8
Tykocin m.-w.	44,7	7,2	4,1	3,4	59,4
Wasilków m.-w.	31,3	7,4	3,5	2,3	44,5
Zabłudów m.-w.	43	7,4	3,9	3,1	57,4
Zawady	38,9	8	4,3	2,8	54
białostocki	40,1	7,3	4	2,9	54,3
Bielsk Podlaski	45,6	8	4,1	3,5	61,2
Bielsk Podlaski m.	55	8	4,1	3,8	70,9
Boćki	45,2	8,2	4,2	3,5	61,1
Brańsk	48,5	7,8	4,1	3,5	63,9
Brańsk m.	50,8	7,8	4,1	3,5	66,2
Orla	47,6	8	4,1	3,7	63,4
Rudka	45,3	7,8	4,1	3,5	60,7
Wyszki	42,9	7,2	3,9	3,4	57,4
bielski	46,2	7,9	4,1	3,5	61,7
Grajewo	31,1	7,8	3,8	2,5	45,2
Grajewo m.	31,7	7,8	3,8	2,8	45,8
Radziłów	35,1	8,2	4	2,7	50
Rajgród m.-w.	39,3	7,2	3,8	3	53,3
Szczuczyn m.-w.	38	8,4	3,9	2,5	52,8
Wąsocz k. Grajewa	37,4	8,4	3,8	2,3	51,9
grajewski	35,3	7,9	3,8	2,6	49,6
Białowieża	40	7	4,1	3,7	54,8
Czeremcha	31	8,2	3,7	1,9	44,8
Czyże	52,5	7,8	4	3,9	68,2
Dubicze Cerkiewne	32,8	7,8	4,1	2,3	47
Hajnówka	48,2	7,4	4	3,6	63,2
Hajnówka m.	38,3	7,4	4,2	3,1	53
Kleszczele m.-w.	33,3	8	3,9	2	47,2
Narew	35,1	7,2	3,9	2,7	48,9
Narewka	31,2	6,8	3,9	2,7	44,6
hajnowski	38,3	7,6	3,8	2,8	52,6
Grabowo	37,6	7,8	5	2	52,4
Kolno	37,7	8,4	3,9	2,2	52,2
Kolno m.	37,4	8,4	4	2,2	52
Mały Płock	36,4	8	3	2	49,4

Stawiski m.-w.	37,5	7,8	3,4	2,1	50,8
Turośl	23,3	8,2	4,4	2,2	38,1
kolneński	35,7	8,1	3,7	2,1	49,6
Jedwabne m.-w.	40	8	3,7	2,6	54,3
Łomża	38,3	7,8	4	2,4	52,5
Miastkowo	33	8,6	3,9	2,2	47,7
Nowogród m.-w.	38,6	8	3,6	2,3	52,5
Piątnica	40,4	7,8	3,5	2,2	53,9
Przytuły	38	8	3,7	2,6	52,3
Śniadowo	39,8	8,6	4,1	2,8	55,3
Wizna	39,6	7,8	3,8	2,5	53,7
Zbójna	23,7	8	4,4	2,4	38,5
łomżyński	37,8	8	3,8	2,5	52,1
Goniądz m.-w.	34,2	8	3,9	2,8	48,9
Jasionówka	38,3	7,8	3,5	2,4	52
Jaświły	45,7	7,8	3,7	3,3	60,5
Knyszyn	37,9	7,8	4	2,3	52
Krypno	39,5	7,2	4	3,3	54
Mońki m.-w.	40,8	8,2	3,9	2,4	55,3
Trzcianne	32,6	8	4	2,8	47,4
moniecki	38,3	7,9	3,9	2,7	52,8
Giby	32,4	6,2	2,4	1,7	42,7
Krasnopol	36,9	5,6	2,8	2,3	47,6
Puńsk	42	3,2	2,7	2	49,9
Sejny	38,7	5,4	3,2	2,2	49,5
Sejny m.	44,1	5,4	3,2	2,2	54,9
sejneński	38,4	5,1	2,9	2,1	48,5
Drohiczyn m.-w.	52,4	9	3,9	3,5	68,8
Dziadkowice	49,4	8,6	4	3,3	65,3
Grodzisk	52	8,4	4	3,7	68,1
Mielnik	30,5	8,8	2,9	1,7	43,9
Milejczyce	34,5	8,4	3,7	2,3	48,9
Nurzec-Stacja	32,5	8,6	3,9	1,9	46,9
Perlejewo	50,6	8,6	4	3,2	66,4
Siemiatycze	40,5	9	3,4	2,5	55,4
Siemiatycze m.	41,3	9	3,4	2,5	56,2
siemiatycki	45,1	8,8	3,8	2,9	60,6
Dąbrowa Białostocka	43,7	7,4	3,5	3,1	57,7
Janów	43,2	7,8	3,7	3,2	57,9
Korycin	42,4	7,8	4	2,9	57,1
Krynki	38,3	7,4	3	2	50,7
Kuźnica	35,9	7,4	3	2,1	48,4
Nowy Dwór	42,2	7	3,4	2,6	55,2
Sidra	39,1	7,6	3,5	2,7	52,9
Sokółka m.-w.	37,8	7,8	3,2	2,2	51
Suchowola m.-w.	37,6	7,8	3,7	3	52,1
Szudziałowo	43,2	7,6	3,3	2,4	56,5
sokólski	40,1	7,6	3,4	2,7	53,3
Bakalarzewo	41,4	5,6	2,6	2,6	52,2
Filipów	40,2	3,8	2,8	2,5	49,3
Jeleniewo	34,4	3,8	2,2	1,8	42,2
Przerośl	37,8	3,2	2,7	2	45,7
Raczki	46,2	6,4	3,4	2,9	58,9
Rutka-Tartak	39,1	3,4	1,9	2,3	46,7
Suwałki	32,4	5,8	3,6	1,6	43,4
Szypłiszki	41,5	4,4	2,7	2,5	51,1
Wiżajny	38,7	3,4	1,9	2,3	46,3
suwalski	38,8	4,8	2,7	2,3	48,7
Ciechanowiec m.-w.	44,6	8	4	2,8	59,4
Czyżew- Osada	59,6	8	4,3	4,2	76,1
Klukowo	55,8	7,8	4,2	3,8	71,6

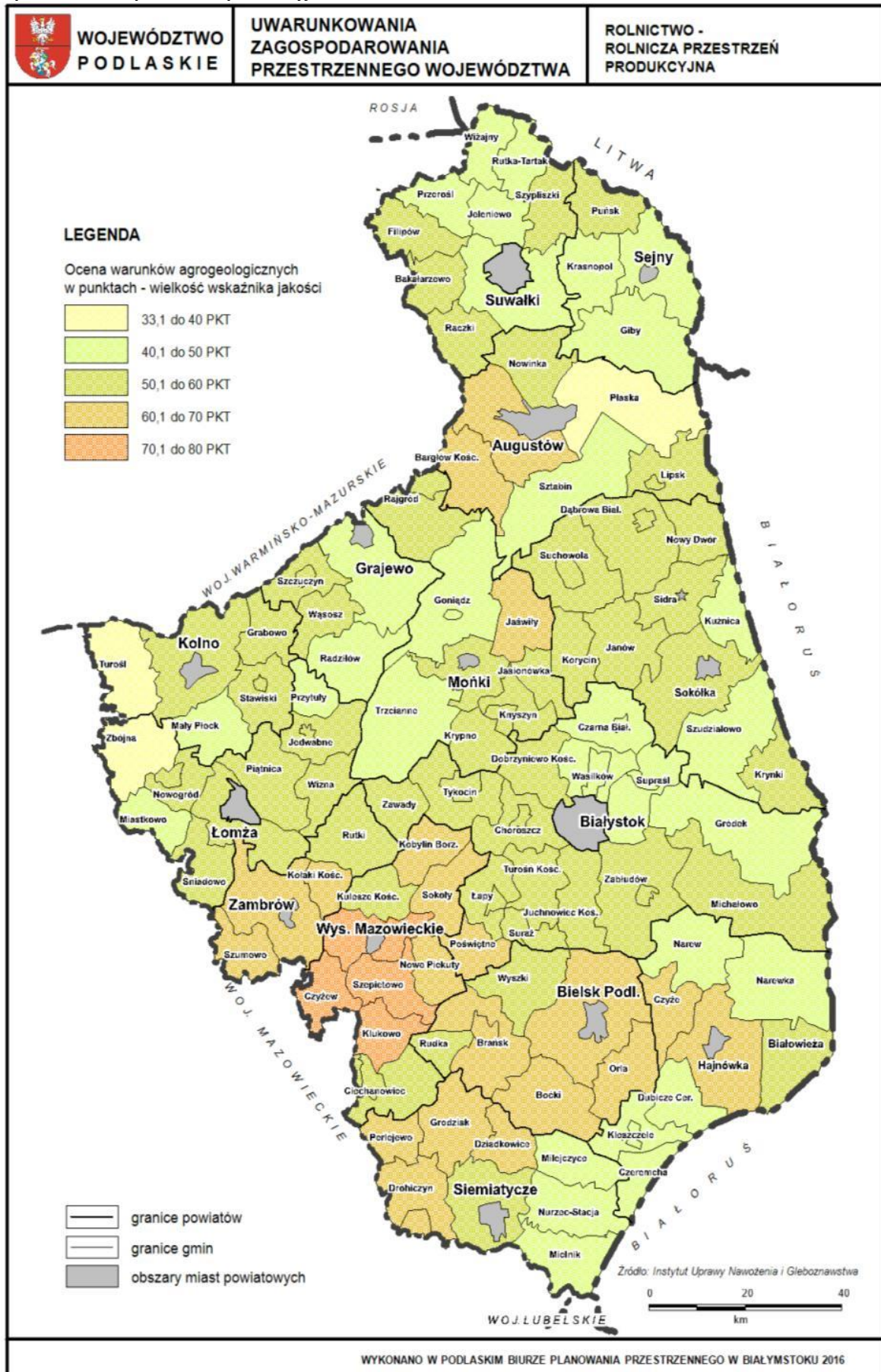
Kobylin-Borzymy	52,1	7,4	3,6	3,6	66,7
Kulesze Kościelne	43,2	7,4	4	3,2	57,8
Nowe Piekuty	53,1	6,8	4,1	3,8	67,8
Sokoły	48,8	7	3,8	3,5	63,1
Szepietowo	59,4	6,8	4,1	4,1	74,4
Wysokie Maz.	55,1	7,4	4,1	3,9	70,5
Wysokie Maz. M.	54,2	7,4	4,1	4	69,7
wysokomazowiecki	51,9	7,5	4	3,6	67
Końskie Kościelne	49,3	8	3,8	3,2	64,3
Rutki	43	8	4	3,6	58,6
Szumowo	50,2	8,2	3,9	3,4	65,7
Zambrów	52,9	8	3,9	4	68,8
Zambrów m.	57,1	8	3,9	4	73
zambrowski	49,8	8	3,9	3,7	65,5
Miasta na prawach powiatu					
Białystok	40,3	7,2	3,9	2,8	54,2
Łomża	38,9	7,8	4	2,3	53
Suwałki	22,6	5,8	3,9	0,8	33,1
Województwo	41	7,5	3,7	2,8	55
Polska	49,5	9,9	3,9	3,3	66,6

* m. - gmina miejska; m.w.- gmina miejsko-wiejska; bez oznaczeń gminy wiejskie

Tabela 30. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej według powiatów

Powiat	Wskaźnik bonitacji				Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej
	jakości i przydatności rolniczej gleb	agroklimatu	rzeźby terenu	warunków wodnych	
augustowski	40,4	7	3,5	3,3	54,2
białostocki	40,1	7,3	4	2,9	54,3
bielski	46,2	7,9	4,1	3,5	61,7
grajewski	35,3	7,9	3,8	2,6	49,6
hajnowski	38,3	7,6	3,8	2,8	52,6
kolneński	35,7	8,1	3,7	2,1	49,6
łomżyński	37,8	8	3,8	2,5	52,1
moniecki	38,3	7,9	3,9	2,7	52,8
sejneński	38,4	5,1	2,9	2,1	48,5
siemiatycki	45,1	8,8	3,8	2,9	60,6
sokólski	40,1	7,6	3,4	2,7	53,3
suwalski	38,8	4,8	2,7	2,3	48,7
wysokomazowiecki	51,9	7,5	4	3,6	67
zambrowski	49,8	8	3,9	3,7	65,5
Miasta na prawach powiatu					
Białystok	40,3	7,2	3,9	2,8	54,2
Łomża	38,9	7,8	4	2,3	53
Suwałki	22,6	5,8	3,9	0,8	33,1
Województwo	41	7,5	3,7	2,8	55
Polska	49,5	9,9	3,9	3,3	66,6

Mapa 7. Rolnicza przestrzeń produkcyjna.

Województwo jest obszarem mało zasobnym w surowce naturalne. Udokumentowano 270 złóż kopalin pospolitych, z czego 220 stanowią złoża kruszywa naturalnego. Wydobywane kruszywo, żwir, piasek kwarcowy służą do produkcji ceramiki budowlanej, betonów komórkowych, cegły wapienno-piaskowej. Pozyskuje się również torf, kredę piszącą i jeziorną. W rejonie Augustowa i Supraśla – podlaskich ośrodków uzdrowiskowych, występują także złoża leczniczych borowin.

Gleby marginalne

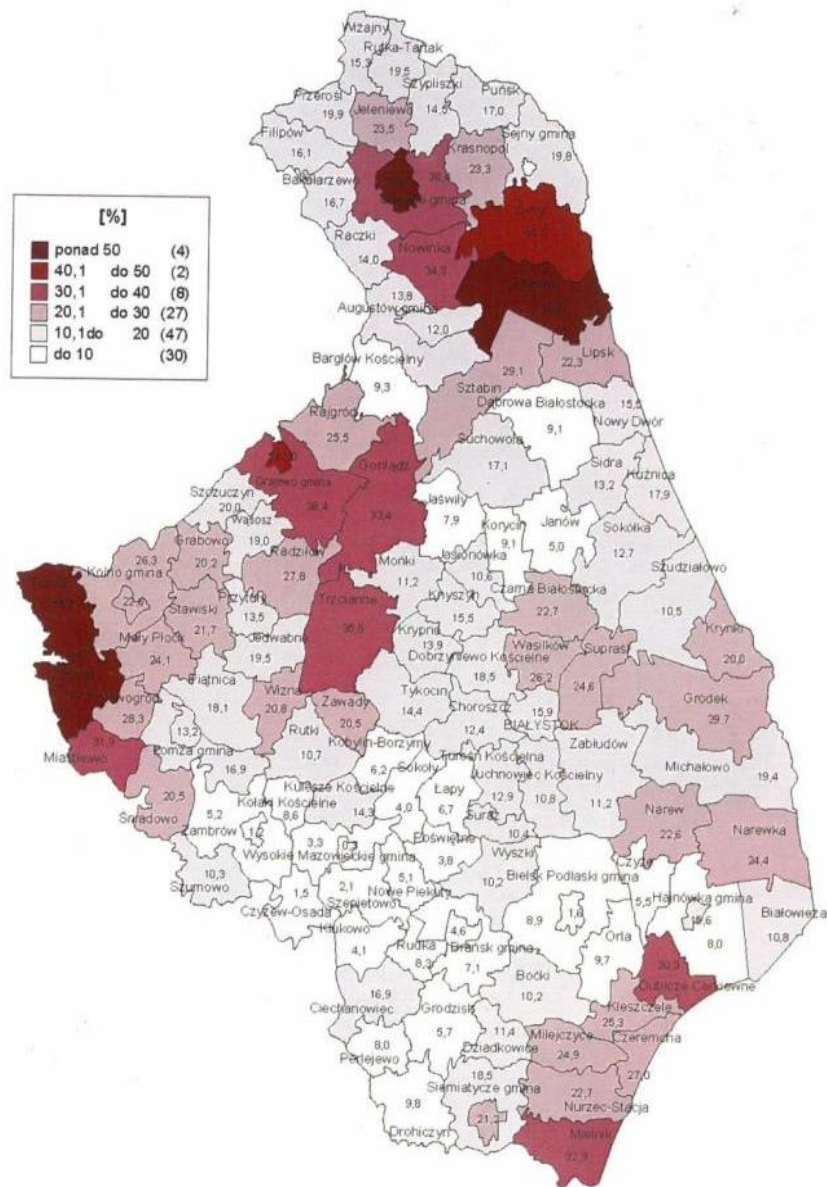
Gleby marginalne to gleby pozostające obecnie w użytkowaniu rolnym lub ewidencji użytków rolnych, które ze względu na niekorzystne uwarunkowania przyrodnicze i antropogeniczne mają niską produktywność lub ograniczenia w zakresie produkcji zdrowej żywności i mogą lub powinny być przekwalifikowane w inną formę wykorzystania i przekazane pod zalesienie, zabudowę, użytki ekologiczne, rekreację, itp.

Tabela 31. Powierzchnia gleb marginalnych w ha – gruntów ornych i użytków zielonych według klas bonitacyjnych w powiatach

Powiat	Pow. ogółem UR w ha - 2010 r.	Pow. gleb marginalnych w ha – 2010 r.	Procentowa powierzchnia gleb marginalnych w doniesieniu do powierzchni UR w ha - 2010 r.	Pow. ogółem UR w ha – 2020 r.	Pow. gleb marginalnych w ha – 2020 r.	Procentowa powierzchnia gleb marginalnych w doniesieniu do powierzchni UR - 2020 r.
augustowski	64 380	6 348	9,86	65 564	4 646	7,09
białostocki	132 930	16 580	12,47	116 868	7 686	6,58
bielski	83 066	6 022	7,25	85 004	4 396	5,17
grajewski	60 560	3 698	6,11	64 498	3 190	4,95
hajnowski	47 314	7 086	14,98	44 454	2 776	6,24
kolneński	64 728	2 812	4,34	71 992	2 572	3,57
łomżyński	86 448	4 980	5,76	92 722	4 126	4,45
moniecki	72 166	7 354	10,19	74 434	4 286	5,76
sejneński	36 594	4 354	11,90	39 834	3 014	7,57
siemiatycki	73 014	6 720	9,20	73 620	4 580	6,22
sokólski	111 838	8 976	8,03	121 338	6 898	5,68
suwalski	86 112	7 110	8,26	96 778	7 028	7,26
wysokomazowiecki	90 896	5 746	6,32	96 906	3 988	4,12
zambrowski	40 994	2 040	4,98	42 398	1 688	3,98

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny 2010 r. i 2020 r.

Mapa 8. Udział gleb marginalnych w ogólnej powierzchni użytków rolnych

Wybór kierunku specjalizacji w produkcji oraz poziomu jej intensywności jest suwerenną decyzją producenta, w związku z tym przestrzenne ich rozmieszczenie nie zawsze jest zgodne z potencjałem wynikającym z uwarunkowań glebowo-przyrodniczych. Jednak precyzyjna waloryzacja warunków przyrodniczych powinna stanowić podstawę racjonalnej rejonizacji produkcji. Z tego też względu określone zostały obszary najbardziej przydatne do prowadzenia produkcji metodami ekologicznymi, tj. integrowanymi i ekologicznymi (mapa 24. i 25.).

Wody podziemne i powierzchniowe

Wody powierzchniowe

Obszar województwa położony jest w całości w zlewisku Morza Bałtyckiego w dorzeczu Wisły, Pregoty i Niemna. Głównym systemem rzeczny jest system rzeki Narew i jej dopływów obejmujący około 68% powierzchni regionu. Zlewnia Bugu zajmuje około 21,5% powierzchni południowej części województwa. Zlewnie tych rzek posiadają w większości cechy typowe dla zlewni nizinnych. Dominują meandrujące koryta rzek, tworzące rozległe doliny, często o charakterze podmokłym i bagienno-torfowym. Znaczne obszary zlewni rzek pokrywają łąki i powierzchnie leśne, objęte różnymi formami

ochrony prawnej. Ca 10,5% powierzchni województwa w części północnej leży w dorzeczach rzek Niemna i Pregoty, uchodzących bezpośrednio do Bałtyku. Jest to obszar o silnie wykształconym reżimie rzeczonym i o najdłużej trwających zjawiskach lodowych.

Dyspozycyjne zasoby wód płynących zlewni rzeki Narew z dopływami wynoszą 689,3 mln m³, przy uwzględnieniu zachowania w rzekach przepływu nienaruszalnego (Q_N). Wielkość tych zasobów, przy ich pełnym wykorzystaniu z pominięciem strat, mogłaby uzupełnić niedobór opadów w wysokości ok. 70 mm w roku.

Największe w województwie zasoby wód jeziornych znajdują się na Suwalszczyźnie oraz w obrębie Pagórków Augustowskich. Jezior o powierzchni większej niż 0,5 hektara jest około 310, a największymi są: Wigry, Hańcza, Szelment. Pozostały obszar województwa jest ubogi w wody stojące.

Sieć wodną uzupełniają stawy, zbiorniki retencyjne i kanały, z których największy jest Kanał Augustowski. W kompleksie Kuwaskim istnieją kanały służące do przerzutów wody (Rudzki, Woźnawiejski, Kuwaski).

Ze zbiorników retencyjnych największym jest zalew Siemianówka na rzece Narwi o powierzchni ca 3 150 ha. Na uwagę zasługują także stawy rybne w Wojdach, Ławsku, Waliłach i Topilcu oraz zbiorniki gł. rekreacyjne w: Białymstoku – Dojlidy, Sokółce, Milejczycach, Siemiatyczach, Czarnej Białostockiej, Kleszczelach, Turośni Kościelnej.

W województwie zostało zmeliorowanych 350,8 tys. ha użytków rolnych, a ogólne potrzeby melioracji użytków rolnych w województwie wynoszą 603 750 ha.

Wody podziemne

Wody podziemne o znaczeniu użytkowym występują w piaszczysto-żwirowych przewarstwieniach utworów czwartorzędowych, trzeciorzędowych i węglanowych utworach kredy. Występują one na niewielkim obszarze południowo-zachodniej części województwa, a ich strop znajduje się na głębokości 100–150 m.

W obrębie utworów czwartorzędowych występuje kilka poziomów wodonośnych, których powierzchnia stropu jest bardzo zróżnicowana (głębokość 15–100 m), a ich miąższość wynosi średnio 10–40 m.

W obrębie piętra czwartorzędowego zlokalizowane są główne obszary rezerw wód podziemnych – Głównych Zbiorników Wód Podziemnych:

- nr 216 „Sandr Kurpie” o powierzchni 2180 km² i zasobie ca 300 tys. m³/d,
- nr 217 „Pradolina rzeki Biebrzy” o powierzchni 1295 km² i zasobie ca 200 tys. m³/d,
- nr 218 „Pradolina rzeki Supraśl” o powierzchni 85,8 km² i zasobie ca 56700 m³/d,
- nr 215 „Subniecka Warszawska” – zbiornik trzeciorzędowy o powierzchni 51000 km² i zasobie ca 250 tys. m³/d.

W województwie podlaskim występują obszary o ograniczonych zasobach czwartorzędowych wód podziemnych – rejon Puszczy Białowieskiej, dorzecza rzek Nurca, Sidry i Łosośnej oraz rejon Wysoczyzny Kolneńskiej.

Rejon Puszczy Augustowskiej jest obszarem występowania czwartorzędowych wód podziemnych bez izolacji, narażonych na różnego rodzaju zanieczyszczenia.

Temperatury powietrza, opady atmosferyczne i nasłonecznienie

Klimat województwa podlaskiego wykazuje wiele cech wyraźnie różniących go od klimatu innych regionów Polski. Charakteryzuje się występowaniem silniejszych cech klimatu kontynentalnego, a więc najniższą, poza terenami górskimi, średnią roczną temperaturą powietrza, opóźnieniem w nadejściu wiosny, krótszym latem i jesienią oraz wyraźnie skróconymi okresami: wegetacyjnym i bezprzymrozkowym. Średnia roczna temperatura powietrza z lat 1971-2000 kształtuje się na poziomie 6,9°C a w latach 2015-2016 na poziomie 7,5°C. Natomiast najcieplejsze miesiące lipiec i sierpień ze średnią temperaturą 17,9°C. W ostatnich latach obserwuje się wzrost temperatur. Okres wegetacyjny jest tu bardzo krótki i trwa około 185 dni na północy województwa i do 205-210 dni w jego południowej części. Początek okresu wegetacyjnego w północnej części województwa przypada średnio pod koniec II dekady, zaś na południu na przełomie I i II dekady kwietnia. Koniec tego okresu w części północnej notuje się średnio około 15-20 października, a na południu w ostatnich dniach tego miesiąca.

Średnia długość okresu bezprzymrozkowego mierzona na wysokości 2 m n.p.m. wynosi od poniżej 150 dni na skrajnej północy regionu i w kotlinie Biebrzańskiej do około 160 dni w części południowo-zachodniej. Średnie temperatury powietrza odnotowane na stacjach meteorologicznych w Białymstoku i Suwałkach w latach 1991-2020 oraz 2019 i 2020 przedstawiają rosnące temperatury w latach 2019 i 2020 w stosunku do średnich norm wieloletnich (1991-2020).

Średnia roczna suma opadów, wyliczana dla potrzeb bilansu wodnego województwa wynosiła za lata 1991-2020 i 2019-2020 – 608 mm z wahaniami w poszczególnych latach. Problemem który występuje od kilku lat jest to, iż w okresie wegetacji rozkład opadów jest nierównomierny, co powoduje występowanie okresowych susz rolniczych, wpływając tym samym na poziom plonowania roślin uprawnych i problemy z późniejszą uprawą gleb.

W okresie wegetacyjnym (IV-X) opady w poszczególnych regionach fizjograficznych województwa są dość wyrównane i mieszczą się w przedziale od 358 do 378 mm. Oprócz średnich sum opadów w poszczególnych miesiącach istotne znaczenie dla rolnictwa ma częstotliwość i wielkość odchyień tych wartości od średnich wieloletnich. Dla rolnictwa również znaczenie ma długość zalegania okrywy śnieżnej, która występuje przeciętnie od listopada do kwietnia z przerwami powodowanymi odwilżami w okresie zimy. Średni okres zalegania okrywy śnieżnej wynosi od 65 dni w Biebrzy do 90 dni w Suwałkach

Obszar Suwalszczyzny zaliczany jest do terenów o największej częstości występowania wiatru, z porywami pojawiającymi się głównie w sezonie zimowym, ze zwiększoną częstością cyklonalnej cyrkulacji zachodniej.

Okres wegetacyjny wynosi od poniżej 200 dni w północnej części regionu do około 210 dni w pasie gmin położonych przy zachodniej granicy województwa.

Ustępnienie badane na stacjach meteorologicznych w województwie podlaskim obrazują ilości godzin słonecznych w ciągu roku dla Białegostoku (1780 godzin) i Suwałk (1676 godzin), świadczące o możliwości wykorzystania energii promieniowania słonecznego na wybranych obszarach województwa podlaskiego.

Tabela 32. Suma opadów deszczu w poszczególnych powiatach za okres od 01.09.2021 r. do 31.08.2022 r. na podstawie pomiarów stacji agrometeorologicznych zamontowanych w ramach projektu eDWIN

Powiat	Suma opadów deszczu w mm
augustowski	886
bielski	526
grajewski	548
hajnowski	530
kolneński	449
łomżyński	454
moniecki	570
sejneński	562
siemiatycki	582
sokólski	358
suwalski	582
wysokomazowiecki	478
zambrowski	445

Grunty rolne najbardziej podatne na suszę występują w powiatach: kolneńskim, łomżyńskim, sokólskim, wysokomazowieckim i zambrowskim. W wymienionych powiatach w ostatnim czasie suma rocznego opadu deszczu nie przekroczyła 500 mm.

Tabela 33. Zakwaszenie gleb a potrzeby wapnowania w roku 2021

Lp.	Terytorialny zasięg działania (powiat)	Przebadana powierzchnia UR (ha)	Ilość przebadanych próbek	Kategoria agronomiczna gleby					Odczyn (pH)					Potrzeby wapniowania				
				Bardzo lekka	lekka	średnia	ciężka	organiczna	Bardzo kwaśny	kwaśny	Lekko kwaśny	obojętny	zasadowy	konieczne	potrzebne	wskazane	ograniczone	zbędne
1.	augustowski	749,42	375	11	163	119	22	60	95	147	71	49	13	110	61	49	35	120
			100%	3%	43%	32%	6%	16%	25%	40%	19%	13%	3%	29%	16%	13%	9%	33%
2.	białostocki	3 424,08	1 653	31	715	732	88	87	552	489	385	176	51	652	245	220	181	355
			100%	2%	43%	45%	5%	5%	33%	30%	23%	11%	3%	40%	15%	13%	11%	21%
3.	bielski	3 556,20	1 561	24	670	713	112	42	427	508	366	205	55	527	282	233	193	326
			100%	2%	43%	45%	7%	3%	27%	33%	23%	13%	4%	34%	18%	15%	12%	21%
4.	grajewski	1 119,54	598	32	316	180	12	58	147	187	137	98	29	151	92	80	65	210
			100%	5%	53%	30%	2%	10%	25%	31%	23%	16%	5%	25%	15%	13%	11%	36%
5.	hajnowski	1 865,08	1006	5	470	463	54	14	307	371	202	101	25	404	190	144	109	159
			100%	0%	48%	46%	5%	1%	31%	37%	20%	10%	2%	40%	19%	14%	11%	16%
6.	kolneński	2 127,67	1 126	41	782	224	1	78	345	478	214	75	14	350	252	213	114	197
			100%	4%	69%	20%	0%	7%	31%	42%	19%	7%	1%	32%	22%	19%	10%	17%
7.	łomżyński	3 508,71	1 955	31	1 022	829	30	43	691	650	395	174	45	799	350	260	187	359
			100%	2%	52%	42%	2%	2%	36%	33%	20%	9%	2%	41%	18%	13%	10%	18%
8.	moniecki	1 300,97	701	16	379	253	6	47	209	208	173	94	17	234	97	88	73	209
			100%	2%	54%	36%	1%	7%	30%	30%	25%	13%	2%	33%	14%	13%	10%	30%
9.	sejneński	621,40	448	7	138	216	58	29	17	54	132	145	100	28	26	36	66	292
			100%	2%	31%	48%	13%	6%	4%	12%	29%	33%	22%	6%	6%	8%	15%	65%
10.	siemiatycki	3980,15	1 632	25	769	779	56	3	709	493	282	132	16	841	273	176	141	201
			100%	2%	47%	48%	3%	0%	44%	30%	17%	8%	1%	51%	17%	11%	9%	12%
11.	sokólski	6 027,65	3 334	45	1 454	1 540	122	173	748	1 342	849	340	55	1054	664	485	392	739
			100%	1%	44%	46%	4%	5%	22%	41%	25%	10%	2%	31%	20%	15%	12%	22%
12.	suwalski	2 373,93	1 179	13	388	606	166	6	198	355	324	197	105	330	196	143	143	367
			100%	1%	33%	51%	14%	1%	17%	30%	27%	17%	9%	28%	17%	12%	12%	31%
13.	wysokomazowiecki	5 983,74	2 904	19	1 120	1 600	140	25	779	899	736	394	96	999	477	476	332	620
			100%	1%	39%	54%	5%	1%	27%	31%	25%	14%	3%	36%	16%	16%	11%	21%
14.	zambrowski	1 826,37	887	8	364	404	34	77	266	311	209	78	23	318	153	143	88	185
			100%	1%	41%	45%	4%	9%	30%	34%	24%	9%	3%	36%	17%	16%	10%	21%
RAZEM			19 510	308	8 783	8 673	901	742	5 498	6 497	4 481	2 285	647	6 805	3 361	2 748	2 122	4 371
Woj. podlaskie			100%	2%	45%	44%	5%	4%	28%	34%	23%	12%	3%	36%	17%	14%	11%	22%

Źródło: dane z Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Białymstoku, rok 2021

Wysokie ceny nawozów mineralnych oraz duży udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych, w znacznym stopniu mogą ograniczać potencjał produkcyjny rolnictwa regionu. Istotne znaczenie ograniczające ma również większy niż średnio w Polsce udział gleb o bardzo niskiej i niskiej zasobności w fosfor i potas.

Prowadzone przez Okręgową Stację Chemiczno-Rolniczą w Białymstoku systematyczne badania agrochemiczne gleb wskazują, że na terenie województwa podlaskiego gleby użytkowane rolniczo są dość ubogie w fosfor przyswajalny dla roślin. W badaniach prowadzonych w 2021 roku około 47% (wzrost o 7% w porównaniu do 2016 r.) przebadanych próbek z użytków rolnych charakteryzuje się bardzo niską i niską zasobnością w ten składnik pokarmowy (w tym 15% – bardzo niską i 32% – niską).

Z przeprowadzonych badań wynika, że ponad połowa przebadanych w województwie próbek z użytków rolnych tj. 63% (wzrost o 3% do roku 2016) charakteryzuje się bardzo niską i niską zasobnością w przyswajalny potas (odpowiednio 35% i 28% udziału gleb).

Badania z roku 2021 wskazują, że stan zasobności gleb w magnez jest lepszy niż w fosfor i potas. Około 36% (wzrost o 6% w odniesieniu roku 2016) badanych użytków rolnych charakteryzuje się zasobnością bardzo niską i niską i wymaga systematycznego uzupełniania magnezu – najlepiej poprzez stosowanie wapna magnezowego.

W 2016 roku na terenie województwa podlaskiego przebadano około 29,9 tysięcy ha użytków rolnych w 1220 gospodarstwach i wykonano analizy 13372 próbek gleb z użytków rolnych. Natomiast już po 5 latach (w roku 2021) statystyka wykonywania badań uległa polepszeniu, co było związane z pozyskiwaniem dofinansowania zakupu wapna poprzez ogólnopolski program regeneracji środowiskowej gleb. Jednak aktualne wyniki badań wskazują, że zakwaszenie gleb na terenie województwa jest bardzo duże. Średnio w województwie podlaskim 62% (wzrost o 2% do roku 2016) przebadanych użytków rolnych posiada odczyn bardzo kwaśny i kwaśny, 23% – odczyn lekko kwaśny i zaledwie 15% – odczyn obojętny i zasadowy. Uwzględniając kategorie agronomiczne badanych gleb oraz wymagania w stosunku do odczynu roślin zazwyczaj uprawianych na tych glebach ustalono, że w okresie roku 2021 aż 67% przebadanych w województwie użytków rolnych wymaga systematycznego – co ok. 4 lata – zabiegu wapnowania, w tym: wapnowanie konieczne – 36%, wapnowanie potrzebne – 17% i wapnowanie wskazane – 14%. Największe potrzeby wapnowania gleb posiadają gleby znajdujące się w powiecie białostockim, hajnowskim, łomżyńskim i siemiatyckim (ponad 55% wapnowanie konieczne i potrzebne)

Melioracje

Melioracje wodne jako jeden z czynników łagodzących niekorzystne skutki klimatu i umożliwiające intensyfikację produkcji rolnej, są równie stare jak samo rolnictwo. Zabiegi melioracyjne poprawiające warunki prowadzenia produkcji rolniczej są jednocześnie elementem przekształcającym środowisko przyrodnicze. Wiele małych rzek jest podstawowym elementem systemu melioracyjnego, a ich koryta zostały dostosowane do odbioru wody z obiektu/oraz możliwości poboru wody do nawodnień. Szczególnie wyraźnie widoczne jest oddziaływanie na środowisko szczególnie w dolinowych obiektach melioracyjnych, gdzie sieć rowów odwadniających powoduje, że w miejscach naturalnych ekosystemów bagiennych powstają ekosystemy agrarne w pełni zależne od człowieka. Mniejszy wpływ na środowisko wywierają obiekty drenarskie. Ocenia się, że nie ma możliwości intensyfikacji rolnictwa, zapewnienia konkurencyjności podlaskich gospodarstw bez sprawnie działających systemów melioracyjnych. W wyniku dokonywanych regulacji stosunków wodnych następuje zwiększenie plonowania. Zatem bardzo ważnym elementem jest potrzeba odbudowy lub modernizacji istniejących systemów melioracyjnych

Stan ilościowy melioracji w województwie w 2015 r. według danych WZMiUW w Białymstoku przedstawiał się następująco:

- 4 366 km - rzeki ogółem, w tym uregulowane – 3 037,6 km,
- 238,4 km kanały, w tym uszczelnione – 14,7 km,
- 31,2 km (obszar chroni 7 689 ha),
- 14 szt. - stacje pomp (obszar oddziaływania 18 808,7 ha),

- 13 szt. - zbiorniki, w tym Siemianówka o powierzchni 3 250 ha i pojemności użytkowej 59 508,9 m³,
- 73 szt. jeziora o powierzchni 5 825,01 ha,
- 4 030 szt. – budowle ogółem, w tym:
 - 1 516 szt. Budowli piętrzących i przelewów,
 - 1846 szt. Komunikacyjne,
 - 10 szt. - akwedukty, stopnie, bystrotoki,
 - 9 szt. – przepusty wałowe.

Tabela 34. Melioracje użytków rolnych (stan na 31 grudnia 2015 i 2016 r.)

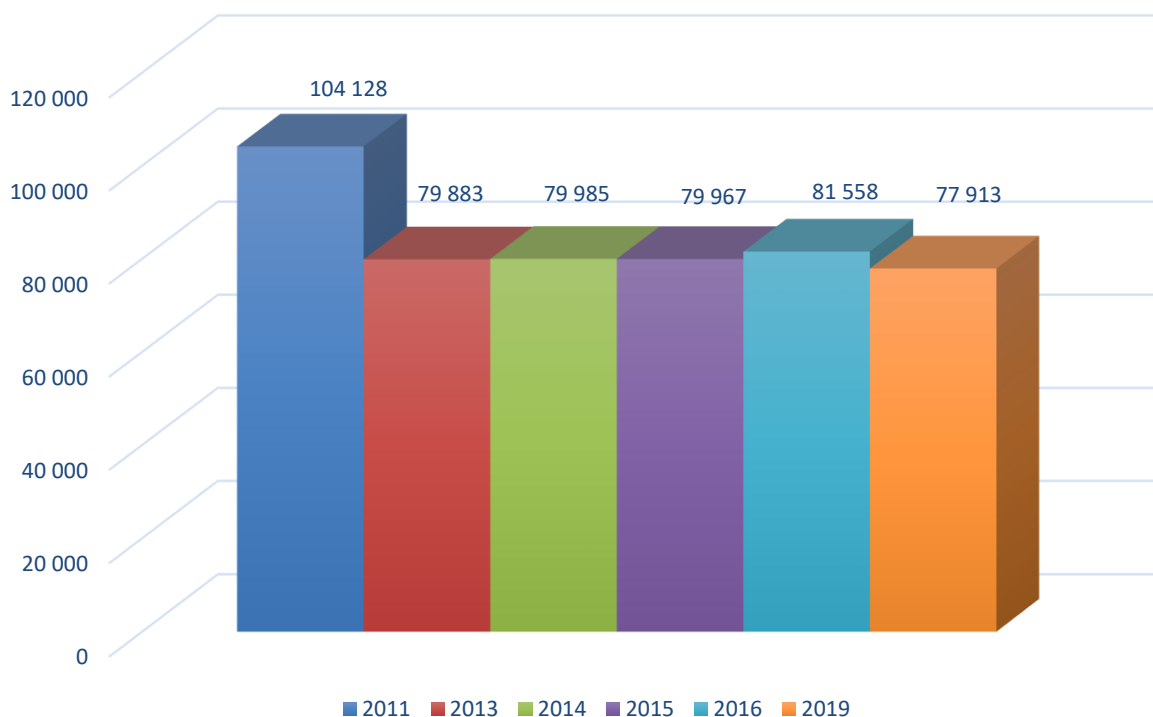
Użytki rolne zmeliorowane	2015	2016
W hektarach	350478	350492
Grunty orne	185253	185241
w tym: zdrenowane	181508	181481
nawadniane	89	89
łąki i pastwiska	165225	165251
w tym: zdrenowane	29679	29676
nawadniane	61086	61092
w % ogólnej powierzchni użytków rolnych	33,1	32,6

Źródło: MRiRW

1.3.3. Struktura gospodarstw

Ilość gospodarstw rolnych oraz ich struktura według typów produkcji

Wykres 49. Ilość gospodarstw rolnych w województwie podlaskim w liczbach bezwzględnych

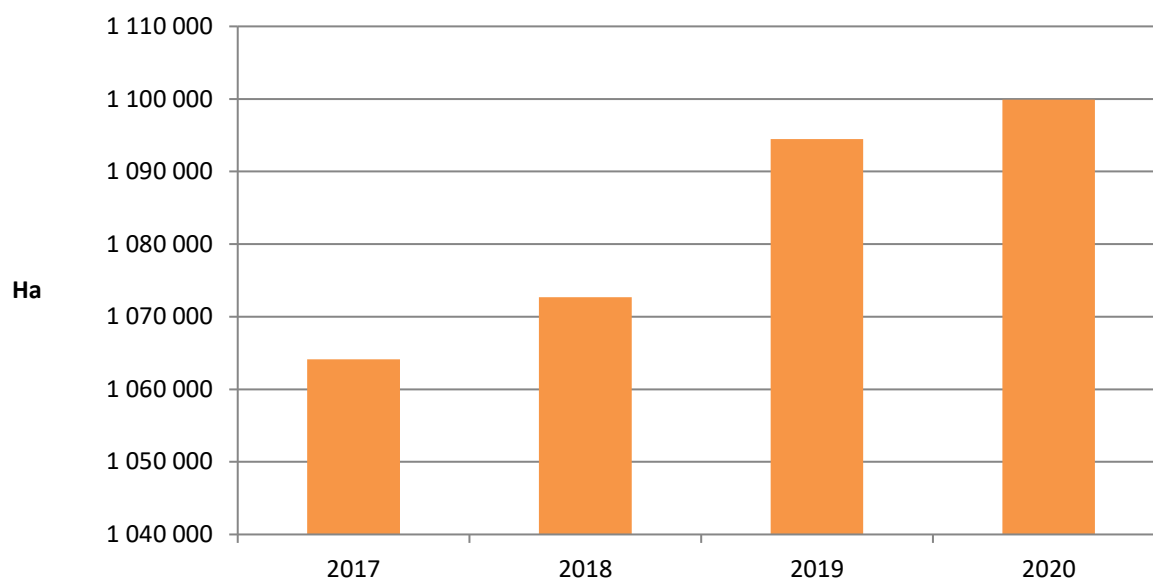
Źródło: GUS

Jak wynika z powyższego wykresu pomiędzy latami 2011, a 2013 odnotowano gwałtowny spadek ilości gospodarstw rolnych w naszym województwie. Wynika to jednak nie z gwałtownych przemian w rolnictwie, a z faktu, że w roku 2012 zmieniono definicję gospodarstwa rolnego i od 2013 roku GUS zalicza tylko te, które prowadzą działalność rolniczą a wcześniej zaliczały się i te, które posiadały grunty nieużytkowane, ugorowane i odłogowane. W latach 2013-15 liczba gospodarstw rolnych utrzymywała się na stałym poziomie zbliżonym do 80 tysięcy. W roku 2016 odnotowano wzrost ilości gospodarstw rolnych o ponad półtora tysiąca, co było związane z nowymi rodzajami płatności bezpośrednich i sztucznym podziałem gospodarstw rolnych. Natomiast rok 2019 przyniósł spadek w

ilości gospodarstw i może to być już ciągła tendencja spadkowa związana ze spadkiem ilości najmniejszych gospodarstw i powiększaniem się większych, bardziej dochodowych.

Powierzchnia użytków rolnych

Wykres 50. Powierzchnia użytków rolnych w woj. podlaskim

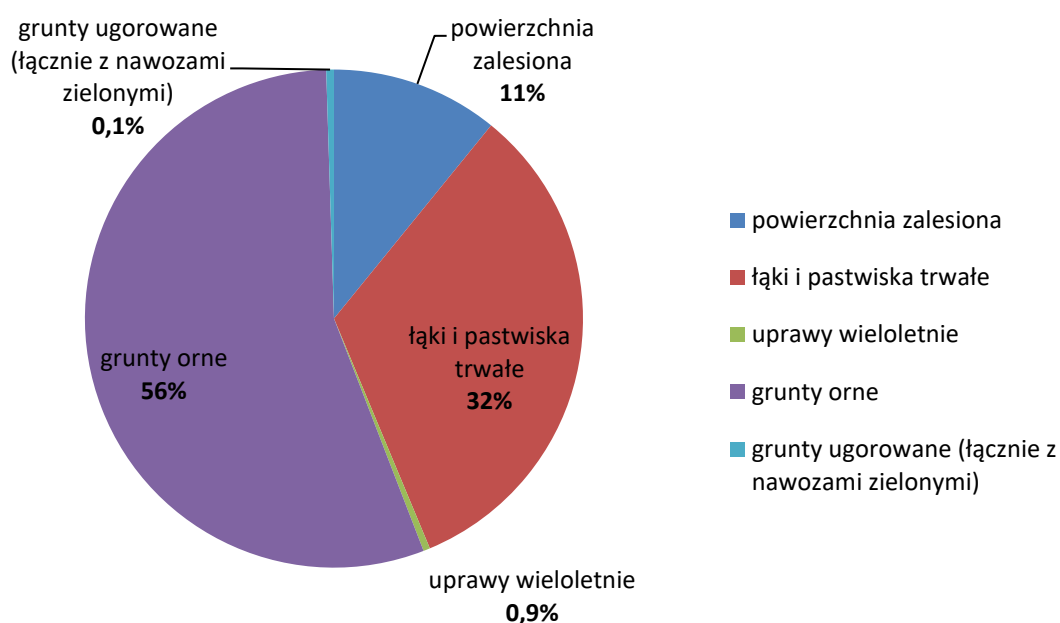

Źródło: GUS

Areał UR będących w posiadaniu podlaskich producentów rolnych w okresie 2017-2020 uległ powiększeniu. Wzrostowi temu zawdzięcza się włączenie do użytkowania gruntów ugorowanych, nieużytków oraz część powierzchni likwidowanych zalesień. Znaczący wzrost w powierzchni UR nastąpił pomiędzy rokiem 2018 a 2019, co było związane z wystąpieniem w 2018 r. suszy rolniczej i koniecznością zapewnienia w kolejnym roku wystarczającej bazy paszowej dla przeważającej w woj. podlaskim produkcji zwierzęcej.

Użytkowanie gruntów

Wykres 51. Użytkowanie gruntów w woj. podlaskim rok 2020

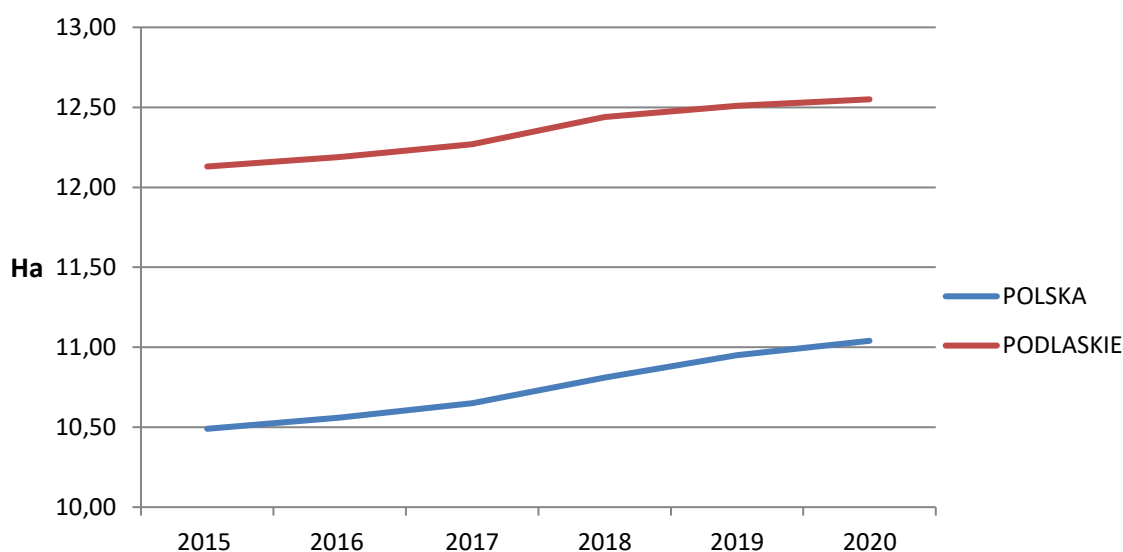

Źródło: GUS

W strukturze użytkowania gruntów w województwie w latach 2016-2020 najbardziej stabilna powierzchnia wystąpiła w gruntach ornych, łąkach i pastwiskach oraz powierzchni zalesionej, natomiast uprawy wieloletnie i grunty ugorowane charakteryzowały się tendencją wahań w ich powierzchni. Od roku 2016 do roku 2019 utrzymywał się stały trend wzrostowy w powierzchni gruntów ugorowanych, co było związane z przeznaczaniem części użytków na ugory w celu spełnienia wymogu zazielenienia w ramach pozyskania dopłat bezpośrednich, wśród rolników posiadających powyżej 15 ha GO. Natomiast w tym samym okresie zarejestrowany został spadek w powierzchni upraw wieloletnich spowodowany zmniejszeniem zainteresowania w produkcji roślin energetycznych, jak i również spadkiem opłacalności plantacji wieloletnich. Rok 2020 przyniósł zmianę polegającą na zmniejszeniu się powierzchni ugorów kosztem wzrostu arealu upraw wieloletnich.

Średnia wielkość gospodarstwa

Wykres 52. Średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych gospodarstwa

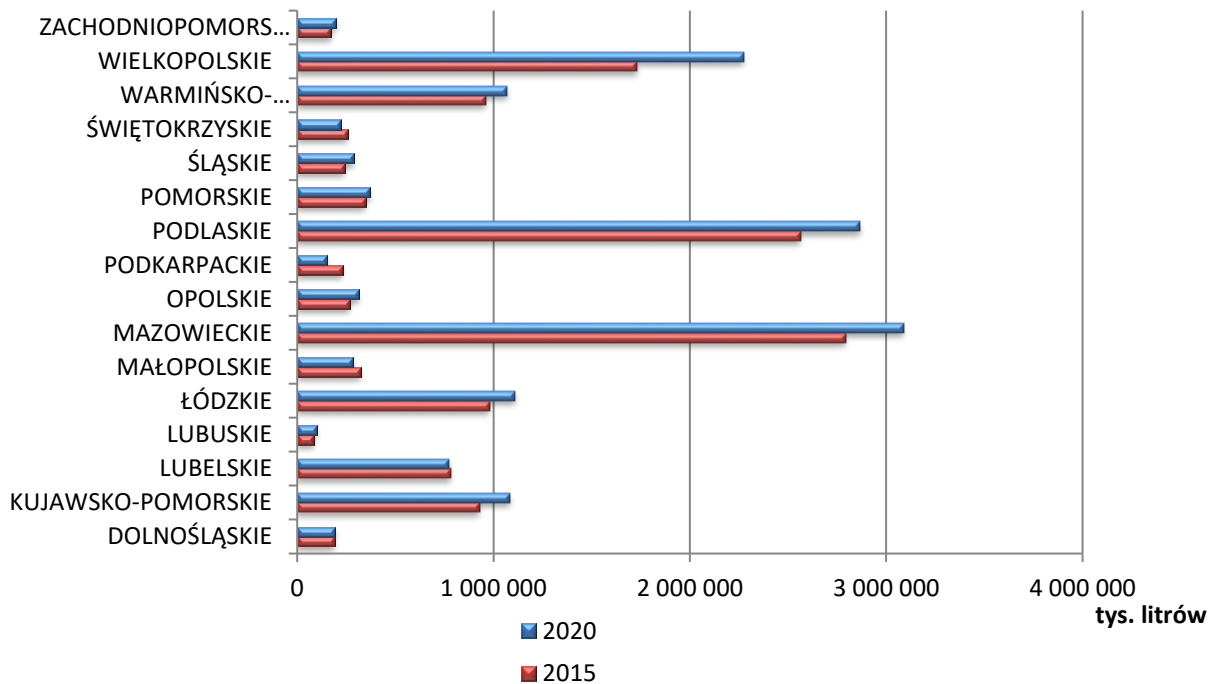
Źródło: ARiMR

Średnia wielkość powierzchni gospodarstw rolnych w województwie podlaskim w latach 2015-2020 systematycznie wzrastała a największy przyrost tej wartości nastąpił w okresie roku 2017 i 2018. Należy się spodziewać, że ten trend w kolejnych latach zostanie utrzymany, a czynnikiem ograniczającym szybki przyrost arealu może być sztuczny podział gospodarstw w celu pozyskania środków finansowych dla mniejszych gospodarstw. Obecnie rolnicy chcąc zachować żywotność ekonomiczną powiększają swoje gospodarstwa. Do zwiększania arealu gospodarstw w dużym stopniu mają wpływ fundusze pomocowe pochodzące ze Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), których celem jest rozwój i modernizacja gospodarstw rolnych. Obecnie średnia powierzchnia gospodarstw w województwie jest o 14% wyższa od średniej krajowej.

Stopień specjalizacji

Struktura i poziom produkcji są decydującymi elementami charakteryzującymi produkcję rolniczą. W latach 2015-2020 zaobserwowano znaczącą przewagę w produkcji mleka w województwie podlaskim na tle innych województw (wykres 53).

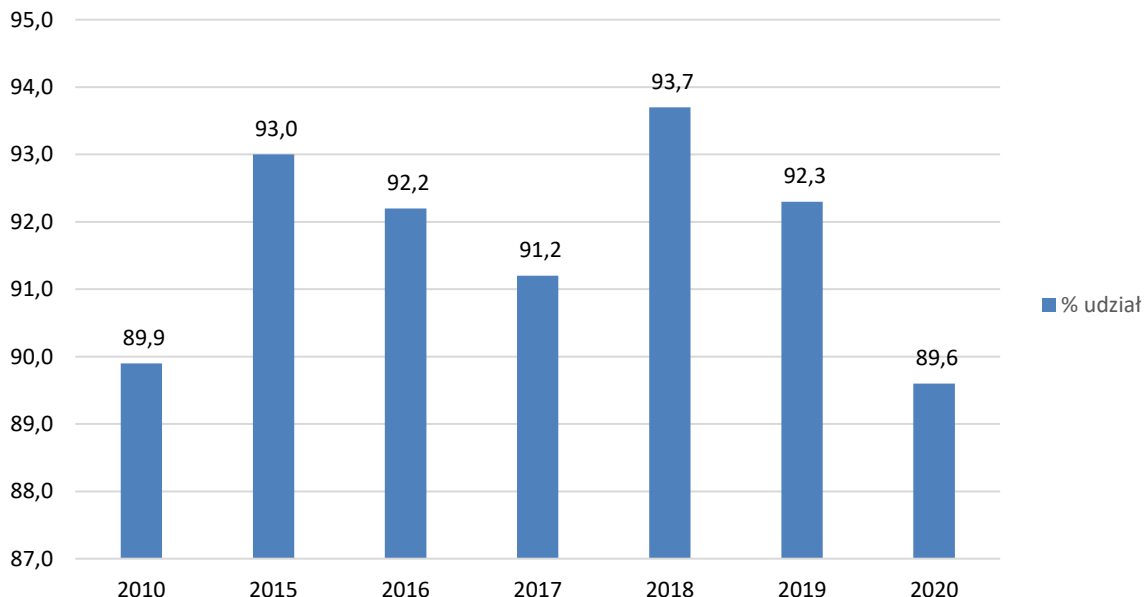
Wykres 53. Produkcja mleka krowiego poszczególnych województw w roku 2015, 2020

Źródło: dane wg. GUS

Dominująca rola produkcji zwierzęcej nad roślinną jest widoczna w ogólnej produkcji województwa podlaskiego. Na przestrzeni 10 lat produkcja zwierzęca przeważała, jej udział zwiększył się z 89,9% w 2010 roku do 92,3% w 2019 roku (wykres 8). W strukturze tej największe znaczenie odgrywa produkcja bydła, która jest dość stabilna. W bydłowej produkcji dominowała towarowa produkcja mleka.

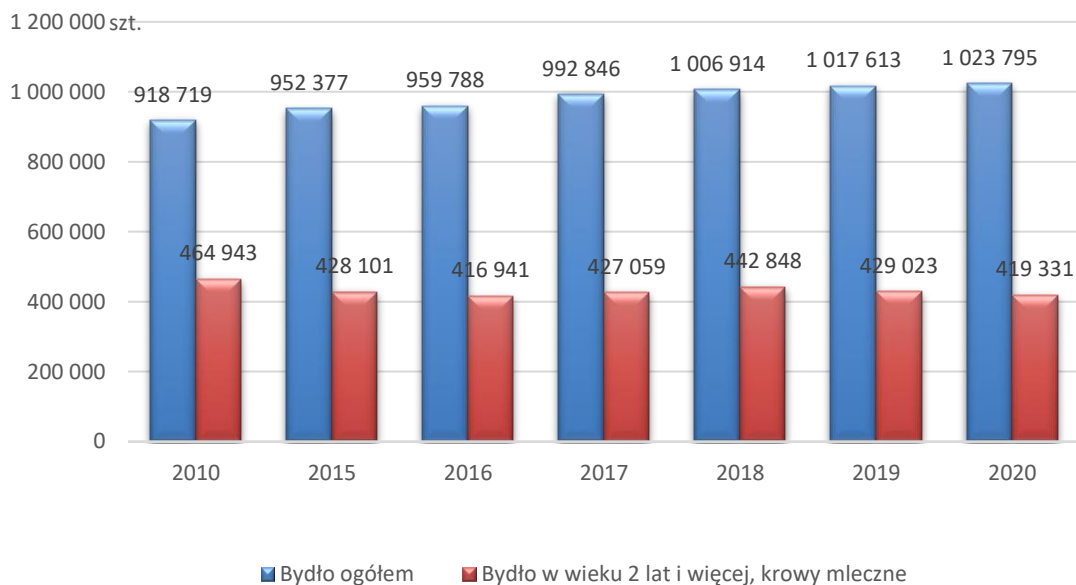
Wykres 54. Udział produkcji zwierzęcej w strukturze produkcji w województwie podlaskim

Źródło: dane wg. GUS

W analizowanym okresie w Podlaskiem pogłowie bydła wzrosło do 1 023 795 szt. w 2020 r. Jednocześnie o 2,26 pkt. % zmniejszyła się populacja krów mlecznych z 429 023 sztuk w 2019 do 419 331 szt. w 2020 roku (wykres 56).

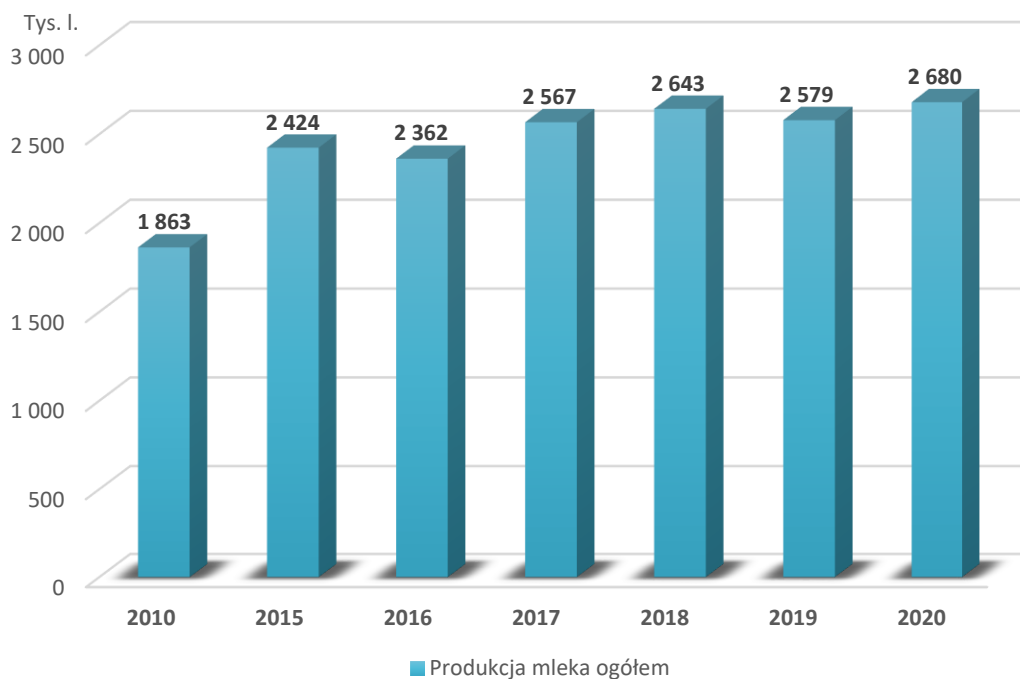
Wykres 55. Pogłowie bydła, w tym krów mlecznych w województwie podlaskim w latach 2010-2020 (dane wg. GUS)

Źródło: dane wg. GUS

Od kilku lat następuje proces specjalizacji produkcji w kierunku produkcji mleka, co uwidacznia wzrost produkcji mleka z jednoczesnym spadkiem pogłowia mlecznic (wykres 7).

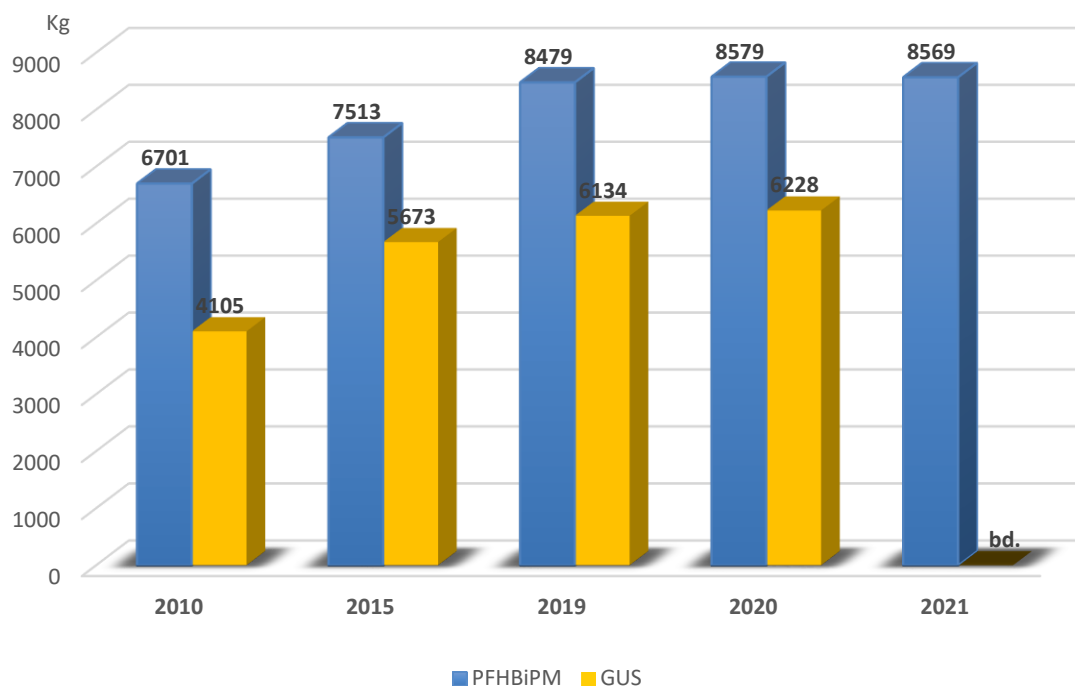
Wykres 56. Produkcja mleka w województwie podlaskim w latach 2010-2020

Źródło: dane wg. GUS

Jak podaje Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka z roku na rok wydajność krów mlecznych będących pod oceną użytkowości mlecznej w Podlaskim rosła do 2020 r., lecz w 2021 r. nastąpił niewielki spadek. Według danych z Głównego Urzędu Statystycznego w województwie podlaskim wydajność mleczna pojedynczej krowy na przestrzeni lat wzrasta (wykres 57).

Wykres 57. Wydajność krów mlecznych w województwie podlaskim w latach 2010-2021

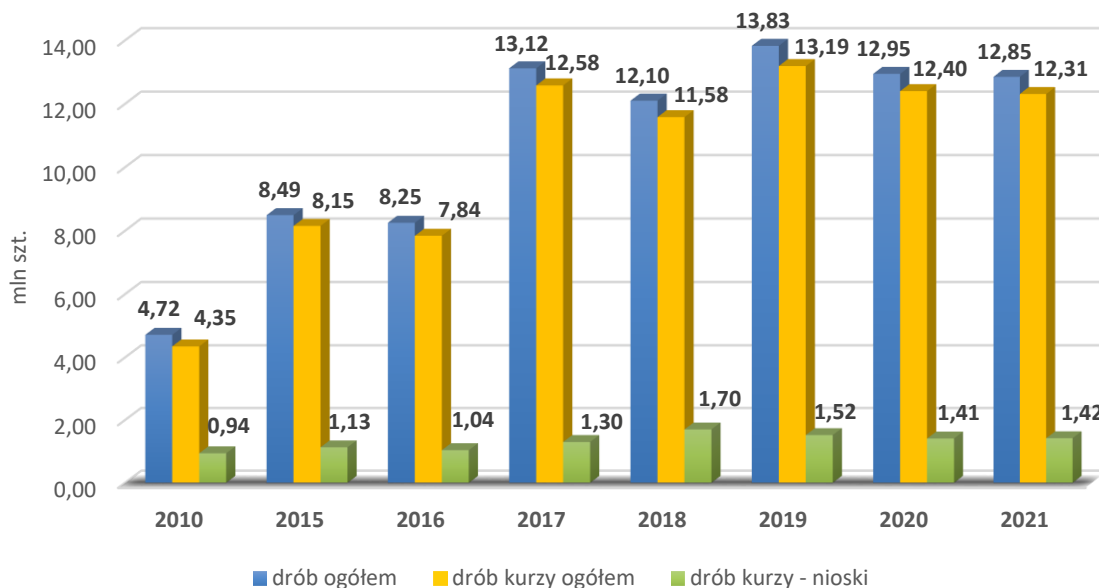

Źródło: dane wg. PFHBiPM i GUS

W strukturze produkcji zwierzęcej w województwie podlaskim ważną rolę odgrywa chów drobiu oraz produkcja trzody chlewnej.

W 2021 roku pogłowie drobiu ogółem kształtowało się na poziomie 12,85 mln sztuk, z czego 12,31 mln sztuk to drób kurzy. W strukturze tej największe znaczenie odgrywa chów kurcząt brojlerów, gdzie pogłowie kształtuje się na poziomie 10,89 mln sztuk. Chów indyków, gęsi oraz kaczek stanowi marginalną produkcję.

Wykres 58. Pogłowie drobiu w województwie podlaskim w latach 2010-2021

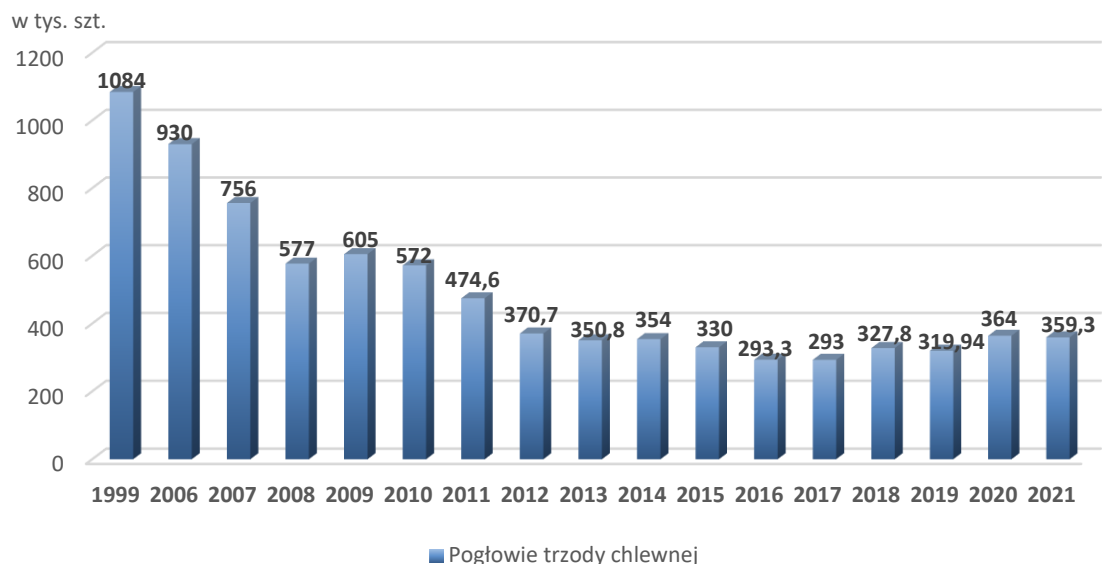

Źródło: dane wg. GUS

Województwo podlaskie posiada długą tradycję w hodowli oraz chowie trzody chlewnej. Jednak ze względu na pojawienie się w 2014 roku choroby Afrykańskiego Pomoru Świń oraz ciągle utrzymującą się niską opłacalność produkcji trzody chlewnej wielkość pogłowia tych zwierząt uległa znacznemu zmniejszeniu.

Stan pogłowia trzody w województwie podlaskim na podstawie danych GUS z czerwca 2021 r. wyniósł 359,3 tys. (3,26 % pogłowia w kraju) i był niższy w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego o 1,5 %. W przypadku loch pogłowie na podstawie danych GUS z czerwca 2021 r. wyniosło 24 tys. i było niższe o około 3%. Pod koniec 2021 roku w województwie podlaskim mieliśmy już tylko 1822 gospodarstwa utrzymujące trzodę chlewną (dane ARiMR). Dla porównania w 2014 roku tych gospodarstw było jeszcze około 15 tysięcy.

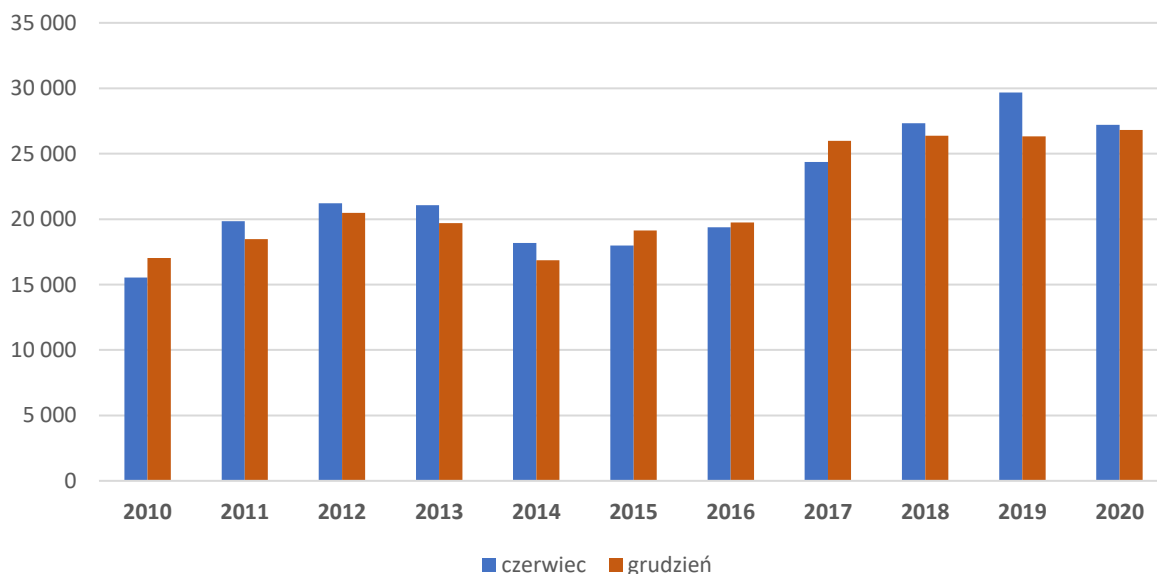
Wykres 59. Pogłowie trzody chlewnej w województwie podlaskim w latach 2010-2020

Źródło: dane wg. GUS

W czerwcu 2020 r. stado owiec w województwie podlaskim liczyło 27,2 tys. szt. i było o 2,5 tys. szt. mniejsze (o 8,4%) w porównaniu ze stanem zanotowanym przed rokiem, natomiast w odniesieniu do grudnia 2019 r. zwiększyło się o 0,5 tys. szt. (o 1,9%). W analizowanym miesiącu obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wynosiła 2,6 szt. i w skali roku zmniejszyła się o 0,2 szt. Na Podlasiu w latach 2010–2020 utrzymywano około 10–14 tys. owiec matek. W badanym okresie zmieniała się struktura utrzymywanych ras, zwłaszcza wzrósł udział owiec objętych ochroną zasobów genetycznych. Dominowała owca rasy wrzosówka, zarówno pod względem liczby matek jak i stad.

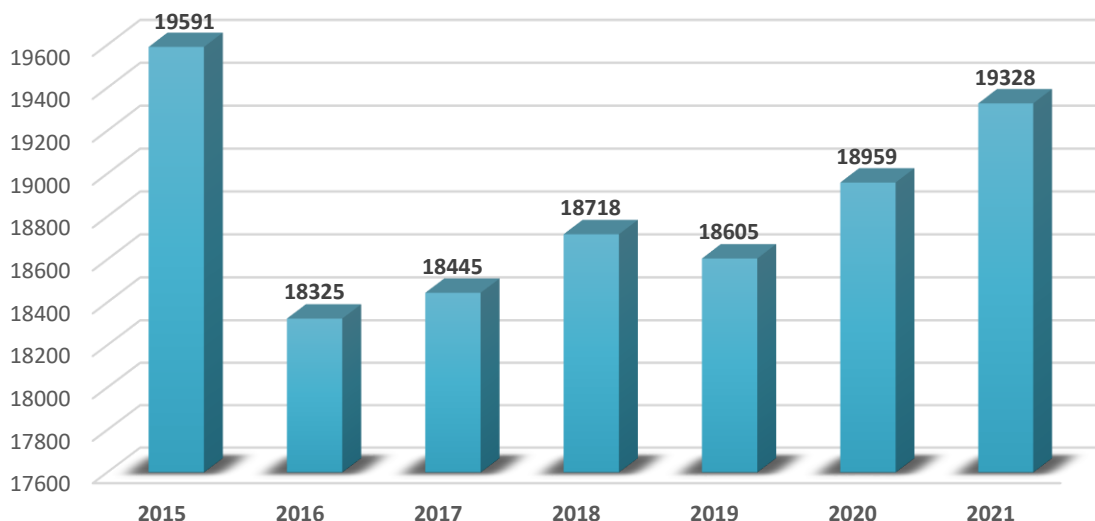
Wykres 60. Pogłowie owiec w województwie podlaskim w latach 2010–2020

Źródło: dane wg. GUS

Hodowla koni w województwie to bardziej tradycja i przywiązanie niż nastawienie na zysk. Są one głównie utrzymywane w niewielkich gospodarstwach rolnych. Pogłowie koni na Podlasiu kształtuje się na poziomie 19,3 tys. sztuk. Dominują konie rasy zimnokrwistej w typie sokólskim i występują najliczniej w powiecie sokólskim, wysokomazowieckim oraz białostockim. W gospodarstwach agroturystycznych utrzymywane są konie ras lekkich, które wykorzystywane są do celów rekreacyjnych.

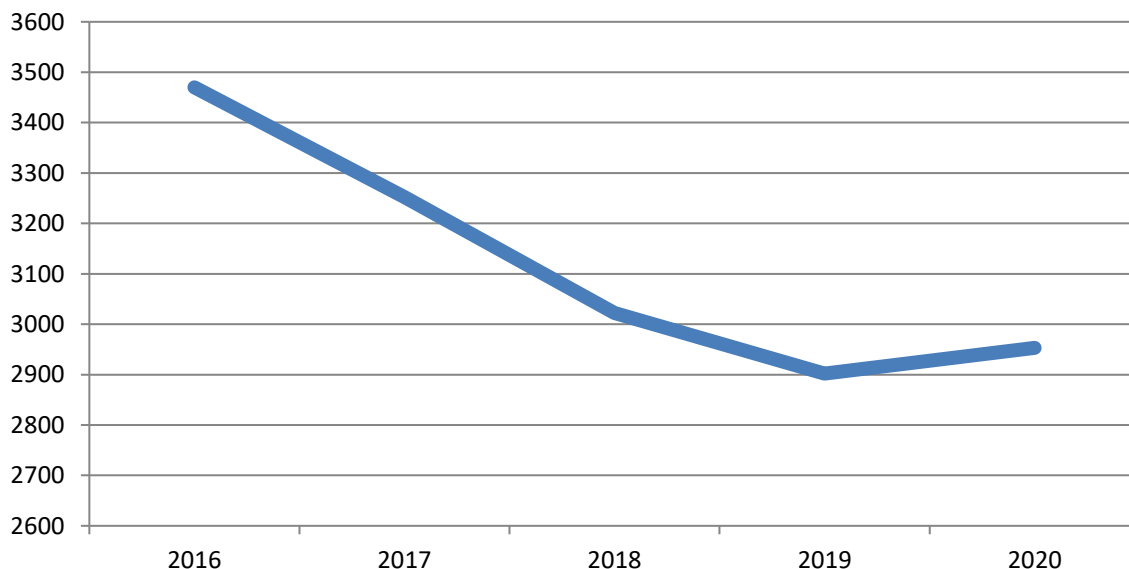
Wykres 61. Pogłowie koni (w szt.) w województwie podlaskim w latach 2015-2021

Źródło: dane wg. Centralnej Bazy Danych Koniowatych

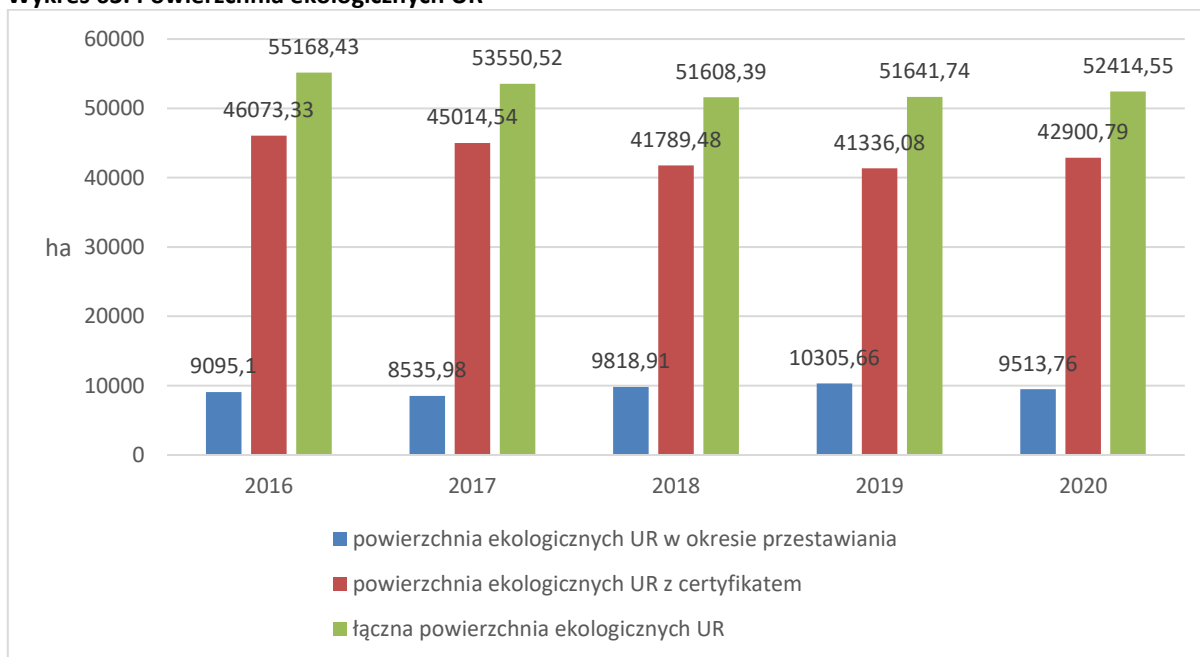
Gospodarstwa ekologiczne

Wykres 62. Liczba gospodarstw ekologicznych w woj. podlaskim

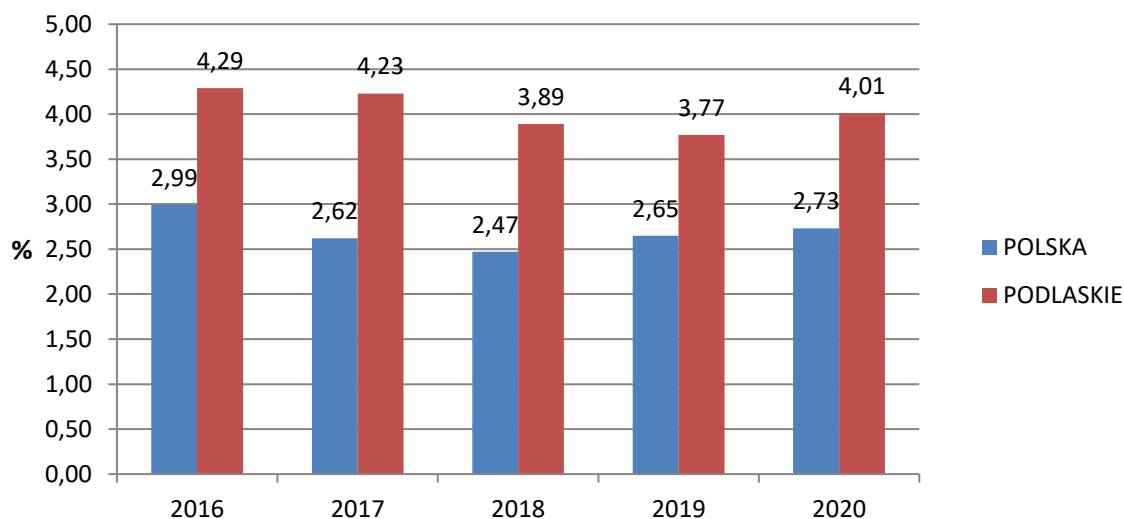
Źródło: Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

W okresie 5-letnim obejmującym lata 2016-2020 w województwie podlaskim ilość gospodarstw ekologicznych spadła o około 15%. Tak duży spadek jest spowodowany tym, że duża liczba małych gospodarstw ekologicznych zakończyła 5-letnie zobowiązanie.

Wykres 63. Powierzchnia ekologicznych UR

Źródło: Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

W latach 2016-2020 łączna powierzchnia ekologicznych UR utrzymuje się na podobnym poziomie. Rok 2017 wykazał tendencję spadkową. łączna powierzchnia UR spadła o 3%, podobnie jak powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w okresie przestawiania (6,5%) oraz po okresie konwersji (2,3%). Natomiast w roku 2018 w porównaniu do 2017 wykazał wzrost w powierzchni ekologicznych UR w okresie przestawiania (13%). łączna powierzchnia użytków ekologicznych oraz powierzchni upraw ekologicznych z certyfikatem uległy spadkowi o 3,7% i 7,7%. Podsumowując okres pięcioletni z lat 2016-2020 należy stwierdzić, iż zwiększyła się w niewielkim stopniu powierzchnia ekologicznych UR w okresie przestawiania natomiast zmniejszyła się łączna powierzchnia oraz powierzchnia ekologicznych UR z certyfikatem.

Wykres 64. Ekologiczne gospodarstwa rolne z certyfikatem - udział powierzchni UR w pozostałych użytkach rolnych ogółem

Źródło: GUS

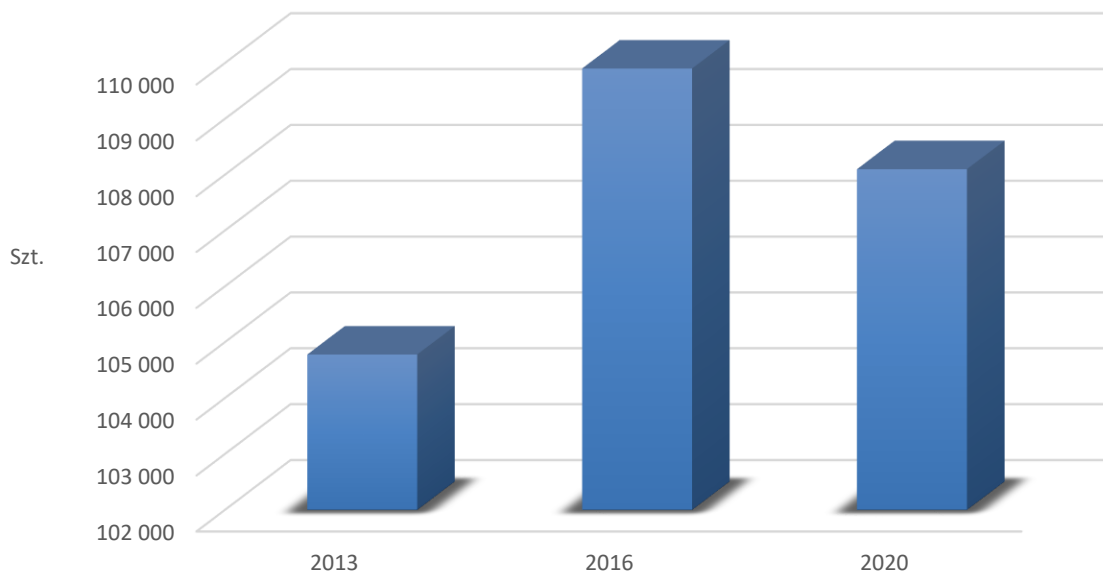
W woj. podlaskim % udział powierzchni UR w ekologicznych gospodarstwach rolnych posiadających certyfikat, do powierzchni w UR ogółem w latach 2016-2020 spadł o 6,5%. Spadek jest spowodowany tym, że duża liczba gospodarstw ekologicznych zakończyła 5-letnie zobowiązanie, lecz były to głównie bardzo małe gospodarstwa.

Liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego w 2020 roku pracowało w jednym gospodarstwie 1,14 osoby, a w roku 2016 liczba ta wynosiła 1,23 i świadczy to o tendencji spadkowej.

Poziom mechanizacji

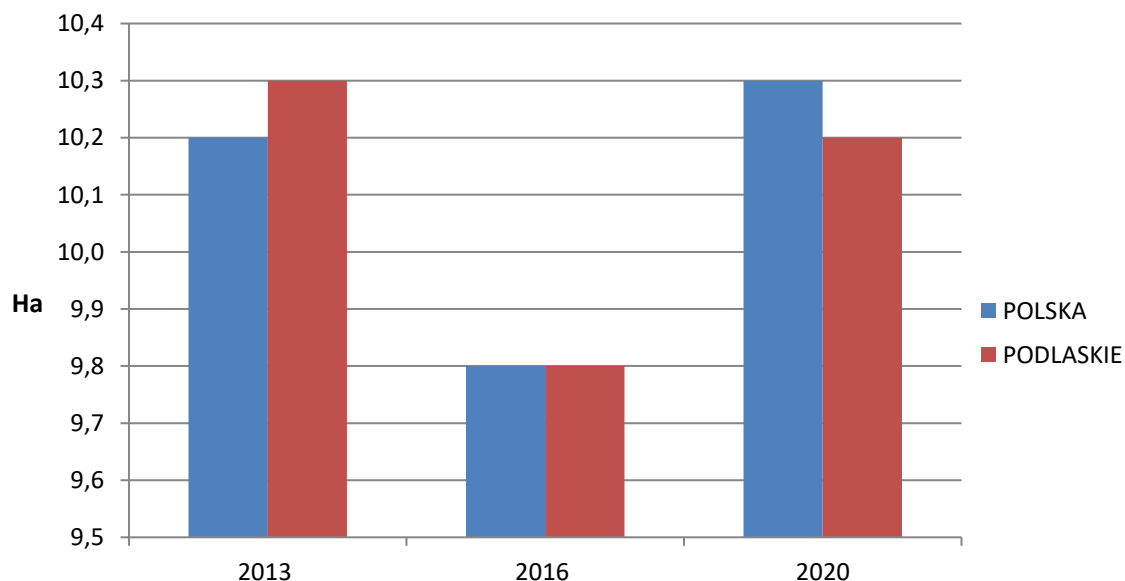
Wykres 65. Liczba ciągników rolniczych w woj. podlaskim

Źródło: GUS

W województwie podlaskim liczba ciągników znajdujących się w indywidualnych gospodarstwach rolnych w przedziale lat 2013-2016 wzrosła o 5%. Związane jest to z tym, iż rolnicy korzystający w tym czasie z programów pomocowych UE powiększali swój park maszynowy o nowy sprzęt. Wzrost w ilości ciągników związany był również ze wzrostem w tym samym okresie liczby zakupionych specjalistycznych maszyn wymagających określonej mocy ciągnika. Natomiast dane z Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku mówią o 2% spadku w liczbie ciągników w porównaniu do roku 2016, co było związane ze spadkiem w opłacalności, głównie w produkcji mleka krowiego, spowodowanej wystąpieniem wirusa SARS-CoV-2.

Wykres 66. Powierzchnia UR przypadająca na 1 ciągnik

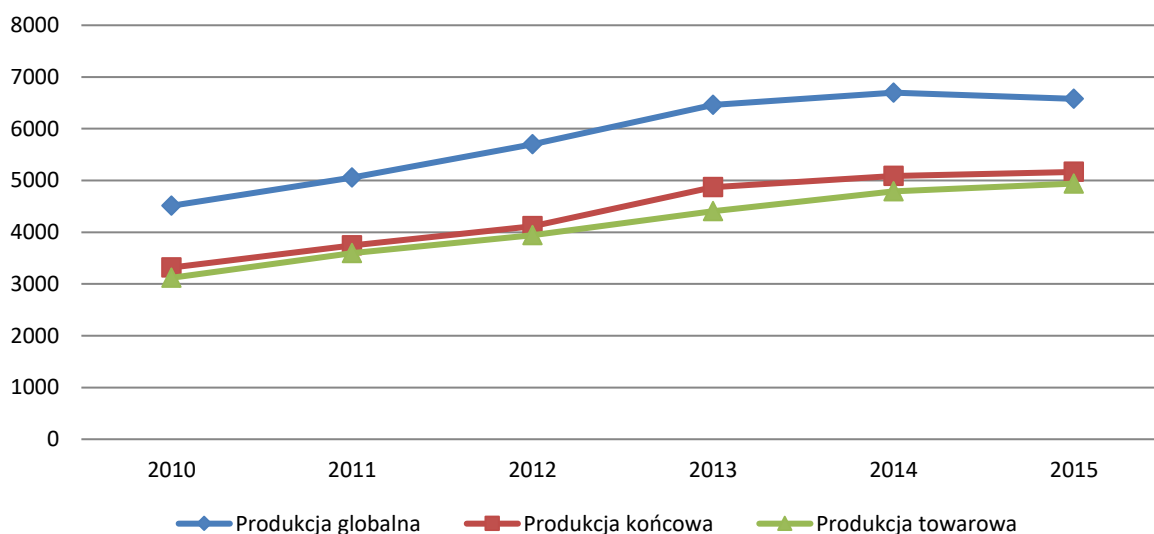
Źródło: GUS

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej

Globalna produkcja roślinna i zwierzęca, w tym towarowa

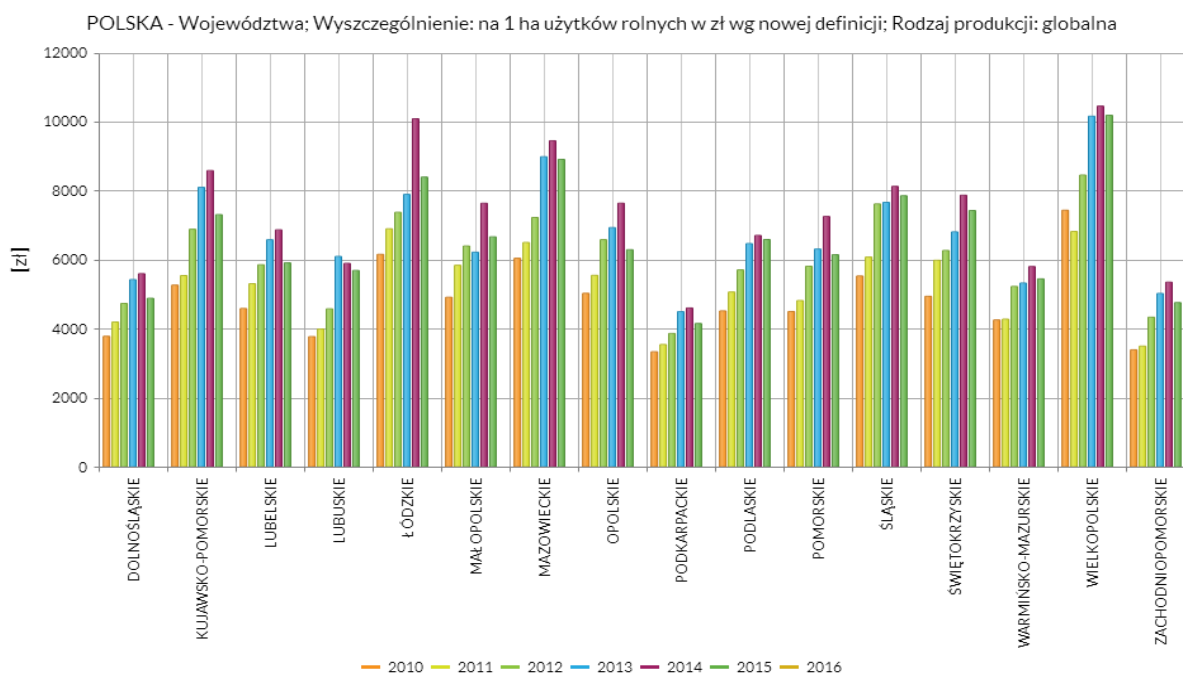
Województwo podlaskie zajmuje 6 pozycję pod względem powierzchni w kraju. Klasyfikowane jest jako województwo o typowo rolniczym charakterze, odznacza się niskim potencjałem produkcyjnym rolnictwa, wynikającym przede wszystkim z najgorszych w kraju warunków przyrodniczych, natomiast stopień wykorzystania tego potencjału jest relatywnie wysoki ok. 85%. Cechuje się dużym udziałem użytków rolnych (UR) 98,8% ogólnej powierzchni użytków w dobrej kulturze, a ich udział w powierzchni UR Polski wynosił w 2020 r. - 7,3%. Województwo charakteryzuje się dużym udziałem trwałych użytków zielonych (TUZ) na co wpływ ma rosnąca obsada zwierząt (w tym bydła). Zmniejszył się udział gruntów ornych (GO) z 64,2% w 2002 r. do 60,9% w 2020 r.

Wykres 67. Produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych w zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 68. Produkcja globalna na 1 ha użytków rolnych w zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

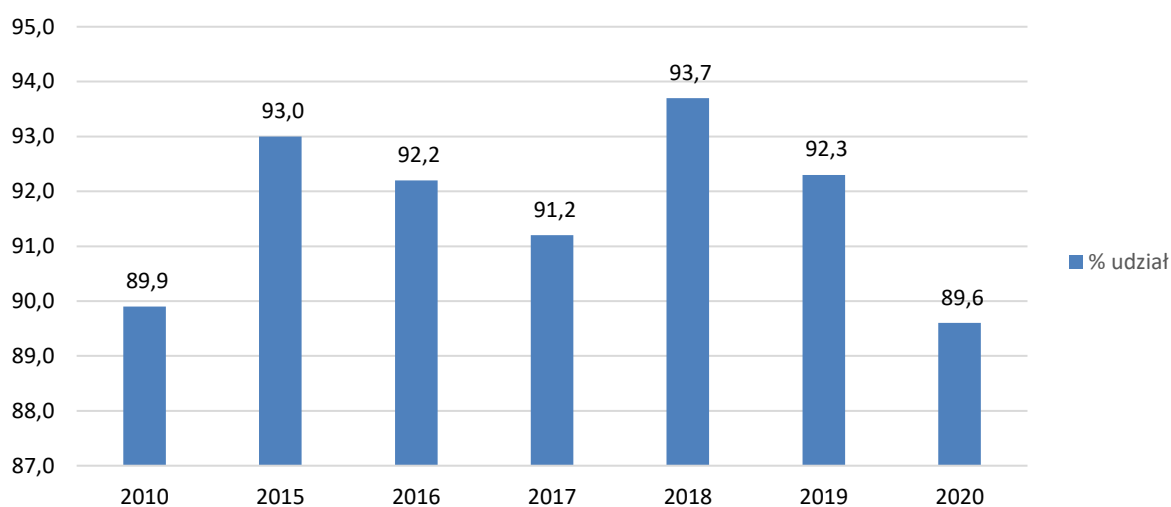
Region ten cechuje się gorszym agroklimatem i mniej korzystnymi warunkami wodnymi, co sprawia, że jest mniej przyjazny dla produkcji rolnej.

Produkcyjność województwa podlaskiego, mimo niekorzystnych warunków przyrodniczych, jest stosunkowo wysoka. W roku 2020 r. produkcja globalna wynosiła 7 836 zł na 1 ha użytków rolnych i była wyższa o 19 % w stosunku do roku 2015.

Struktura produkcyjna i tendencje rolnictwa podlaskiego:

- produkcja towarowa 1 ha użytków rolnych w 2020 roku wynosiła 5 916 zł i była wyższa o 20% w stosunku do roku 2015, produkcja końcowa była również wyższa i wynosiła 6 381 zł na 1 ha UR;
- w strukturze produkcji dominowała produkcja zwierzęca, która stanowiła w 2020 roku 92,7% całej produkcji;
- największą powierzchnię upraw w 2020 roku stanowiły zboża — 403 500 ha (62,6%), następnie rośliny pastewne – 192 700 ha (29,9%), w porównaniu do roku 2019 nastąpił wzrost w powierzchni zasiewów roślin strączkowych i przemysłowych.

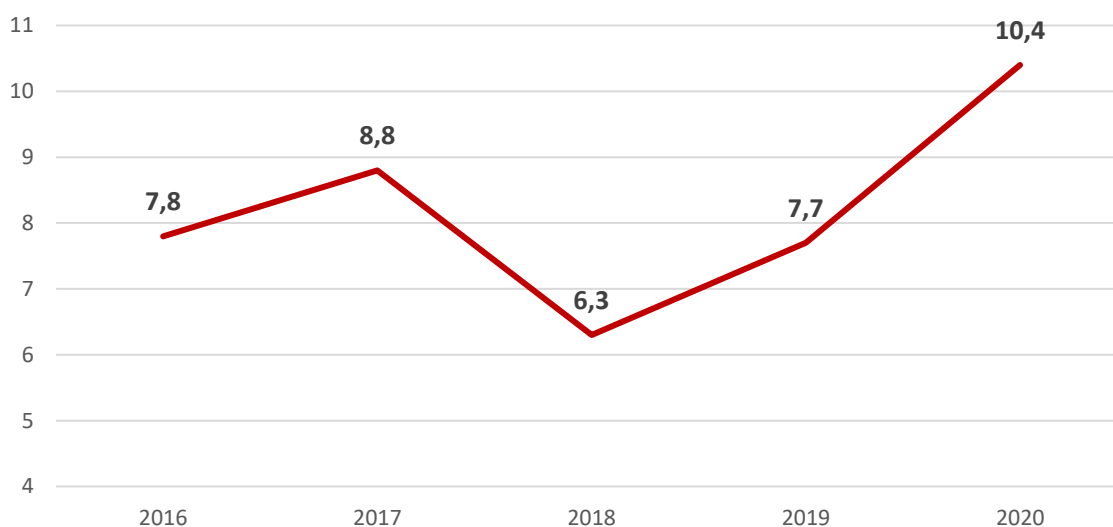
Wykres 69. Udział produkcji zwierzęcej w strukturze produkcji w województwie podlaskim w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Województwo podlaskie charakteryzuje się specjalizacją w produkcji zwierzęcej, zwłaszcza w chowie bydła mlecznego. W strukturze produkcji zwierzęcej widoczna jest tendencja wzrostowa.

Wykres 70. Udział produkcji roślinnej w strukturze produkcji w województwie podlaskim w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Produkcja roślinna w województwie podlaskim podporządkowana jest w znacznym stopniu potrzebom chowu bydła mlecznego. W produkcji rolniczej po roku 2018 obserwowany jest wzrost

udziału produktów roślinnych, a znaczący ich przyrost wystąpił po roku 2019, który to był rokiem dla naszego województwa uzupełniania braków w ilości bazy paszowej, która uległa zmniejszeniu na skutek wcześniejszego wystąpienia zjawiska suszy rolniczej.

Powierzchnia zasiewów w tym wg rodzajów

Tabela 35. Powierzchnia wybranych upraw województwa podlaskiego

Uprawy	2020	2021	2022
	[ha]		
zboża ogółem	317 535	359 990	370 000
ziemniak	5 188	5 765	5 037
rzepak	14 716	19 200	22 450
kukurydza	137 362	161 042	169 411
bobowate grubonasienne	11 295	11 434	13 542
bobowate drobnonasienne	11 710	12 244	12 800
Trawy na GO	83 650	82 785	65 444
TUZ	353 475	346 285	338 009
RAZEM	934 931	987 311	996 693

Źródło: ARiMR

Tabela 36. Powierzchnia uprawy poszczególnych gatunków zbóż w woj. podlaskim

Gatunek zboża	2020	2021	2022
	ha		
gryka	3 680	5 381	7 231
jęczmień jary	9 128	12 065	9 922
jęczmień ozimy	4 278	8 615	12 902
owies	39 592	49 363	45 166
pszenica jara	6 710	10 283	10 985
pszenica ozima	31 482	42 756	49 899
pszenżyto jare	2 923	5 232	4 521
pszenżyto ozime	62 832	64 829	69 415
sorgo	625	547	508
żyto jare	839	801	1 099
żyto ozime	50 349	43 101	42 189
mieszanki zbożowe	105 092	117 012	116 158
pozostałe zboża (proso i in.)	5	5	5
RAZEM	317 535	359 990	370 000

Źródło: ARiMR

Struktura zasiewów w województwie jest pochodną warunków przyrodniczych, organizacyjno-ekonomicznych oraz silnego zróżnicowania wewnętrznego regionu. W podlaskim w powierzchni zasiewów dominują zboża, kukurydza oraz TUZ. W ostatnich latach dobrym przykładem rośliny stale zwiększającej areal swojej powierzchni jest rzepak, co świadczy o tym, iż jego uprawa jest dla rolników opłacalna. Nieznaczny wzrost areалу obserwowany jest w obszarze roślin bobowatych. Ze względu na warunki glebowe i klimatyczne, dominującym gatunkiem w zasiewie użytków rolnych są zboża, a uprawiane na największej powierzchni są mieszanki zbożowe i stanowi to zagrożenie dla prowadzenia prawidłowego płodozmianu. Poprzez mleczny kierunek produkcji przeważającej liczby gospodarstw towarowych dużego znaczenia zaczyna nabierać uprawa kukurydzy z przeznaczeniem na ziarno, co powoduje lekkie wyhamowanie we wzroście powierzchni kukurydzy kiszonkowej.

Grunty ugorowane w 2020 r. zajmowały w województwie powierzchnię 6 117 ha, co stanowi 0,6% użytków rolnych.

Zróżnicowanie warunków przyrodniczych dla rolnictwa w przestrzeni województwa jest znaczne. Południowa jego część, powiaty: zambrowski, bielski, wysokomazowiecki i siemiatycki oraz zachodnia część powiatu augustowskiego posiadają korzystne warunki do upraw roślin intensywnych oraz przemysłowych. Na pozostałym obszarze dominuje uprawa żyta i ziemniaków (szczególnie w powiatach: łomżyńskim i monieckim). Znaczna powierzchnia gleb kompleksu 5 – żyniego dobrego stwarza możliwość zwiększenia powierzchni upraw pszenżyta, mającego dotychczas mały udział w strukturze zasiewów, oraz zwiększenia areálu intensywnych gatunków zbóż – pszenicy i jęczmienia.

Wysokość plonów wg gatunków podstawowych upraw w przeliczeniu na 1 ha

Tabela 37. Średnie plony wybranych roślin w województwie podlaskim

Uprawy	Ogółem				
	2016	2017	2018	2019	2020
	[dt]				
zboża ogółem	29,1	31,2	24,4	28,4	39,4
Ziemniak	220	260,2	269,9	196,1	291,6
rzepak i rzepik	25,7	32,9	26,6	31	32,4
kukurydza na ziarno	95	79,5	72,5	82,5	78
kukurydza na zielonkę	540	575	460	495	545

Tabela 38. Średnie plony podstawowych gatunków zbóż w województwie podlaskim

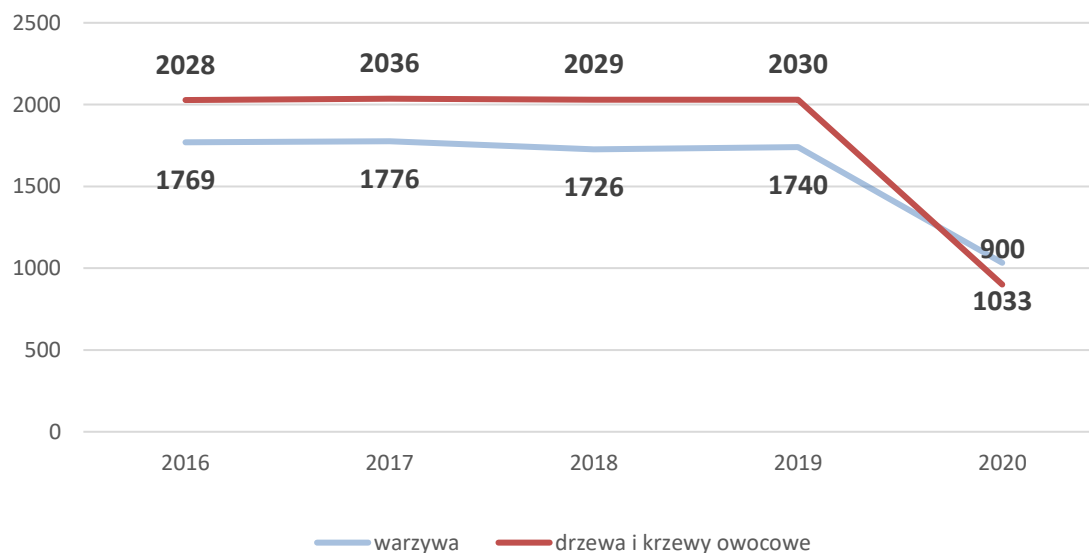
Gatunek zboża	Ogółem				
	2016	2017	2018	2019	2020
	[dt]				
pszenica	32,1	34,4	28,7	30,0	44,0
żyto	23,5	25,4	20,5	23,5	32,2
jęczmień	28,5	31,0	24,7	27,5	38,3
owies	25,7	27,5	19,6	21,6	35,6
pszenżyto	28,4	32,4	27,0	30,1	40,7
mieszanki zbożowe	27,2	29,1	22,0	25,1	32,1

Źródło: GUS

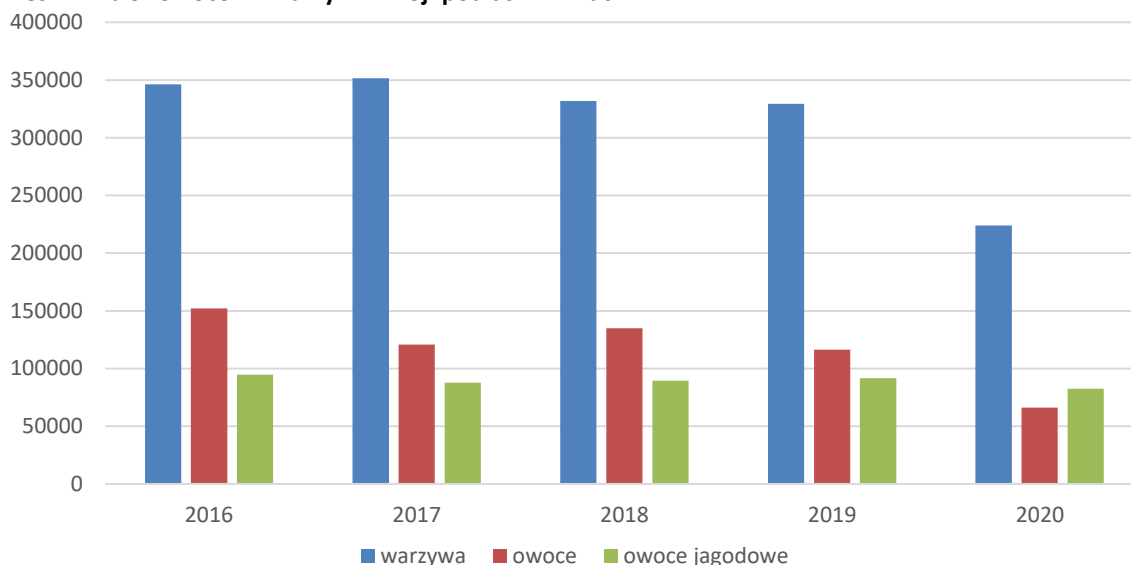
Rośliny rolnicze w dużym stopniu charakteryzują się spadkiem plonowania w latach występowania susz rolniczych. Przykładem tego są lata 2018 i 2019, gdzie wystąpił zauważalny spadek plonu w zbożach. Rośliny o dłuższym okresie wegetacji (rzepak, ziemniak) są mniej podatne na spadek plonu, gdyż w ich przypadku znaczne obniżenie plonowania występuje tylko w określonym momencie fazy rozwojowej połączonej z brakiem wody. Ze zbóż najbardziej wrażliwymi gatunkami na wystąpienie suszy jest owies i mieszanki zbożowe, gdyż plon może zostać obniżony o ponad 20% (porównanie roku 2018 z 2017).

Produkcja owoców i warzyw

Wykres 71. Powierzchnia uprawy warzyw i owoców w województwie podlaskim (w ha)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 72. Zbiór owoców i warzyw w woj. podlaskim w dt

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rok 2020 okazał się niekorzystnym pod względem wielkości powierzchni uprawy oraz zbiorów owoców i warzyw w województwie. Dwuletnia susza rolnicza spowodowała, iż znaczna część plantacji owoców uległa uszkodzeniu i ponowne jej odtworzenie odbywało się stopniowo w kolejnych latach. Powtarzający się od kilku lat brak stabilności ceny skupowej owoców zniechęca rolników do zwiększania arealów uprawy tej grupy roślin. W przypadku plantatorów warzyw duże znaczenie w osiągnięciu opłacalności produkcji ma stosowanie nawodnienia wpływającego na jakość i ilość plonu, zwłaszcza w okresach niedoboru wody glebowej, które to w obecnym czasie należy do rzadkości w województwie podlaskim.

Pogłowie zwierząt ogółem, wg gatunków, średnia wielkość stada

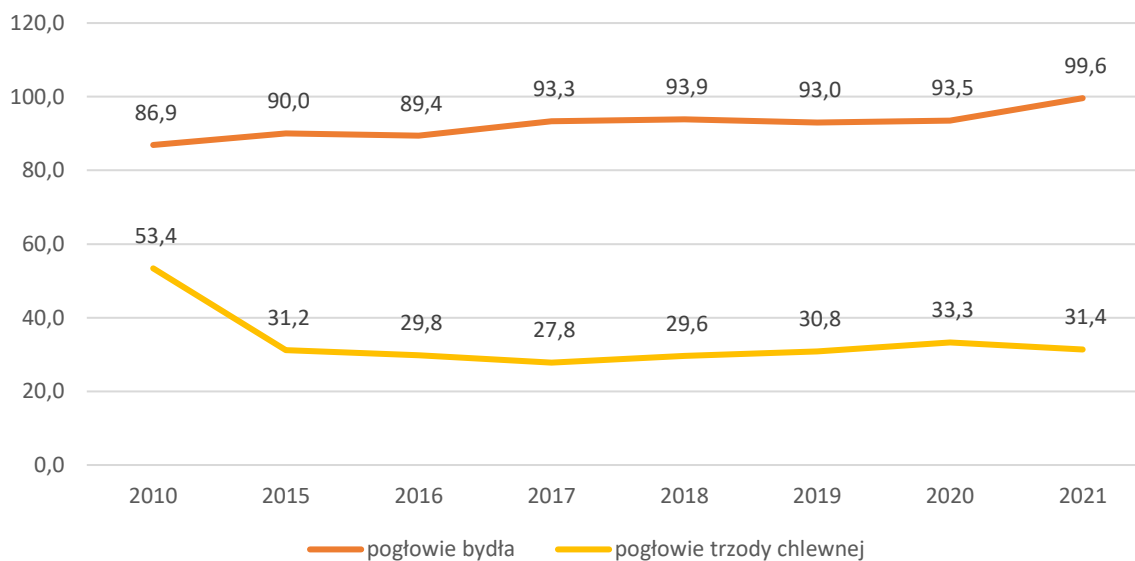
Województwo podlaskie zdecydowanie wyróżniało się na tle kraju pod względem produkcji zwierzęcej. Cechą charakterystyczną dla tego rejonu na tle Polski w 2020 r. była większa obsada zwierząt w sztukach dużych na 1 ha UR (w tym bydła i krów mlecznych) mniejsza natomiast trzody. Wyższa obsada bydła w województwie niż przeciętnie w Polsce charakterystyczna jest dla całego okresu lat 2010-2020. Obserwuje się powolny wzrost obsady tych zwierząt. W przypadku trzody chlewnej stopień koncentracji produkcji był zdecydowanie mniejszy niż średnio w kraju.

Tabela 39. Pogłowie zwierząt w latach 2010-2020

Nazwa	Pogłowie zwierząt wg nowej definicji na 100 ha			
	2010	2015	2019	2020
	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]
pogłowie bydła	83,1	84,5	94,1	96,8
pogłowie świń	52,3	31,9	29,2	34,1

Źródło: dane wg. GUS

Wykres 73. Pogłowie zwierząt na 100 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Dynamika, produkcja wg rodzajów rynków

Struktura produkcyjna i tendencje rolnictwa podlaskiego:

- towarowa produkcja zwierzęca w 2020 r. stanowiła 89,6% sprzedaży produktów rolnych w województwie podlaskim. Dominującym kierunkiem produkcji jest chów bydła, gdzie stan pogłowia wyniósł 1 023,8 mln co stanowiło 16,07% pogłowia krajowego. Dobra kondycja gospodarstw utrzymujących bydło to min. zasługa bardzo dobrze działających podlaskich spółdzielni mleczarskich, które są liderami na rynku krajowym. Produkcja mleka jest w chwili obecnej gwarantem stabilnych przychodów i daje takie nadzieje w przyszłości);
- w 2020 r., w odniesieniu do 2010 r., obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w Podlaskiem zwiększyła się o 15 szt. i wynosiła 98 szt. (w Polsce 43 szt.), co zapewniło regionowi pierwszą lokatę w kraju;
- w 2021 roku pogłowie świń w województwie podlaskim ukształtowało się na poziomie 359,3 tys. szt., w tym 24,5 tys. szt. to lochy. W okresie dziesięciu lat stado świń uległo zmniejszeniu aż o 183,2 tys. szt., tj. o 33,1%, w tym loch – o 27,2 tys. szt., tj. o 52,6%. Pogłowie trzody chlewnej od kilku lat utrzymuje się na poziomie 350 tysięcy sztuk i brak jest widocznych perspektyw na jego odbudowę sprzed 10 lat;
- w odniesieniu do 2010 roku odnotowano bardzo wysoki wzrost pogłowia drobiu, który stał się drugim ważnym kierunkiem produkcji w województwie podlaskim. W odniesieniu do wyników PSR 2010 odnotowano znaczny wzrost pogłowia drobiu – o 68,6%. Mimo znacznego zwiększenia (o 29,4%) ogólnopolskiego stada drobiu w analizowanym okresie, udział województwa podlaskiego w krajowym pogłowie drobiu wzrósł z 4,8% w 2010 r. do 6,3% w 2020 r.;
- struktura upraw zbóż w roku 2022 przedstawia się następująco: mieszanki zbożowe – 31,4%, pszenżyto – 20,0%, pszenica – 16,5%, owies – 12,2%, żyto – 11,7%, jęczmień – 6,2%. W ogólnej powierzchni zasiewów ziemniaki stanowią 0,5%, a ostatnie lata pokazują, iż areał uprawy ziemniaka zaczyna się stabilizować i oscyluje w granicach 5 tys. ha, co oznacza, iż liczba plantatorów jest stała i nie należy się spodziewać jej szybkiego wzrostu;
- w 2022 r. w porównaniu z rokiem poprzednim, w strukturze zasiewów zbóż odnotowano wzrost udziału: gryki (o 34%), jęczmienia (o 10%), pszenicy (o 15%), pszenżyta (o 5%), natomiast spadek dotyczył owsa (o 8%) oraz żyta i mieszanek zbożowych (o 1%).

Tabela 40. Dynamika produkcji w latach 2010-2019

Nazwa	Dynamika produkcji			
	2010	2015	2018	2019
	[%]	[%]	[%]	[%]
ogółem	99,2	102,9	98,8	106,5
roślinna	99,9	81,4	80,0	129,5
zwierzęca	99,1	105,0	107,6	104,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Opłacalność produkcji

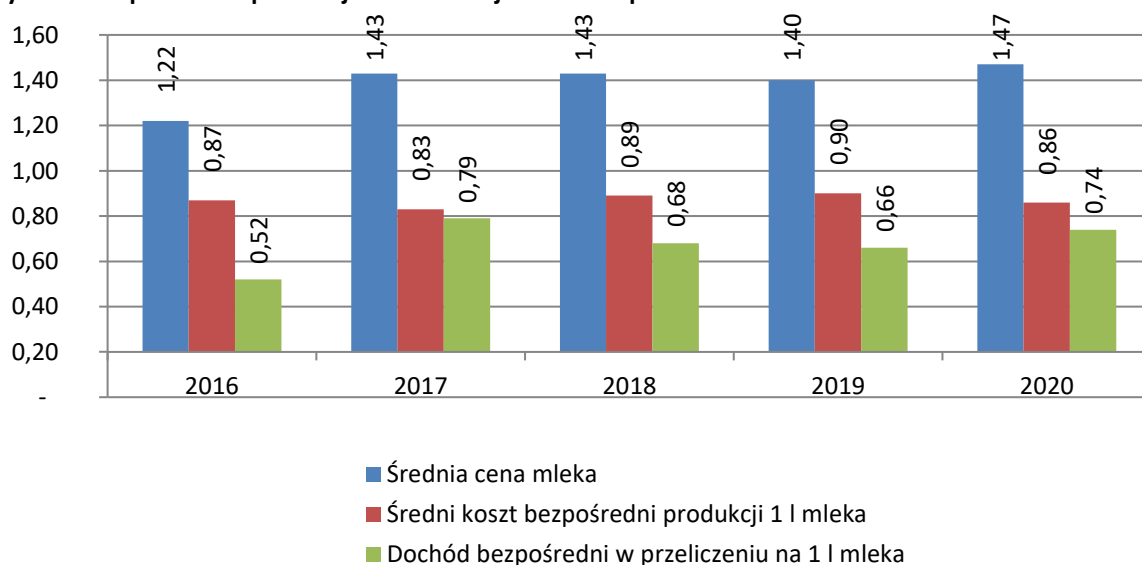
W Podlaskim Ośrodku Doradztwa Rolniczego Szepietowo tematyka analizy kosztów opłacalności produkcji realizowana jest w gospodarstwach współpracujących w ramach zadań ekonomicznych przez specjalistów doradztwa ekonomicznego. Wykorzystywany jest do tego celu program komputerowy **Eurokal-7** na bazie arkusza kalkulacyjnego Excel.

Umożliwia on zapisy zdarzeń w kartach kalkulacyjnych działalności produkcyjnych, gdzie odnotowywane są wielkości, cena, ilość i wartość produkcji, poszczególne elementy kosztów zmiennych w produkcji roślinnej takich jak: materiał siewny, nawożenie mineralne, środki ochrony roślin, zmienne koszty maszynowe w tym praca ciągnika z maszyną oraz remonty bieżące, usługi oraz inne koszty bezpośrednie /folia, sznurek, itp./ W produkcji zwierzęcej sprzedaż produkcji, zakup zwierząt, pasze z zakupu, pasze własne oraz koszty poza paszowe jak środki czystości, remonty bieżące w budynkach inwentarskich, serwis urządzeń, itp.

Gospodarstwa wybrane do współpracy reprezentowały zróżnicowany poziom produkcji rolnej. Dla rolnika zasadniczym celem ekonomicznym jest możliwie wysoki dochód rolniczy. Wielkość dochodu z prowadzenia działalności produkcyjnej jest wynikiem wielu zależnych i niezależnych czynników, a w tym koniunktury na płody rolne, pochodną wielkości nakładów na produkcję, cen sprzedaży produktów rolnych oraz cen nabywanych środków produkcji, usług oraz sytuacji podaży-popytu. Analiza kosztów jest tu pomocnym narzędziem działań poprawy efektywności ekonomicznej poszczególnych działalności produkcyjnych. Rolnik zapoznaje się z wielkością własnych kosztów zmiennych prowadzenia działalności rolniczej. W niniejszym opracowaniu miernikami sprawności ekonomicznej jest koszt zmienny przeliczony na jednostkę produkcji (ha, dt, szt, kg, l), dochód bezpośredni. Rachunek kosztów przeprowadzony był bez uwzględniania dotacji i podatków, uzyskane ceny za produkty oraz ponoszone koszty wyrażone są w wartościach brutto (zł).

Działalności te opisane były w różnym rozmiarze ilościowym i jakościowym wynikającym z rzeczywistego stanu w gospodarstwach.

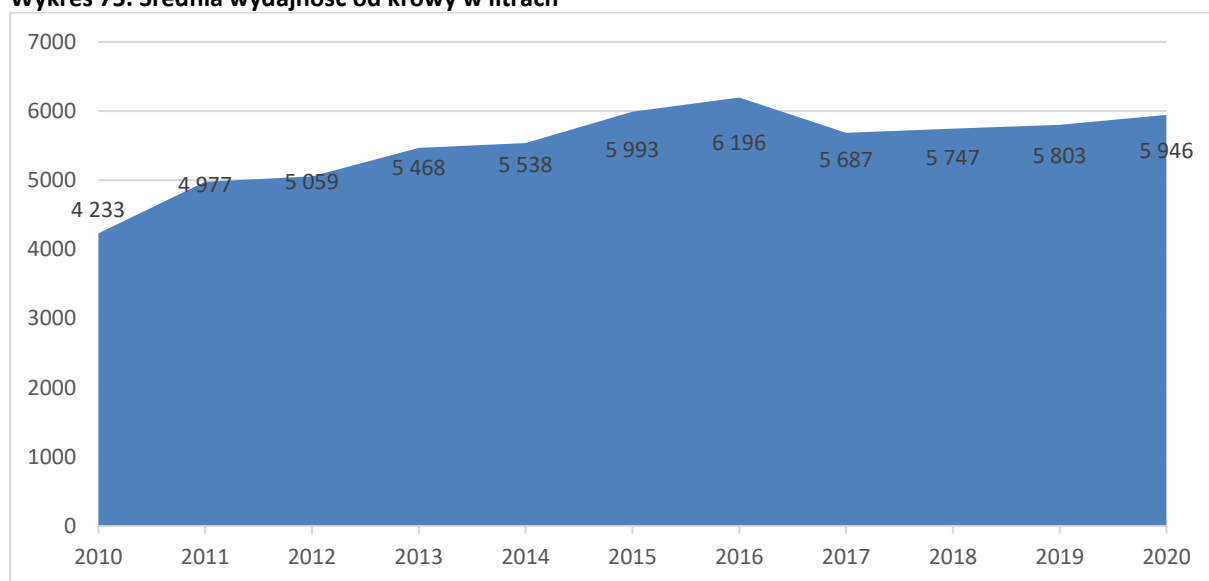
Wykres 74. Opłacalność produkcji mleka w województwie podlaskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

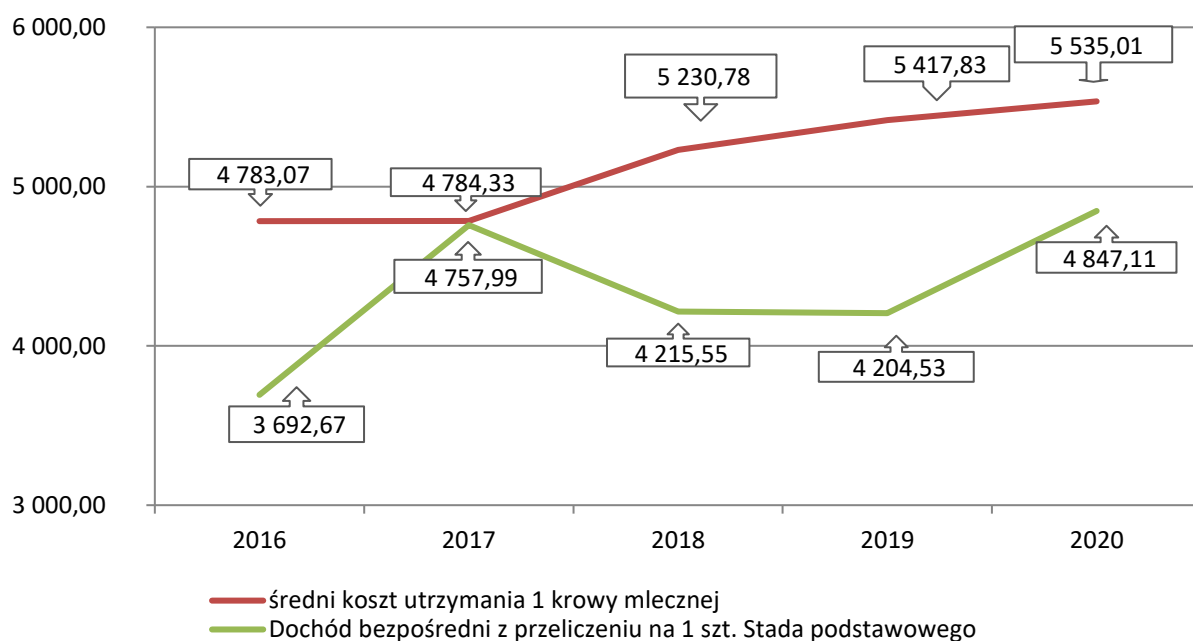
Chów bydła mlecznego, produkcja mleka to dla dużej liczby gospodarstw rolnych w naszym województwie podstawowy kierunek produkcji rolniczej i główne źródło utrzymania. Produkcja mleka jest jedną z najbardziej intensywnych działalności rolniczych wymagających specjalistycznej wiedzy, wysokich nakładów na technologię i organizację produkcji. W zestawieniu prezentowane są wyniki analiz kosztów zmiennych produkcji mleka w oparciu o dane z gospodarstw różniących się skalą produkcji, wydajnością mleczną, systemem żywienia i utrzymania zwierząt. Dane przygotowane zostały z gospodarstw o różnej skali utrzymywanego stada krów i wydajności mlecznej. Analiza kosztów oprócz produkcji mleka obejmowała także wyliczenie kosztów zmiennych pasz wytwarzanych i skarmianych w toku produkcji w gospodarstwach. Główne czynniki różnicujące efektywność produkcji i poziom kosztów zmiennych mleka to koszty wytworzenia pasz własnych, udział pasz z zakupu, poziom wydajności mlecznej krów, zróżnicowane nakłady na remont stada, koszty leczenia i usług weterynaryjnych, mniejszy wartościowo udział stanowiły koszty poza paszowe.

Wykres 75. Średnia wydajność od krowy w litrach

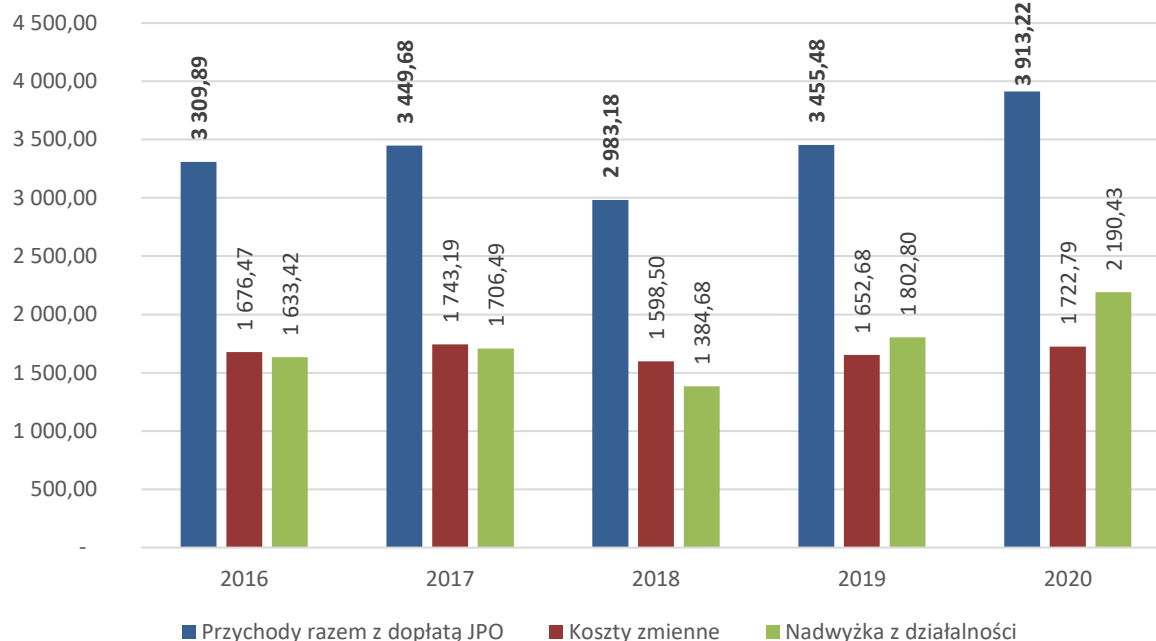
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 76. Opłacalność chowu bydła mlecznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

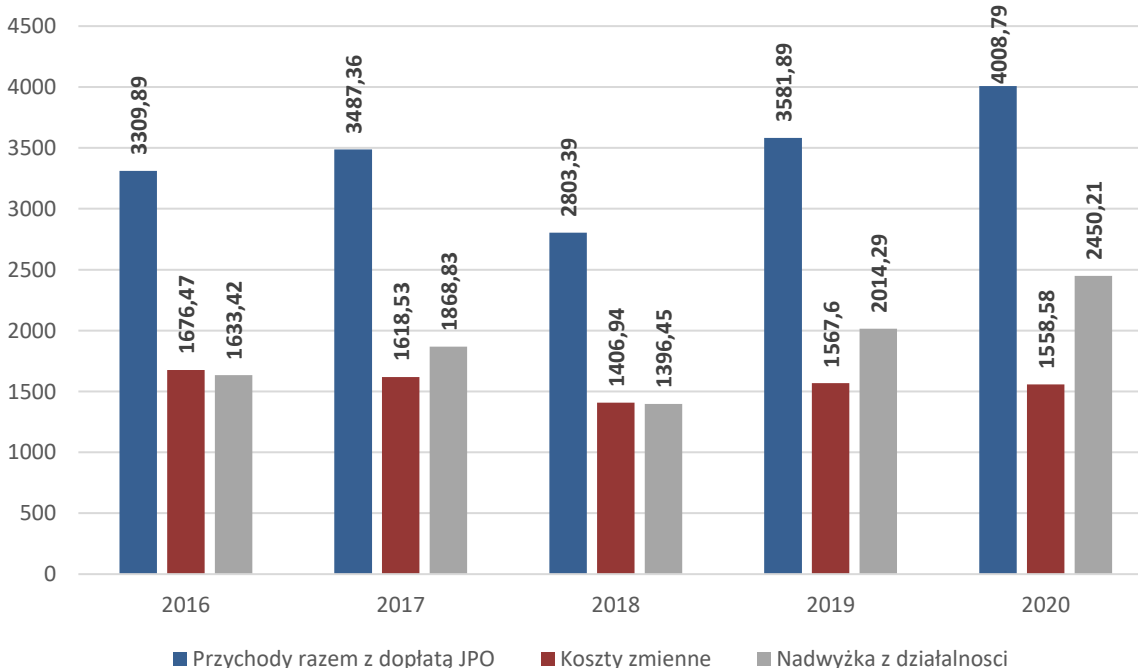
Wykres 77. Opłacalność uprawy pszenżyta ozimego (zł/ha)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

Pszenżyto uprawiane w plonie głównym jako roślina paszowa ale także sprzedawane jest w obrocie wolnorynkowym jako zboże towarowe. Głównym czynnikiem wyróżniającym poziom kosztów w uprawie pszenżyta był poziom nawożenia mineralnego oraz zmienny poziom nakładów w poszczególnych gospodarstwach na materiał siewny i ochronę roślin. Warto odnotować wzrastające nakłady na kwalifikowany materiał siewny. Inne koszty utrzymywały się na zbliżonym i wyrównanym poziomie. Nakłady na usługi wyraźnie zróżnicowane, blisko połowa gospodarstw korzystała z usług zbioru. Wyraźne zmniejszenie cen rynkowych zbóż w tym pszenżyta wpłynęło na decyzje rolników o zastosowaniu nieco niższych nakładów pod uprawę. Przy nieco niższym plonowaniu pszenżyta ozimego przyczynił się do wzrostu poziomu kosztów.

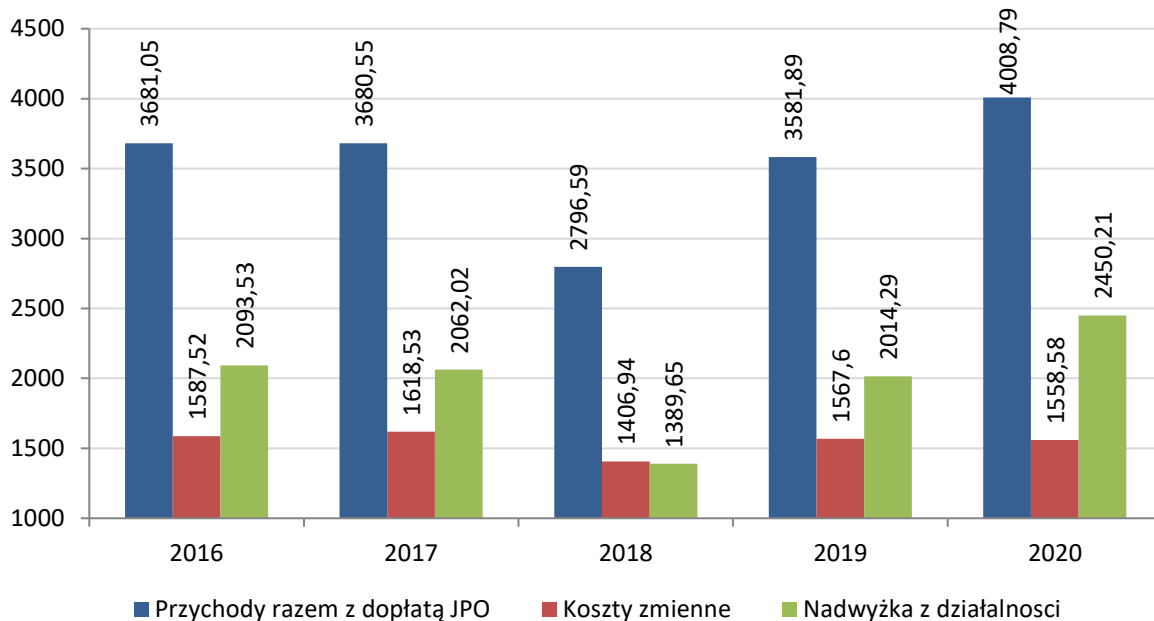
Wykres 78. Opłacalność uprawy jęczmienia jarego w zł/ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

Jęczmień jary uprawiany jako zboże zabezpieczające potrzeby paszowe gospodarstw jest równocześnie zbożem towarowym. W badanej zbiorowości plantacji we wszystkich uprawach wartość produkcji przewyższała poniesione koszty zmienne. Główne czynniki różnicujące poziom kosztów zmiennych to zmienne proporcje udziału materiału siewnego (wzrastający udział materiału siewnego z zakupu/, wyższy poziom w nakładach na nawożenie, poziom ochrony roślin był niższy niż w latach ubiegłych. Ceny sprzedaży wynosiły: w 2012 r. średnio 80 zł/dt, a w 2013 r., średnio 79,0 zł/dt, w 2014 r. średnio 71 zł/ha, w 2015 r. średnio 74 zł/dt. Uzyskane wyniki kształtowały się przy średnio korzystnych warunkach wegetacji przy podobnym poziomie kosztów zmiennych w przeliczeniu na 1 dt i wyższym plonowaniu jęczmienia.

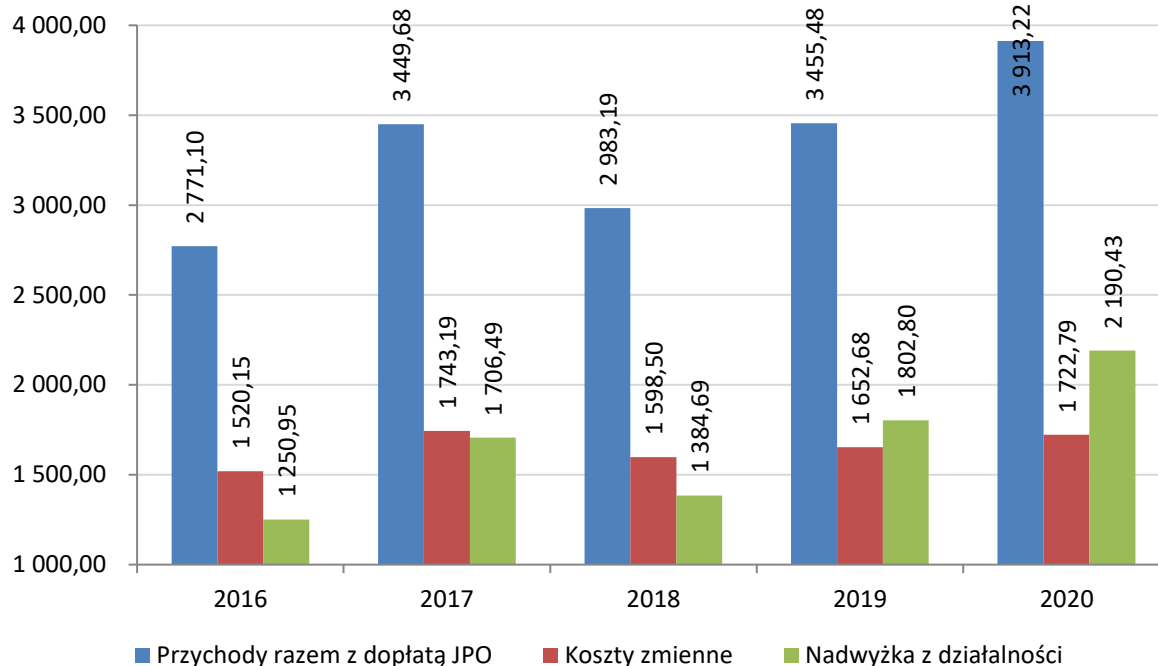
Wykres 79. Opłacalność uprawy pszenicy ozimej w zł/ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

Pszenica ozima uprawiana głównie jako roślina towarowa i w znacznie mniejszym stopniu zabezpieczająca potrzeby paszowe gospodarstw. W badanej zbiorowości we wszystkich plantacjach wartość produkcji przewyższała poniesione koszty zmienne. Główne czynniki różnicujące poziom kosztów zmiennych to różnice w nakładach na nawożenie, wzrastający udział kwalifikowanego materiału siewnego. Poziom ochrony roślin był nieco wyższy jak w roku ubiegłym, usługi w znacznym stopniu zróżnicowane, tylko jedna czwarta liczby gospodarstw korzystała z usług zbioru. W porównaniu z latami ubiegłymi należy odnotować spadek średniej ceny sprzedaży, nieco niższy poziom nakładów na produkcję oraz niższy poziom plonowania pszenicy ozimej.

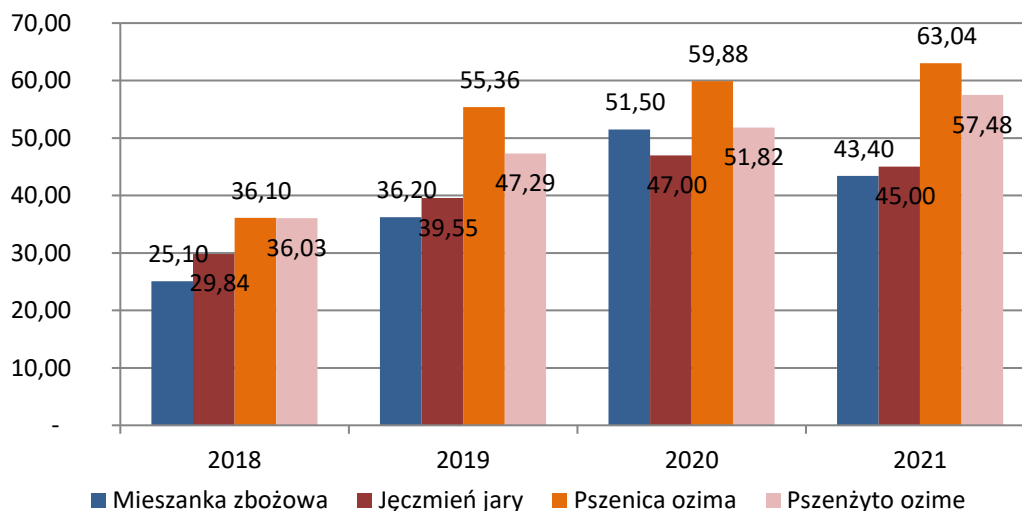
Wykres 80. Opłacalność uprawy mieszanki zbożowej w zł/ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

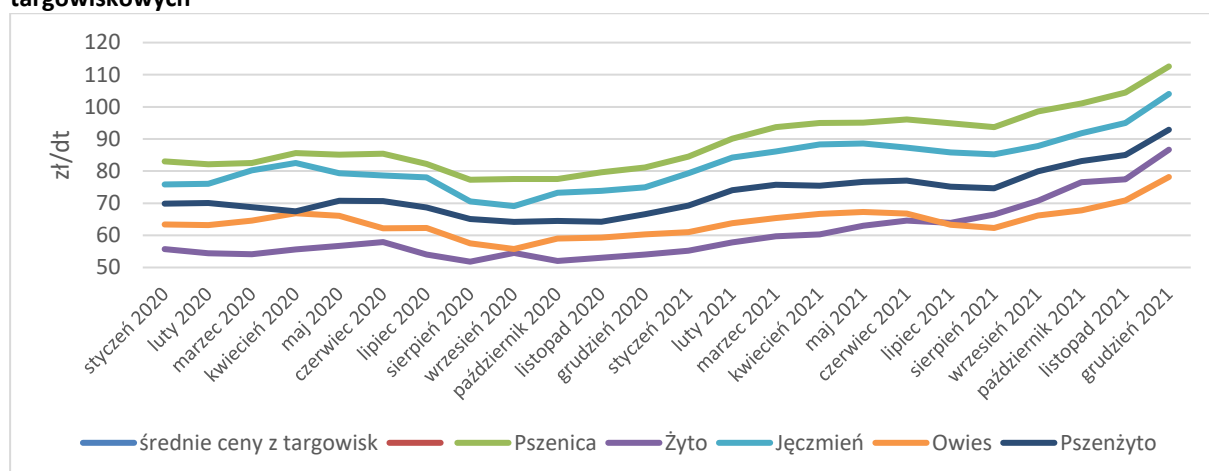
Mieszanka zbożowa uprawiana głównie jako zboże zabezpieczające potrzeby paszowe gospodarstwa, występuje również w obrocie wolnorynkowym jako zboże towarowe. W badanej zbiorowości upraw, we wszystkich uprawach wartość produkcji przewyższała poniesione koszty zmienne. Główne czynniki wpływające na poziom kosztów zmiennych to różnice cenowe kupowanych nawozów mineralnych, zróżnicowany cenowo materiał siewny, zmienne ceny paliwa oraz poziom remontów bieżących i ich udział w kosztach maszynowych. Poziom ochrony roślin był niewysoki i wyrównany, zwiększył się udział usług, ponad pięćdziesiąt procent gospodarstw korzystało z usług zbioru. W porównaniu z latami ubiegłymi utrzymuje się stała tendencja zmniejszania kosztów upraw. Wartość średniej ceny sprzedaży, nieco niższy poziom nakładów na produkcję oraz znacznie wyższy poziom plonowania zboża wpłynęły na obniżenie poziomu kosztów zmiennych w przeliczeniu na 1 dt plonu głównego.

Wykres 81. Średni plon zbóż w dt/ha województwa podlaskiego na podstawie badań EUROKAL

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROKAL

Wykres 82. Średnia cena zbóż w zł/ha uprawianych w województwie podlaskim na podstawie cen targowiskowych

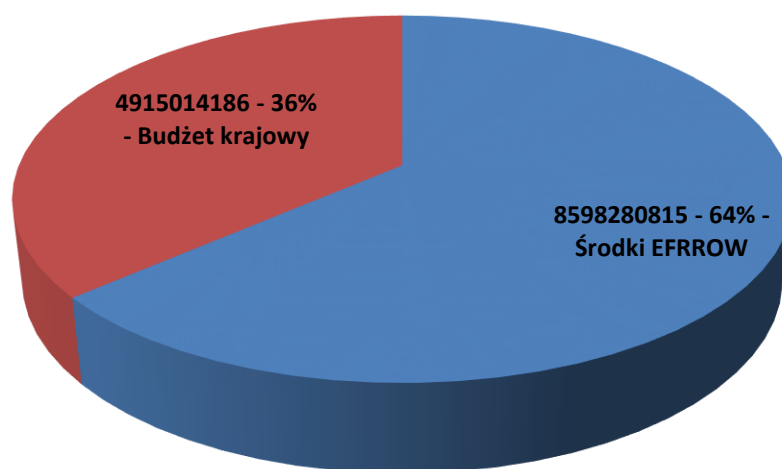

Źródło: Opracowanie własne

Znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie dla opłacalności produkcji i ciągłości produkcji rolniczej

Budżet Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 to ponad 13,5 mld euro. W ramach Programu realizowanych będzie 15 działań obejmujących 35 poddziałań. PROW 2014-2020 określa strategię i zasady wykorzystania środków unijnych Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) dla rozwoju polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich.

Wykres 83. Budżet PROW2014-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Europejskie programy pomocowe stały się w ostatnich latach impulsem do przemian w rolnictwie na obszarach wiejskich. Środki pomocy UE, które otrzymała polska wieś, rolnictwo zostały skierowane na inwestycje w gospodarstwach rolnych. Dzięki modernizacji swoich gospodarstw polscy rolnicy mogą skutecznie konkurować na krajowym i unijnym rynku z innymi farmerami z innych państw. Integracja Polski z UE przyniosła wzrost dochodów rolników. Polska jest wśród krajów UE, które najefektywniej wykorzystują fundusze europejskie. Polska od lat realizuje politykę zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich zgodnie z zasadami określonymi w programach UE. Polega ona na dostosowaniu warunków życia ludzi na obszarach wiejskich do wymagań współczesności przy uwzględnieniu konieczności wielokierunkowego i zrównoważonego rozwoju. Trzeba podkreślić, że taka polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich stwarza nie tylko nowe szanse rozwoju społeczno-gospodarczego dla rolników i mieszkańców wsi, ale także pozwala na zapewnienie ochrony środowiska naturalnego i zachowania piękna krajobrazu wiejskiego.

Decyzją Komisji Europejskiej została w 2021 roku zaakceptowana zmiana Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Wprowadza ona wsparcie na okres przejściowy dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021-2022. Zwiększono budżet PROW o 4,5 mld Euro, w tym:

- 3595,5 mld euro środków publicznych w związku z wprowadzeniem okresu przejściowego (z czego 2 287 823 174 euro stanowią środki EFRROW, a 1 307 687 080 euro środki współfinansowania krajowego);
- 944,7 mld euro środków z Europejskiego Instrumentu Odbudowy (wsparcie nie wymaga współfinansowania krajowego, ponieważ środki te dotyczą wsparcia na rzecz cyfrowej i środowiskowej transformacji rolnictwa i obszarów wiejskich).

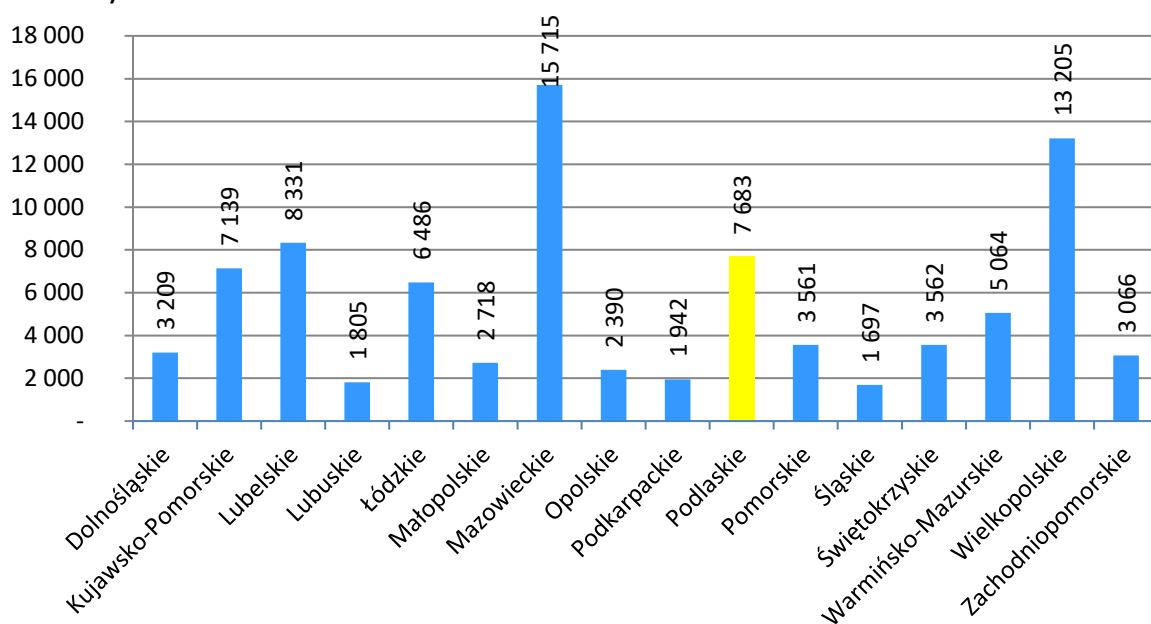
Ponadto o kolejne 2 lata wydłużono realizację PROW 2014-2020. W okresie przejściowym niektóre instrumenty wsparcia zostaną zmodyfikowane, tak żeby skutecznie odpowiadać na zmieniające się potrzeby rolników, przedsiębiorców oraz mieszkańców obszarów wiejskich, a w efekcie jak najefektywniejsze wykorzystanie środków przeznaczonych na wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich.

Tabela 41. Środki finansowe ogółem na rzecz rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020

Działanie/poddziałanie/typ operacji	Budżet ogółem (euro)
Premie dla młodych rolników	717 978 630
Restrukturyzacja małych gospodarstw	745 527 034
Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa	5 996 857
Modernizacja gospodarstw rolnych	2 499 997 963
Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000	118 937 106
Inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych	90 338 894
Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych	184 970 926
Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym	215 268 848
Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej	289 359 101
Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych	231 997 643
Przetwórstwo i marketing produktów rolnych	823 052 019
Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich	1 311 689 498
Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów	63 248 582
Wsparcie na rozwój lokalny kierowany przez społeczność w ramach LEADER	786 980 355
Scalenie gruntów	284 699 018
Transfer wiedzy i działalność informacyjna	57 999 757
Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i zastępstw	75 000 519
Współpraca w ramach grup EPI	87 998 186
Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych	33 003 300
Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne	1 366 679 125
Rolnictwo ekologiczne	699 942 890
Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami	1 983 293 170
Wsparcie na zalesianie i tworzenie terenów zalesionych	270 989 060
Wsparcie na inwestycje zwiększające odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska	30 000 000
Pomoc techniczna	323 277 848
Renty strukturalne- zobowiązania	263 985 099
Dobrostan zwierząt	50 000 000
RAZEM PROW 2014–2020	13 612 211 428

Województwo podlaskie efektywnie wykorzystuje środki dostępne w ramach PROW 2014-2020 o czym świadczą ilości składanych wniosków do ARiMR. Województwo podlaskie znajduje się w czołówce Polski pod względem wykorzystania dostępnych środków.

Wykres 84. Liczba złożonych wniosków z operacji typu Modernizacja gospodarstw rolnych (stan na dzień 31.12.2021)

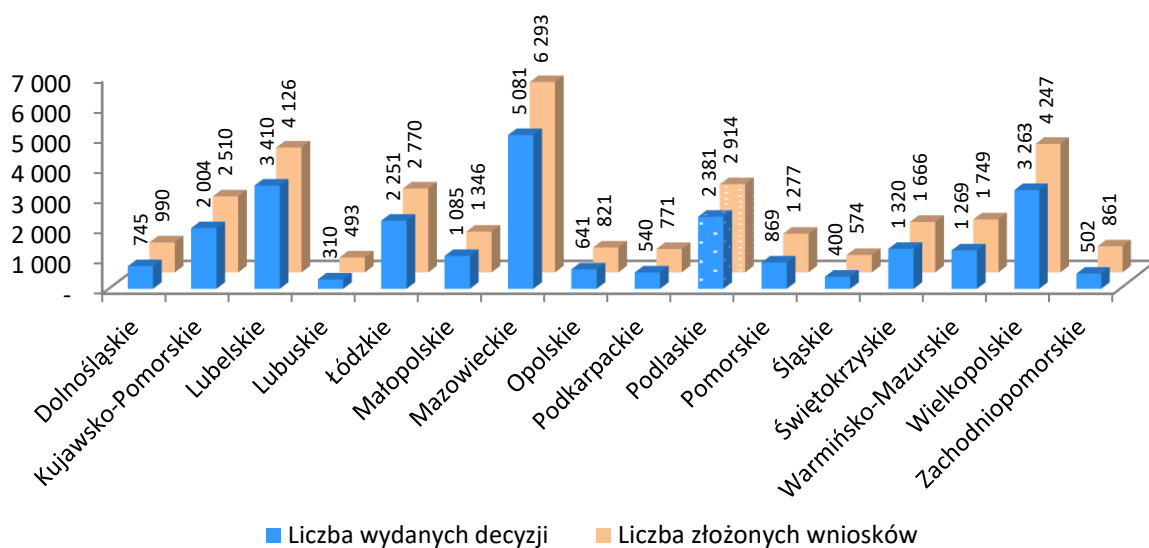

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Najwięcej wniosków o przyznanie pomocy złożono w województwie Mazowieckim, Województwo podlaskie klasyfikuje się na piątym miejscu z ilością 7683 złożonych wniosków.

Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej dla gospodarstw o wielkości ekonomicznej na poziomie minimum 25 tys. euro zaplanowano „Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność”. Jest to działanie przypominające trochę obecną modernizację gospodarstw, ale okrojone. Proponuje się, aby korzystały z niego gospodarstwa z produkcją zwierzęcą (nastawiane na nowoczesne technologie, energooszczędne, niskoemisyjne) oraz ekologiczne (produkcja ekologiczna na poziomie minimum 50%). Zaplanowano, iż limit pomocy w przypadku zakupu maszyn i urządzeń oraz inwestycji niematerialnych wyniesie 200 tys. zł a inwestycji budowlanych – 1 mln zł.

Wykres 85. Liczba złożonych wniosków i wydanych decyzji z operacji typu - Premie dla Młodych Rolników (stan na dzień 31.12.2021)

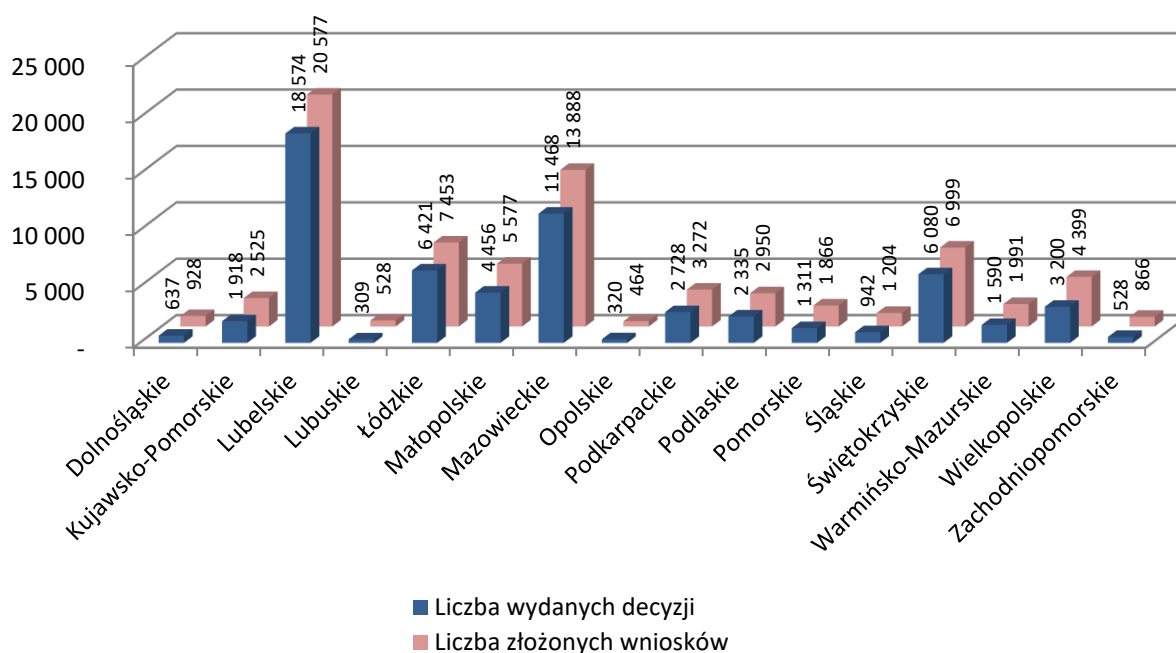
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Premie dla młodych rolników Pomoc związana z rozpoczęciem prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym. Wsparcie w wysokości 150 tys. zł wypłaca się w ratach: I rata – 80% kwoty pomocy, II rata – 20% kwoty pomocy. W dniu złożenia wniosków o przyznanie pomocy około 57% młodych rolników nie osiągnęło 25 lat. Dominującym kierunkiem produkcji w gospodarstwach, którym przyznano pomoc były:

- uprawy polowe 36%
- produkcja mieszana (uprawy, hodowla) – 24%
- chów i hodowla krów mlecznych – 18%
- pozostałe – 22%.

W przyszłym okresie programowania, zgodnie z projektem Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, kwota premii dla młodych rolników wzrośnie do 200 tys. zł.

Wykres 86. Liczba złożonych wniosków i wydanych decyzji z operacji typu - Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw (stan na dzień 31.12.2021)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Program Restrukturyzacji Małych Gospodarstw – przez niektórych określany także, jako dotacje dla rolników 60 tys. – został dedykowany rolnikom, którzy: Posiadają gospodarstwo obejmujące co najmniej 1 hektar użytków rolnych lub nieruchomość służącą do prowadzenia produkcji w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej.

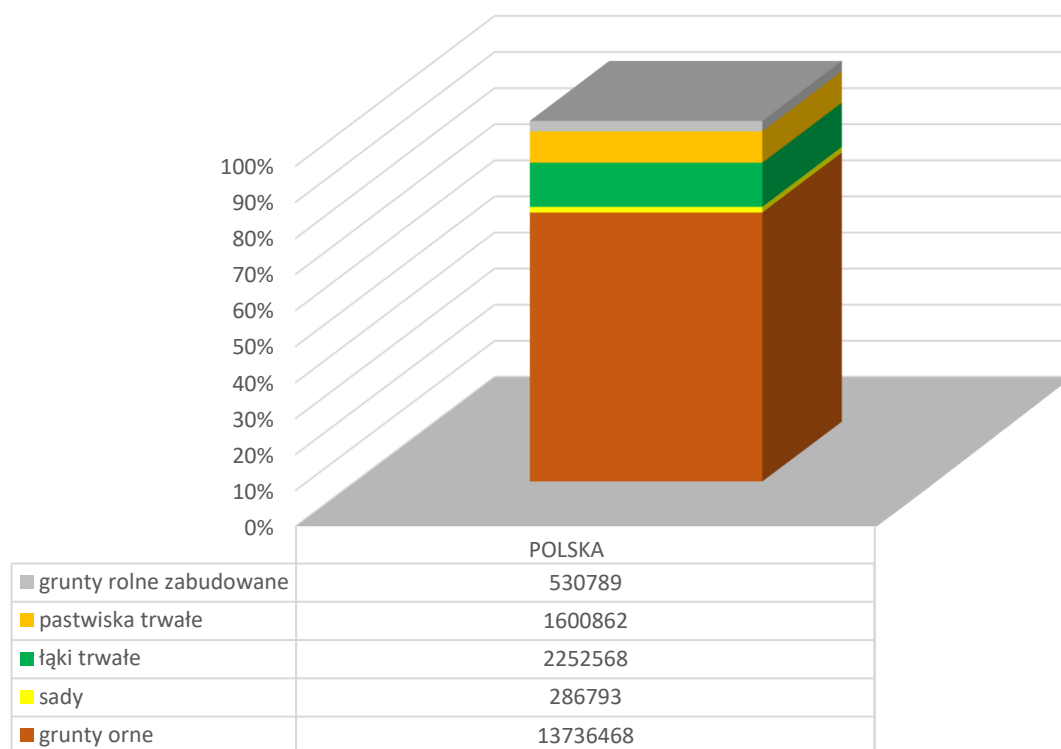
Plan Strategiczny zawiera również bardzo szerokie wsparcie dla gospodarstw (o wielkości ekonomicznej minimum 25 tys. euro) oraz przedsiębiorstw (mikro, małych i średnich) na przetwórstwo. Jest to „Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości, w tym przez angażowanie się producentów rolnych w sektorze przetwórstwa produktów rolnych i poprawa jego konkurencyjności”. Pomoc będzie udzielana na inwestycje dotyczące przetwarzania lub sprzedaży produktów rolnych i nierolnych. Dla rolników jest to szansa na założenie lub rozwój MOL oraz RHD. Przewiduje się dla nich wsparcie w formie ryczałtu (200 tys. zł).

1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

Rolnictwo, to jedna z najstarszych i podstawowych dziedzin gospodarki, której głównym celem jest dostarczenie człowiekowi żywności do bezpośredniej konsumpcji lub po przetworzeniu w zakładach przemysłu spożywczego, ponadto produkowanie surowców przemysłowych (np. włókna roślinnego i zwierzęcego, skór surowych, używek) w celu zaspokojenia innych (nieżywnościowych)

potrzeb człowieka. Dlatego odgrywa dużą rolę w rozwoju społecznym i gospodarczym obszarów wiejskich. Gospodarując na ponad połowie ogólnej powierzchni kraju rolnictwo wyznacza główne funkcje i kierunki użytkowania ziemi oraz kształtuje środowisko przyrodnicze i krajobraz. Obecnie obserwujemy w Polsce modernizację i specjalizację produkcji rolnej. Nowoczesne rolnictwo produkujące często metodami „przemysłowymi”, przynosi dużo większe korzyści ekonomiczne niż rolnictwo tradycyjne.

Wykres 87. Powierzchnia kraju wg kierunków wykorzystania [w ha]

Dane GUS

Tabela 42. Powierzchnia województwa podlaskiego wg kierunków wykorzystania

Wyszczególnienie	2010	2015	2020	2021	w odsetkach
	ha				
Powierzchnia ogólna	2018702	2018702	2018702	2018704	100,0
Użytki rolne	1219915	1214084	1215550 ^a	1214978 ^a	60,2
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	639978	643803	639354	639191	31,7
Grunty pod wodami powierzchniowymi	27570	27670	27999	28024	1,4
Grunty zabudowane i zurbanizowane	73139	75609	78642 ^b	79529 ^b	3,9
Użytki ekologiczne	1825	1920	1969	1969	0,1
Nie użytki	54457	53992	53701	53651	2,7
Tereny różne	1818	1623	1487	1362	0,1

a łącznie z gruntami zadrzewionymi i zakrzewionymi na użytkach rolnych, ujmowanymi do 2016 r. w pozycji „grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione”. *b* łącznie z gruntami przeznaczonymi pod budowę dróg publicznych lub linii kolejowych

Źródło: dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

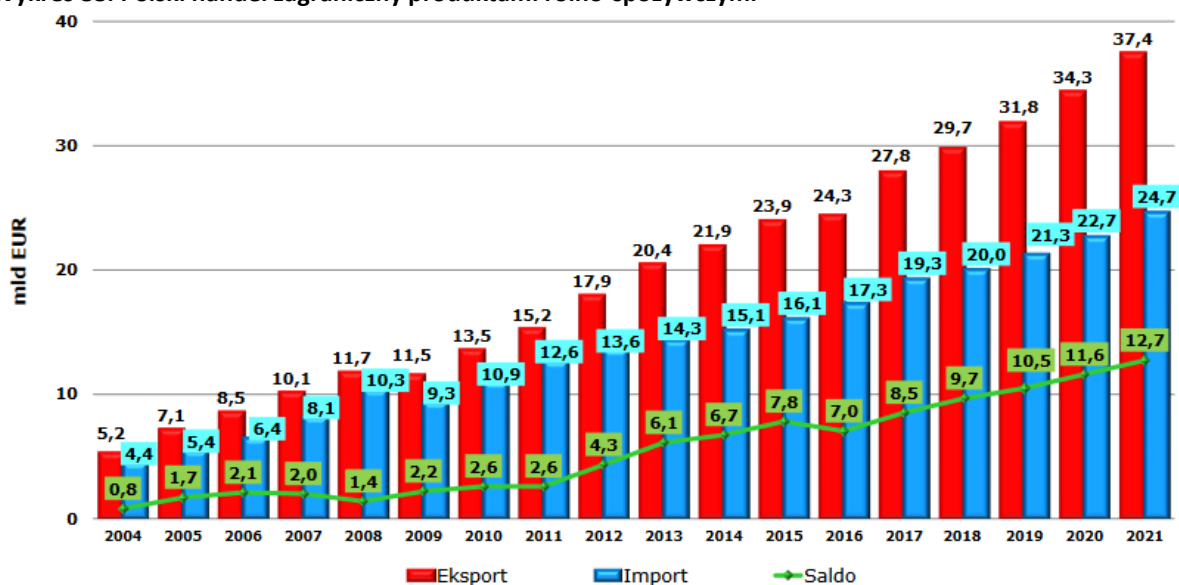
Udział rolnictwa w wymianie handlowej

Podlasie swoją wymianę handlową opierają głównie na współpracy z sąsiadami. Analiza wymiany handlowej Polski na przestrzeni lat 2000 – 2016 wskazuje na znaczący wzrost obserwowany zarówno w eksporcie jak i imporcie. Wskaźniki Narodowego Banku Polskiego oraz Głównego Urzędu Statystycznego w ujęciu płatniczym i rzeczowym wskazują, że w omawianym okresie nastąpił wzrost w granicach 3,6 – 5,6. Na kształtowanie PKB wpływ ma wymiana handlowa czyli zależność pomiędzy importem a eksportem. Polską produkcją rolną charakteryzuje wysoka jakość do ceny ich wytworzenia. Ponadto ze względu na stosunkowo niskie zużycie nawozów sztucznych przy produkcji polskie

rolnictwo jest konkurencyjne ze względu na kwestie ekologiczne oraz smakowe i jakościowe. Stwarza to potencjalne możliwości wykorzystania tych faktów do wzrostu eksportu produktów rolnych. Obecna struktura produkcji rolnej zapewnia wzrost wymiany handlowej co jest widoczne we wzroście cen produktów mlecznych jak również żywca w III kwartale br.

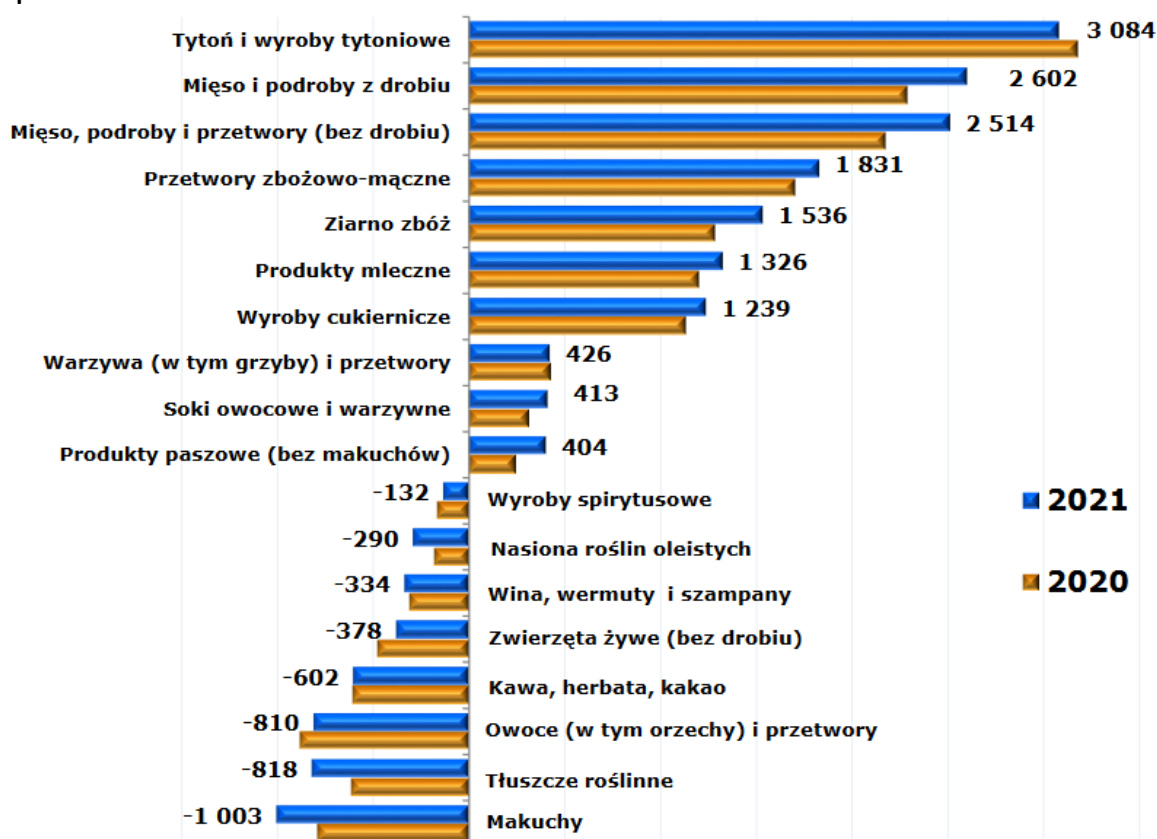
W 2021 r. kontynuowana była wzrostowa tendencja w eksporcie towarów rolno-spożywczych z Polski – od 2004 r. jego wartość wzrosła ponad 7-krotnie. W 2021 r. sprzedaż towarów rolno-spożywczych za granicę osiągnęła rekordowy poziom 37,4 mld EUR, o 9% wyższy niż rok wcześniej. Wzrost eksportu był wynikiem utrzymującego się popytu na polskie produkty, które pomimo rosnących cen w drugiej połowie 2021 r., były konkurencyjne na rynku międzynarodowym. Sprzedaż zagraniczną polskich produktów rolno-spożywczych wspierał korzystny dla krajowych przedsiębiorców kurs złotego względem euro oraz postępująca dywersyfikacja kierunków eksportu. Bardzo dobre wyniki eksportu były również rezultatem rosnącej aktywności gospodarczej polskich przedsiębiorców, właściwego przygotowania krajowych firm do funkcjonowania w warunkach pandemii i dostosowania oferty asortymentowej do zróżnicowanych preferencji konsumentów zagranicznych.

Wykres 88. Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Ministerstwa Finansów, 2021 r. – dane wstępne. Saldo obliczono na podstawie danych z dokładnością do kilku miejsc dziesiętnych

Wykres 89. Saldo handlu zagranicznego Polski wybranymi produktami rolno-spożywczymi w 2021 r. w porównaniu z 2020 r.

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Ministerstwa Finansów, 2021 r. – dane wstępne.

Liczba miejsc pracy

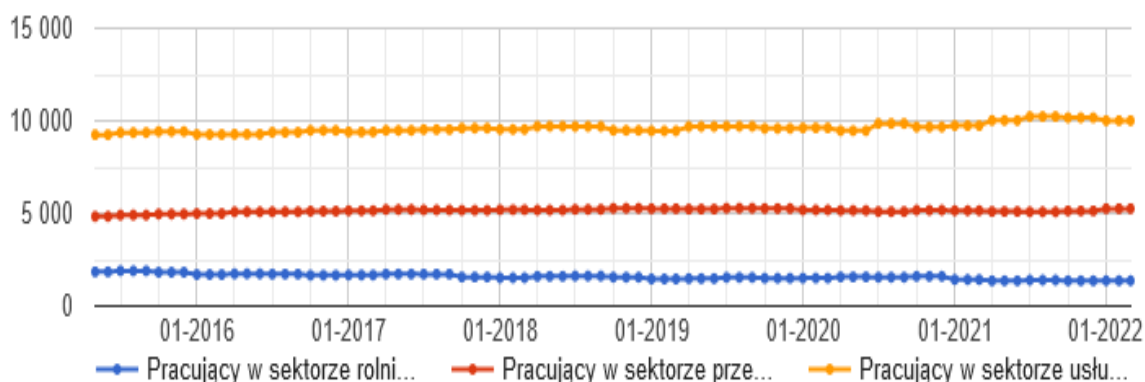
Zmiany w gospodarce wymuszają wykorzystywanie w coraz większym stopniu nowych technologii oraz zmiany sposobu wytwarzania i sprzedaży dóbr wysokiej jakości. Rolnictwo musi podążać za tymi trendami i również modernizować się w celu poprawy jakości, wydajności i nakładów inwestycyjnych. Globalne zmiany w rolnictwie mogą jednak powodować ubytek miejsc pracy ze względu na zwiększoną mechanizację i modernizację a z drugiej na specjalizację gałęzi produkcji rolnej. W podlaskim na 1000 mieszkańców pracuje 200 osób. Jest to znacznie mniej od wartości dla kraju. 51,3% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 48,7% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w podlaskim wynosiło w 2020 roku 7,8% (7,8% wśród kobiet i 7,8% wśród mężczyzn). Jest to znacznie więcej od stopy bezrobocia dla Polski. W 2020 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w podlaskim wynosiło 4 929,64 PLN, co odpowiada 89,30% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Polsce. Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców podlaskiego 43 398 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 36 027 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi -7 371. 34,6% aktywnych zawodowo mieszkańców podlaskiego pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 21,3% w przemyśle i budownictwie, a 15,6% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 2,1% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Dynamika tych wartości

Reasumując należy stwierdzić, że pomimo tego, iż rolnictwo nie ma dużego udziału w PKB Polski to jednak przed rolnictwem ze względu na polską specyfikę rysują się dobre perspektywy. Istotne jest jednak inwestowanie w odpowiednie obszary rolnictwa obejmujące m.in. referencyjne wspieranie powstawania nowych gospodarstw rolnych oraz wspieranie istniejących. Wsparcie nie może jednak polegać tylko na dofinansowywaniu modernizacji czy dopłat ze środków Unii Europejskiej. Należy

również większy nacisk położyć na rozwój grup producenckich, rolniczy system ubezpieczeń i emerytur oraz zwolnienia fiskalne.

Wykres 90. Ludność Polski pracująca w rolnictwie, przemyśle i usługach [w tys.]

Rolnicy zachęteni dotacjami unijnymi inwestują w rozwój swoich gospodarstw, sięgają po nowe technologie w celu usprawnienia i intensyfikowania swojej produkcji. Obecnie w województwie podlaskim jest najwięcej gospodarstw rolnych o powierzchni 5-15 ha. W roku 2015 pracujących w rolnictwie w województwie podlaskim było 124 428 tys. ludzi, co dało w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych 11,8 osób.

Rolnictwo, jako stały i nieodłączny składnik gospodarki bierze czynny udział w kształtowaniu wzrostu gospodarczego, poprzez wzrost produkcji rolnej. Jednak, aby wzrost produkcji rolnej był możliwy trzeba przede wszystkim skupić się na jak najlepszym wykorzystaniu potencjału danego województwa. W obecnych czasach najkorzystniej na uprawach czy hodowli zwierząt wychodzą duże zintegrowane przedsiębiorstwa, bowiem mogą one liczyć na duże zniżki u producentów pasz czy nawozów zgodnie z zasadą, że większy może więcej.

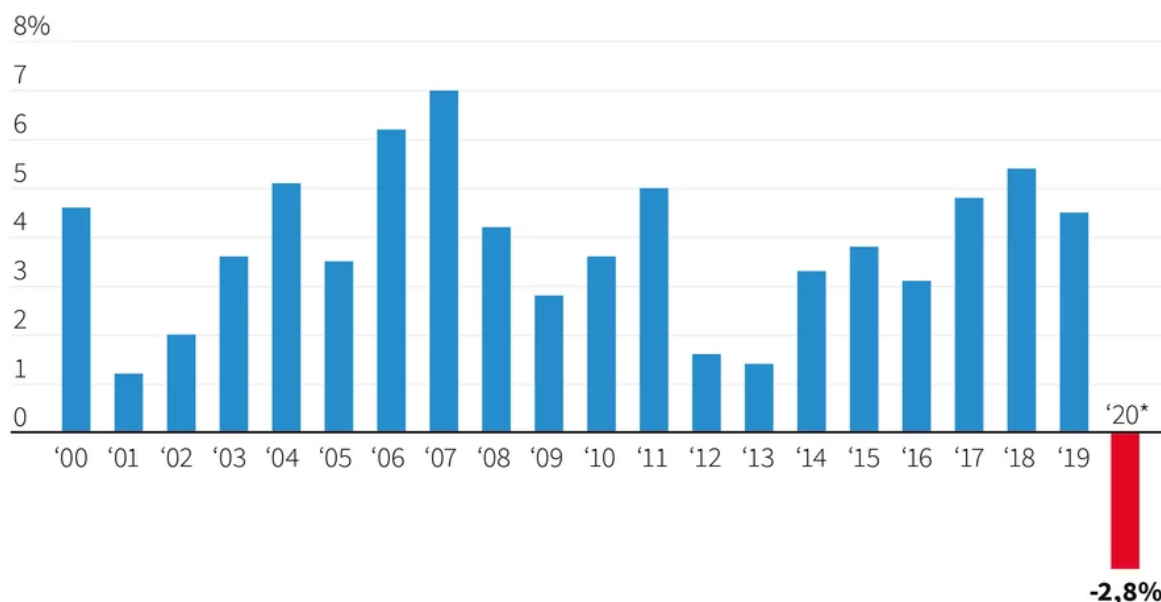
Według Głównego Urzędu Statystycznego w I kwartale 2022 roku zatrudnienie w sektorze rolniczym wzrosło o 6 tys. (0,4%) w porównaniu do IV kwartału 2021 roku, a spadło o 58 tys. (4,1%) w relacji do I kwartału 2021 roku. W przemyśle zatrudnienie zmniejszyło się w relacji do IV kwartału 2021 roku o 51 tys. (1,3%), a w porównaniu do I kwartału 2021 o 98 tys. (2,4%). W sektorze usług w relacji do poprzedniego kwartału zatrudnienie spadło o 15 tys. (0,1%), ale wzrosło aż o 379 tys. (3,1%) w relacji do I kwartału 2021 roku.

W ostatnim dwudziestoleciu łatwo zauważyć, że trend charakteryzujący większość rozwiniętych gospodarek zmienia także polską rzeczywistość: oto właściwie stale zmniejsza się zatrudnienie w rolnictwie, za to rośnie – w usługach. Zatrudnienie w przemyśle oscyluje wokół wartości 5 mln osób.

Wzrost gospodarczy w Polsce

REALNA ZMIANA PRODUKTU KRAJOWEGO BRUTTO (PKB)

Zmiana procentowa rok do roku

Źródło: GUS, *szacunek

Pandemia koronawirusa i związane z tym restrykcje sanitarne doprowadziły do pierwszego od 1991 spadku PKB w Polsce. Był on jednak płytszy niż w początkowym okresie transformacji (wtedy PKB spadł o 7 proc. rdr) i o ok. połowę mniejszy niż wskazywały szacunki formułowane wiosną ubiegłego roku. Gospodarka światowa przeżywa największy kryzys od II wojny światowej.

Uwarunkowania zewnętrzne województwa podlaskiego

Czynniki społeczne

- zachowanie konsumentów na rynku

Nowoczesne trendy społeczne muszą stać się motorem rozwoju polskiego rolnictwa. Bardzo ważne, aby modę na zdrową, smaczną polską żywność, przekuć w trend, aby było to trwałe i rozszerzające się na całą populację zjawisko.

Konieczne jest prowadzenie nowego sposobu narracji dla polskiego rolnictwa. Celem takiego komunikowania jest połączenie świetnego jakościowo polskiego surowca z nowoczesnymi i innowacyjnymi technologiami produkcji oraz coraz doskonalszymi systemami kontroli jakości spowodują, że polska żywność śmiało będzie mogła wkroczyć na światowe rynki zbytu.

Polskie produkty rolno spożywcze należy promowane pod jednym wspólnym znakiem, hasłem „Polska smakuje”. Nowe podejście i zespolenie inicjatyw z zakresu działań informacyjno-promocyjnych powinny mieć wspólny mianownik „wspólna marka polskiego rolnictwa”.

Wysiłki marketingowe powinny być skoncentrowane na pobudzeniu u konsumentów reakcji rozpoznania i kojarzenia tych produktów z Polską, a co za tym idzie, z doskonałą jakością i konkurencyjną ceną. Najważniejszą i najcenniejszą z punktu widzenia marketingu rolniczego grupą konsumentów są tzw. innowatorzy. Są to osoby mocno związane z daną marko na dobre i złe. Mówią głośno i chętnie o aktywności firmy. Sprzyja temu rozwój mediów społecznościowych, dzięki temu informacje o produktach czy o konkretnych działaniach błyskawicznie się rozprzestrzeniają. Ta forma

przekazu ma obecnie największe przełożenie na wzrost sprzedaży, coraz więcej aktywności przenosi się do internetu, telewizję coraz częściej ogląda się w internecie.

Trendy na których warto oprzeć działania w ramach promocji polskiego rolnictwa.

- patriotyzm konsumencki

Coraz więcej Polaków deklaruje, że polskość marki zachęca ich do zakupu danego produktu, (w 2017 roku już 7 na 10 badanych). Artykuły rolno-spożywcze to kategoria, dla której polskie pochodzenie jest szczególnie istotne (60%). Klienci nie zawsze potrafią zidentyfikować polską markę, niewielki procent korzysta ze specjalnej aplikacji do tego stworzonej. Bardzo istotne i ważne jest informowanie na opakowaniach o polskim pochodzeniu marek, i co zachęca najczęściej do zakupu produktu. Świadczy to tym, że Polacy świadomie i dojrzałe podejmują decyzje zakupowe.

W dzisiejszych czasach bardzo ważne staje się, aby marka, jaką jest „polska żywność” miała zbudowaną strategię uwzględniającą zmiany społeczne, kulturowe i cywilizacyjne. Znaczące staje się oddziaływanie na emocje narzędziami, które budują zaangażowanie konsumenta w działanie marki. Odpowiednie wykorzystanie oddziaływania na zmysły może prowadzić do lepszego, głębszego doświadczenia marki i na stałe przekonać do niej kupującego. Marki nie sprzedają wyłącznie produktów, ale dążą do zapewnienia klientowi jak najliczniejszych pozytywnych doświadczeń, odwołujących się do emocji.

- wzrost turystyki krajowej

Turystyka jest sektorem usług, który odpowiednio pokierowany staje się istotnym elementem polskiej gospodarki, czynnikiem zwiększającym zatrudnienie. Na terenach wiejskich odpowiednikiem turystyki jest agroturystyka tj.: wypoczynek w gospodarstwach rolnych. Rozwój turystyki i agroturystyki jest uwarunkowany następującymi czynnikami:

- odpowiednia infrastruktura (drogi, hotele, gospodarstwa agroturystyczne);
- zabytki architektoniczne;
- baza kulturalna;
- miejsca o walorach przyrodniczych i krajobrazowych;
- położenie w centrum Europy;
- połączenia lotnicze.

Czynniki blokujące napływ turystów do Polski to:

- za mała promocja regionów turystycznych polski;
- uboga oferta dla turystów;
- większa rola emocji w procesach zakupowych.

Ekologia

Zadaniem rolnictwa ekologicznego jest nie tylko produkcja wysokiej jakości żywności przy jednoczesnym zrównoważeniu środowiska przyrodniczego, zapewnieniu dobrostanu zwierząt oraz dbałość o prowadzone uprawy. Ekologiczne metody produkcji nie powinny obciążać środowiska naturalnego bardziej niż naturalne ekosystemy, powinny być niezależne od nakładów zewnętrznych oraz powinny umożliwić zachowanie oraz rozwój rolnictwa i wsi.

Do głównych celów rolnictwa ekologicznego należą:

- produkcja żywności o możliwie największej jakości, która pomaga człowiekowi utrzymać zdrowie przy jednoczesnym utrzymaniu jakości użytkowej gleby;
- prowadzenie upraw w zgodzie z prawami przyrody;
- traktowanie gospodarstwa jako żywego gospodarstwa;
- ożywienie biologiczne gleby;
- naturalna ochrona roślin przed szkodnikami i chorobami;
- obecność zwierząt w gospodarstwie.

1.3.6.Przetwórstwo rolno spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Rodzaje działalności związanej z rolnictwem i jego miejsce w strukturze produkcji w województwie wpływ na zatrudnienie

1. Działalność rolnicza (nie objęta ustawą o swobodzie działalności gospodarczej):

- działalność wytwórcza w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego;
- działalność agroturystyczna, polegająca na wynajmowaniu przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów;
- działalność obejmująca wyrób wina przez producentów będących rolnikami, którzy wyrabiają mniej niż 100 hektolitrów wina w ciągu roku gospodarczego.

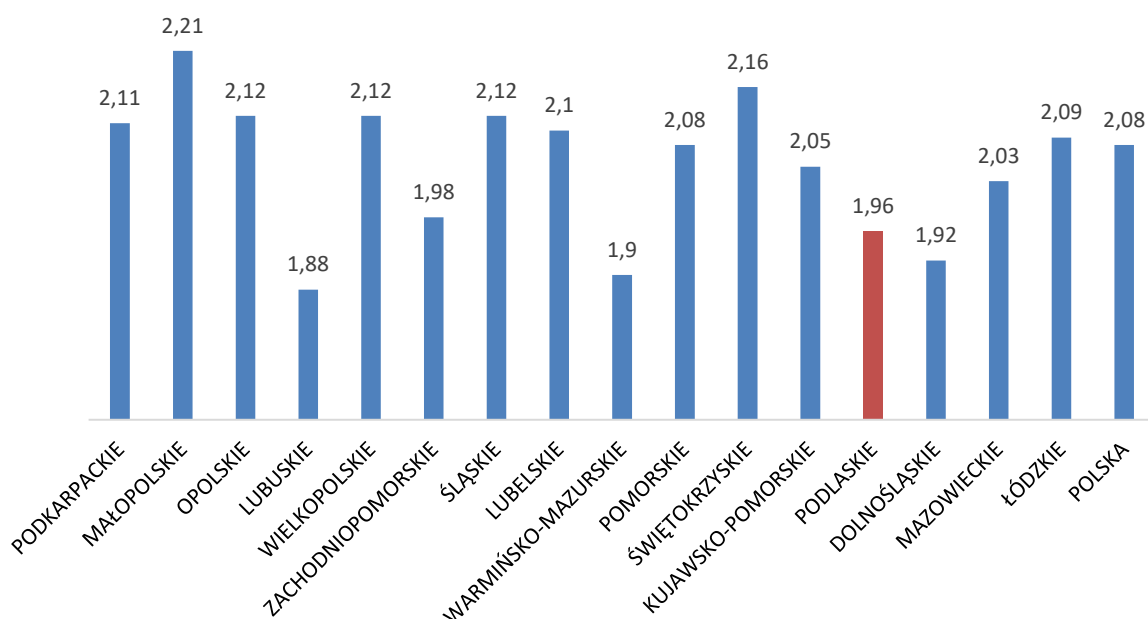
2. Inne działalności związane z rolnictwem:

- Przetwórstwo rolno-spożywcze;
- Usługi rolnicze;
- Produkcja maszyn i narzędzi rolniczych;
- Handel;
- Turystyka wiejska, usługi i rzemiosło tradycyjne związane z obsługą ruchu turystycznego;
- Usługi bankowe, prawne, doradztwo;
- Usługi dla ludności wiejskiej;
- Wytwarzanie agroenergii, brykietu z biomasy;
- Pozyskiwanie dziko rosnących produktów leśnych z wyłączeniem drewna.

Wpływ rolnictwa na zatrudnienie w województwie podlaskim

Analizując dane GUS na rok 2022, w województwie podlaskim średnio na jedno gospodarstwo przypada 1,96 osoby.

Wykres 92. Liczba zatrudnionych w rolnictwie na jedno gospodarstwo rolne 2022 r.

Źródło: dane GUS, opracowanie własne

Największą liczbę zatrudnionych na jedno gospodarstwo możemy zaobserwować w województwie małopolskim i świętokrzyskim, natomiast najniższą w województwie lubelskim, warmińsko-mazurskim i dolnośląskim.

Najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem

W województwie podlaskim dominują małe zakłady pracy zatrudniające do 9 pracowników (w tym samozatrudnienie). Stanowią one ponad 96% wszystkich zakładów. Natomiast zatrudniających powyżej 250 pracowników jest tylko 68.

Tabela 43. Liczba podmiotów gospodarczych i ich wielkość 2022 r.

Lp.	Nazwa	Liczba zakładów i poziom zatrudnienia					
		ogółem	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	1000 i więcej
PODLASKIE		113 803	110 051	2 972	696	68	16
w tym w powiatach							
1	augustowskim	4 692	4 550	116	23	2	1
2	białostockim	16 271	15 778	416	68	9	0
3	bielskim	4 334	4 180	116	33	5	0
4	grajewskim	3 389	3 271	97	20	0	1
5	hajnowskim	3 158	3 015	112	30	1	0
6	kolneńskim	2 703	2 612	79	12	0	0
7	łomżyńskim	3 830	3 744	69	16	1	0
8	monieckim	2 760	2 680	62	17	1	0
9	sejneńskim	1 589	1 534	46	8	1	0
10	siemiatyckim	3 095	2 978	99	15	3	0
11	sokólskim	4 355	4 196	132	24	3	0
12	suwalskim	2 420	2 354	57	9	0	0
13	wysokomazowieckim	4 448	4 310	115	21	1	1
14	zambrowskim	3 671	3 561	85	21	4	0
15	m. Białystok	38 973	37 667	1 007	261	33	11
16	m. Łomża	6 671	6 431	175	62	2	1
17	m. Suwałki	7 444	7 196	189	56	2	1

Źródło: dane GUS, opracowanie własne

Najwięcej podmiotów gospodarczych znajduje się w powiecie białostockim ponad 16 200. Związane jest to z dużą ilością mieszkańców i podmiejskim charakterem części gmin. W pozostałych, bardziej rolniczych powiatach liczba zakładów pracy waha się od 1 589 w powiecie sejneńskim do 4 692 augustowskim. Natomiast największe zakłady pracy, zatrudniające powyżej 250 pracowników zlokalizowane są w powiatach bielskim – 5, białostockim – 9, zambrowskim – 4, sokólskim – 3, siemiatyckim – 3. Do powiatów, w których nie ma żadnego zakładu zatrudniającego powyżej 250 pracowników należą grajewski, kolneński, suwalski.

Tabela 44. Największe zakłady pracy

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba	Forma własności	Przychody netto ze sprzedaży w 2020 r	Zatrudnienie osób
Przetwórstwo rolno spożywcze					
1	Spółdzielnia Mleczarska MLEKOVITA	Wysokie Mazowieckie	Spółdzielnia	5 622 950,785	3733
2	Spółdzielnia Mleczarska MLEKPOL	Grajewo	Spółdzielnia	4 531 707,135	2732
3	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Piątnicy	Piątnica	Spółdzielnia	1 486 761,337	1053
4	Suempol	Bielsk Podlaski	S.A.	978 427 361,9	541
5	Moniecka Spółdzielnia Mleczarska w Mońkach	Mońki	Spółdzielnia	323 990 024	210
6	Polser	Siemiatycze	sp. z o.o.	322 456 358,7	500
7	Grupa Kapitałowa Przedsiębiorstwo Przemysłu Spożywczego „Pepees”	Łomża	S.A	204 079 000	482
8	Mispol	Białystok	S.A	212 537 000	419
9	TMT (pakowanie, serów, hurtownia)	Łomża	sp. z o.o.	102 918 241,5	178
10	Grupa Agrocentrum	Łomża	sp. z o.o.	429 803 675,7	150
11	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Hajnówce	Hajnówka	Spółdzielnia	94 349 389,37	166
Maszyny i urządzenia rolnicze					
1	Pronar (maszyny rolnicze)	Narew	sp. z o.o.	885 052 559,7	2500
2	Metal- Fach (maszyny rolnicze)	Sokółka	sp. z o.o.	233 002 019	683
3	SaMasz	Zabłudów	sp. z o.o.	211 646 923,4	810

Zaopatrzenie w środki produkcji, skup płodów rolnych					
1	Spółdzielnia Obrotu Towarowego Przemysłu Mleczarskiego	Białystok	spółdzielnia	1 127 759,216	658
2	Adler Agro	Zaścianki	sp. z o.o.	165 683 546,3	76
3	Rolpol Ołdakowscy	Szepietowo	s. j.	107 990 970,6	45
4	Rolnicze Przedsiębiorstwo Produkcyjno -Handlowe Kontraktus	Sokółka	sp. z o.o.	126 043 183,8	64

Źródło: Kurier Poranny „Podlaska Złota Setka Przedsiębiorstw” – opracowanie własne

Przetwórstwo rolno-spożywcze jest podstawową gałęzią gospodarki województwa i w niektórych branżach (np. mleczarska) posiada dobrze rozwiniętą sieć zakładów o wysokim standardzie technologicznym. W województwie funkcjonują zakłady przetwórstwa surowców pochodzenia zwierzęcego, posiadające uprawnienia do wprowadzania swoich produktów na rynki europejskie.

Tabela 45. Liczba zakładów przetwórstwa surowców zwierzęcych w poszczególnych powiatach województwa

Lp.	Powiat	Liczba podmiotów			
		Mięso, ryby	Mleko	MOL	Razem
1	Augustowski	0	0	5	5
2	Białostocki	8	1	18	27
3	Bielski	8	1	3	12
4	Grajewski	1	1	4	6
5	Hajnowski	0	1	3	4
6	Kolneński	1	1	5	7
7	Łomżyński	2	1	3	6
8	Moniecki	2	2	3	7
9	Sejneński	2	1	3	6
10	Siemiatycki	0	1	5	6
11	Sokółski	2	3	17	22
12	Suwański	1	1	7	9
13	Wysokomazowiecki	4	1	5	10
14	Zambrowski	0	1	5	6
15	m. Białystok	9	0	5	14
16	m. Łomża	2	2	3	7
17	m. Suwałki	4	4	5	13
Województwo ogółem		46	22	99	167

Źródło: dane GIW (Główny Inspektorat Wet), opracowanie własne

Najwięcej zakładów przetwórstwa surowców zwierzęcych zlokalizowanych jest w Białymstoku i w powiecie białostockim – 41. W Suwałkach i powiecie suwalskim, jak i w powiecie sokólskim - 22 i bielskim 12. Najmniej w powiatach: hajnowskim i augustowskimi, odpowiednio 4 i 5.

Rynki hurtowe

Do podstawowych funkcji rynków hurtowych, co również odróżnia je od giełd towarowych, należy zaspokajanie zapotrzebowania zgłaszanego przez firmy handlu detalicznego na artykuły rolno-spożywcze i kwiaty. Dlatego ich rola jest szczególnie istotna w przypadku dużych i wielkich aglomeracji miejskich, na terenie których skupiona jest znaczna liczba punktów sprzedaży detalicznej.

W województwie podlaskim są dwie giełdy rolno spożywcze, które pełnią rolę targowisk lokalnych i nie są zrzeszone w Stowarzyszeniu Polskie Rynki Hurtowe (SPRH).

1. Podlaskie Centrum Rolno-Towarowe to:

- znaczący ośrodek dystrybucji na inne regiony Polski i WNP;
- miejsce kontaktów handlowych: producentów, hurtowników, eksporterów i importerów artykułów rolno-spożywczych;
- możliwość bezpośredniego zbytu swoich produktów przez producentów;
- miejsce zaopatrzenia handlu detalicznego i gastronomii, magazynów dystrybucyjnych sieci sklepów i supermarketów;
- miejsce kompletacji dostaw;

- miejsce dla krajowych i zagranicznych inwestorów zainteresowanych budową własnych magazynów, sortowni i pakowni oraz innych obiektów.
2. Natomiast „Fasty” Rynek Hurtowy Rolno-Spożywczy przygotowany jest na jednorazową obsługę dużej ilości klientów. Na jego dużej powierzchni, zostało wybudowanych 131 nowoczesnych i przestronnych pawilonów targowych. Wszystkie one w pełni spełniają wymagania stawiane przez Unię Europejską. W halach tych stworzone zostały komfortowe warunki umożliwiające ekspozycję i sprzedaż płodów rolnych.

Kanały sprzedaży produktów rolniczych

Przedsiębiorca działający efektywnie (dobrze zarządzający), może przy danych zasobach osiągać coraz lepsze wyniki, zwiększając wydajność i produktywność. Zatem źródłem zysku nie jest tylko przychód, ale również umiejętne wykorzystanie zasobów np. typów i sposobów upraw czy wyboru odpowiedniego sposobu sprzedaży. Każda działalność w gospodarce rynkowej oparta jest (w mniejszym lub większym stopniu) na relacji popytu i podaży. Możemy zatem tyle wyprodukować i sprzedać, ile będzie w stanie kupić od nas potencjalny klient.

1. Tradycyjne kanały sprzedaży:

- **„renesans” bazarków:** wymaga większego zaangażowania i sąsiedztwa miasta lub miast. Odbywają się one cyklicznie (w trybie miesięcznym, dwutygodniowym lub co tydzień);
- **sprzedaż z gospodarstwa/sklepiki przy gospodarstwach:** duże znaczenie dla małych, wielokierunkowych gospodarstw, łatwe w realizacji, niska cena / brak prowizji, konsument widzi skąd pochodzi żywność, mniejsze obciążenie czasowe dla rolnika, możliwe tylko przy aglomeracjach albo miejscach atrakcyjnych turystycznie, ważny jest PRETEKST (np. strusie przyciągające do gospodarstwa);
- **dostawy bezpośrednio do domu (door to door):** sprzedaż koszykowa, kartonowa, paczkowa - bardzo popularne za granicą, wymaga szerokiej gamy produktów, sąsiedztwo miasta;
- **kooperatywy spożywcze „Myśl globalnie, działaj i kupuj lokalnie”:** coraz popularniejsza metoda zrzeszania się konsumentów i wspólnego, regularnego zamawiania produktów od lokalnych rolników. Odbiór w określonym punkcie – magazynie lub gospodarstwach albo poprzez lokalny bazar. **Kooperatywa Spożywcza** to inicjatywa konsumentów, którzy chcą budować sprawiedliwą, demokratyczną i ekologiczną gospodarkę. Cel szlachetny i z długim terminem realizacji, lecz realny. Jak wygląda działalność Kooperatywy na dzień dzisiejszy? Na chwilę obecną są to tanie i ekologiczne (w miarę możliwości) zakupy. Zainteresowani konsumenci przekazują swoją listę zakupów, które później odbierają w określonym miejscu i czasie. Kooperatywa zaopatruje się w okolicznych gospodarstwach lub na giełdzie rolnej. „Kooperatywa buduje sieć producentów rolnych, z którymi współpracujemy bezpośrednio, uzyskując wpływ na sposób produkcji i jakość żywności oraz będziemy w stanie utrzymywać stosunkowo niskie ceny;
- **dostawy do sklepów specjalistycznych:** najpopularniejsza forma sprzedaży z promocją swojego gospodarstwa (nazwiska), wysoka jakość handlowa, zaczynają się pojawiać także sygnały o zapotrzebowaniu od firm prowadzących restauracje i hotele;
- **dostawy do sklepów ogólnospożywczych, sieci handlowych, marketów, supermarketów:** aktualnie marginalna, ale najbardziej przyszłościowa droga, trudna z powodu stałości i wielkości asortymentu, utrudnionych umów handlowych.
- **sprzedaż do przetwórców ekologicznych, hurtowni oraz za granicę:** najbardziej popularna forma sprzedaży dla rolników wielkoobszarowych, sprzedaż “anonimowa”.

2. Nowoczesne kanały sprzedaży:

- automaty np. mlekomy (są także dostosowane do mniejszych ilości i dostawców. Problem: badania mleka więc jest to propozycja dla rolników stale współpracujących z mleczarniami), automaty sprzedające warzywa, owoce;

Internet jako nowoczesny kanał sprzedaży/promocji

1. facebook/blogi: ciągła komunikacja z odbiorcami. Informacje o produkcie (inicjatywach) pomysłach, informacja zwrotna – opinie, komentarze, kreowanie mody na zdrowy styl życia i tradycyjne smaki, katalogi lokalnych producentów:

- strony internetowe, tj.

Lokalnazywnosc.pl – wyszukiwarka i lokalizator lokalnych, tradycyjnych i ekologicznych producentów, produktów i punktów sprzedaży. Zamieszczenie wpisu i dostęp do niego są bezpłatne.

ekotarg.pl – wyszukiwarka i lokalizator lokalnych, tradycyjnych i ekologicznych producentów, produktów i punktów sprzedaży. Zamieszczenie wpisu i dostęp do niego są bezpłatne lub płatne (jest kilka opcji).

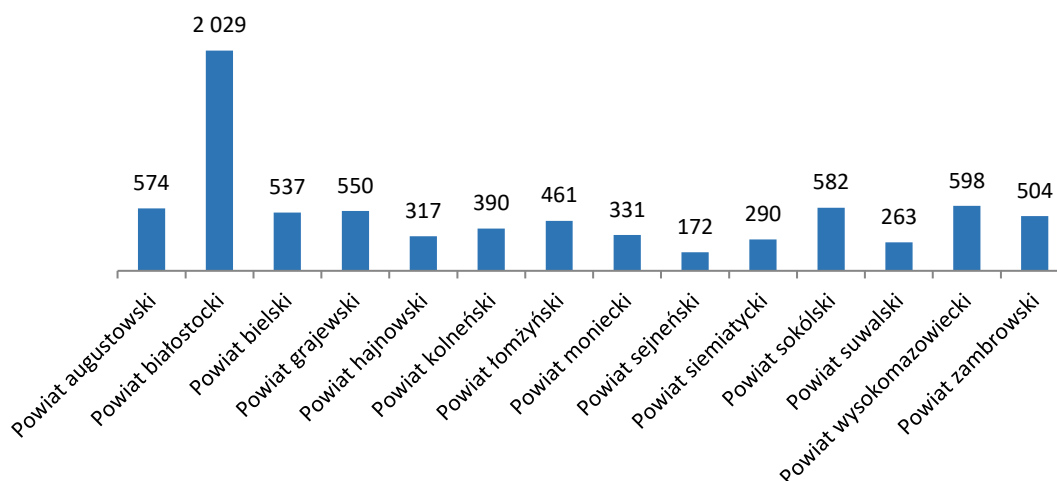
Aplikacja POLSKA SMAKUJE – platforma komunikacji między producentami żywności a konsumentami. Każdy rolnik lub lokalny producent żywności, który szuka nabywców swoich produktów, może skorzystać z darmowej aplikacji Polska smakuje. Aplikacja gromadzi informacje o lokalnych rolnikach i wytwórcach regionalnych produktów spożywczych.

Strona www.polskiebazarek.pl – stworzona w 2020 to internetowa platforma sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych, żywności, produktów i usług oferowanych przez rolników i producentów rolnych. Każde województwo ma swoją podstronę.

Rola handlu detalicznego

Sektor handlu jest bardzo ważnym obszarem aktywności gospodarczej w województwie podlaskim. Ze względu na specyfikę województwa (znaczne rozproszenie miejscowości), w strukturze podmiotów dominują te związane z handlem detalicznym. Ponad dwie trzecie wszystkich podmiotów działających w sektorze handlu prowadzi działalność detaliczną. Na obszarach wiejskich dominuje handel tradycyjny, bazujący na przyzwyczajeniach lokalnych społeczności. W obliczu dużej ekspansji super i hipermarketów placówki handlu detalicznego zmuszone są prowadzić intensywną konkurencję. Odnośną się do danych z 2022 roku obserwujemy znaczny skok podmiotów zajmujących się handlem detalicznym w powiecie białostockim.

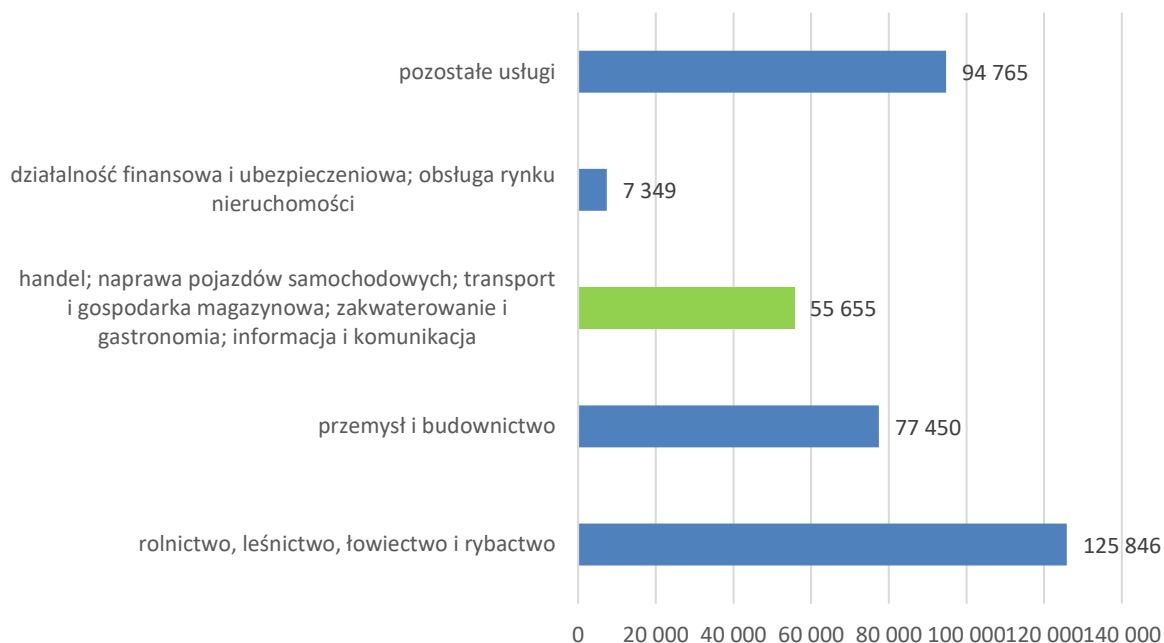
Wykres 93. Liczba podmiotów zajmujących się handlem detalicznym w poszczególnych powiatach w roku 2022 r.

Źródło: dane GUS, opracowanie własne

W ostatnich latach możemy zaobserwować wzrost liczby podmiotów zajmujących się handlem detalicznym. Najwyższy wzrost odnotowano w powiecie hajnowskim i siemiatyckim. W powiatach augustowskim białostockim i sejneńskim nastąpił spadek o 5% w stosunku do roku 2016.

Wykres 94. Zatrudnienie w sektorze „Handel ...” na tle najważniejszych sektorów gospodarki w województwie podlaskim w 2020 roku

Źródło: dane GUS, Bank Danych Lokalnych

Powiązania przetwórcy-producenti w kontekście krótkich łańcuchów dostaw, terytorialne rozmieszczenie

„Krótki łańcuch dostaw” oznacza zmniejszenie liczby pośredników niezbędnych do dostarczenia ostatecznemu konsumentowi produktu końcowego.

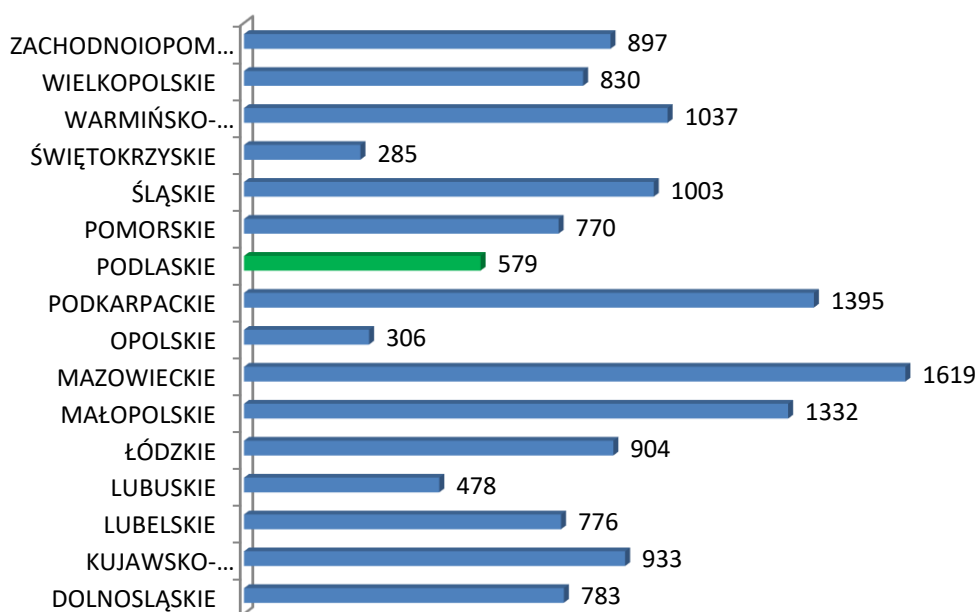
Istnieje wiele przykładów i typów takich łańcuchów – nawiązujących do tradycyjnej bezpośredniej sprzedaży, sprzedaży na targu lub lokalnym rynku, w wyspecjalizowanym sklepie lub przy użyciu pośredników (spółdzielnie konsumenckie, sprzedaż internetowa, sklepy należące do grup producenckich).

Sprzedaż bezpośrednia, dostawy bezpośrednie, rolniczy handel detaliczny, MOL to najczęściej praktykowane formy krótkiego łańcucha dostaw. Obejmują one bezpośrednią transakcję pomiędzy wytwórcą produktu a klientem (konsumentem). Mogą być prowadzone w miejscu wytworzenia, jak również poza gospodarstwem np. na lokalnych targach czy imprezach regionalnych, poprzez sieć własnych sklepów, itp. W regionach o bardziej utrwalonej polityce regionalnej powstają partnerstwa między konsumentami a producentami. Dzięki nim konsumenci mogą odgrywać bardziej aktywną rolę w tworzeniu i utrzymywaniu lokalnych systemów żywnościowych oraz krótkich łańcuchów dostaw w swoich społecznościach. W niektórych przypadkach konsumenci dzielą z producentem ryzyko i korzyści związane z produkcją. Szerokie partnerstwo współpracujących ze sobą producentów, konsumentów, podmiotów sektora publicznego i organizacji wsparcia może stworzyć wiele możliwości dla lokalnych producentów. To umożliwia przyjęcie bardziej strategicznego podejścia i przynosi często wiele korzyści na całym obszarze.

Rolniczy Handel Detaliczny

Formuła prawna oznaczająca handel detaliczny, polegający na produkcji żywności zawierającej co najmniej jeden składnik pochodzący w całości z własnej uprawy, hodowli lub chowu podmiotu działającego na rynku spożywczym oraz zbywaniu tej żywności konsumentowi finalnemu lub zakładom prowadzącym handel detaliczny z przeznaczeniem dla konsumenta finalnego. Produkcja i zbywanie żywności w ramach rolniczego handlu detalicznego mogą być dokonywane w ilościach dostosowanych do potrzeb konsumentów i nie mogą stanowić zagrożenia dla bezpieczeństwa żywności i wpływać niekorzystnie na ochronę zdrowia publicznego. Działalność ta podlega nadzorowi organów odpowiednio Państwowej Inspekcji Sanitarnej albo Inspekcji Weterynaryjnej.

Wykres 95. Liczba podmiotów prowadzących RDH wg. województw

Źródło: rejestr GIW, opracowanie własne

Tabela 46. Podmioty prowadzące rolniczy handel detaliczny w województwie podlaskim

Lp.	Powiat	Liczba zarejestrowanych podmiotów
1	Augustowski	25
2	Białostocki	90
3	Bielski	22
4	Grajewski	37
5	Hajnowski	47
6	Kolneński	38
7	Łomżyński	25
8	Moniecki	79
9	Sejneński	41
10	Siemiatycki	16
11	Sokółski	32
12	Suwalski	50
13	Wysokomazowiecki	14
14	Zambrowski	20
15	m. Białystok	20
16	m. Łomża	4
17	m. Suwałki	19
Ogółem w województwie		579

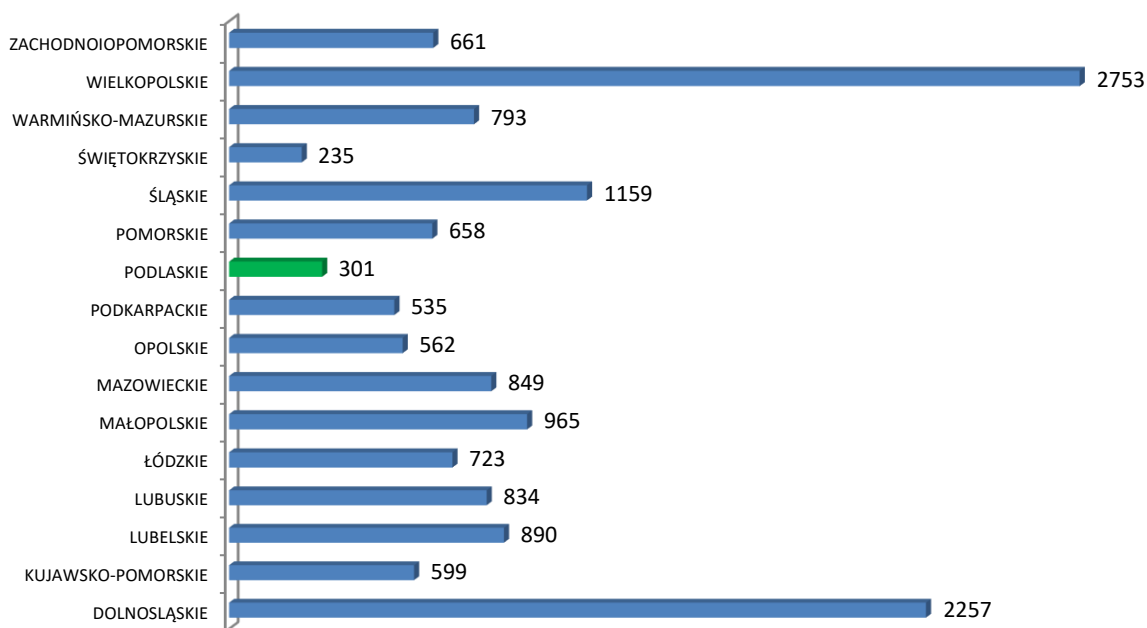
Źródło: rejestr GIW, opracowanie własne

Rolniczy handel detaliczny jako krótki łańcuch dostaw jest coraz bardziej popularny, regiony charakteryzujące się większym zainteresowaniem tego typu działalności: powiaty białostocki, moniecki, suwalski, hajnowski, natomiast na terenie powiatu wysokomazowieckiego, siemiatyckiego, miasta Białystok, m. Łomża i m. Suwałki ta forma sprzedaży jest znacznie niższa.

Sprzedaż bezpośrednia i dostawy bezpośrednie

Oznaczają sprzedaż nieprzetworzonych produktów zwierzęcych lub roślinnych w ograniczonej skali na ograniczonym terytorium. W kraju działalność taką prowadzi aż 14774 podmiotów gospodarczych (dane GIW grudzień 2021 rok), a najwięcej jest w województwie wielkopolskim – ponad 2700. W województwie podlaskim działalności tą zajmuje się 301 podmiotów i stanowi to zaledwie 2,0% wszystkich podmiotów w kraju.

Wykres 96. Wykaz podmiotów prowadzących sprzedaż bezpośrednią w układzie województw

Źródło: rejestr GIW, opracowanie własne

W skali województwa sprzedaż bezpośrednia, jako forma krótkiego łańcucha dostaw, najbardziej rozwinięta jest w powiatach: łomżyńskim, Siemiatyckim i hajnowskim (od 31 do 43 dostawców). Odstającymi powiatami jest grajewski, moniecki i kolneński (5-7 podmioty).

Tabela 47. Podmioty prowadzące sprzedaż bezpośrednią wg. powiatów

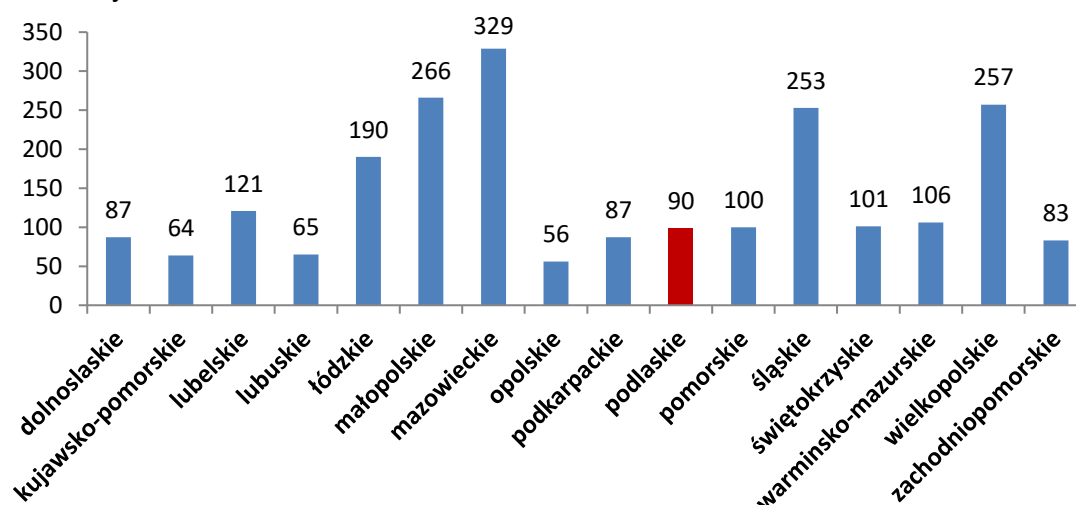
Lp.	Powiat	Liczba zarejestrowanych podmiotów
1	Augustowski	24
2	Białostocki	25
3	Bielski	18
4	Grajewski	7
5	Hajnowski	32
6	Kolneński	5
7	Łomżyński	43
8	Moniecki	5
9	Sejneński	13
10	Siemiatycki	31
11	Sokółski	16
12	Suwalski	24
13	Wysokomazowiecki	16
14	Zambrowski	17
15	m. Białystok	9
16	m. Łomża	11
17	m. Suwałki	5
Ogółem w województwie		301

Źródło: rejestr GIW, opracowanie własne

Produkcja Marginalna, lokalna, ograniczona (MOL)

Produkcja MOL oznacza przetwarzanie i wprowadzanie na rynek produktów pochodzenia zwierzęcego w ograniczonej ilości i ograniczonym zasięgu. W Polsce produkcję taką prowadzi 2264 zakładów (dane GIW grudzień 2021 rok), a dominuje województwo mazowieckie (329 zakładów). Województwo podlaskie z ilością 90 zakładów jest na 10 pozycji.

Wykres 97. Ilość zakładów przetwórczych wprowadzających swój produkt na rynek lokalny w ramach MOL w układzie województw

Źródło: rejestr GIW, opracowanie własne

Zakłady prowadzące działalność MOL skupione są głównie w powiecie białostockim i mieście Białymstoku. Razem 23 szt. tj. ponad 23 % aktualnie funkcjonujących. Wyróżniającym się powiatem jest powiat sokólski 17 podmiotów w tym szczególnie związane z wytwarzaniem sera korycińskiego. Najmniej rozwinięta działalność MOL jest w powiatach bielskim, hajnowskim, łomżyńskim, monieckim, sejneńskim.

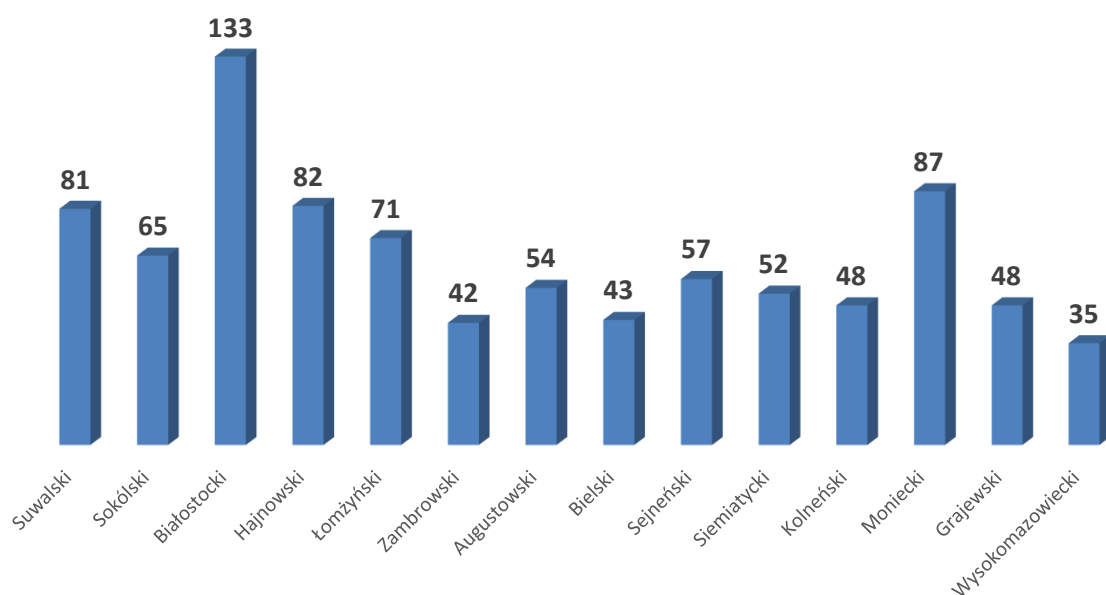
Tabela 48. Ilość zakładów prowadzących działalność marginalną, lokalną, ograniczoną w poszczególnych powiatach

Lp.	Powiat	Liczba zakładów prowadzących działalność MOL
1	Augustowski	5
2	Białostocki	18
3	Bielski	3
4	Grajewski	4
5	Hajnowski	3
6	Kolneński	5
7	Łomżyński	3
8	Moniecki	3
9	Sejneński	3
10	Siemiatycki	5
11	Sokólski	17
12	Suwalski	7
13	Wysokomazowiecki	5
14	Zambrowski	5
15	m. Białystok	5
16	m. Łomża	3
17	m. Suwałki	5
Ogółem w województwie		90

Źródło: rejestr GIW, opracowanie własne

Podsumowując wszystkie formy realizowane w ramach skracania łańcuchów dostaw tj. sprzedaż bezpośrednią, dostawy bezpośrednie, rolniczy handel detaliczny, MOL w poszczególnych powiatach (bez miast na prawach powiatów) okazuje się, że są one najbardziej rozpowszechnione w powiatach białostockim i monieckim 220 szt. Natomiast zdecydowanie odstają powiaty zambrowski i wysokomazowiecki tylko 77 szt.

Wykres 98. Liczba podmiotów prowadzących dostawy w ramach krótkich łańcuchów w powiatach

Na podstawie danych GIW opracowanie własne

Wieś jako miejsce samorealizacji mieszkańców – koła gospodyń wiejskich

Historia Kół Gospodyń Wiejskich w Polsce sięga połowy XIX wieku. Trudno jest dziś określić, ile dokładnie kół działa na terenie Polski. Jeszcze do niedawna koła (koniec lat 80-tych) gospodyń koncentrowały swoje działania głównie w obszarach wzajemnej pomocy w pracach gospodarskich, prowadzeniu wypożyczalni naczyń, organizowaniu wiejskich uroczystości i odpustów, rozprowadzaniu kurcząt, młodej trzody chlewnej czy nasadzeń ozdobnych. Dziś koła gospodyń wiejskich to również, a może przede wszystkim miejsce kultuwowania i podtrzymywania tradycji i zwyczajów ludowych oraz miejsce rozwijania swoich pasji i umiejętności. Pod koniec 2018 roku weszła w życie ustawa dedykowana kołom gospodyń wiejskich, definiująca koła jako dobrowolną, niezależną od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, samorządną organizacją mieszkańców wsi, wspierającą rozwój przedsiębiorczości na wsi i aktywności, działającą na rzecz środowisk wiejskich.

Zgodnie z prowadzonym przez ARiMR wykazem kół, które zarejestrowały się w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich, w Polsce działało 11.348 KGW (stan na dzień 22.08.2022 r.). Województwo podlaskie liczyło w tym czasie 434 Koła.

Tabela 49. Ilość KGW na terenie powiatów woj. podlaskiego (stan na dzień 22.08.2022 r.)

Lp.	Powiat	Liczba KGW
1.	augustowski	11
2.	białostocki	62
3.	bielski	39
4.	grajewski	27
5.	hajnowski	34
6.	kolneński	35
7.	łomżyński	35
8.	moniecki	27
9.	sejmeński	20
10.	siemiatycki	34
11.	sokólski	30
12.	suwalski	14
13.	wysokomazowiecki	44
14.	zambrowski	22
	Razem	434

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://krkgw.arimr.gov.pl/>

Liczba aktywnych kół jest zmienna, ponieważ systematycznie przybywa tych organizacji.

Dzięki corocznemu wsparciu finansowemu nastąpiło ożywienie aktywności społecznej mieszkańców obszarów wiejskich. Do KGW zapisują się nawet mężczyźni, wspierając ich działalność. Koła prowadzą wiele różnorodnych działań na rzecz lokalnej społeczności, aktywizują mieszkańców wsi, dbają o tradycje regionu (zwyczaje, kulinaria, rękodzieło), uczą przedsiębiorczości itp.

Agroturystyka

Województwo podlaskie postrzegane jest w kraju jako nieco tajemnicze, nieodkryte do końca, o dzikiej, nieujarzmionej przyrodzie. Co za tym idzie przyciąga ciekawość wielu turystów z kraju jak i z zagranicy. Największym powodzeniem cieszą się regiony obfitujące w atrakcje przyrodnicze i historyczne, i tam też istnieje wiele gospodarstw czy kwater agroturystycznych. Moda na Podlaskie sprawia, że rolnicy chętnie podejmują się działalności agroturystycznej, która staje się doskonałym źródłem dochodu pozarolniczego.

Sprecyzowanie ilości funkcjonujących obiektów agroturystycznych nie jest możliwe, ponieważ liczba ta stale się zmienia: stare kwatery kończą działalność nowe nie zawsze ją zgłaszają do urzędów gminnych lub szybko rezygnują po pierwszych niepowodzeniach.

Tabela 50. Liczba kwater i gospodarstw agroturystycznych w województwie podlaskim

Lp.	Nazwa powiatu	Liczba kwater i gospodarstw	% udział kwater
1.	augustowski	76	9,7%
2.	białostocki	82	10,5%
3.	bielski	8	1,0%
4.	grajewski	19	2,4%
5.	hajnowski	244	31,3%
6.	kolneński	9	1,2%
7.	łomżyński	15	1,9%
8.	moniecki	75	9,6%
9.	sejneński	66	8,5%
10.	siemiatycki	36	4,6%
11.	sokólski	46	5,9%
12.	suwalski	96	12,3%
13.	wysokomazowiecki	4	0,5%
14.	zambrowski	5	0,6%
	SUMA	781	100%

Źródło: Stan i perspektywy rozwoju agroturystyki w województwie podlaskim. Podlaska Regionalna Organizacja Turystyczna, Białystok 2020.

Wnioski:

- Najwięcej obiektów agroturystycznych, prawie co trzeci, znajduje się w powiecie hajnowskim, najmniej na bielskim, wysokomazowieckim i zambrowskim.
- Walory przyrodnicze terenu oraz oferowane atrakcje mają wpływ na większą ilość turystów, co potwierdza rozmieszczenie kwater agroturystycznych.
- Istnieje duże zapotrzebowanie na wsparcie finansowe dla rolników na zagospodarowanie kwatery agroturystycznej pod potrzeby turystów.

Kwaterodawcy potrzebują szerokiego wsparcia doradczego w tematyce agroturystyki (od uwarunkowań prawnych, organizacyjnych po rozliczeniowe).

II. ANALIZY SWOT

2.1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Położenie przygraniczne stwarzające szanse rozwijania współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej z aglomeracjami krajowymi oraz z najbliższymi sąsiadami, - Duży potencjał ludzki w wieku produkcyjnym o wzrastającym poziomie wykształcenia - Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w oparciu o programy pomocowe, - Aktywność samorządów lokalnych w pozyskiwaniu środków finansowych ze źródeł zewnętrznych. - Korzystne warunki przyrodniczo-kulturowe dla rozwoju turystyki, agroturystyki i rolnictwa integrowanego oraz tzw. „czystego” przemysłu. - Znaczne zasoby naturalne (np. wody powierzchniowe, drewno, piaski, żwiry). - Dobry stan środowiska naturalnego. Czyste i mało zmienione działalnością człowieka różnorodne środowisko naturalne, zadowalający stan czystości dużych naturalnych zbiorników wodnych,- cały obszar województwa należy do Zielonych Płuc Polski. - występowanie dużych, zwartych obszarów leśnych o zadowalającym stanie zdrowotnym, bagiennych oraz naturalnie ukształtowanych dolin rzecznych, - Funkcjonowanie Suwalskiej specjalnej Strefy Ekonomicznej - dobre warunki do inwestowania - rozwinięta infrastruktura, tereny inwestycyjne) - Przedsiębiorczy charakter mieszkańców obszarów wiejskich - Doświadczenie w realizacji przedsięwzięć z dofinansowaniem zewnętrznym, - Rozwijający się rynek instytucji otoczenia biznesu, - Zmniejszanie się dysproporcji między wsią i miastem dzięki angażowaniu środków w ramach programów pomocowych. - malejąca liczba zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska i wzrost ilości zakładów przemysłowych spełniających wymogi BAT, 	<ul style="list-style-type: none"> - Niski poziom PKB i dochodów ludności na jednego mieszkańca, - Wyższy poziom bezrobocia utrzymujący się głównie w miejscowościach oddalonych od większych miast i utrudniający pozyskiwanie pracowników o wysokich kwalifikacjach - Niekorzystne tendencje w strukturach demograficznych na wsi, szczególnie we wschodniej jej części, - Zbyt duża migracja zwłaszcza ludzi młodych i wykształconych, - Mała konkurencyjność gospodarki województwa - Niestabilna gospodarka państw sąsiadujących wschodnich, w tym ograniczanie wolnorynkowe tych gospodarek utrudniające efektywną współpracę gospodarczą, - degradacja walorów przyrodniczych obrzeży jezior poprzez zabudowę rekreacyjną i inną, często pozbawioną urządzeń służących ochronie środowiska, zagrożenia eutrofizacją wód i zanikaniem drobnych zbiorników wodnych oraz bogatych przyrodniczo enklaw śródpolnych i śródleśnych, brak dostatecznej liczby przejść dla zwierzyny przez drogi szybkiego ruchu. - Nierównomiernie rozmieszczona infrastruktura techniczna i społeczna gmin słabo rozwiniętych - Brak kapitału lokalnego (niskie dochody ludności zamieszkującej obszary wiejskie) i w związku z tym ograniczone możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych dla podejmowania działalności gospodarczej. - Słaba dostępność komunikacyjna zewnętrzna i wewnętrzna, - Duże dysproporcje ekonomiczne, społeczne i gospodarcze między poszczególnymi gminami w województwie, w szczególności w gminach wiejskich oddalonych od aglomeracji Białostockiej- niskie ich budżety obciążone dodatkowo świadczeniami socjalnymi. - Niewystarczające nakłady na inwestycje w zakresie poprawy warunków środowiskowych, niedostateczne zagospodarowywanie odpadów niebezpiecznych, w tym: odpadów zawierających azbest, olejów odpadowych, pojazdów wycofanych z eksploatacji, zużytego sprzętu eklektycznego i elektronicznego. - Mało dynamiczny rozwój małych przedsiębiorstw wykorzystujących lokalne zasoby surowcowe. - Skoncentrowanie działań związanych z rozwiązywaniem problemów obszarów wiejskich w dużych miastach (agencje rozwoju, fundusze pożyczkowe i poręczeniowe, szkolenia dla bezrobotnych, doradztwo finansowe, prawne, nowe technologie, certyfikaty itp.). - Wymagający poprawy stan przewozów ludności wiejskiej - Postępujące ubożenie niektórych grup społecznych na obszarach wiejskich - Niska dostępność do źródeł zasilania: energia elektryczna, sieci gazowe i kanalizacyjne

	<ul style="list-style-type: none"> – Niska gęstość zaludnienia – Mały dostęp do Internetu.
--	--

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Wykorzystanie warunków tworzonych przez państwo dla obszarów wiejskich i rolnictwa, zawartych między innymi w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju. – Możliwość korzystania ze środków finansowych na rozwój obszarów wiejskich, w tym funduszy strukturalnych, budżetu państwa, budżetu samorządów i innych. – Rozwój infrastruktury technicznej: drogi, połączenia kolejowe, porty, sieci przesyłowe, (poprawa stanu dróg, nowych sieci elektrycznych, kanalizacyjnej, gazowej itp.). – Wzrastająca aktywność samorządów lokalnych i podejmowanie działań na rzecz pozyskiwania inwestorów krajowych i zagranicznych. – Wielokulturowość szansą wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich – Bliskość zagranicznych rynków zbytu, w tym rynków wschodnich. – Wykorzystanie światowych trendów w zakresie turystyki ekologicznej żywności oraz produktów regionalnych i markowych. – Szerokie wykorzystanie nowych technologii informatycznych w tym Internetu do celów edukacyjnych, kulturalnych i gospodarczych. – Ożywienie gospodarcze kraju, regionów przygranicznych poprzez wymianę nauki, kultury i technologii – Tworzenie grup producentów i klastrów jako jednego z elementów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, – Pozytywne doświadczenia przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej do wykonywanej przez nich pracy, – Możliwość wzmocnienia systemu ochrony przyrody poprzez utworzenie transgranicznych obszarów chronionych (Augustowsko-Druskiennickiego, Suwalsko-Wisztynieckiego, Puszczy Białowieskiej i Przełomu Bugu), – Rozwój instalacji prosumenckich (OZE) 	<ul style="list-style-type: none"> – Planowane, niekorzystne zmiany finansowania rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w przyszłym budżecie Unii Europejskiej. – Zbyt wolne tempo wyrównywania opóźnień rozwojowych, w stosunku do aglomeracji miejskich i innych regionów oraz opóźnienia w inwestycjach krajowych, np. drogi ekspresowe S8, drogi 61, Korytarza Transportowego (VIA BALTICA, RAIL BALTICA). – Utrzymywanie się stref wiejskich oddalonych w zakresie podwyższonego bezrobocia (w tym ukrytego), ubóstwa – Emigracja i migracje do miast ludzi młodych i wykształconych – Regres demograficzny na obszarze niektórych gmin, – Niska świadomość pojęcia ekonomii społecznej oraz korzyści jakie za sobą niesie wśród społeczności lokalnej województwa, – Zaburzenie równowagi między ochroną środowiska a strategicznym dla regionu rozwojem społeczno – gospodarczym, w tym NATURA 2000, – Niedostatecznie rozwinięta struktura społeczeństwa obywatelskiego – Zbyt niski wzrost gospodarczy dla zapewnienia tworzenia nowych miejsc pracy, – Wzrost konkurencyjności głównie aglomeracji warszawskiej. – Napływ taniej i nielegalnej siły roboczej, – Wysokie potrzeby inwestycyjne w związku z dostosowaniem się zwłaszcza lokalnego biznesu do standardów unijnych, – Słaby rozwój drobnego przemysłu i usług dla lokalnych społeczności, – Niewłaściwe lokowanie działań pomocowych na obszary wiejskie, – Narastający kryzys energetyczny związany z wojną na Ukrainie.

2.2. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa w województwie.

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Wzrastający poziom wykształcenia właścicieli gospodarstw, otwartość na rozwiązania innowacyjne i chęć korzystania rolników z wsparcia zwłaszcza ze środków pomocowych i specjalistycznego doradztwa rolniczego, - Specjalizacja kierunków produkcji rolniczej. - Korzystne warunki do prowadzenia produkcji metodami integrowanymi i ekologicznymi , - Korzystne walory przyrodnicze i atrakcyjność turystyczna sprzyjająca dywersyfikacji działalności rolniczej, szczególnie w kierunku turystyki agro- i ekoturystyki. - Dobre wyposażenie techniczne i technologiczne wysokotowarowych gospodarstw rolnych i przetwórstwa rolno - spożywczego. - Dobrze rozwijające się mleczarnie dające stabilizację producentom mleka w województwie, - Wysoki potencjał produkcyjny zakładów przetwórczych (młyny, przetwórstwo mięsa, mleczarnie, nowoczesność technologiczna, standardy higieny i jakości na poziomie europejskim) z szansami na rozwój produkcji o cechach regionalnych, - Dobry potencjał środowiskowy dla rozwoju ośrodków hodowli ryb gatunków jeziorowych (zasoby wód). - Wzrastający poziom wykształcenia, coraz większa otwartość na rozwiązania innowacyjne, - Rosnące możliwości eksportowe żywności na rynki europejskie jak i trzecie, - Dobrze rozwinięty sektor usług rolniczych, - Wysoki poziom hodowli bydła mlecznego. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niska jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej ograniczająca kierunki produkcji w gospodarstwach rolnych, - Niekorzystna struktura agrarna, - Występowanie chorób zakaźnych powodujący czasowe ograniczenia produkcji rolniczej i sąsiedztwo z krajami, w których walka z chorobami zakaźnymi jest niewystarczająca, - Słabe powiązania gospodarcze gospodarstw rolnych z podmiotami przetwórstwa rolnego oraz handlu. - Trudności rolników w przygotowaniu dużych wystandaryzowanych partii o wysokiej jakości surowców (półproduktów) rolnych, - Niechęć rolników do tworzenia grup producentów rolnych, - Degradacja infrastruktury melioracyjnej, - Uproszczone płodozmiany, - Nierównomierne rozmieszczenie produkcji zwierzęcej, - Słaba kondycja ekonomiczna nisko i średniotowarowych gospodarstw rolnych oraz ich uzależnienie ekonomiczne od dopłat obszarowych, - Brak zakładów przetwórczych zajmujących się przetwórstwem produktów ekologicznych. - Słabo rozwinięty rynek produktów rybnych w województwie.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - Możliwość wytwarzania żywności wysokiej jakości w oparciu o lokalne zasoby z gospodarstw, - Możliwość wzrostu produkcji rolniczej na cele nieżywnościowe (OZE) oraz produktów ubocznych (biogazownie), - Możliwość doinwestowania gospodarstw oraz podmiotów przetwórczych z funduszy strukturalnych, WPR oraz kredytów preferencyjnych, - Duża powierzchnia trwałych użytków zielonych i gruntów przeznaczonych pod uprawy roślin paszowych niezbędna do produkcji mleka i żywca wołowego, - PS WPR daje duże możliwości finansowe na założenie i funkcjonowanie różnych form zrzeszeń producentów rolnych, - Duże wsparcie finansowe na systemy jakości w nowej perspektywie finansowej UE, - Duże wsparcie finansowe na produkcję i inwestycje dla gospodarstw ekologicznych, - Powstawanie coraz większej liczby specjalistycznych gospodarstw o dużym potencjale produkcji mleka, - Rosnące zapotrzebowanie konsumentów na produkty regionalne stwarzające szanse rozwoju małych gospodarstw, w tym ekologicznych, - Możliwość dostosowania się małych zakładów przetwórczych do zmieniających się gustów i zwyczajów żywieniowych, - Rozwijająca się możliwość handlu produktami wytworzonymi w gospodarstwie rolnym w ramach krótkich łańcuchów dostaw, - Duże możliwości pozyskania sezonowej siły roboczej ze wschodu, - Podlaskie Centrum Technologii Rolno-Spożywczych w Szepietowie przygotowujące producentów do uruchamiania przetwórstwa na surowce produkowane w swoim gospodarstwie, - Dostosowywanie produkcji rolniczej do zmieniających się trendów żywieniowych. 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak stabilizacji na rynkach rolnych skutkujących wzrostem zagrożeń finansowych gospodarstw, - Nasilenie występowania klęsk żywiołowych (susze, deszcze nawalne, grad, huragany). - Brak zainteresowania producentów tworzeniem grup producenckich, - Słaba pozycja negocjacyjna rolnika w stosunku do zakładów przetwórczych, - Niecelowe wykorzystanie środków sparcia, - Zagrożenia epizootyczne w chowie i hodowli zwierząt, w tym zakażeń wirusem afrykańskiego pomoru świń, ptasiej grypy, - Procesy globalizacyjne w rolnictwie zagrażające rozwojowi gospodarstw nisko i średniotowarowych utrudniające rozwój podmiotom przetwórczym o mniejszym potencjale produkcyjnym. - Czynniki polityczne (embarga) zagrażające stabilizacji produkcji i dochodów producentów rolnych i przetwórców. - Niewystarczająca pula środków z funduszy WPR oraz brak własnych środków na zaspokojenie potrzeb inwestycyjnych rolników, producentów ryb i zakładów przetwórczych - Brak profesjonalnej giełdy rolno – towarowej w województwie, - Zagrożenia ekologiczne.

III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

3.1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych

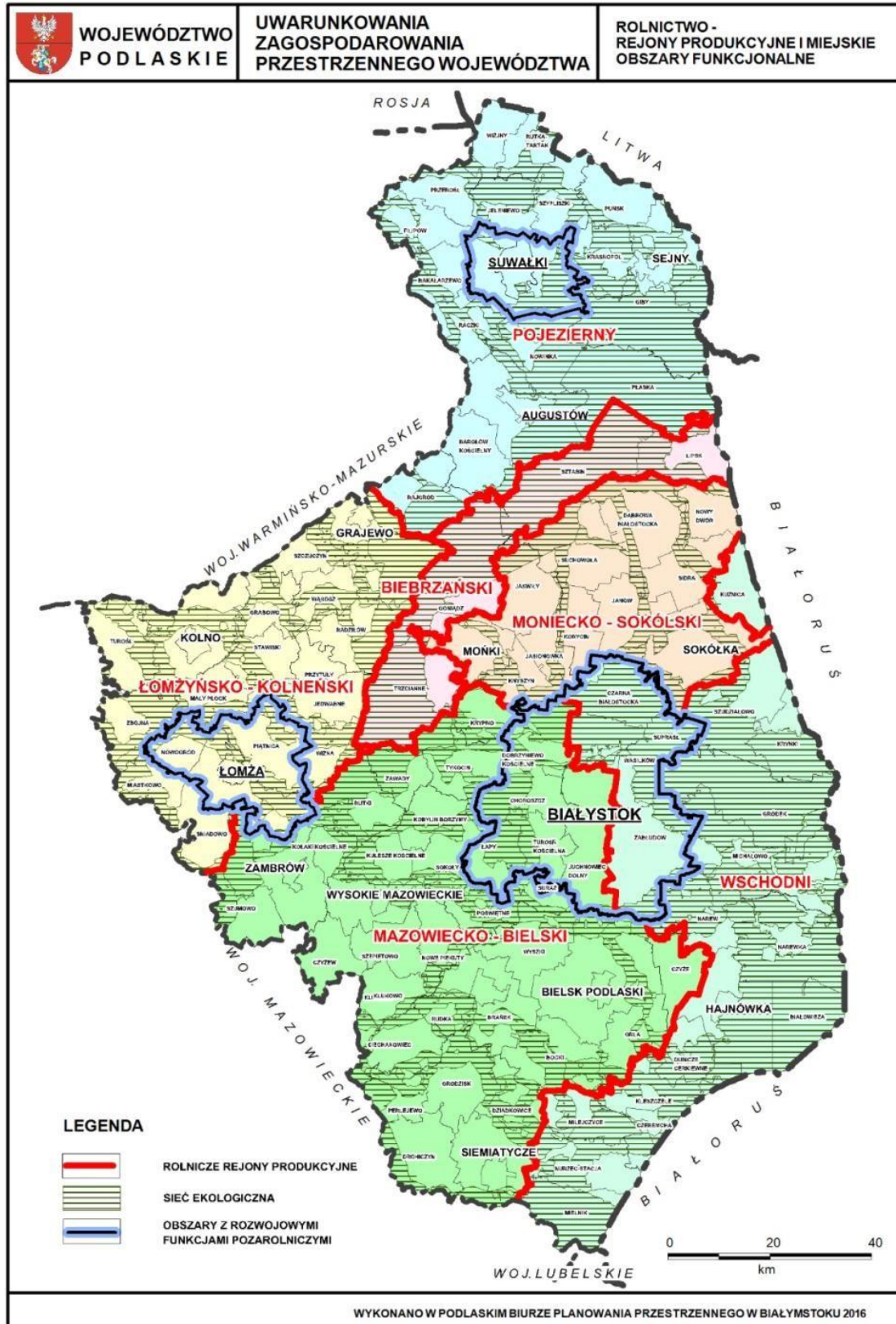
Obszary wiejskie w województwie podlaskim mają jeszcze podstawową funkcję rolniczą, ale znaczna ich część ewoluuje w kierunku wielofunkcyjności. W strefie silnego oddziaływania największych miast, wsie utraciły większość funkcji rolniczych na rzecz funkcji pozarolniczych, tj. usługowych, produkcyjnych, mieszkaniowych i rekreacyjnych, stając się obszarami funkcjonalnymi rozwoju urbanizacji Białegostoku i w mniejszym zakresie Łomży i Suwałk. Na obszarach atrakcyjnych krajobrazowo i przyrodniczo coraz wyraźniej przeważa tendencja do przekształcania w miejscowości rekreacyjno-wypoczynkowe.

Rolnicze rejony produkcyjne, uwzględniające uwarunkowania przyrodniczo-organizacyjne oraz możliwości produkcji rolnej przyjazne środowisku naturalnemu, ustalone w oparciu o opracowaną przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach charakterystykę rolniczą obszaru województwa, to:

- **rejon mazowiecko-bielski**, mający najwyższą jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej i intensywność produkcji rolnej w województwie, z niewielkim udziałem obszarów chronionych o korzystnej strukturze obszarowej gospodarstw rolnych, z dobrze rozwiniętą produkcją roślinną, w szczególności zbóż intensywnych, warzyw i owoców oraz hodowlą bydła mlecznego i trzody chlewnej,
- **rejon łomżyńsko-kolneński**, mający średnią jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej i wysoką intensywność produkcji rolnej, dzięki dobrze rozwiniętej hodowli bydła mlecznego i tuczu trzody chlewnej, z dobrze zagospodarowanymi użytkami rolnymi i ca 10% udziałem lasów i obszarów chronionych. Charakteryzuje się on również rozwiniętą produkcją upraw przemysłowych ziemniaków i rzepaku dla istniejącego na tym obszarze przemysłu rolno-spożywczego, W rejonie tym, w szczególności w obszarach chronionych, realizowany jest program rolnośrodowiskowy, polegający na pomocy finansowej dla gospodarstw promujących produkcję rolną opartą na metodach zgodnych z wymogami ochrony środowiska i przyrody,
- **rejon moniecko-sokólski**, mający średnie warunki przyrodnicze, średnią intensywność produkcji rolnej, niewielki udział obszarów chronionych oraz dość korzystną strukturę agrarną gospodarstw rolnych, w których duży udział stanowią użytki zielone. Rejon ten charakteryzuje się dobrze rozwiniętą hodowlą bydła mlecznego i trzody, której w dużej mierze jest podporządkowana produkcja roślinna i hodowla koni. Osiąga on również dobre wyniki w produkcji ziemniaków i posiada ukształtowane tradycje w uprawie truskawek, a w jego obszarach chronionych realizowany jest program rolnośrodowiskowy,
- **rejon biebrzański**, mający warunki przyrodnicze do produkcji rolnej gorsze niż w innych rejonach, o największej ilości obszarów chronionych (65,6%), z dużym udziałem gleb marginalnych wymagających użytkowania w Biebrzańskim Parku Narodowym. Gospodarstwa rolne rejonu posiadają niekorzystną strukturę agrarną, jednak przy dość dużym udziale użytków zielonych mają dobrze rozwinięty chów bydła mlecznego, a w ramach pakietów rolnośrodowiskowych realizowany jest między innymi program dotyczący ekstensywnych trwałych użytków zielonych,
- **rejon pojezierny**, bardzo zróżnicowany pod względem warunków przyrodniczych, o dużym udziale obszarów prawnie chronionych (58,8%) oraz lasów (28,2%), ze zróżnicowaną również intensywnością produkcji rolnej. W rejonie tym występuje najwięcej w stosunku do innych rejonów gospodarstw rolnych dużych, powyżej 10 ha (62,2%), i jest rozwinięty chów bydła oraz trzody. Produkcja roślinna jest podporządkowana w dużej części produkcji zwierzęcej. W południowej części obszaru uprawiane są rośliny przemysłowe, w szczególności tytoń. Atrakcyjne warunki przyrodnicze regionu (urozmaicona rzeźba terenu, jeziora i lasy) sprawiają, że dobrze rozwija się tu agroturystyka połączona z rolnictwem ekologicznym,

- **rejon wschodni**, o najniższym w stosunku do innych rejonów wskaźniku rolniczej przestrzeni produkcyjnej (49,1%), najniższej intensywności produkcji rolnej, niekorzystnej strukturze obszarowej gospodarstw rolnych (26,8% gospodarstw powyżej 10 ha). Rejon ten charakteryzuje się najwyższym udziałem lasów (49%) oraz dużym udziałem obszarów prawnie chronionych (50,2%), a dominuje w nim uprawa zbóż podstawowych i ziemniaków dla potrzeb chowu bydła i trzody.

Mapa 9. Rejony produkcyjne i miejskie obszary funkcjonalne

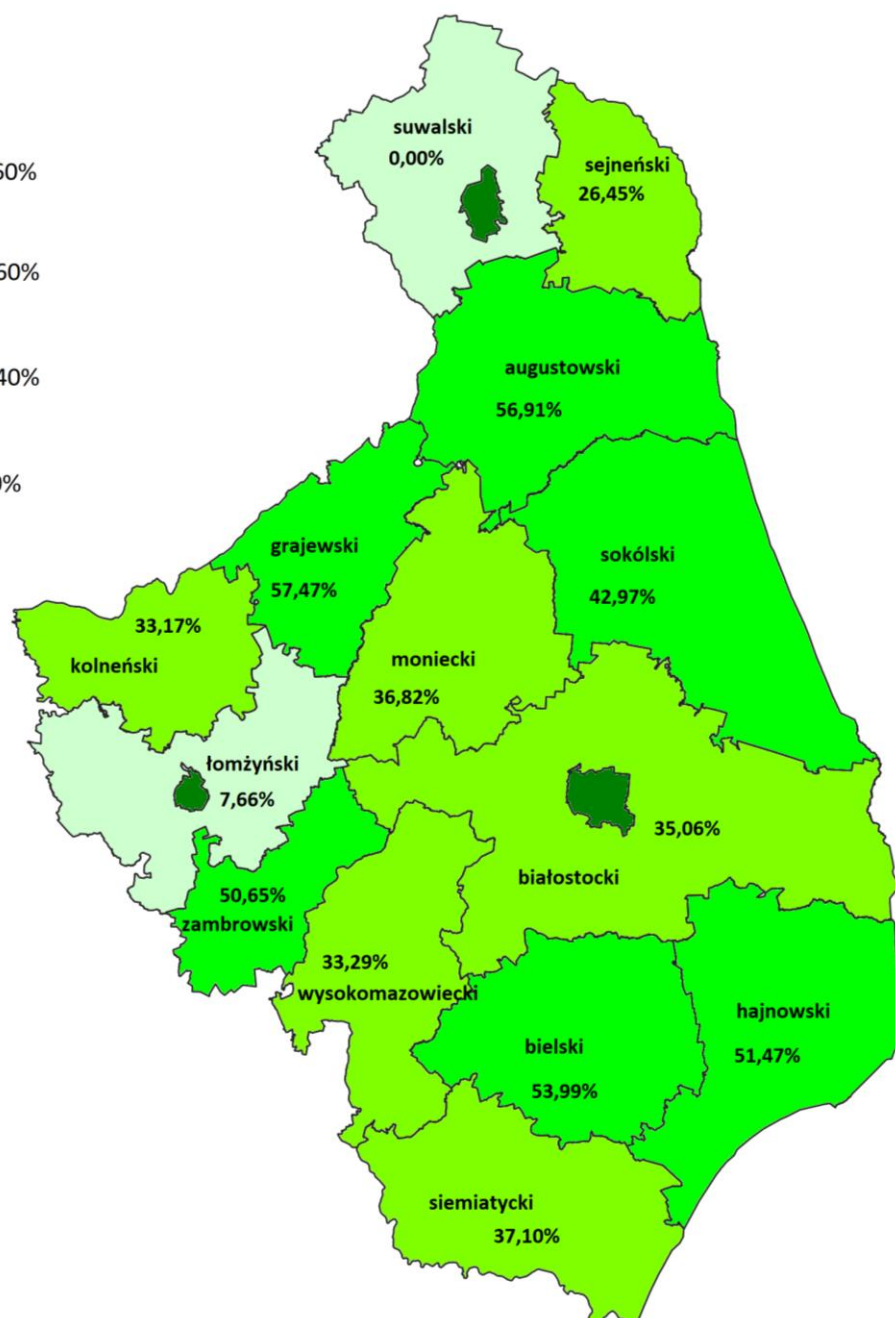
3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji

Struktura sieci osadniczej

1. Ludność województwa zamieszkuje w 40 miastach i 3793 miejscowościach wiejskich. Charakterystyczną cechą sieci osadniczej jest jej rozdrobnienie i znaczne rozproszenie. Średnio na 1 miasto w 2021 r. przypadało 17,72 tys. mieszkańców (w Polsce – 23,85 tys.), a na 1 miejscowość wiejską 122 osoby (Polska – 292).
2. Strukturę osadnictwa miejskiego województwa tworzy miasto wojewódzkie (powyżej 250 tys. mieszkańców), 2 miasta subregionalne (powyżej 60 tys.), 12 miast średnich gł. powiatowych (od 9 do ponad 29 tys.) i 25 miast małych głównie gminnych i 1 powiatowe (poniżej 9 tys.), w tym:
 - **Białystok** – stolica województwa, o zaludnieniu 293,4 tys. osób, stanowiącym ponad 1/4 ogółu mieszkańców Podlasia i ponad 41,39% jego ludności miejskiej, odgrywająca znaczącą rolę w kraju (10 – pod względem liczby ludności ośrodka miejskiego w 2021 r.). Miasto koncentruje większość najważniejszych publicznych usług regionu oraz znaczący potencjał usług komercyjnych i produkcyjnych. Węzłowe położenie w systemie komunikacji drogowej i kolejowej na szlakach powiązań z krajami Europy Wschodniej i Północnej nadaje mu rangę pomostową w skali międzynarodowej,
 - **Łomża (60,5 tys. mieszkańców) i Suwałki (68,8 tys. mieszkańców)** – ośrodki subregionalne mające łącznie 11,26% ogółu ludności województwa i 18,24% ludności miejskiej. Koncentrują one usługi wyższego rzędu, oddziałujące na znaczne obszary województwa, instytucje otoczenia biznesu i znaczący potencjał gospodarczy,
 - **grupa miast średnich** – to ogółem 12 miast, w tym 10 ośrodków lokalnych – powiatowych (Augustów, Bielsk Podlaski, Grajewo, Hajnówka, Kolno, Mońki, Siemiatycze, Sokółka, Wysokie Mazowieckie i Zambrów) i 2 ośrodki gminne (Łapy i Wasilków). Łącznie w 2021 r. skupiały one 202,5 tys. mieszkańców, tj. 17,4% ludności województwa i 28,6% ludności miejskiej, i są równomiernie rozmieszczone na obszarze województwa. Ich ranga jest jednak zróżnicowana, zależnie od potencjału demograficznego, gospodarczego i usługowego. Największe z nich to: Augustów (29,3 tys. ludności) – krajowy ośrodek ruchu turystycznego i Bielsk Podlaski (24,4 tys.) – potencjalny ośrodek subregionalny,
 - **miasta małe** – cechują się znacznym zróżnicowaniem zaludnienia i potencjału społeczno-gospodarczego. W grupie tej, liczącej 25 miast, znajduje się miasto powiatowe Sejny, uprzemysłowione, liczące w 2021 r. ponad 5 tys. mieszkańców. Miasta największe: Czarna Białostocka (8,8 tys.) i Choroszcz (6 tys.) oraz najmniejsze Suraż (980 mieszkańców) i Kleszczele (1,1 tys.). Średnio na jedno małe miasto przypada 2,97 tys. mieszkańców,
 - **ludność wiejska** – licząca w 2021 r. 456 tys. mieszkańców, tj. niespełna 3% ludności wiejskiej kraju, skupiona jest w 78 gminach wiejskich i 27 gminach miejsko-wiejskich. Przeciętnie na 1 gminę przypada 4,3 tys. ludności wiejskiej (Polska – 7,0 tys.). Największą liczbą mieszkańców ludności wiejskiej wyróżniają się gminy: Juchnowiec Kościelny (18,1 tys.), Supraśl (12,9 tys.) i Łomża (11,9 tys.),
 - **wiejska sieć osadnicza województwa** – to 3793 miejscowości, w tym 3276 wsi i 517 miejscowości pozostałych,
 - **gminy w otoczeniu Białegostoku** – cechuje intensywny rozwój wsi położonych przy granicy z miastem, zwłaszcza przy drogach krajowych i wojewódzkich, oraz silniejsze często związki funkcjonalne z Białymstokiem, niż z własnym ośrodkiem gminnym. Dotyczy to zwłaszcza miejscowości: Kleosin (4,7 tys. mieszkańców) i Księżyno (0,98 tys.) w gm. Juchnowiec Kościelny, Grabówka (3,3 tys.), Zaścianki (2,4 tys.) i Sobolewo (1,3 tys.) w gm. Supraśl oraz Fasty (1,6 tys.) w gm. Dobrzyniewo Duże.

Mapa 10. Wskaźnik urbanizacji w powiatach województwa podlaskiego w 2021 r. (ludność w miastach w % ogółu ludności)

Legenda:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

Wskaźnik urbanizacji dla województwa podlaskiego kształtuje się na poziomie nieznacznie wyższym niż średnia wartość kraju. Łącznie w 40 miastach zamieszkiwało 60,91% ogółu ludności. Dla Polski w 2021 r., ta wartość wyniosła 59,68% ogółu populacji.

Wśród powiatów ziemskich najbardziej zurbanizowany był powiat grajewski (57,47% stanowiła ludność w miastach), następnie powiat augustowski (56,91%) i bielski (53,99%). Najmniejszy udział mieszkańców miast odnotowano w powiecie suwalskim (0%), na terenie którego nie znajduje się ani jedno miasto oraz łomżyńskim (7,66%).

3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Fauna i flora

Specyfika klimatyczna województwa podlaskiego powoduje, że na jego obszarze następuje przenikanie się elementów środkowoeuropejskich i północno-wschodnich (borealnych).

Głównym uwarunkowanym klimatycznie typem roślinności w województwie są lasy, z 29 typami zbiorowisk leśnych oraz 3 zespołami zaroślowymi zgrupowanymi w 5 klasach: borów, borów liściastych i mieszanych, olsów, torfowisk wysokich i łągów nadrzecznych. Lasy w 2021 r. zajmowały 639,2 tys. ha, co stanowiło 31,66% powierzchni województwa, przy 30,49% w Polsce. Pod względem lesistości województwo podlaskie znajduje się na 7 pozycji w kraju. Dominującymi siedliskami są siedliska boru świeżego i mieszanego świeżego oraz siedliska lasu mieszanego świeżego i lasu świeżego. W strukturze gatunkowej zdecydowanie przeważa sosna z mniejszym udziałem świerka, a następnie olchy, brzozy, dębu i jesionu. Na obszarze województwa występują trzy duże i dobrze zachowane unikalne kompleksy puszczańskie: Puszcza Augustowska, Puszcza Białowieska i Puszcza Knyszyńska oraz fragmenty Puszczy Kurpiowskiej. Około 18% powierzchni leśnej w województwie stanowią lasy ochronne – w tym Leśne Kompleksy Promocyjne Puszczy Białowieskiej i Puszczy Knyszyńskiej. Uzupełnieniem zbiorowisk leśnych jest roślinność wodna.

Zbiorowiska łąkowe powstałe w wyniku wycinania wilgotnych i bagiennych lasów na obszarze województwa utworzyły 23 zespoły roślinności łąkowej. W większości są to zespoły naturalne, które rozprzestrzeniły się na siedliska wtórne, antropogeniczne.

Na terenach działalności człowieka wykształciła się roślinność segetalna – występująca na polach uprawnych i w ogrodach – oraz roślinność ruderalna, występująca przy osiedlach ludzkich, obiektach przemysłowych i szlakach komunikacyjnych.

Świat zwierzęcy woj. podlaskiego reprezentują ssaki, ptaki, gady, płazy, ryby i minogi oraz bezkręgowce. Fauna ssaków województwa podlaskiego liczy obecnie 60 gatunków. Największym roślinożernym zwierzęciem województwa jest żubr. Występuje tu również łoś, jeleń, sarna, dzik i konik polski. Z 15 gatunków ssaków drapieżnych w Polsce, 12 występuje w województwie. Są to m.in.: wilk, ryś, lis, jenot, borsuk, wydra, kuna leśna i gronostaj. Największe skupiska fauny są w Puszczy Białowieskiej, Knyszyńskiej i Augustowskiej.

Najliczniej reprezentowaną grupą ssaków na terenie województwa podlaskiego są gryzonie, wśród których stwierdzono występowanie 19 gatunków. Również licznie występują tu nietoperze – 14 gatunków i ssaki owadożerne – 8 gatunków.

Stwierdzono występowanie ponad 300 gatunków ptaków na 428 notowanych w Polsce, z tego prawie 200 to gatunki łąkowe, co stanowi około 95% gatunków gniazdujących w kraju. Gatunkami zagrożonymi w skali światowej, objętymi międzynarodowymi konwencjami – berneńską i bońską oraz dyrektywą ptasią Unii Europejskiej, a występującymi w województwie, są: kania rdzawa, bielik, derkacz i wodniczka. W województwie podlaskim znajdują się stanowiska łąkowe prawie wszystkich gatunków wpisanych do *Polskiej czerwonej księgi zwierząt*.

W granicach województwa stwierdzono obecność 7 spośród 8 gatunków gadów oraz 13 spośród 18 gatunków płazów występujących w Polsce.

Duża ilość i różnorodność wód na obszarze województwa sprzyja bogactwu ryb, wśród których stwierdzono występowanie 45 gatunków oraz 2 gatunki minogów.

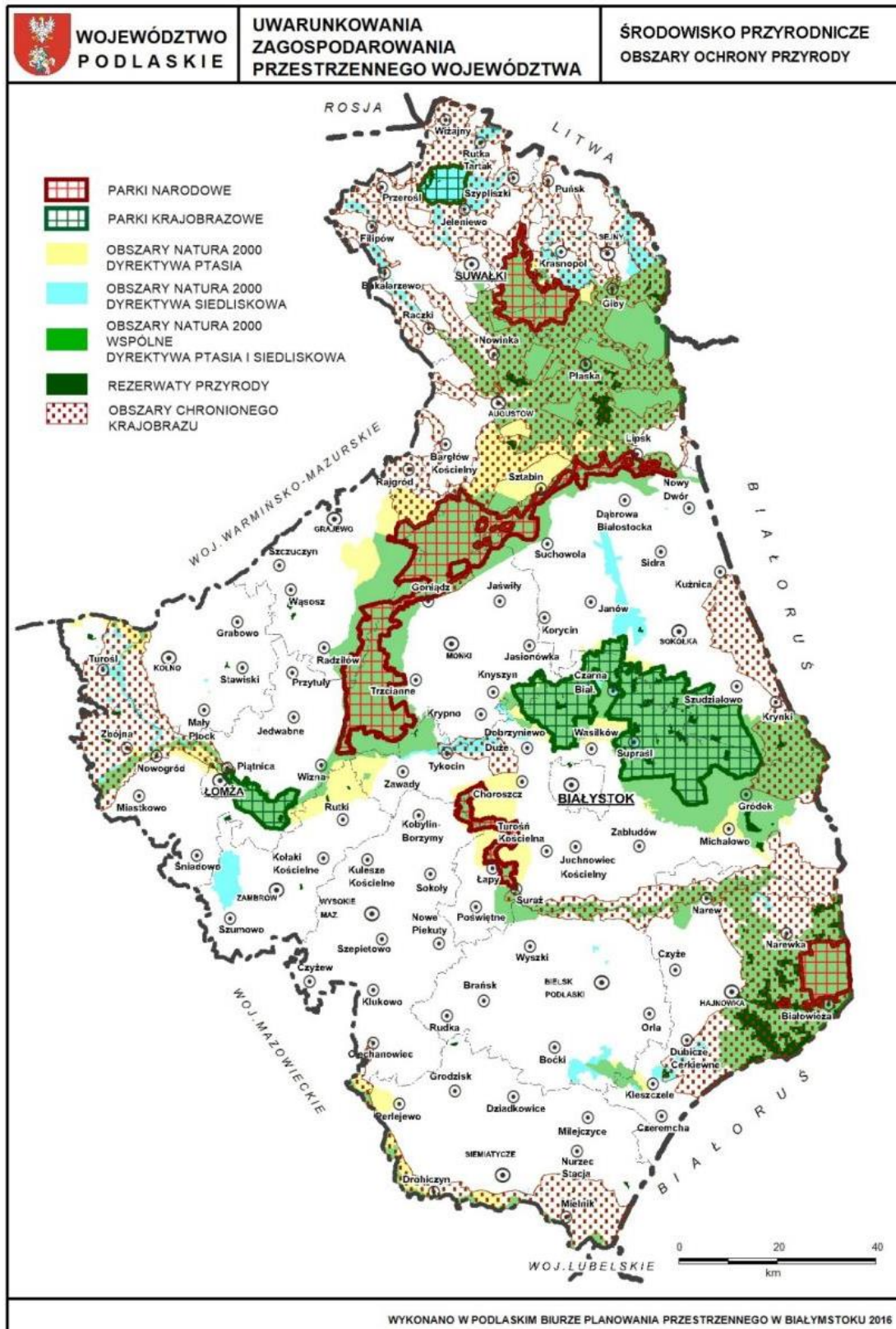
Fauna bezkręgowców w województwie podlaskim jest wciąż jeszcze nie w pełni poznana. Najliczniejszą grupę stanowią owady. Dotychczas stwierdzono obecność 9 282 gatunków.

Głównymi zagrożeniami fauny i flory są na terenach leśnych: wyrąb starodrzewu i drzew dziuplastych, sadzenie monokultur, stosowanie zrębów zupełnych, spadek poziomu wód gruntowych, osuszanie, rozwój infrastruktury drogowej, rozwój zabudowy mieszkaniowej rozproszonej, a w dolinach rzek obniżenie poziomu wód gruntowych prowadzące do mineralizacji torfu, co powoduje ustępowanie roślinności typowo bagiennej, wkraczanie roślin ekspansywnych i zanik zbiorowisk pierwotnych oraz zaniechanie użytkowania łąk i pastwisk, powodujące ich zarastanie wyższą roślinnością.

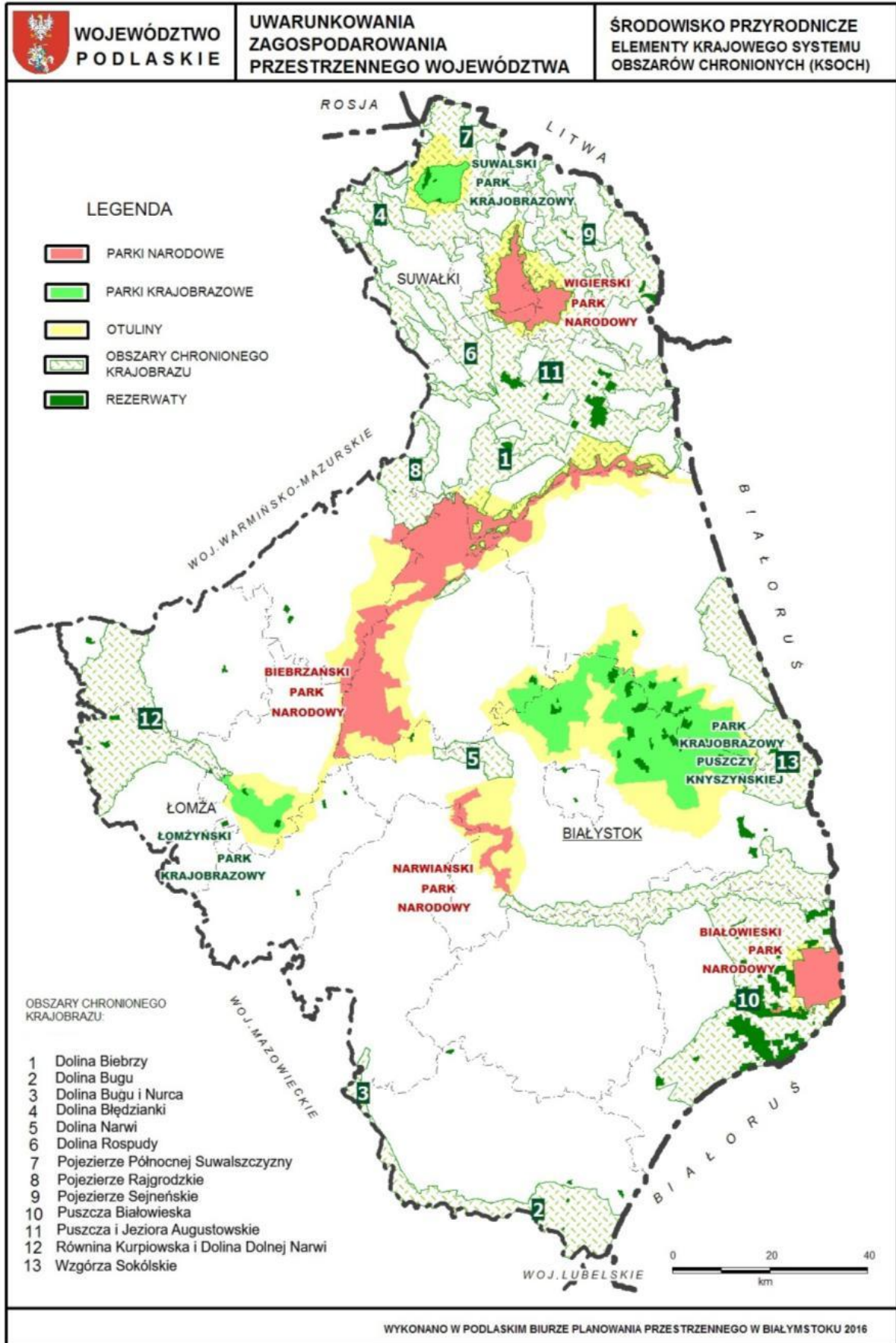
Obszary ochrony przyrody

Obszary chronione, na podstawie Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, zajmują w przybliżeniu powierzchnię 812 450 ha, co stanowi około 40% ogólnej powierzchni województwa (przy uwzględnieniu pokrywania się różnych form ochrony przyrody). Szczegółowy opis form ochrony przyrody w województwie podlaskim zawarto w rozdziale I 1.2.6.

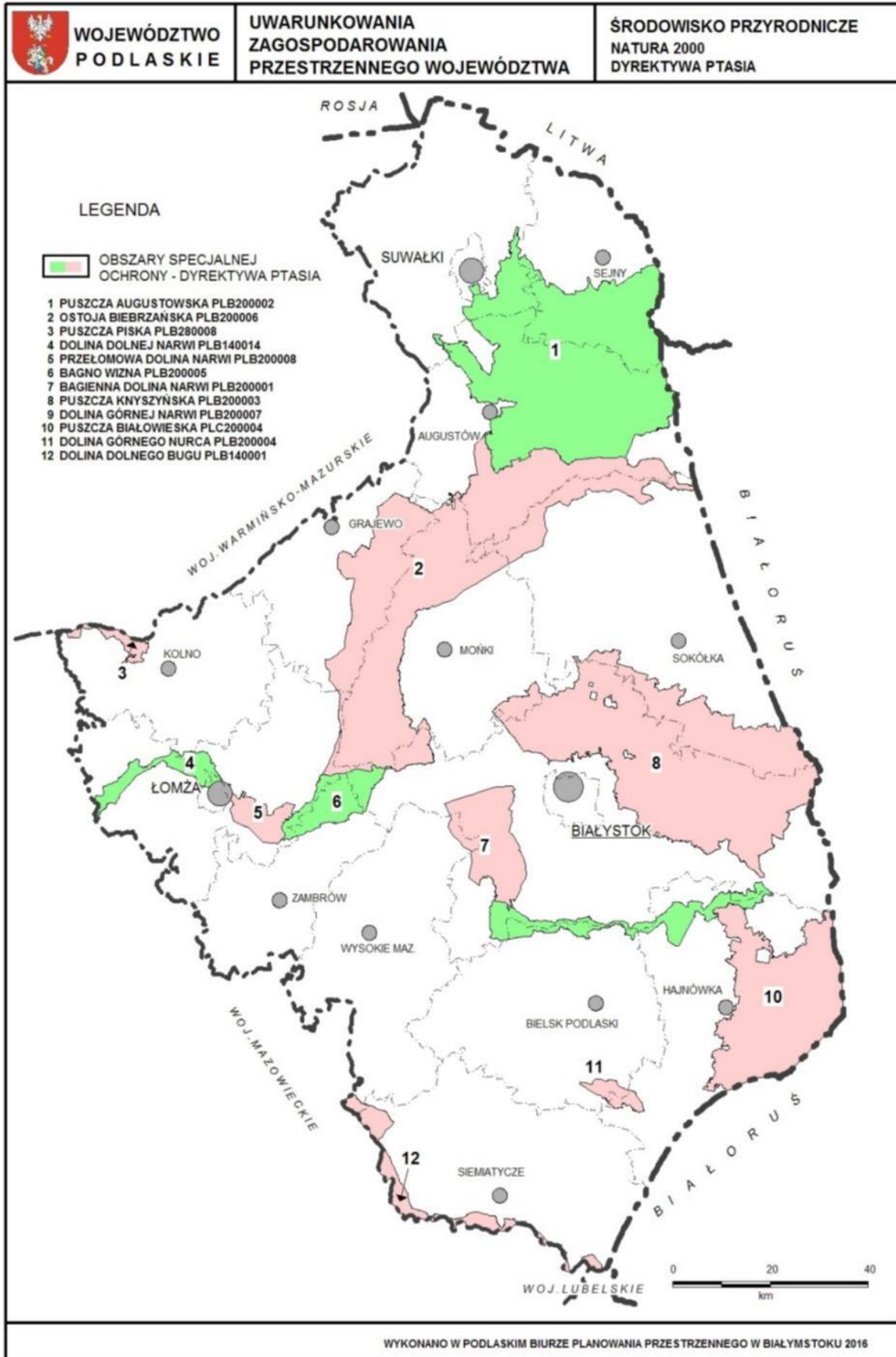
Mapa 11. Obszary ochrony przyrody

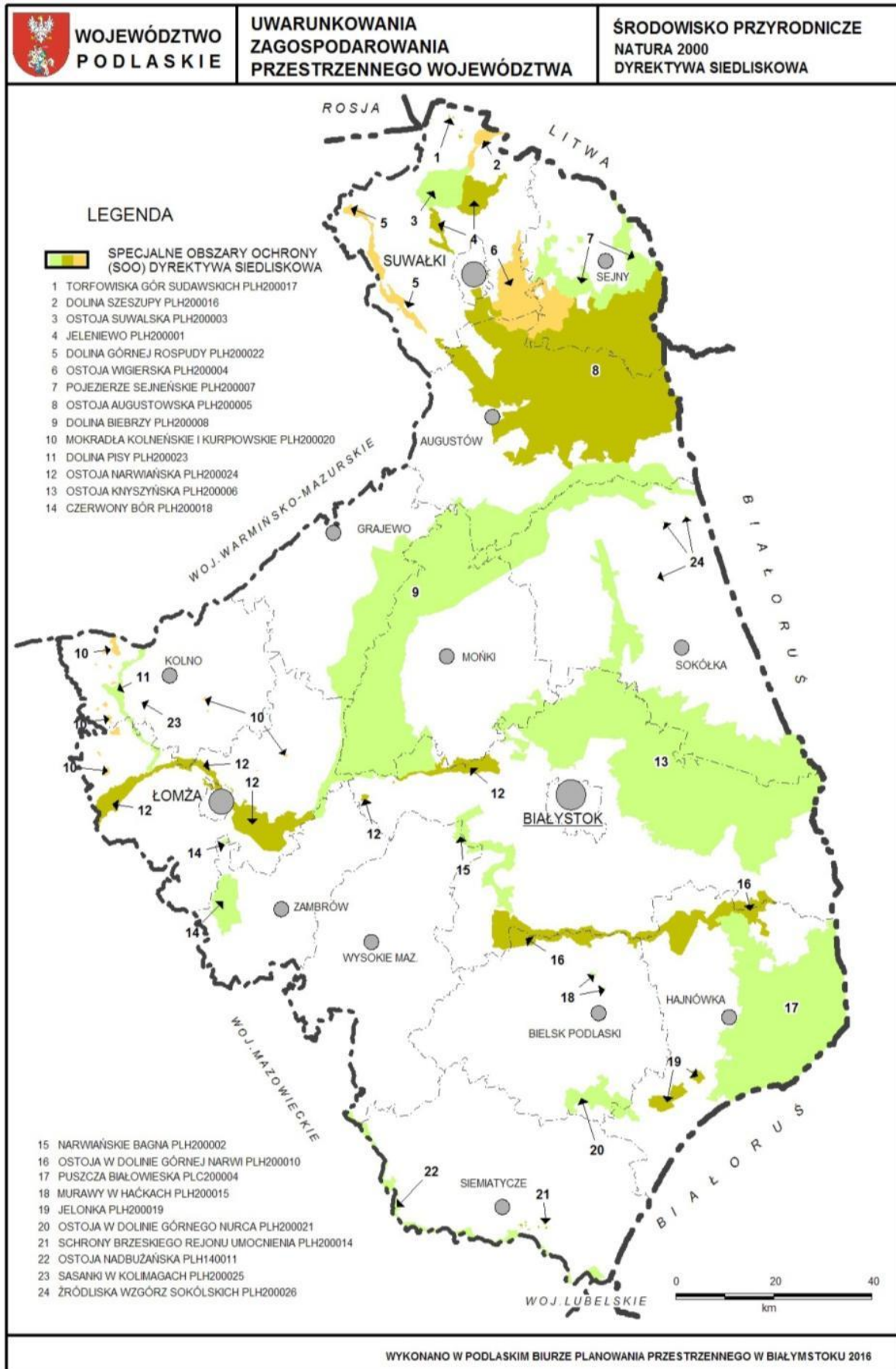
Mapa 12. Elementy Krajowego Systemu Obszarów Chronionych (KSOCH)

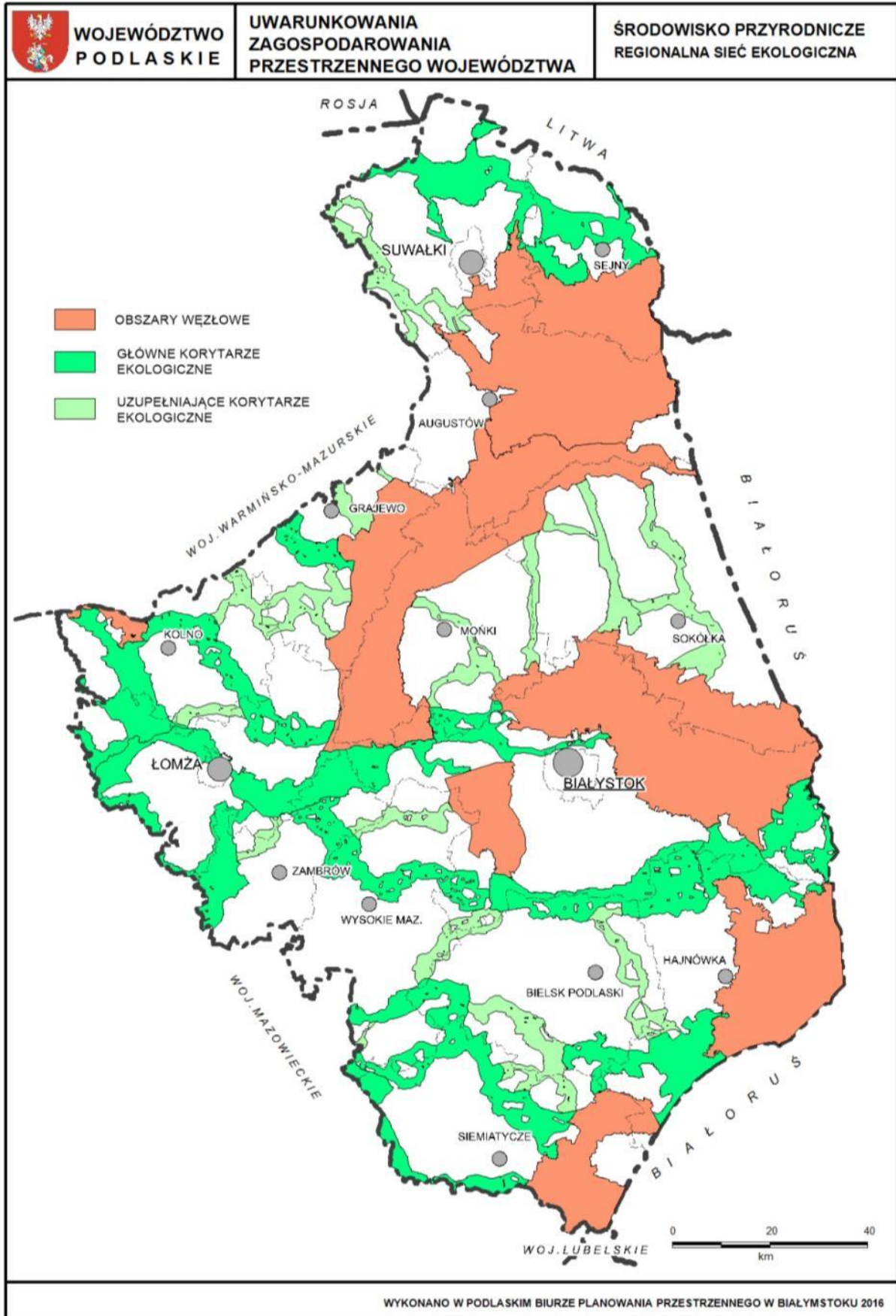
Mapa 13. Natura 2000, Dyrektywa ptasia

Mapa 14. Natura 2000, Dyrektywa siedliskowa

Mapa 15. Regionalna sieć ekologiczna

System powiązań przyrodniczych

System przyrodniczy województwa podlaskiego obejmuje wzajemnie uzupełniające się systemy ekologiczne szczebla krajowego i europejskiego. Krajowy system obszarów chronionych (KSOCh) obejmuje łącznie 32,0% powierzchni województwa. System ten powiązany jest z Europejską Siecią Ekologiczną Natura 2000 obejmującą obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk, stanowiące 32,7% powierzchni województwa. Utrzymaniu spójności ww. elementów systemu przyrodniczego służy sieć korytarzy ekologicznych, do których należą: sieć korytarzy rzecznych, korytarze migracyjne ptaków, główne korytarze migracyjne dużych zwierząt lądowych, krajowe korytarze migracyjne, sieć zieleni przydrożnej. Ekologiczna sieć województwa podlaskiego powinna obejmować: 7 obszarów węzłowych (elementy o znaczeniu kontynentalnym), 15 korytarzy głównych (elementy oznaczeniu kontynentalnym) oraz 13 korytarzy uzupełniających (elementy o znaczeniu krajowym).

3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Ogólny poziom rozwoju gospodarczego województwa

Województwo podlaskie wytworzyło w 2020 r. 2,2% produktu krajowego brutto. Jest to wskaźnik dużo niższy w proporcji do udziału w powierzchni (6,5%) i liczbie ludności kraju (3,0%). Ogólny niski poziom rozwoju gospodarczego potwierdzają:

- wartość produktu brutto na 1 mieszkańca (44,6 tys. zł, tj. 73,1% poziomu krajowego),
- niski udział przemysłu w wartości dodanej (województwo – 23,8%, Polska – 25,3%).

W strukturze gospodarki województwa udział rolnictwa w 2012 r. wynosił 31,9% ogółu pracujących, podczas gdy w Polsce 17,2%. Do 2021 r. sytuacja uległa poprawie, udział pracujących w rolnictwie wyniósł w województwie podlaskim 17,5%, podczas gdy w Polsce 7,8%. Jednak udział pracujących w rolnictwie w województwie podlaskim stał się w tym okresie najwyższy w kraju.

Wydajność gospodarki województwa, mierzona wskaźnikiem wartości dodanej brutto na jednego pracującego, należy do najniższych w kraju (15 miejsce w 2020 r.) i stanowi 86% średniej krajowej, zwłaszcza że rolnictwo jest sektorem niskodochodowym.

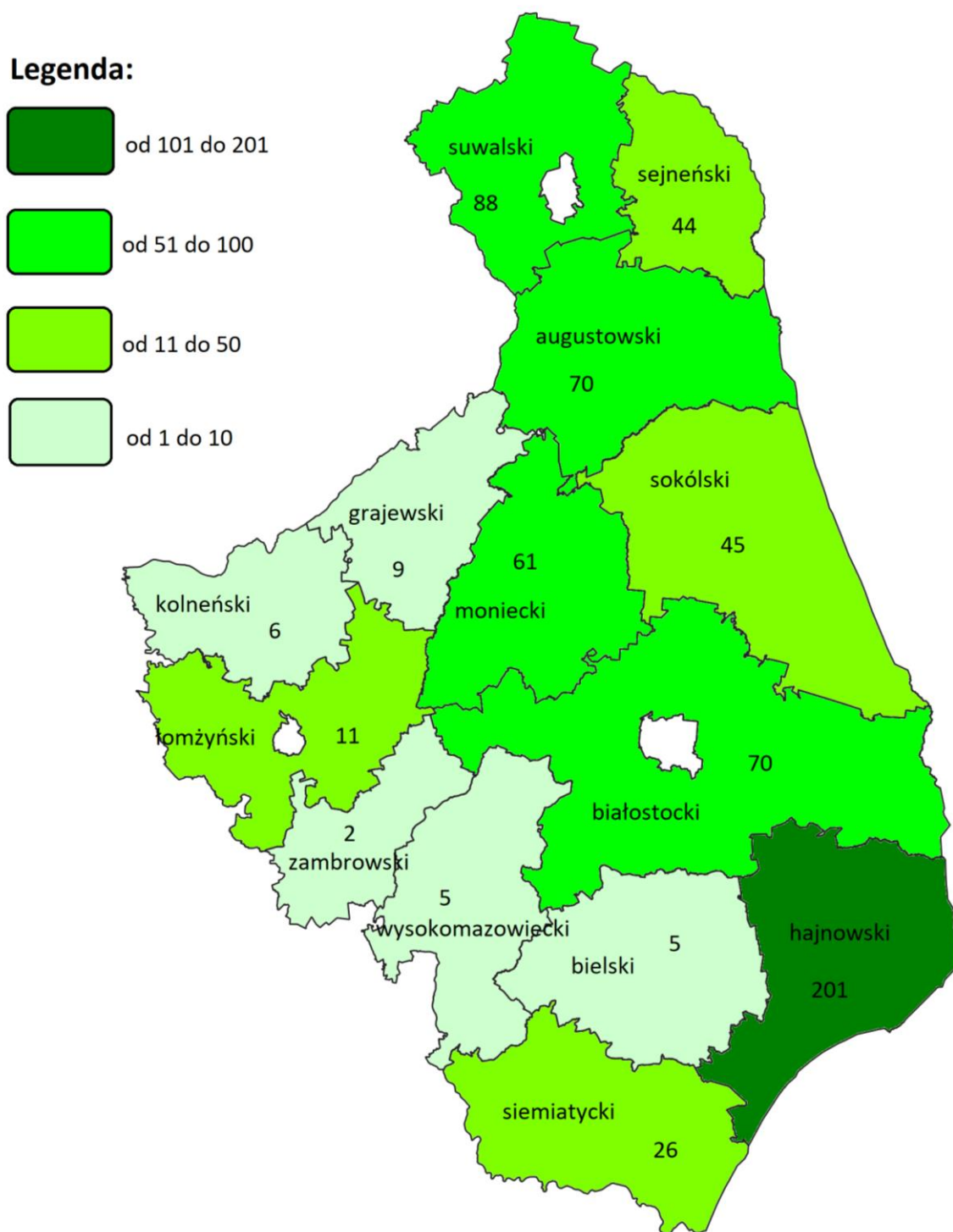
Wzrost wydajności pracy i wzrost zatrudnienia wymaga dalszego przesunięcia części siły roboczej z rolnictwa do sektorów wysokoefektywnych oraz zwiększenia zatrudnienia na wsi w specjalistycznej, efektywnej i pracochłonnej produkcji rolniczej–roślinnej lub hodowlanej oraz zawodach pozarolniczych. Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców jest niższa niż średnio w kraju, w województwie w 2021 r. wyniosła 986, w Polsce – 1276. W latach 2002–2021 dystans do średniej krajowej powiększył się.

Agroturystyka i przedsiębiorczość wiejska

W badaniach przeprowadzonych w 2022 r. przez Podlaską Regionalną Organizację Turystyczną, w województwie podlaskim zidentyfikowano i zweryfikowano 643 podmioty świadczące usługi agroturystyczne. W porównaniu do tych samych badań przeprowadzonych w 2020 r. liczba tych podmiotów zmniejszyła się o 138. Rozmieszczenie kwater i gospodarstw agroturystycznych nie jest równomierne. Najwięcej obiektów agroturystycznych, prawie co trzeci, znajduje się w powiecie hajnowskim. Kolejnymi powiatami wyróżniającymi się pod względem liczby kwater i gospodarstw agroturystycznych są: powiat suwalski (ponad 13,7%), augustowski (10,9%) i białostocki (ponad 10,9%). Zidentyfikowanych podmiotów najmniej zaś jest w powiatach: zambrowskim, wysokomazowieckim, bielskim i kolneńskim, w których łącznie znajduje się niecałe 3% wszystkich obiektów.

Analizując rozmieszczenie obiektów agroturystycznych pod względem rejonów turystycznych (a tym samym w odniesieniu do atrakcyjności turystycznej obszarów) należy stwierdzić, że jest ono adekwatne do potencjału turystycznego. W rejonach: północnym i południowym, zlokalizowanych jest powyżej 30% wszystkich obiektów agroturystycznych (odpowiednio 31,4% i 36,0%), zaś w rejonach centralnym i zachodnim, po mniej niż 20%.

Mapa 16. Liczba kwater i gospodarstw agroturystycznych w województwie podlaskim

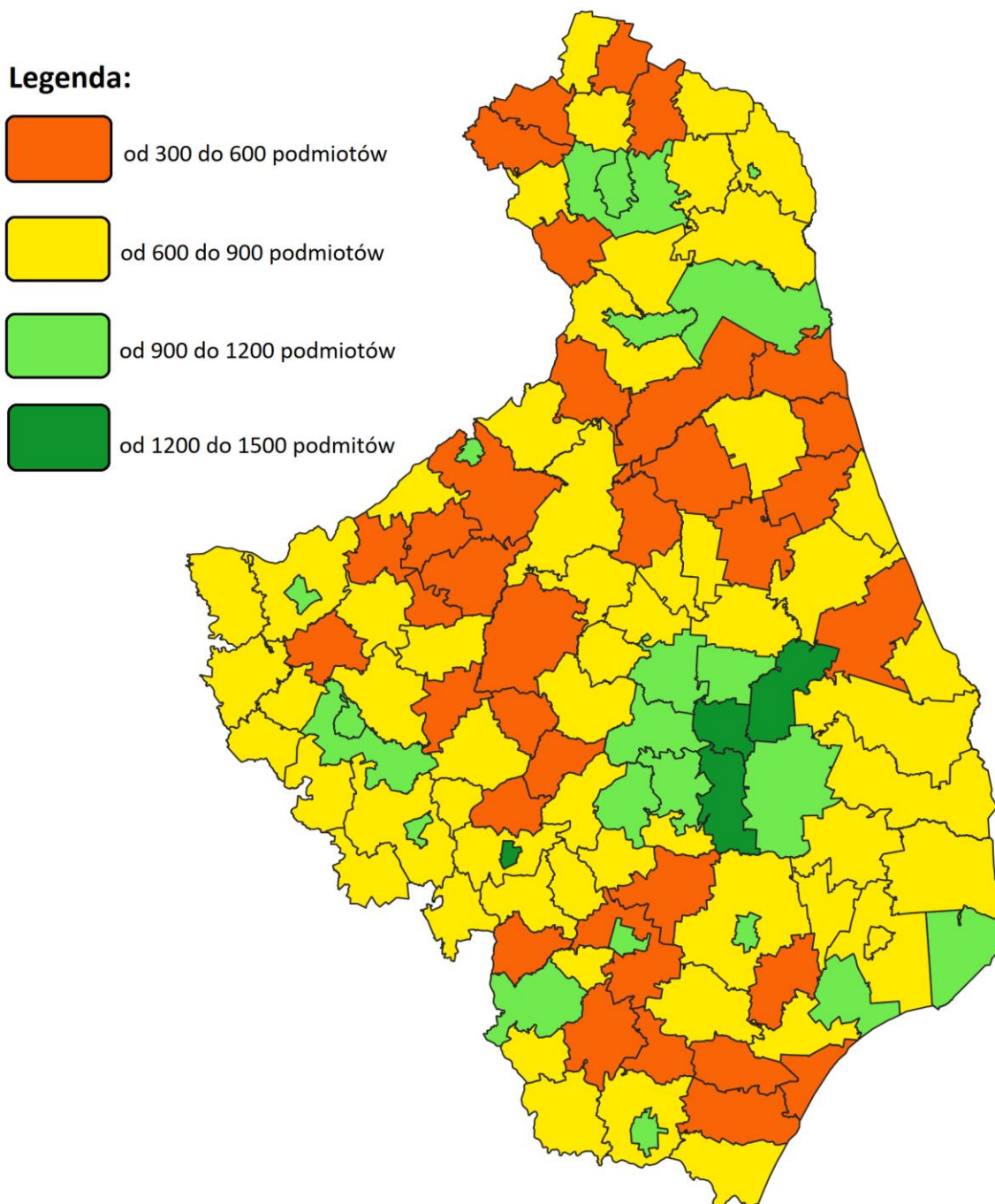

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Stan i perspektywy rozwoju agroturystyki w województwie podlaskim. Podlaska Regionalna Organizacja Turystyczna. Białystok, październik 2022 r.

Jedną z podstawowych miar rozwoju przedsiębiorczości jest liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie REGON.

W 2021 r. w województwie podlaskim do rejestru REGON wpisanych było 113 236 podmiotów, co stanowi 2,34% wszystkich podmiotów w kraju. Pod tym względem województwo podlaskie zajmuje przedostatnie miejsce, przed województwem opolskim.

Mapa 17. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON w gminach województwa podlaskiego w 2021 r. na 10 tys. ludności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

W przeliczeniu na 10 tys. ludności, liczba podmiotów wyniosła 986, w Polsce 1276. Pod tym względem województwo podlaskie zajmuje trzecie miejsce od końca, przed województwami lubelskim i podkarpackim.

W przeliczeniu na 10 tys. ludności, najczęściej podmiotów zarejestrowanych było w miastach na prawach powiatu tj. m. Białystok – 1323, m. Łomża – 1100, m. Suwałki 1079 oraz w powiecie białostockim – 1037. Najmniej zaś w powiatach sokólskim i suwalskim, odpowiednio 693 i 692 podmioty. W gminach zaś najmniej podmiotów wpisano w gminach: Nowy Dwór, Sidra i Radziłów, odpowiednio: 345, 425 i 432, najczęściej zaś w gminach: Białystok, Supraśl i Juchnowiec Kościelny, odpowiednio: 1323, 1319 i 1230.

Przedsiębiorczość wiejska w ogólnym ujęciu jest to pozarolnicza działalność gospodarcza podejmowana na obszarach wiejskich. Czyli jest to proces tworzenia na wsi pozarolniczych miejsc pracy, stanowiących alternatywne dla rolnictwa źródło dochodów, które mogą powstawać również w samych gospodarstwach rolnych.

W Polsce na obszarach wiejskich zarejestrowanych było 1 422 261 podmiotów co stanowi 29,41% wszystkich zarejestrowanych (z 4 836 214). Z tego w województwie podlaskim na obszarach wiejskich zarejestrowanych było 32 486 podmiotów, co stanowi 28,69% wszystkich zarejestrowanych w województwie.

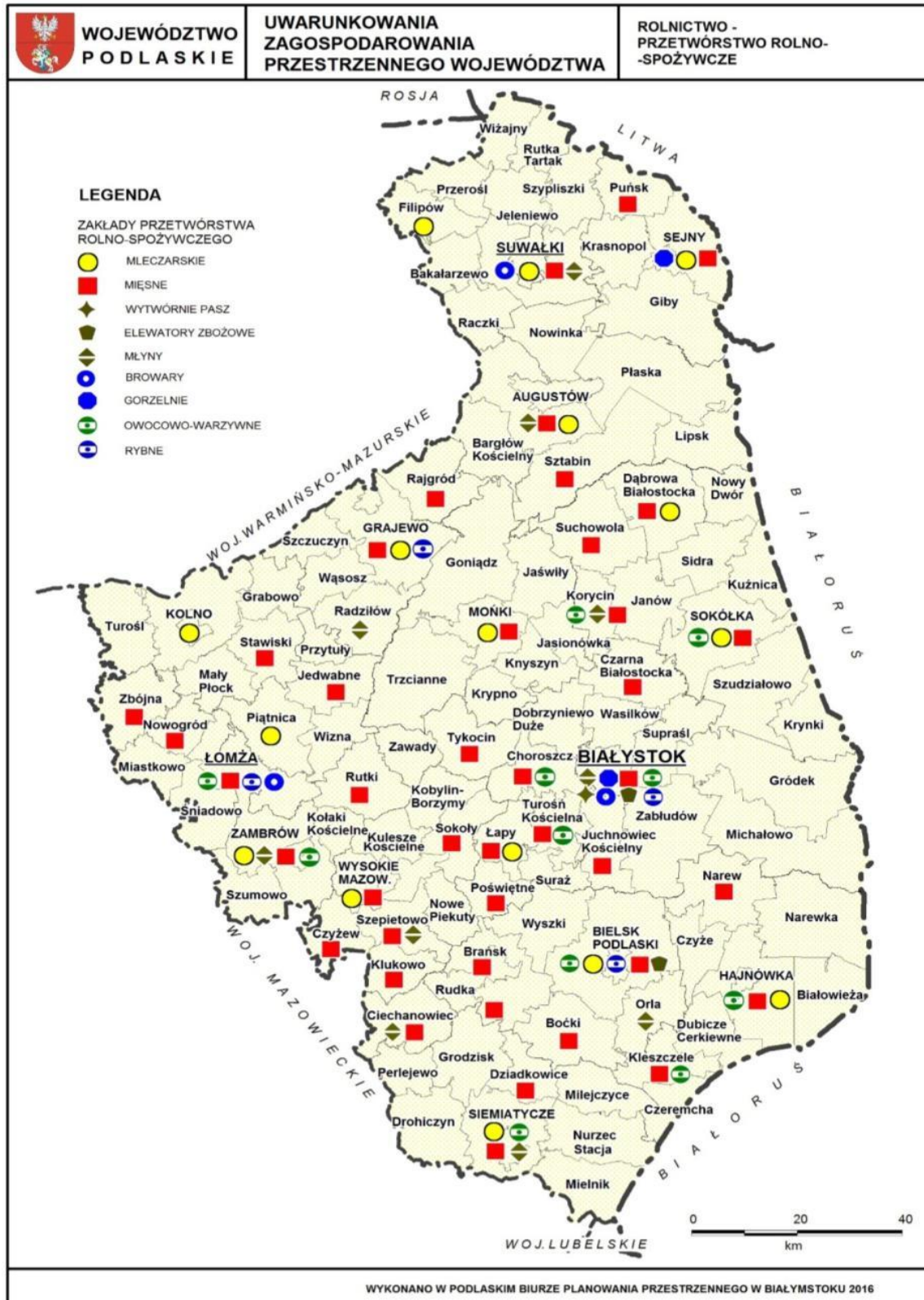
Najwięcej podmiotów na obszarach wiejskich zarejestrowanych było w gminach Juchnowiec Kościelny i Supraśl, odpowiednio 2227 i 1759, najmniej zaś w gminach Kleszczele i Krynki, odpowiednio 69 i 48. W przeliczeniu na 10 tys. ludności, najwięcej podmiotów na obszarach wiejskich zarejestrowano w gminach Supraśl i Juchnowiec Kościelny, odpowiednio 1367 i 1230, najmniej zaś w gminach Lipsk i Nowy Dwór, odpowiednio 352 i 345.

Przetwórstwo rolno-spożywcze stanowi aktualnie główną gałąź gospodarki województwa i w niektórych branżach posiada dość dobrze rozwiniętą sieć zakładów o wysokim standardzie technologicznym i sanitarnym. W województwie funkcjonują zakłady: 17 mleczarskich, częściowo połączonych w holdingi, także z zakładami z innych województw, ca 70 przetwórstwa mięsnego, 10 przetwórstwa owocowo-warzywnego, 70 młynów, 20 wytwórni i mieszalni pasz, 24 zbożowe (spichrze i elewatory), 1 przetwórstwa ziemniaczanego, 3 browary, 4 gorzelnie, 3 winiarnie i PPS. „Polmos” Białystok. Przetwórstwo rolno-spożywcze województwa cechuje się:

- przynależnością zakładów mleczarskich: „Mlekovita”, „Mlekol” i OSM Piątnica do ścisłej czołówki krajowej i pierwszej dziesiątki największych eksporterów produktów mleczarskich w kraju,
- wysoką jakością wyrobów mięsnych i drobiowych, z których część uzyskała certyfikaty unijne oraz normy jakości ISO,
- koniecznością rozbudowy potencjału przetwórczego w zakresie ziemniaków, warzyw i zbóż – uzasadnioną potencjałem surowcowym województwa,
- rozwijającą się infrastrukturą handlu hurtowego i giełdowego artykułów rolnych – giełda rolnotowarowa w Białymstoku oraz rynki półhurtowe w Suwałkach, Fastach i Sokółce.

Sytuacja polskiego rolnictwa uległa znacznej zmianie na lepsze po wstąpieniu do Unii Europejskiej. Szereg programów pomocowych oferowanych przez UE realizowanych i finansowanych wspólnie z państwem ma na celu dostosowanie rolnictwa do standardów unijnych. Obecnie realizowany *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich* promuje model zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich. W *Programie* zawarto między innymi takie działania, jak: modernizacja gospodarstw rolnych poprzez preferencyjne kredyty, programy rolnośrodowiskowe, zalesianie gruntów. Podstawą tego modelu jest realizacja wielofunkcyjności obszarów wiejskich, a także promocja ich zrównoważonego rozwoju.

Mapa 18. Przetwórstwo rolno-spożywcze

Specjalne strefy ekonomiczne

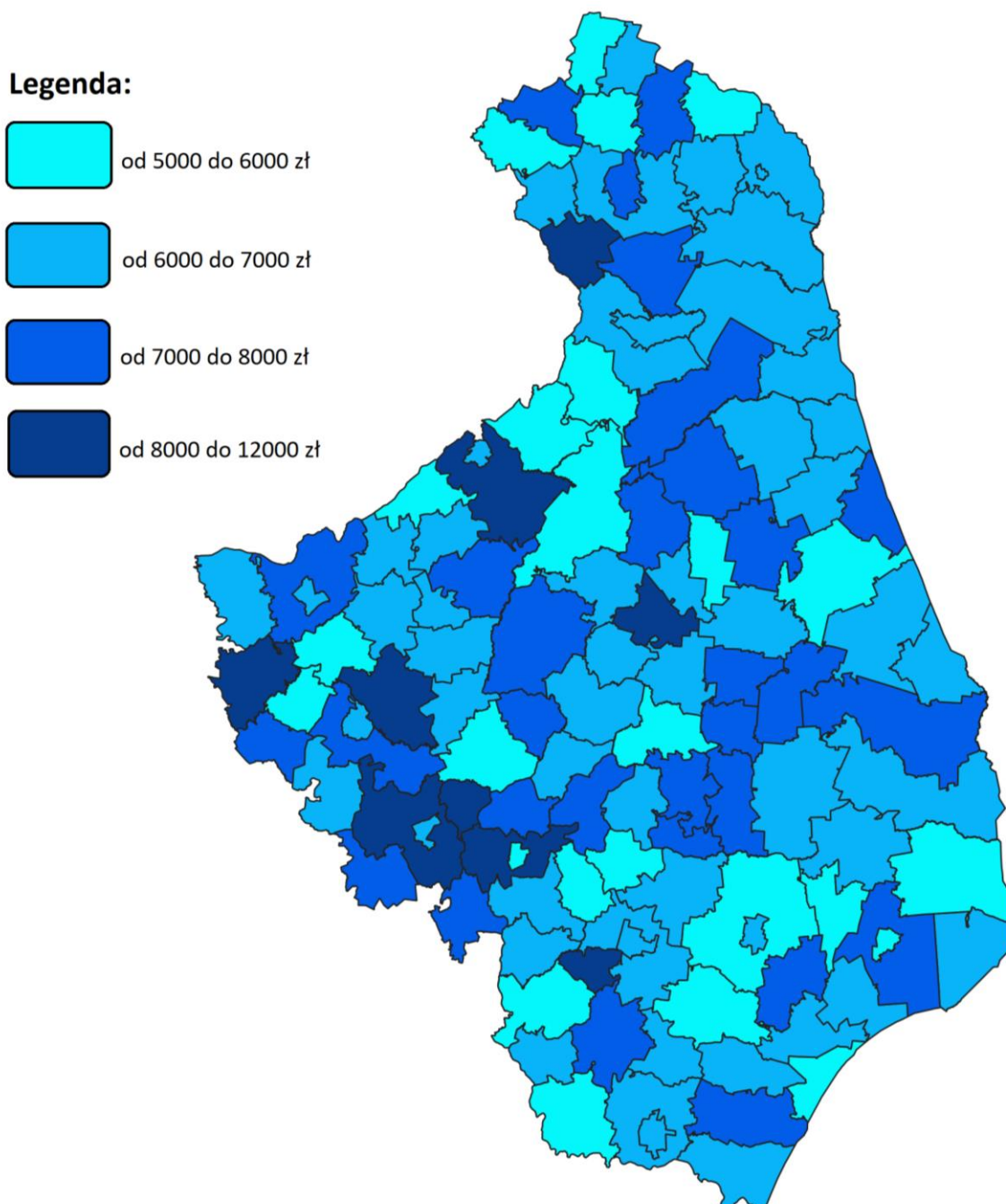
W województwie podlaskim istnieje Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna. Jest jedną z czternastu specjalnych stref ekonomicznych w Polsce, które powstały, aby służyć przyspieszeniu wzrostu gospodarczego w danej części kraju.

Obecnie Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A. pełni funkcję zarządzającego obszarem wspierania nowych inwestycji o łącznej powierzchni ok. 26 414 km² (2 641 400 ha). Swoim zasięgiem

obejmuje całe województwo podlaskie, 2 powiaty województwa warmińsko-mazurskiego: ełcki i gołdapski oraz 4 powiaty województwa mazowieckiego: łosicki, ostrowski, sokołowski i węgrowski. Dobra lokalizacja - w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniej granicy Unii Europejskiej, bliskość granic Rosji, Litwy i Białorusi - jest ogromnym atutem tego obszaru i idealnym miejscem do lokowania inwestycji, mających swoich dostawców i odbiorców na rynkach wschodnich.

Dochody gmin

Mapa 19. Dochody ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w 2021 r. w województwie podlaskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

W województwie podlaskim średnie dochody ogółem budżetów gmin w przeliczeni na 1 mieszkańca w 2021 r. wyniosły 6937,44 zł, w Polsce 7226,45 zł. W województwie najniższe dochody odnotowano w gminach: Bielsk Podlaski, Nowogród i Rutki, odpowiednio: 5104,62 zł, 5292,02 zł

i 5420,90 zł, najwyższe zaś w gminach: Raczki, Kołaki Kościelne i Knyszyn, odpowiednio: 12273,53 zł, 9056,93 zł i 8933,04 zł.

3.2.3. Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Zróżnicowanie kulturowe

Województwo podlaskie jest regionem wielokulturowym. Przejawem wielokulturowości województwa jest tożsamość narodowa i etniczna mieszkańców. Województwo podlaskie jest pod tym względem bardziej zróżnicowane, gdyż z inną narodowością zgodnie z ostatnimi dostępnymi danymi spisów powszechnych identyfikowało się 55,2 tys. osób, tj. 4,6% ogółu ludności (kraj 1,2%). Wśród innych narodowości ludność białoruska liczyła 46,4 tys. osób, litewska 5,2 tys., ukraińska 1,4 tys., rosyjska 0,6 tys., romska 0,4 tys. i tatarska 0,3 tys. osób. Największe zwarte skupiska ludności białoruskiej znajdują się w południowo-wschodniej części regionu: w pow. hajnowskim (39,1% ogółu mieszkańców) i bielskim (19,8%). Na terenie 12 gmin wiejskich przedstawiciele mniejszości białoruskiej stanowią ponad 20% mieszkańców, w tym w czterech – ponad 50% (Czyże, Dubicze Cerkiewne, Orla i Hajnówka). Największe skupiska osób należących do mniejszości litewskiej znajdują się na terenie pow. sejneńskiego (21,2% ogółu ludności). Litwini zamieszkują w tym powiecie głównie gminy wiejskie: Puńsk (74,4%) i Sejny (18,5%). Znaczniejsze skupiska obywateli polskich narodowości ukraińskiej znajdują się w Białymstoku, Bielsku Podlaskim i Hajnówce.

Z dostępnych źródeł wynika, że na początku XXI wieku liczba wiernych i osób związanych z Kościołem Rzymskokatolickim wynosiła około 980 tys. osób, tj. ponad 80% ogółu ludności, a z Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym – około 165 tys. osób, tj. 13,5%. Do pozostałych ponad 20 zarejestrowanych kościołów i związków wyznaniowych należało 10–11 tys. mieszkańców regionu, tj. mniej niż 1% ogółu ludności.

Wyznawcy religii prawosławnej zamieszkują głównie w powiatach: białostockim, bielskim, hajnowskim, siemiatyckim i sokólskim, przy czym w niektórych gminach stanowią większość lokalnych społeczności (gminy wiejskie: Orla, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka, Milejczyce, Nurzec-Stacja, Bielsk Podlaski i Gródek).

Dziedzictwo kulturowe województwa

Obszar obecnego województwa podlaskiego obejmuje północną część przedrozbiorowego województwa podlaskiego, część województwa mazowieckiego i powiatu grodzieńskiego województwa trockiego oraz niewielkie fragmenty dawnych województw – brzeskiego i nowogrodzkiego. Trwający kilka stuleci rozwój osadnictwa na terenach przygranicznych do dziś charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem i przenikaniem się wpływów kulturowych Zachodu i Wschodu.

Obszar ten podlegał wpływom kolonizacji mazowieckiej, ruskiej i litewskiej. Wcześniej jego część północną zamieszkiwali Jaćwingowie, których osadnictwo zostało całkowicie zniszczone pod koniec XIII w. Kolonizacja mazowiecka objęła znaczną część Wysoczyzny Białostockiej i obszar ziemi łomżyńskiej, kolonizacja ruska Wysoczyne Bielską i obszary nadbużańskie, a litewska północną część Suwalszczyzny.

Do XV wieku obszar województwa pokryty był lasami i bagnami. Przy przeprawach rzecznych lokowano punkty osadnicze pełniące funkcje strażnicze i handlowe. Wcześniej rozwinięta sieć osadnicza występowała na obszarze północno-wschodniego Mazowsza.

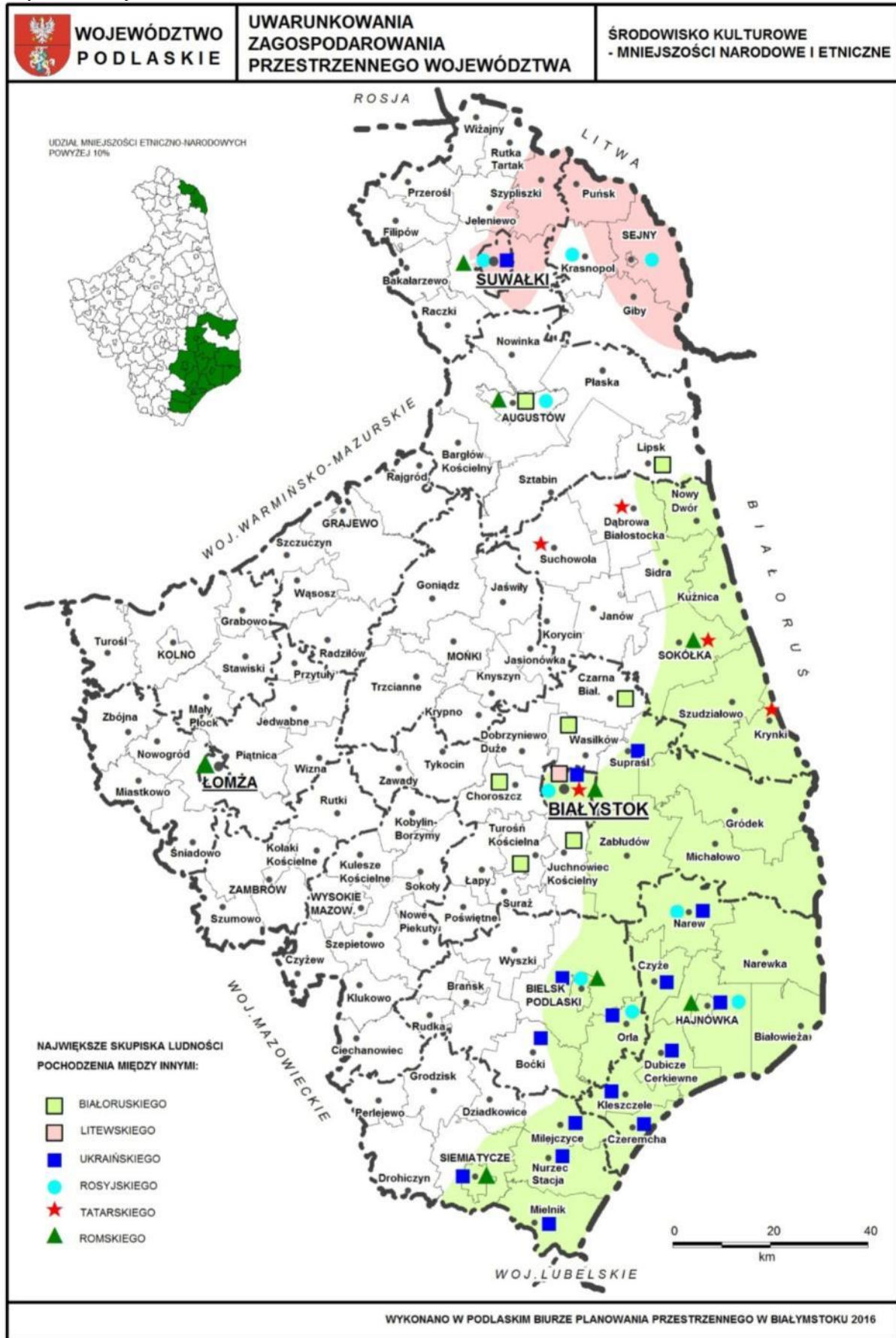
W roku 1545 wytyczono granicę między Mazowszem a Prusami. Wiek XV i XVI to okres bardzo intensywnego rozwoju sieci osadniczej na tym obszarze. Pomiędzy 1400 r. a 1600 r. założono 42 miasta, z których wiele zachowało średniowieczne rozplanowanie przestrzenne, wg prawa magdeburskiego. W oparciu o rozwiązania rozplanowania przestrzennego wsi tzw. „pomiarą włóczną”, wprowadzoną przez Królową Bonę i Zygmunta Augusta w latach 1558–63 w „królewszczyznach”, magnaci zaczęli stosować podobne sposoby urządzania swoich wsi. Byłe tereny pojaćwieskie kolonizowano głównie od Niemna w kierunku południowo-zachodnim do granicy litewsko-krzyżackiej. Najstarszą osadą na tych terenach jest Rajgród, wymieniony jako miasto już w 1499 r. Na terenach kolonizowanych pojawiają się dość liczne mazowieckie i ruskie osiedla-grody, stwarzające podstawę dla organizujących się w nieco późniejszym okresie miast. Pierwszymi miastami na obszarze dzisiejszego województwa podlaskiego były: Drohiczyn, Tykocin, Kolno, Łomża, Nowogród, Bielsk Podlaski, Wizna, Wąsosz, Wasilków, Mielnik,

Suraż, Zambrów i Brańsk. Stosunkowo późne zasiedlenie tych ziem spowodowało, że nie występują tu zabytki architektury romańskiej. W północno-zachodniej części województwa można znaleźć natomiast zabytki architektury gotyckiej. W następnych wiekach (XVII, XVIII i XIX) stopniowo zwiększa się zaludnienie i zagęszczenie sieci osadniczej. Powstają nowe miasta: Białystok, Czyżew, Dąbrowa, Janów, Korycin i inne, oraz szereg wsi.

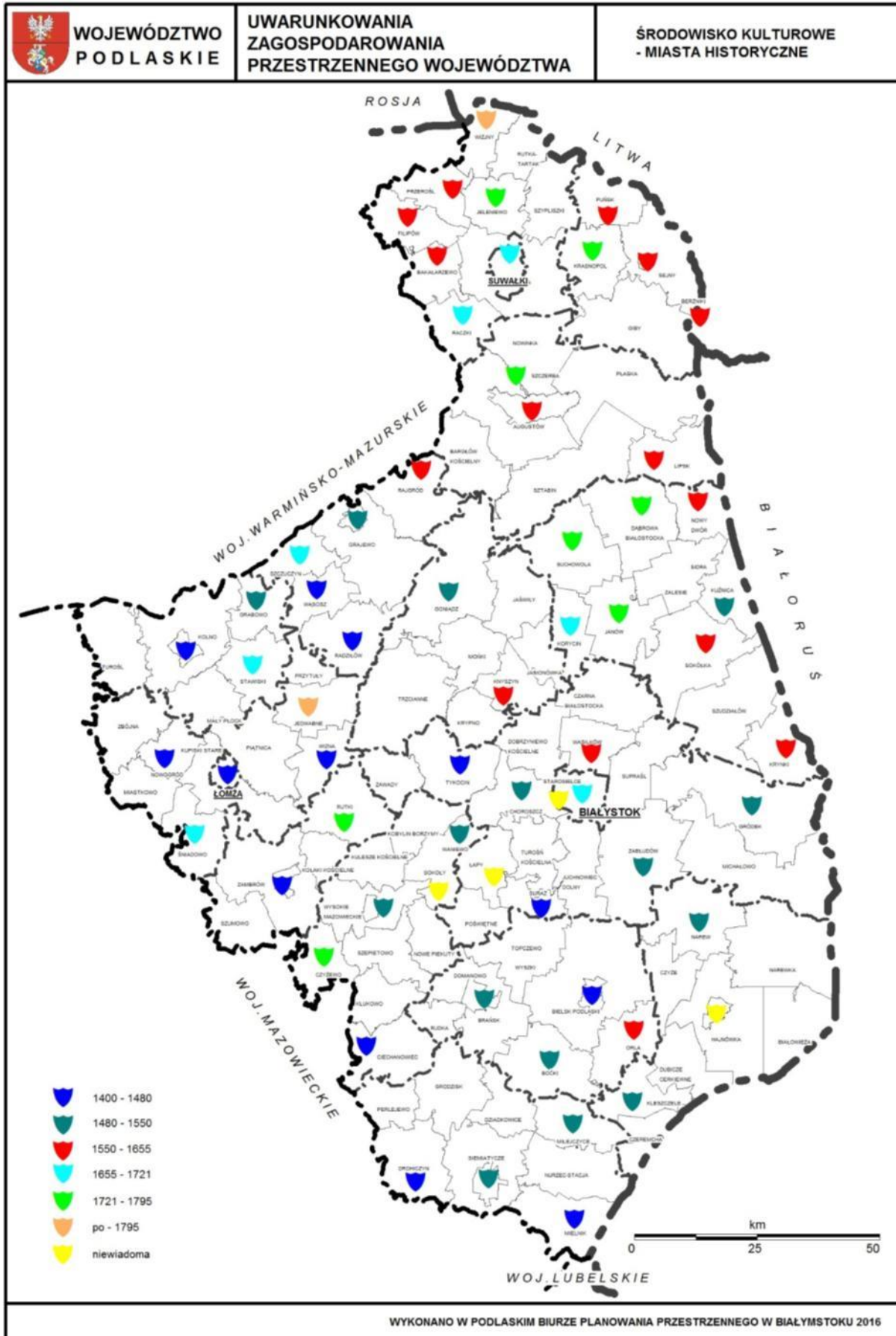
Uwłaszczenie chłopów w latach 1861–1864 i rozwój kapitalistycznych form produkcji w miastach i wsiach po uwłaszczeniu sprawił, że ich dawny, dość regularny układ przestrzenny ośrodków lokalnych został w niewielkim, ale widocznym stopniu zdeformowany przez nowe procesy społeczne.

Na czoło rozwoju wysuwają się ośrodki produkcyjne, szczególnie mające dogodne połączenia komunikacyjne z rynkami zaopatrzenia i zbytu produkcji (np. Białystok).

Mapa 20. Mniejszości narodowe i etniczne

Mapa 21. Miasta historyczne

Poważną rolę odgrywają w tym czasie również ośrodki administracji wyższego rzędu (np. Łomża i Suwałki), a także siedziby dość licznych garnizonów rosyjskich. Niektóre z miast o lepszym położeniu dynamicznie się rozwijają, inne popadają w stagnację i przechodzą do roli wsi. Można to zaobserwować na przykładzie miasta Białegostoku i Tykocina lub Suraza. Powstają też nieliczne nowe osiedla miejskie oparte o nowe funkcje produkcyjne, z właściwym żywiołowemu rozwojowi chaosem przestrzennym (np. Łapy – warsztaty kolejowe, Hajnówka – zakłady drzewne).

Na obszarze województwa podlaskiego, jak w żadnym innym regionie Polski, występuje specyficzna sytuacja wielonarodowościowa. Wytworzyły ją uwarunkowania historyczne, sięgające zarówno dawnych, jak i nowszych okresów związanych ze zmianami granic państwowych i administracyjnych, stosunków ekonomiczno-społecznych, a w konsekwencji i etniczno-kulturowych. Od wieków na terenach tych zamieszkiwali jednocześnie Polacy, Białorusini, Żydzi, Ukraińcy, Litwini, Rosjanie, Niemcy, Tatarzy i Romowie. Mniejszości narodowe i etniczne wniosły znaczący wkład w rozwój społeczno-gospodarczy tych ziem i stworzyły odmienną, interesującą kulturę.

Krajobraz kulturowy województwa

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Dzieje polityczne województwa przyczyniły się do powstania w nim mozaiki etnicznej i religijnej. Na jej kanwie wykształcił się jego specyficzny krajobraz kulturowy, który tworzą: zabytkowe zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, zabytki archeologiczne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego.

Zabytki archeologiczne, będące świadectwem egzystencji i działalności człowieka, pochodzą z różnych okresów, w tym:

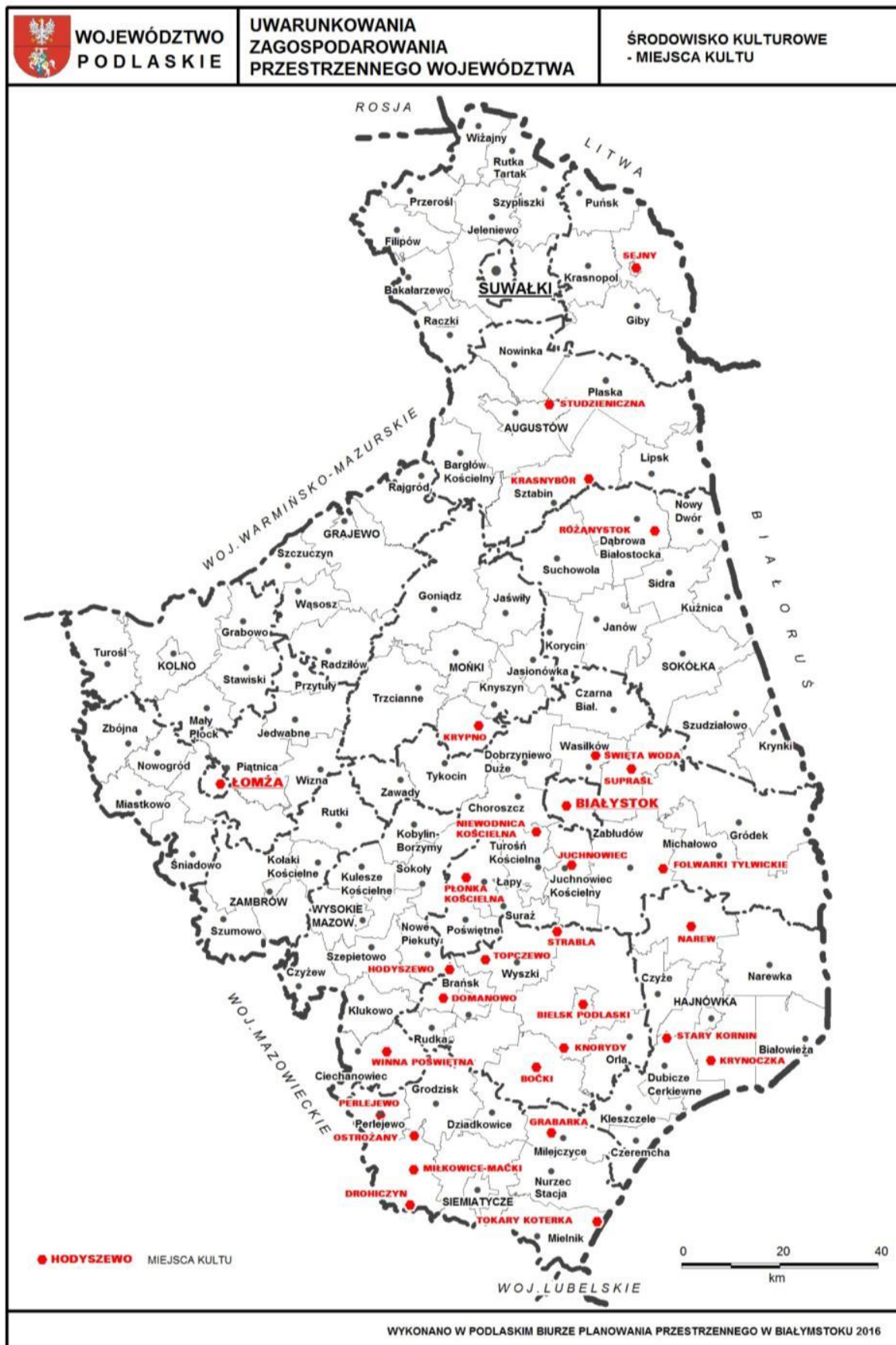
- z najstarszego, którego ślady (schyłkowy paleolit) znajdujemy głównie w dolinach rzek: Bugu, Narwi (Suraż, Zajki) i Biebrzy oraz nad brzegami jezior. Ślady osadnictwa neolitycznych kultur rolniczych znaleziono natomiast nad Bugiem i Narwią oraz ich dopływami, w szczególności w Drohiczynie, Mielniku, Surazu, Kossakach i Łomży,
- z epoki brązu – w postaci znalezisk z Wilanowa koło Mielnika, osady w Słochach Annapolskich, Arbasu, Drohiczyzna, Kozarówki, Hryniewicz Dużych, Sośni koło Grajewa czy cmentarzysk ciałopalnych w Popowlanach i Brańsku,
- z epoki żelaza – reprezentowanej przez znaleziska gromadne zwane skarbami z Kalinówki Kościelnej, Brańska, Klichów, Drohiczyzna, Drozdowa oraz skarb ozdób złotych z Osowca,
- z początków zasiedlania Suwalszczyzny przez plemiona bałtyjskie ok. IV w. p.n.e. – w postaci osiedla obronnego w Żubronajciach i, wiek późniejszej, osady na Górze Zamkowej w Szurpiłach,
- z pobytu od 2 poł. II w. n.e. plemion germańskich (Goci, Gepidzi), którego świadectwem są znaleziska grobowe w Pilipkach, okazałe cmentarzyska kurhanowe w Grochach Starych, Dmochach-Rodzonkach i Szwajcarii oraz cmentarzyska płaskie, przeważnie ciałopalne w Cecelach,
- z wczesnego średniowiecza – reprezentowanych na jaćwieskich terenach położonych na północ od Biebrzy (grody w Szurpiłach, Rajgrodzie i Jeglińcu), na terenach plemion słowiańskich na południe od Biebrzy przez założoną w VI w. osadę w Haćkach, a z dominującego obrządku ciałopalnego, z grobem w formie kurhanu w Puszczy Białowieskiej Osłowie, Drohiczynie, Doktorcach i Łużanach koło Gródka,
- z zagęszczania od XI w. osadnictwa wczesnośredniowiecznego – reprezentowanego przez grodziska w Bielsku Podlaskim, Brańsku, Truskach-Zalesiu, Trzciance, Nowogrodzie, Starej Łomży oraz osady w Ogrodnikach, Osłowie, Rakowio-Czachy, Pęzie, a także znaleziska dokumentujące rozwój i doskonalenie rolnictwa oraz różnych gałęzi rzemiosł w Bielsku Podlaskim, Wiźnie, Rajgrodzie, Święcku, Strumianach.

Miejsca kultu

Miejsca kultu religijnego (pielgrzymkowe i odpustowe) – to w szczególności: Białystok, Boćki, Bielsk Podlaski, Domanowo, Drohiczyn, Folwarki Tylwickie, Grabarka, Hodyszewo, Juchnowiec, Knorydy, Kryniczka k. Hajnówki, Krasnybór, Krypno, Łomża, Miłkowice-Maćki, Narew, Niewodnica Kościelna,

Ostrożany, Perlejewo, Płonka Kościelna, Różanystok, Sejny, Strabla, Studzieniczna w Augustowie, Święta Woda w Wasilkowie, Stary Kornin, Supraśl, Tokary-Koterka, Topczewo, Winna-Poświętna.

Mapa 22. Miejsca kultu

Skanseny

W województwie podlaskim istnieją 4 skanseny, w których ratowane i prezentowane są głównie zabytki drewniane, ginące z krajobrazu regionu (obiekty, zabytki ruchome, wytwory i zjawiska), w tym:

- **Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka** – powstałe w 1962 r. w Ciechanowcu w zespole pałacowo-parkowym z połowy XIX wieku, odbudowanym ze zniszczeń wojennych w latach 1966–1969, posiadające aż osiem działów tematycznych,
- **Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej** – założone w 1982 roku, gromadzące zabytki architektury drewnianej i zbiory etnograficzne z regionu, położone przy granicy Białegostoku na gruntach wsi Osowicze i miasta Wasilków,
- **Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie im. Adama Chętnika** – założony w 1927 roku jako Muzeum Kurpiowskie, leżące na tzw. Górze Ziemowita naprzeciw ujścia rzeki Pisy do Narwi, drugie najstarsze muzeum dawnego drewnianego budownictwa ludowego w Polsce, mające charakter parku etnograficznego.
- **Skansen Architektury Drewnianej Ludności Ruskiej Podlasia w Białowieży.**

Małe miasta i wsie o zabudowie tradycyjnej, świadczącej o ich tożsamości.

Lokacja większości miast nastąpiła w okresie Jagiellonów, w sytuacji ścierania się wpływów Wschodu i Zachodu. Zachodnia część województwa (kolonizacja mazowiecka) wytworzyła formę kolonijną – osadnictwo drobnoszlacheckie, a osadnictwo wiejskie we wschodniej jego części zachowało układ przestrzenny nadany podczas „pomiaru włóczęj”.

W małych miastach i wsiach powstały drewniane świątynie różnych wyznań: unickie cerkwie, kościoły katolickie, cerkwie prawosławne, molenny staroobrzędowców, meczety tatarskie i żydowskie synagogi.

Budownictwo wiejskie drewniane, mieszkalne i gospodarcze, zachowało się do dzisiaj. Zabudowa ulicowa ciągnąca się wzdłuż dróg charakterystyczna jest dla m.in. wsi: Ryboły, Trześcianka, Wojszki i Soce. Bogate zdobnictwo domów ludności pochodzenia białoruskiego i ukraińskiego podkreśla zróżnicowana kolorystyka ich elementów.

Osadnicy z Mazowsza zgodnie z tradycją stworzyli wsie niwowe, charakteryzujące się zwartą zabudową ulicową lub owalnicową. W wyniku różnego sposobu urządzania wsi, inne były sposoby rozplanowania siedlisk i urządzania domów mieszkalnych.

Szlaki kulturowe

Wielokulturowość i przeszłość historyczna województwa stwarza możliwości wytyczenia szlaków kulturowych o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i lokalnym. Szlaki kulturowe, oprócz promocji województwa, stwarzają duże możliwości rozwoju turystyki, w szczególności gdy są położone w obszarach lub sąsiedztwie obszarów o bardzo wysokich walorach środowiska przyrodniczego, mających dobrą dostępność komunikacyjną. Szlaki kulturowe województwa obejmować powinny:

1) istniejące szlaki kulturowe, w tym:

- Podlaski Szlak Kulturowy „Drzewo i Sacrum”,
- Szlak Jagielloński,
- Szlak Prawosławnych Świątyń,
- Szlak Krainy Otwartych Okiennic,
- Transgraniczny Szlak Dominikański,
- Szlak Tatarski,
- Szlak Chwały Oręża Polskiego,
- Szlak Fortyfikacji Pozycji Granicznej, (z uzup. w gm. Kolno, Turośl, Zbójna)
- Szlak Frontu Wschodniego i Wojny Światowej

2) szlaki kulturowe predestynowane do wytyczenia (mapa 29), w tym:

- szlak sanktuariów:
- Sejny – Studzieniczna – Krasnybór – Różanystok – Krypno – Płonka Kościelna – Łomża – Hodyszewo – Ostrożany,

- szlak klasztorny:
- Sejny – Wigry – Różanystok – Szczuczyn – Wąsosz – Stawiski – Łomża – Tykocin – Choroszcz – Supraśl – Bielsk Podlaski – Boćki - Siemiatycze – Drohiczyn – Ciechanowiec,
- szlak budownictwa wiejskiego:
- Wojszki – Ryboły – Trześcianka – Puchły – Soce – Nowoberezowo – Czyże,
- szlak dworów Sokólszczyzny:
- Kamienna Stara – Pawłowicze – Łosośna Wielka i Mała – Górka – Żylicze,
- szlak gotyku mazowieckiego:
- Niedźwiadna – Wąsosz – Wizna – Łomża - Szczepankowo – Rosochate Kościelne,
- szlak nadbużański:
- Drohiczyn – Siemiatycze – Mielnik – Niemirów,
- szlak nadnarwiański:
- Wizna – Drozdowo – Piątnica – Łomża – Stara Łomża – Nowogród,
- wschodni szlak architektury drewnianej czterech wyznań:
- Wodziłki – Jeleniewo – Suwałki – Monkinie – Mikaszówka – Gabowe Grądy – Kamienna Stara – Bohoniki – Kruszyniany – Michałowo – Juszkowy Gród Narew – Nowoberezowo – Szczyty Dzieciołowo – Orla – Stary Kornin – Kleszczele – Milejczyce – Grabarka – Tokary (Koterka),
- szlak drewnianej architektury sakralnej pogranicza mazowiecko-podlaskiego:
- Rydzewo, gm. Rajgród (kościół) – Kramarzewo, gm. Radziłów (kościół i dzwonnica z Radziłowa) – Giełczyn, gm. Trzcinne (kościół) – Zambrów (kaplica cmentarna z późnobarokową polichromią z motywem tańca śmierci) – Tabędz, gm. Zambrów (kościół z Puchał) – Cibory Kołaczki, gm. Zawady (kościół z Zawad) – Sokoły (kościół cmentarny przeniesiony z Tykocina, gdzie został zbudowany jako cerkiew unicka) – Hodyszewo, gm. Nowe Piekuty (kapliczka ze źródłem) – Ciechanowiec (kościół i dzwonnica z Bogut-Pianek) – Winna-Poświętna, gm. Ciechanowiec (kościół),
- szlak drewnianej architektury sakralnej Puszczy Zielonej:
- Turośl (kościół, kaplica, dzwonnica) – Leman (kościół, kaplica cmentarna, dzwonnica) – Kuzie (kościół, dzwonnica) – Dobrylas (kościół),
- szlak śladami dziedzictwa/osadnictwa żydowskiego:
- Sejny (synagoga, jesziwa, cmentarz) – Kolno (synagoga, cmentarz) – Łomża (dwa cmentarze) – Jedwabne (mogiła i cmentarz) – Tykocin (synagoga, cmentarz) – Białystok (cmentarz, synagoga rejon d. Rynku Siennego) – Krynki (synagogi, cmentarz) – Orla (synagoga, cmentarz) – Czyżew (synagoga, cmentarz) – Ciechanowiec (synagoga, cmentarz) – Siemiatycze (synagoga),
- szlak śladami Jaćwingów:
- Jegliniec –k. Budzisko – Sudawskie k. Wiżajn – Szurpiły – Jeleniewo – Szwajcaria – Osinki – Miruniszki k. Filipowa – Bakałażewo – Jaśki (Uroczysko Święte Miejsce) k. Raczek, na bazie zasobów dziedzictwa historycznego oraz „Izby Pamięci Jaćwieskiej” w Szurpiłach (samochodowy).

Infrastruktura społeczna

Szkolnictwo wyższe

Według danych z 2020 r, odsetek osób z wykształceniem wyższym w woj. podlaskim jest nieco niższy niż średnio w kraju (województwo podlaskie - 27,8%, Polska – 28,9%). Zdecydowanie lepiej wykształceni są mieszkańcy miast (miasta – 35,7%, wieś – 16,1%), a w podziale na płeć znacznie lepiej kobiety (mężczyźni – 21,2%, kobiety – 34,5%). W województwie podlaskim nauczanie prowadzi 16 uczelni wyższych w tym: 1 uniwersytet, 1 uczelnia techniczna, 1 uczelnia rolnicza, 3 uczelnie ekonomiczne, 1 uczelnia pedagogiczna, 1 uniwersytet medyczny oraz 8 innych uczelni. W województwie podlaskim funkcjonują również 2 uczelnie zamiejscowe: 1 uczelnia techniczna i 1 uczelnia artystyczna. Głównym ośrodkiem akademickim jest Białystok, ośrodkami szkolnictwa wyższego są także: Suwałki, Augustów, Grajewo, Łomża, Zambrów, Hajnówka, Drohiczyn i Siemiatycze.

W ostatnich latach wystąpiła tendencja spadkowa liczby studiujących w szkołach wyższych. Liczba studentów w województwie zmniejszała się w tym okresie następująco: 2008 r. – 52.9 tys.; 2011 r. – 50.8 tys.; 2014 r. – 38.4 tys.; w 2018 r. – 29,7 tys.

Szkolnictwo średnie i policealne

W 2021 r. w woj. podlaskim działalność edukacyjną prowadziło 227 szkół ponadgimnazjalnych, w tym: 70 zasadniczych szkół zawodowych, szkół branżowych I i II stopnia i szkół przysposabiające do pracy zawodowej specjalne, 95 liceów ogólnokształcących oraz 70 techników.

W szkołach tych uczyło się łącznie 48,5 tys. osób, w tym w liceach ogólnokształcących – 47,3% i w technikach 42,6%.

Najwięcej szkół ponadgimnazjalnych zlokalizowana jest w miastach na prawach powiatu (Białystok 66, Łomża 25, Suwałki 21) oraz w powiecie sokólskim i wysokomazowieckim odpowiednio 15 i 14. Najmniej zaś w powiecie łomżyńskim – 4.

W 2021 r. w woj. podlaskim działalność edukacyjną prowadziło dodatkowo 38 szkół policealnych w których uczyło się łącznie 7,4 tys. uczniów. Większość tych szkół, bo aż 21, zlokalizowana jest w mieście Białystok.

Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Opiekę zdrowotną w województwie podlaskim w 2021 r. zapewniają zakłady opieki zdrowotnej: 34 szpitale rozmieszczonych we wszystkich powiatach, które łącznie dysponują 5,6 tys. łóżek, 11 zakładów opiekuńczo-leczniczych, 10 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych, 3 hospicja i 3 sanatoria.

W 2021 r. na jedno łóżko szpitalne przypadało 207 mieszkańców województwa, podczas gdy w Polsce 225 mieszkańców. W ostatnich 10 latach liczba mieszkańców przypadająca na jedno łóżko szpitalne nieznacznie się wahała, jednakże pozostawała na dość stałym poziomie.

Opieka socjalna realizowana jest w województwie głównie przez 22 domy pomocy społecznej. Najwięcej domów pomocy społecznej jest w powiatach: białostockim (6) i m. Białystok (3) oraz w powiatach augustowskim, monieckim, i m. Łomża (po 2). Z kolei – w pięciu powiatach (kolneńskim, łomżyńskim, sokólskim, suwalskim i zambrowskim) brak jest tego typu placówek.

Poza tym w województwie funkcjonują placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej (18), środowiskowe domy samopomocy (2), domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (1), noclegownie (7), schroniska/domy dla bezdomnych (5).

łącznie placówki stacjonarnej pomocy społecznej oferują 3704 miejsc.

Mimo że w latach 2014 - 2021 liczba miejsc w placówkach pomocy społecznej wzrosła (w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców z 28,7 do 32,2), wobec rosnącego zapotrzebowania, nadal istnieją duże niedobory w tym zakresie.

Kultura

W województwie podlaskim w 2021 r. funkcjonowało 226 bibliotek publicznych (łącznie z filiami). Od 2000 r. ich liczba zmniejszyła się o 37 placówek. Powszechnymi instytucjami są również domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice, których łącznie liczba w obszarze województwa podlaskiego wynosi 183. Ważną rolę pełnią Książnica Podlaska im. Ł. Górnickiego i Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku. Występują również placówki z jednoosobową obsadą kadrową.

W województwie w 2021 r. istniało 22 muzea i oddziały muzealnych, najwięcej w Białymstoku – 7, i pow. białostockim – 5. W województwie funkcjonują także skanseny: Muzeum Rolnictwa im. K. Kluka w Ciechanowcu, Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie im. A. Chętnika i Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej w gm. Wasilków. Funkcjonuje również kilka teatrów, opera i filharmonia, galerie sztuki i kina. W Białymstoku są trzy multiplexy posiadające łącznie 21 sal projekcyjnych i 3 795 tys. miejsc na widowni, natomiast w Suwałkach jeden (3 sale, 601 miejsc).

Głównym centrum kulturalnym województwa jest Białystok, w którym działa 5 wojewódzkich samorządowych instytucji kultury (Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki, Opera i Filharmonia Podlaska –Europejskie Centrum Sztuki, Książnica Podlaska, Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury,

Muzeum Podlaskie) oraz instytucje gminne (Białostocki Teatr Lalek, Białostocki Ośrodek Kultury, Muzeum Wojska, Muzeum Pamięci Sybiru, Galeria „Arsenal”, Galeria im. Sleńdzińskich, Dom Kultury „Śródmieście”). Ponadto działają tu między innymi: Centrum Kultury Prawosławnej, , szereg galerii, szkoły artystyczne, 2 wyższe uczelnie artystyczne (wydziały szkół warszawskich) Uniwersyteckie Centrum Kultury oraz kilkadziesiąt organizacji pozarządowych o profilu kulturalnym.

Wydawanych jest 162 tytułów prasowych, funkcjonuje 9 rozgłośni radiowych, Regionalna TVP i kilka telewizji kablowych. Istnieje największe w regionie środowisko twórcze oraz działa ponad 100 zespołów artystycznych (muzycznych, teatralnych, tanecznych, orkiestr dętych itd.).

Sport i rekreacja

Bazę sportową województwa stanowi 51 stadionów i 126 boisk piłkarskich (stan na rok 2021), około 600 sal gimnastycznych i hal sportowych (w zdecydowanej większości przyszkolnych), kilkadziesiąt krytych i otwartych pływalni, 33 korty tenisowe, ponad 1000 boisk do gier zespołowych, sztuczne lodowisko w Białymstoku, WOSIR „Szelment” we wsi Szelment na Suwalszczyźnie – ośrodek narciarstwa zimowego i wodnego oraz innych form sportu i rekreacji, a także stacja narciarska w Rybnie koło Łomży. Stan ilościowy i jakościowy bazy sportowej w stosunku do potrzeb jest ciągle niezadowolający.